T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

1850-1900 YILLARI ARASINDA ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ROMAN ÇEVİRİLERİNİN TÜRK EDEBİYAT DİZGESİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

MELEK KARA
18726004

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. LALE ÖZCAN

2024

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

1850-1900 YILLARI ARASINDA ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ROMAN ÇEVİRİLERİNİN TÜRK EDEBİYAT DİZGESİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

MELEK KARA
18726004
ORCID NO: 0000-0001-9587-5659

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. LALE ÖZCAN

Temmuz 2024

Melek KARA tarafından hazırlanan “1850-1900 Yılları Arasında Ermeni Harfli Türkçe Roman Çevirilerinin Türk Edebiyat Dizgesindeki Yeri ve Önemi” başlıklı çalışma, **01/07/2024** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Batı Dilleri ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programında **DOKTORA** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman	**İmza**
Doç. Dr. Lale Özcan	…….

Jüri Üyeleri	**İmza**
Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ	…….
Dr. Öğr. Üye. Tuba Ayık	…….
Prof. Dr. Beki Haleva	…….
Doç Dr. Pınar Güzelyürek Çelik	…….

ÖZET

Bu tezin amacı 1850-1900 yılları arasında Ermeni harfli Türkçe roman çevirilerinin Türk edebiyat dizgesindeki yeri ve önemini ortaya koymaktır. 19. yüzyıl Türk okurların Avrupa edebiyatından çeviriler yoluyla edebi tür olarak romanla tanıştığı dönemdir. Bu dönemde Ermeni okurların da Türk okurlar gibi ilk kez roman türüyle tanıştığı söylenebilir. Erek kültür tarafından süzgeçten geçirilmeksizin kabul görmeyen roman türü erek dizgeye aktarılırken Türk yazarlar ve çevirmenler tarafından bazı çeviri normları göz önünde bulundurulmuştur. Bu tezde cevabı aranan ilk sorulardan biri Ermeni harfli Türkçe'nin nasıl bir yazım biçimi olduğu ve kimler için kullanıldığı olmuştur. Türk çevirmen ve yazarlarla aynı coğrafyada yaşayan ve aynı dili konuşan Ermeni çevirmenlerin/yayınevi sahiplerinin çeviri etkinliklerinin, yaklaşımlarının, stratejilerinin Türk çevirmenlerden farklı olamayacağı görüşünden yola çıkarak önsözler aracılığıyla Ermeni harfli Türkçe roman çevirilerinde öne çıkan çeviri anlayışının izleri izlekler bağlamında bu çalışmada sürülmüştür. Bu tez çalışmasının kuramsal çerçevesini Gideon Toury'nin 'süreç öncesi çeviri normları' oluşturmaktadır. Saliha Paker'in belirttiği gibi Ermeni ve Türk çevirmenler arasında var olduğu düşünülen etkileşimin izleri bahsi geçen kuramsal çerçeve bağlamında yine önsözler aracılığıyla mercek altına alınmıştır. Ayrıca Ermeni çevirmen Andon Alik'in Ermeni harfli Türkçeye (1885) ve Arap harfli Osmanlı Türkçesine (1889) çevirdiği *Simon ve Mari* adlı çeviri roman diliçi-öz çeviri kavramı kapsamında temsili örnekler üzerinden karşılaştırılmış, iki çeviri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. Böylelikle bu tez çalışmasının sonunda 1850-1900 yılları arasında kültür repertuarının oluşumuna katkıda bulunan Ermeni çevirmenler/yayınevi sahiplerinin çevirilerinin Türk edebiyat dizgesindeki yeri ve önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni harfli Türkçe, normlar, etkileşim, diliçi-öz çeviri, Gideon Toury

ABSTRACT

This thesis aims to reveal the place and importance of Armeno-Turkish novel translations in the Turkish literary system between 1850 and 1900. The 19th century marks the period when Turkish readers were introduced to the novel as a literary genre through translations from European literature. It can be stated that during this period, Armenian readers, like Turkish readers, encountered novel genre for the first time. The novel, which was not readily accepted by the target culture, was transferred to the target system by Turkish authors and translators through certain translation norms. One of the primary questions addressed in this thesis is what kind of writing form Armeno-Turkish represents and for whom it was used. Based on the view that the translation activities, approaches, and strategies of Armenian translators/publishers, who lived in the same geography and spoke the same language as Turkish translators and authors, could not be different from those of Turkish translators, translation understanding in Armeno-Turkish novels was traced through prefaces within the context of these themes. The theoretical framework of this thesis is based on Gideon Toury's 'preliminary translation norms'. As Saliha Paker stated the traces of the interaction thought to exist between Armenian and Turkish translators were examined through prefaces within the aforementioned theoretical framework. Additionally, a comparative analysis was conducted within the concept of intralingual-self-translation in the novel *Simone and Marie*, translated by Armenian translator Andon Alik into Armeno-Turkish (1885) and Ottoman Turkish with Arabic script (1889), to highlight the similarities and differences between the two translations. Consequently, by the end of this thesis, the place and importance of the translations of Armenian translators/publishers who contributed to the formation of the cultural repertoire between 1850 and 1900 in the Turkish literary system were determined.

Key words: Armeno-Turkish, norms, interaction, intralingual self-translation, Gideon Toury

ÖN SÖZ

İlk teşekkürümü buralara gelmemde büyük emekleri ve fedakârlıkları olan canım annem Kerime ATAK'a ve canım babam Aslan ATAK'a etmek istiyorum.

En başından beri desteklerini esirgemeyen, akademik gelişimime çok büyük katkısı olan, kendisinden çok şey öğrendiğim tez danışmanım Doç. Dr. Lale ÖZCAN'a binlerce kez teşekkür ederim. Özverisi ve disiplini sayesinde ben de bu doktora yolculuğum boyunca yolumu kaybetmeden hedefime ulaşmayı başardım.

Yıldız Teknik Üniversitesi, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim doktora programında kendilerinden ders alma şansı bulduğum Prof. Dr. Füsun ATASEVEN, Prof. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ, Prof. Dr. Emine BOGENÇ DEMİREL, Prof. Dr. Beki HALEVA ve Prof. Dr. Sündüz KASAR'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez izleme komitemde yer alarak değerli fikirleriyle çalışmama katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Tuba AYIK'a çok teşekkür ederim.

Doktora programının bana kazandırdığı en iyi dostlardan olan Yeşim PIRPIR AVAN'a her zaman yanımda olup beni destekleriyle motive etmeye çalıştığı için müteşekkirim.

Ermeni harfli Türkçe çeviriyazıların kontrolünü sağlayan canım ablam Dilek ATAK'a ve *Simon ve Mari* eserinin Arap harfli Osmanlı Türkçesini latinize eden sevgili Begüm Hande ACAR'a minnettarım.

Son teşekkürümü beni her zaman destekleyen ve yanımda olan sevgili eşim İskender KARA'ya ediyorum.

Melek KARA
Temmuz, 2024; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR LİSTESİ viii
ŞEKİLLER LİSTESİ xii

1. GİRİŞ 1
1.1. Tezin Konusu ve Amacı 2
1.2. Araştırma Soruları ve Tezin Önemi 3
1.3. EHT Üzerine Yapılan Çalışmalar 4
1.4. Tezin Kısıtları 6

2. EHT BAĞLAMINDA 19. YÜZYIL OSMANLI ÇEVİRİ ETKİNLİKLERİ 7
2.1. Osmanlıda Çokkültürlülük ve Matbaa 7
2.2. Tanzimat Dönemi 10
2.3. Türk Edebiyatında Roman Türünün Doğuşu ve İlk Çeviriler 12
2.4. Osmanlıca Çeviri Uygulamalarında Tanımlar 18
2.4.1. 19. Yüzyıl Osmanlı Çeviri Stratejileri ve Sınıflandırmaları 21
2.5. 19. Yüzyılda Ermenilerde Zartonk (Uyanış) Dönemi (1840-1880) 24
2.6. EHT Metinler Üzerine 26
2.6.1. 1850-1900 Yılları Arasında Çevrilen EHT Romanların Kültür Repertuarına Katkısı 28

3. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 29
3.1. Gideon Toury ve Çeviri Normları 29
3.2. Diliçi Çeviri 30
3.2.1. Türkçede Diliçi Çeviri 31
3.2.2. Öz-Çeviri 33

4. YÖNTEM 35

5. ÖNSÖZ İNCELEMELERİ 36
5.1. 1850-1900 Yılları Arasında Önsöz / Sonsöz Olan EHT Roman Çevirileri 36
5.1.1. 1850-1900 yılları arasında EHT Roman Çevirileri Kapsamında Ermeni Çevirmenler 38
5.1.2. 1850-1900 yılları arasında EHT Roman Çevirileri Kapsamında Ermeni Matbaaları 40
5.2. EHT Roman Önsözlerinde İzlekler 43
5.2.1. Öğreticilik, Ders Çıkarma ve Eğlendiricilik 45
5.2.2. Ahlaki Değerlere Uygunluk 55
5.2.3. Kaynak Metne Övgü 63
5.2.4. Kaynak Metnin Yazarından Söz Etme ya da Yazara Övgü 69
5.2.5. Hulasa ve Serbest Çeviri 73
5.2.6. Avrupa'nın Etkisi 76
5.2.7. Çevirinin Güzelliği veya Hoşluğu 79

5.2.8. Çevirmenden Söz Etme 81
5.2.9. Fenni Romanlara İlgi 82
5.2.10. Çeviride Bazı İfadelerden Kaçınma 83
5.2.11. Bulguların Değerlendirilmesi 84
5.3. Süreç Öncesi Çeviri Normları Bağlamında Ermeni ve Türk Çevirmenler Arasındaki Etkileşim 89
5.3.1. *Gizli Ada* 89
5.3.2. *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* 91
5.3.3. *13 Nomerolu Araba* 92
5.3.4. *Pariz Batakhaneleri* 93
5.3.5. *Hikaye-i Robenson* 96
5.3.6. *Pariz Sevdaleri* 97
5.3.7. Bulguların Değerlendirilmesi 99
5.4. Ermeni ve Türk Çevirmenler Arasında Söylem Benzerlikleri 100
5.4.1. Çevirilerde "İbtidar Eylemek" 101
5.4.2. Çevirilerde "Okurun Rağbeti" 102
5.4.3. Çevirilerde "Fransa Akademiyası'nın Beğenisi" 104
5.4.4. Çevirilerde "Hataların Affolunması Ricası" 105
5.4.5. Çevirilerde "Cesaret Etmek" 106
5.4.6. Bulguların Değerlendirilmesi 107

6. EHT *SİMON VE MARİ* İLE ARAP HARFLİ TÜRKÇE *SİMON VE MARİ* KARŞILAŞTIRMASI 108
6.1. Dil Düzeyinde Değişiklikler 108
6.1.1. Sözcük Değiştirme 108
6.1.2. Sözcük Çıkarma 110
6.2. Özel İsimlerin Yazılışı 110
6.3. Yazım Hatasının Düzeltilmesi 111
6.4. İfade Ekleme/Çıkarma/ Değiştirme 112
6.5. Yazım Biçimleri 113
6.6. Bulguların Değerlendirilmesi 114

7. SONUÇ VE TARTIŞMA 115

KAYNAKÇA 118
EKLER 124

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Önsöz/Sonsöz İçeren EHT Roman Çevirileri 36
Tablo 2. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Çeviriyazısı 47
Tablo 3. "Dibace" Başlıklı Önsöz Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı . 47
Tablo 4. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 48
Tablo 5."Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 48
Tablo 6."Mukaddime" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 49
Tablo 7. "Mukaddema" Önsözünden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 49
Tablo 8 "İfadei Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 50
Tablo 9. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 50
Tablo 10. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 51
Tablo 11. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 51
Tablo 12. "İfademiz" Başlıklı Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 52
Tablo 13. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 52
Tablo 14. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 53
Tablo 15. "Birkaç Söz" Başlıklı Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 54
Tablo 16. "Arzı Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 54
Tablo 17. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 57
Tablo 18. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 58
Tablo 19. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 58
Tablo 20. "İfade-i Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 59
Tablo 21."İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 59
Tablo 22."İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 59
Tablo 23. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 60
Tablo 24. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 60
Tablo 25. "Arz-ı Meram" Başlıklı Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 61

Tablo 26. “Birkaç Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 61
Tablo 27. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 62
Tablo 28. “Mukaddema” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 62
Tablo 29.“İzadı Maksed” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 63
Tablo 30.“İzadı Maksed” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 63
Tablo 31. “Mukaddema” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 64
Tablo 32. “İfade-i Meram” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 64
Tablo 33. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 65
Tablo 34. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 65
Tablo 35. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 66
Tablo 36. “İfademiz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 66
Tablo 37. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 67
Tablo 38. “Danielin Esrarı” Romanının Sonsözünden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 67
Tablo 39. “İfade” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 68
Tablo 40. “Parisde Neler Olur” Romanın Sonsözünden Alınan Alıntının Latin Harfli Çeviriyazısı 69
Tablo 41. “Dibace” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Çeviriyazısı 69
Tablo 42. “Mukaddema” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 70
Tablo 43. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 70
Tablo 44. “İğtarı Mağsus ve Arzı Teşekkür” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 71
Tablo 45. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 71
Tablo 46.“Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 72
Tablo 47. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 72
Tablo 48. “İğtarı Mağsus” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 73
Tablo 49. “Dibace” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 74
Tablo 50. “Dibace” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 75

Tablo 51. “Mütercimin İğtarı” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 75
Tablo 52. “Mütercimin İğtarı” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 75
Tablo 53. “Mukaddema” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 76
Tablo 54. “İzadı Maksed” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 76
Tablo 55. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 78
Tablo 56. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 78
Tablo 57. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 79
Tablo 58.“İfade-i Kemteramen Dir” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 79
Tablo 59. “İfademiz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 80
Tablo 60. “İfade-i Meram” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 80
Tablo 61. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 81
Tablo 62. “İfademiz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 82
Tablo 63. “İfade ve Reca” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 83
Tablo 64. “İğtarı Mağsus” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 83
Tablo 65. “İğtarı Acizanem Dir” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 84
Tablo 66. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 90
Tablo 67. “İğtarı Mağsus” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 90
Tablo 68.“İfade” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 91
Tablo 69. “İfade ve Reca” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 91
Tablo 70. “İfademiz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 92
Tablo 71. “İfade Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı……93
Tablo 72. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı ……..94
Tablo 73.“Mukaddime” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı …….....95
Tablo 74. “Mukaddema” Başlıklı Önsözde Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 96
Tablo 75. “İfade-i Mütercim” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 96
Tablo 76. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı 97
Tablo 77. AHT *Pariz Sevdaleri* Önsözünden Alıntınan Alıntı 98
Tablo 78. “İbtidar Eylemek” İfadesi Önsöz Örnekleri..... 101
Tablo 79. “Çevirilerde Okurun Rağbeti” İfadesi Önsöz Örnekleri..... 102

Tablo 80. “Fransa Akademiya’sının Beğenisi” İfadesi Önsöz Örnekleri 104
Tablo 81. “Hataların Affolunması Ricası” İfadesi Önsöz Örnekleri 105
Tablo 82. “Çevirilerde Cesaret Etmek” İfadesi Önsöz Örnekleri 106
Tablo 83. Sözcük Değiştirme 1. Örnek 108
Tablo 84. Sözcük Değiştirme 2. Örnek 109
Tablo 85. Sözcük Değiştirme 3. Örnek 109
Tablo 86. Sözcük Değiştirme 4. Örnek 109
Tablo 87. Sözcük Çıkarma 1. Örnek 110
Tablo 88. Sözcük Çıkarma 2. Örnek 110
Tablo 89. Özel İsimlerin Yazılışı 1. Örnek 110
Tablo 90. Özel İsimlerin Yazılışı 2. Örnek 111
Tablo 91. Yazım Hatasının Düzeltilmesi 1. Örnek 111
Tablo 92. Yazım Hatasının Düzeltilmesi 2. Örnek 112
Tablo 93. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 1. Örnek 112
Tablo 94. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 2. Örnek 112
Tablo 95. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 3. Örnek 113
Tablo 96. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 4. Örnek 113
Tablo 97. Yazım Biçimleri 1. Örnek 113
Tablo 98. Yazım Biçimleri 2. Örnek 113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İzleklerin Dağılımı 44
Şekil 2. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 46
Şekil 3. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 47
Şekil 4. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek 47
Şekil 5. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek 48
Şekil 6. "Mukaddime" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek 48
Şekil 7. "Mukaddema" Önsözünden Alınan Alıntı 6.Örnek 49
Şekil 8. "İfadei Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek 50
Şekil 9. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 8. Örnek 50
Şekil 10. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 9. Örnek 51
Şekil 11. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 10. Örnek 51
Şekil 12. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 11. Örnek 52
Şekil 13. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 12. Örnek 52
Şekil 14. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 13. Örnek 53
Şekil 15. "Birkaç Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 14.Örnek 54
Şekil 16. "Arzı Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 15. Örnek 54
Şekil 17. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 57
Şekil 18. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 57
Şekil 19. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek 58
Şekil 20. "İfade-i Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek 58
Şekil 21. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek 59
Şekil 22. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek 59
Şekil 23. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek 60
Şekil 24. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 8. Örnek 60
Şekil 25. "Arz-ı Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 9. Örnek 61
Şekil 26. "Birkaç Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 10. Örnek 61
Şekil 27. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 11. Örnek 62
Şekil 28. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 12. Örnek 62
Şekil 29. "İzadı Maksed" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 13. Örnek 62
Şekil 30. "İzadı Maksed" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 14. Örnek 63
Şekil 31. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 63
Şekil 32. "İfade-i Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 64
Şekil 33. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek 65
Şekil 34. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek 65
Şekil 35. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek 66
Şekil 36. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek 66
Şekil 37. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek 67
Şekil 38. "Danielin Esrarı" Romanının Sonsözünden Alınan Alıntı 8. Örnek 67
Şekil 39. "İfade" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 9. Örnek 68
Şekil 40. "Parisde Neler Olur" Romanınn Sonsözünden Alınan Alıntı 10. Örnek 69
Şekil 41. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 69
Şekil 42. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 70
Şekil 43. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek 70

Şekil 44. “İğtarı Mağsus ve Arzı Teşekkür” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek 71
Şekil 45. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek 71
Şekil 46. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek 72
Şekil 47. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek 72
Şekil 48. “İğtarı Mağsus” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 8. Örnek 73
Şekil 49. “Dibace” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 74
Şekil 50. “Dibace” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 74
Şekil 51. “Mütercimin İğtarı” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek 75
Şekil 52. “Mütercimin İğtarı” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek 75
Şekil 53. “Mukaddema” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek 76
Şekil 54. “İzadı Maksed” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek 76
Şekil 55. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 78
Şekil 56. “Bir İki Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 78
Şekil 57. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek 79
Şekil 58. “İfade-i Kemteramen Dir” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 79
Şekil 59. “İfademiz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 80
Şekil 60. “İfade-i Meram” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek 80
Şekil 61. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 81
Şekil 62. “İfademiz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 82
Şekil 63. “İfade ve Reca” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 83
Şekil 64. “İğtarı Mağsus” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek 83
Şekil 65. “İğtarı Acizanem Dir” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek 84
Şekil 66. Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat- İç Kapak 88
Şekil 67. “İğtarı Mağsus” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 90
Şekil 68. “İfade ve Reca” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 91
Şekil 69. “İfade” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 93
Şekil 70. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 94
Şekil 71. “Mukaddema” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 96
Şekil 72. “İfade-i Mağsuse” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 97

KISALTMALAR LİSTESİ

EHT: Ermeni harfli Türkçe
AHT: Arap harfli Türkçe
BKZ: Bakınız

1. GİRİŞ

Talat Tekin "Tarih boyunca Türkler kadar çok alfabe değiştirmiş başka bir ulus ya da Türk dilleri kadar değişik alfabelerle yazılmış başka bir dil ailesi yoktur denilebilir" demiştir (1997, s. 7). Bu alfabelerden birinin de Ermeni alfabesi olduğu görülmektedir.

Ermeni harfli Türkçe yazımın tarihi 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır (Pamukciyan, 2002, s. XI). 1850-1900 yılları arasındaki 50 yıllık dönem Tanzimat dönemi Türk edebiyatında olduğu gibi Avrupa edebiyatından, özellikle de Fransızcadan EHT[1]'ye romanların çevrilmiş olmasından dolayı ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca bahsi geçen 50 yıllık dönemde üretilen çevirilerin şu ana kadar çeviribilim kapsamında inceleme nesnesi olarak alınmaması nedeniyle bu tezin çeviribilim alanında önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Bu tezde öncelikle 1850-1900 yılları arasında EHT'ye çevrilen roman sayısı tespit edilerek sayısal veri elde edilmeye çalışılmış[2], önsöz/sonsöz içeren çeviriler tablolaştırılmıştır. Ardından söz konusu eserler Ermeni alfabesi ile yazıldığı için önsöz/sonsözler latinize edilmiştir.[3]

Birinci bölümde tezin konusu ve amacından bahsettikten sonra, tezin araştırma soruları ve önemine yer verilmiş, EHT üzerine yapılan çalışmalardan kısaca söz edilmiş ve son olarak tesin kısıtları dile getirilmiştir.

EHT roman çevirilerinde benimsenen çeviri stratejilerini ve çeviri yaklaşımlarını doğru bir biçimde yorumlayabilmek adına ikinci bölümde 19. yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı çevirmenlerin uyguladığı çeviri stratejileri ve uygulamalarına yer verilmiştir çünkü kanımızca Osmanlı topraklarında yaşamını sürdüren Ermenilerin düşünsel faaliyetlerinin anlaşılması içinde yaşadıkları toplumun faaliyetlerini de anlamaktan geçmektedir. Bu nedenle tezin tam olarak kapsamı içinde yer almasa da ilk kez roman türüyle 19. yüzyılda tanışan Türk toplumunun bu yeni

[1] Ermeni harfli Türkçe EHT olarak kısaltılmıştır. Bundan sonra EHT şeklinde kullanılacaktır.
[2] EHT eserler http://greenstone.flib.sci.am/ ve https://armunicat.nla.am/adreslerinde taranmıştır.
[3] Ermeni harfli Türkçe metinlerin tamamı tarafımdan latin alfabesine aktarılmıştır. Önsözler Ermeni harfli Türkçe çeviri metinlerde yazıldığı gibi birebir aktarılmıştır.

edebi tür karşısında nasıl konumlandığı ve çeviri faaliyetlerinin bu bağlamda nasıl gerçekleştiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde tezin kuramsal çerçevesi çizilmiş, Gideon Toury'in süreç öncesi çeviri normlarına, diliçi çeviri ve diliçi öz çeviri kavramlarına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde tez çalışmasının yöntemi anlatılmıştır.

Beşinci bölümde EHT roman çevirilerinin önsözlerinde öne çıkan izlekler gruplandırılmış, örneklendirilmiş ve değerlendirilmiştir. Yine aynı bölümde Ermeni ve Türk çevirmenler arasında bir etkileşimin var olup olmadığı, etkileşim varsa bu etkileşimin hangi boyutlarda olduğunu görebilmek amacıyla hem EHT çevirisi hem Arap harfli Türkçe çevirisi bulunan 6 aynı eser tespit edilmiş ve 6 eserin önsözleri karşılaştırılarak Ermeni ve Türk çevirmenler arasında etkileşim gün ışığına çıkarılmaya çalışılmıştır. Aynı maksatla Ermeni ve Türk çevirmenlerin söz konusu dönemde yazdığı önsözlerde söylemsel benzerlikler araştırılmış ve veriler ortaya konulmuştur.

Altıncı bölümde Ermeni çevirmen Andon Alik'in hem EHT'ye hem de Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirdiği Fransız yazar Xavier de Montépin'in *Simone et Marie* adlı eseri diliçi-özçeviri kapsamında karşılaştırılarak irdelenmiştir.

Son bölüm bu çalışmada elde edilen verilerin yorumlanmasına ve sonuç gözlemlerine ayrılmıştır.

1.1. Tezin Konusu ve Amacı

Bu tezin konusu 1850-1900 yılları arasında EHT'ye Batı'dan çevrilen romanlardır. Söz konusu 50 yıllık zaman dilimi içinde yapılan roman çevirilerinin Türk edebiyat dizgesindeki yerini ve önemini belirlemek bu tezin amacıdır. Bu doğrultuda öncelikle çevrimiçi kütüphaneler ve bibliyografyalar taranarak bahsi geçen dönemde kaç EHT roman çevirisinin yapıldığı saptanmaya ve nicel veri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmalar sonunda 1850-1900 yılları arasında yaklaşık 87 EHT roman çevirisinin yapıldığı tespit edilmiştir. Bazı romanlar birkaç ciltten oluşmaktadır ancak cilt sayısı bu sayıya dâhil edilmemiştir. 87 çeviri romandan 59'una ulaşılmış, 36 çeviri eserde önsöz/sonsöz olduğu görülmüştür.

Romanlar EHT'ye ağırlıklı olarak Fransızcadan çevrilmiştir. Fransızcanın yanı sıra İngilizce ve İtalyancadan çeviriler yapılmıştır. Tezin araştırma nesnesini yan metinler olarak gerek çevirmen gerek yayınevi sahiplerinin kaleme aldığı 36 romanın

önsöz/sonsözü oluşturmaktadır. Bu tezde öncelikle bu önsöz/sonsözlerden öne çıkan izlekler tespit edilip sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir. Saliha Paker "Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler" başlıklı makalesinde Ermeni ve Türk çevirmenler arasında bir etkileşim olabileceğini ifade etmektedir (1987, (çev. Tükel), s. 37). Bu savın doğruluğunu örneklendirebilmek adına hem EHT çevirisi hem Arap harfli Osmanlı Türkçe çevirisi bulunan aynı 6 eser tespit edilip söz konusu 6 esere yazılan önsözler Gideon Toury'nin süreç öncesi çeviri normları çerçevesinde karşılaştırılmış, Ermeni ve Türk çevirmenler arasında var olduğu düşünülen etkileşimin izleri yine önsözler çerçevesinde sürülmüştür. Ermeni ve Türk çevirmenler arasında gerek metin türü gerek yazar seçimi ve söylemsel benzerlikler açısından etkileşimin olabileceği gösterilmiştir.

Tezde son olarak Fransız yazar Xavier de Montépin'in kaleme aldığı ve Ermeni çevirmen Andon Alik tarafından 1885'te hem EHT'ye hem de 1889'da Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevrilen *Simone et Marie* eseri diliçi-özçeviri bağlamında karşılaştırılarak çözümlenmiş, böylelikle çevirmen Alik'in iki çevirisi arasında ne türden değişiklikler yaptığı gözlemlenmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırma Soruları ve Tezin Önemi

Bu tezde cevabı aranacak ilk sorulardan biri EHT'nin nasıl bir yazım şekli olduğu ve neden böyle bir yazım biçimine ihtiyaç duyulduğu, bu yazı biçiminin kimler için kullanıldığıdır. 19. yüzyıl Tanzimat dönemi Türk edebiyatında Batı'dan çeviriler yapıldığı görülmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'dan yapılan EHT roman çevirileri de önemli ölçüde varlık göstermektedir. Aynı dönemde hem Ermeni hem Türk edebiyatı dünyasında Batı'dan çeviri faaliyetlerinin yürütülmesi nedeniyle Ermeni ve Türk çevirmenler tarafından gerçekleştirilen çeviriler arasında bir koşutluk olduğu düşünülmektedir. Bu koşutluğun gün ışığına çıkarılabilmesi adına bu tezde sorulacak ikinci soru EHT roman çevirilerinin 19. yüzyıl Osmanlı çeviri anlayışından bağımsız olarak kendi çeviri anlayışını mı geliştirdiği yoksa söz konusu etkinliklerin Türk edebiyatı çeviri anlayışıyla uyum içinde mi gerçekleştiğidir. Buna bağlı olarak Saliha Paker'in sözünü ettiği Türk ve Ermeni çevirmenler arasında bir etkileşimin olup olmadığı, varsa bu etkileşimin hangi boyutlarda olduğu bu tezde cevabı aranılan bir diğer sorudur.

Tüm sorulara cevap arandıktan sonra Ermeni çevirmen/yayınevlerinin Osmanlıda yaşayan Ermeni toplumunun kültür repertuarına katkıları analiz edilmeye, EHT roman çevirilerinin Türk Edebiyatı dizgesindeki rolü ve önemi saptanmaya çalışılmış olacaktır.

1.3. EHT Üzerine Yapılan Çalışmalar

EHT metinlerle ilgili araştırmalar farklı alanlarda çokça yapılmış olsa da çeviribilim alanında EHT roman çevirileri kapsamında çalışmalar yok denecek kadar azdır. Çeviribilim alanında Fatma Jale Gül Çoruk'un kaleme aldığı *Osmanlı Çeviri Geleneğinde Ermeni Çevirmenler ve Çeviri Sorunları* (2022) başlıklı çalışması yayımlanmıştır. Söz konusu çalışmada *Leyla ile Mecnun*, *Aşık Kerem ile Aslı*, *Sağmos David*, *Pilgrim's Progress*, *Hikâye-i Mahifiruz ile Razınihan*, *Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye*, *Bin Bir Gece Masalları* ve *İncil* adlı EHT çeviri metinler kaynak eserle karşılaştırılmış ve bulgular ortaya konmuştur (ss. 146-147). Bahsi geçen eserlerden *Leyla ile Mecnun* "Fars ve Türk edebiyatlarında yaygın bir yere sahiptir" (2022, s. 124). *Aşık Kerem ile Aslı* "gerek Anadolu'da gerekse de Türk boyları ile Ermeniler arasında çok sevilen bir halk hikayesidir" (Ali Duymaz'dan akt. Çoruk, 2022, s. 129). Sağmos David "Hz. Davud'a verilen kutsal kitap olan Zebhur, ilahi kitapların ikincisidir." (s. 132). *Pilgrim's Progress* Batı'dan yapılmış bir çeviri olmakla birlikte dini bir alegoridir (s. 134). *Hikaye-i Mahifiruz ile Razınihan* bir halk hikayesidir (s. 136). *Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye* "borçlar, eşya ve yargılama hukuku esaslarını içeren kanuna verilen addır" (s. 138). Bu tanımdan anlaşıldığı üzere eser bir kanun kitabıdır. *Bin Bir Gece Masalları* "Asıl adı *Elf leyle ve leyle* olan Arapça metin, Hint, İran, Bağdat vb. kökenli masalların yer aldığı bir külliyattır." (s. 139). İlahi kitapların üçüncüsü olan *İncil* de bir kutsal kitaptır (s. 142). Görüldüğü üzere EHT çevirisi bulunan söz konusu eserler halk hikâyeleri, kanun kitabı ve dini kitaplardır. Bu çalışma kapsamında değerlendirilecebilecek Batı'dan çevirisi yapılan tek eser *Pilgrim's Progress*'tir ancak bu eser de 19. yüzyıl Türk edebiyatını şekillendiren roman türünden değildir.

EHT metinler kapsamında yayımlanan bir diğer çalışma Kevork Pamukciyan'ın *Ermeni Harfli Türkçe Metinler* (2002) kitabıdır. Söz konusu eserde EHT metinler hakkında yazılmış 29 makale mevcuttur. Dede Korkut Hikâyesi, destanlar, cönkler,

şiirler, şairler vb. konular hakkında bilgiler içeren kaynakta kısa bir şekilde de olsa Batı edebiyatından EHT'ye yapılan çevirilerle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Murat Cankara 2011 yılında yayımlanan doktora tezinde ilk EHT roman ile ilk Arap harfli Türkçe roman arasındaki temel farkı irdelemiş ve EHT romanların neden göz ardı edildiği sorusuna yanıt aramıştır (s. 396). Tezde ayrıca Osmanlı Müslüman/Türk ve Ermeni entelektüelleri arasındaki temas noktaları üzerinde durulmuştur (s. 396).

Günil Özlem Ayaydın Cebe'nin 2009'da yayımlanan doktora tezinde Ermeni matbaalarının yıllara göre üretim grafiği, EHT yapıtların kategorilerine göre dağılım grafiği, EHT din ve edebiyat yapıtlarının yıllara göre üretim grafiği, Arap, Ermeni ve Yunan harfli ortak çeviriler tablosu, EHT modern telif yapıtlar tablosu, EHT halk anlatılarının basımları gibi başlıklara yer verilmiştir.

Ulusal Tez Merkezi'nde EHT başlıklı bir arama yapıldığında karşımıza toplamda 13 adet çalışma çıkmaktadır. Bu çalışmalardan 10'u yüksek lisans, 3'ü doktora tezidir. Söz konusu tezler Dilbilim, Türk Dili ve Edebiyatı, Karşılaştırmalı Edebiyat ve Sosyoloji alanlarında yapılan çalışmalardır. Fatma Jale Gül Çoruk'un "Osmanlı Çeviri Geleneğinde Ermeni Çevirmenler ve Çeviri Sorunları" (2022) adlı doktora tezi Ankara Üniversitesi Kafkas Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı'nda yapılan bir çalışmadır.

F. Özlem Bay'ın 2013'te yayımlanan doktora tezinde 19. yüzyılda Fransızcadan EHT'ye çevrilen romanlardan söz edilmektedir.

EHT metinler kapsamında bir başka önemli kaynak Hasmik Stepanyan'ın *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)* (2005) adlı çalışmasıdır. Kaynağın adından da anlaşılacağı üzere eserde bir dizi kitaplar ve süreli yayınlar listesi verilmiştir.

Görüldüğü üzere EHT metinler kapsamında çalışmalar mevcuttur. Araştırmalar ağırlıklı olarak Türk Dili ve Edebiyatı alanında olmak üzere Karşılaştırmalı Edebiyat ve Dilbilim çevresinde toplanmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla çeviribilim alanında ve tezimizin araştırma nesnesini oluşturan 1850-1900 yılları arasında EHT roman çevirileri kapsamında bir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden araştırmamızın çeviribilim alanında yapılmış öncü çalışmalardan biri olacağının, bu çalışmanın kapsamında olan döneme dair önemli bir boşluğu dolduracağının kaanatinde olmakla birlikte bu çalışmanın kapsamı dışında olan metinsel boyutta çalışamalara da zemin hazırlayacağına inanıyoruz.

1.4. Tezin Kısıtları

Bu tezde EHT roman çevirileri 19. yüzyıl Osmanlı çeviri anlayışı bağlamında sadece yan metinler olarak önsözler kapsamında irdelenecektir. Yanmetinler 1850-1900 yılları arasında Batı'dan EHT'ye yapılan roman çevirilerinin önsözleridir. Dolayısıyla çalışmamız 50 yıllık dönemle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada yaklaşık 87 Ermeni harfli Türkçe roman çevirisinin yapıldığı belirtilmişti ancak Murat Cankara'nın da ifade ettiği gibi mevcut kaynaklarla kesin bir sayı verilemeyeceği için bu dönemde yapılan çeviri sayısı konusunda bir netlik olmadığının altı çizilmelidir (Cankara, 2014, s. 118). Tezde ayrıca Ermeni ve Türk çevirmenler arasındaki etkileşimin izleri yine önsözler aracılığıyla sürülecektir. Bu çalışmada metinsel boyutta sadece Andon Alik'in EHT'ye ve Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirdiği *Simon ve Mari* adlı eseri diliçi çeviri çerçevesinde, bir çeviri değerlendirmesi olarak değil çeviri metin karşılaştırması olarak mercek altına alınacak ve kategorize edilmiş başlıklar kapsamında veriler elde edilecektir.

2. EHT BAĞLAMINDA 19. YÜZYIL OSMANLI ÇEVİRİ ETKİNLİKLERİ

2.1. Osmanlıda Çokkültürlülük ve Matbaa

Sakine Eruz'a göre çeviri çokkültürlülükle ilişkilidir. Türklerin yıllardır yaşadığı coğrafya da bahsi geçen çokkültürlülüğün merkezindedir (2010, s. 13).

İşte bu yüzden Osmanlı edebiyat tarihi alanında yapılacak çalışmalarda bilinmesi gereken ilk husus Osmanlı'nın çok uluslu bir yapıya sahip olduğudur. Strauss'un ifade ettiği gibi Osmanlı'da okur topluluğunu yalnızca Türkler oluşturmuyordu. Türkler çok daha geniş bir okur kitlesinin sadece bir kısmını oluşturuyordu. Bu kitlede Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Yahudiler, Araplar, Frenkler ve Levantenler yer alıyordu. Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'nda üretilen ve gelişen farklı ulusların edebiyatları büyük bir önem taşımaktadırlar (çev. Ayaydın Cebe, 2014, s. 4). İstanbul Osmanlının Türkçe kitap üretiminin merkezi olmasının yanısıra Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler, Sefarad Yahudileri ve Araplar için de bir kültür merkeziydi. Dolayısıyla Strauss'un ifade ettiği gibi 'ulusal edebiyat' kavramına tanıdık olanlar Osmanlı bağlamında geliştirilmiş edebiyat fikrini yabancılayabilirler (s. 5).

Ayrıca Osmanlı'nın ortak dili her ne kadar Osmanlı Türkçesi olsa da Osmanlıda yaşayan cemaatlerin Türkçeyi kendi alfabeleriyle kullandığını bilmek ayrı bir önem taşımaktadır (Eruz, 2010, s. 103). Ermeniler de Türkçeyi kendi alfabesiyle kullanan milletlerden biridir.

Strauss'a göre Osmanlı'da yaşayan farklı cemaatler arasında göründüğünden çok daha sıkı bir iletişim vardı (çev. Ayaydın Cebe, 2014, s. 6). Hem Strauss'un ifadeleri hem de Saliha Paker'in bu konudaki benzer görüşü Ermeni ve Türk çevirmenler arasında bir etkileşimin olduğu savını doğrular niteliktedir. Paker Ermeni ve Türk çevirmenler arasında bir etkileşim olduğunu makalesinde verdiği dipnotta şu sözlerle açıklar:

> EHT çeviriler, Ermeni okurlar için yapılmış olmakla birlikte, Arap harfli Türkçe çevirilerden tümüyle ayrı bir dünyada yer almıyordu. Bu nedenle gerek çevrilecek eserlerin seçimi gerek çeviri yöntem ve uygulamaları bakımından, Ermeni ve Türk çevirmenler arasında bir ilişki ya da etkileşim olduğunu varsaymak herhalde yanlış olmaz. (Paker, (çev. Tükel), 1987, s. 37).

19. yüzyıl yeniliklerin yaşandığı bir yüzyıl olarak bilinmektedir. Klasik dillerin yerini modern dillere diğer bir deyişle yerel dillere bırakıyor olması 19. yüzyılda yaşanan önemli gelişmelerdendir. Bu gelişmelere Ermenice kapsamında *krapar* adı verilen

klasik varyantın yerini Modern batı Ermenicesi alması örnek olarak verilebilir (Strauss, (çev. Ayaydın Cebe), 2014, s. 9). Ermenilerde *krapar* dilini bilenlerin sayısı azken, Rumlar ve Araplar klasik dillerine bağlı kalmayı başarabilmişlerdir. Etnik diller diğer dillerden bağımsızlaşırken, yeni edebi diller ortaya çıkmış, Fransızca Osmanlı İmparatorluğunda yarı resmi dil olma özelliği kazanmıştır (Strauss, (çev. Ayaydın Cebe), 2014, ss. 9-11).

Strauss 1850'li yılları edebiyatların gelişimi açısından önemli bir dönem olarak görmektedir, zira bu yıllarda birçok önemli yapıt tefrika şeklinde basılmış, bazı süreli yayınlar, yeni okur kitlesi için çeviri romanlar yayımlamıştır (çev. Ayaydın Cebe, 2014, ss. 11-12).

Halka yöneliş yönünde yorumlanan dil alanındaki değişimin yanısıra dilin ürünü olan her türlü yazılı metnin çoğaltılmasında önemli bir görev üstlenen matbaa tarihine kısaca yer vermek önem arz etmektedir zira Ermeniler matbaa alanında faaliyet göstermeye başlayan ilk milletlerdendir.

Ali Birinci'nin belirttiği gibi matbaayı ilk olarak Yahudiler 1494'te, Ermeniler Tokatlı Apkarın çalışmalarıyla 1567'de kullanmış, Rum matbaaları 1627 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Eremya Çelebi Kömürcüyan 1677 yılında kendi matbaasını kurmuş ancak 1677-1678 yılları arasında yani sadece bir sene gibi çok kısa bir süre faaliyet göstermiştir. Merzifonlu Kirkor ise Eremya Çelebi Kömürciyan'dan kalan matbaa aletlerini devralmış ve 1698 yılında ilk kitabını basmıştır. Böylelikle 80 bin civarında Ermeni nüfusu bulunan İstanbul Ermeni yayıncılığın ve matbaacılığın merkezi haline gelmiştir. Türkler matbaacılık sahasına 1727 senesinde Müteferrika Matbaası'nın kurulmasıyla girmiştir. Matbaacılık Sultan Abdülaziz ve Abdülhamid devirlerinde gelişme göstermiştir. Matbaa tehlikeli bir icat olarak görülmemekle birlikte halk için zaruri bir ihtiyaç haline de gelmemiştir. Matbaanın ihtiyaç haline gelmesi 3. Selim devrinde gerçekleşmiş ve 19. yüzyılda matbaaya olan ihtiyaç giderek artmıştır[4].

Baskı ve Harf, Ermeni Matbaacılık Tarihi (2012) adlı kitapta Ermenilerin matbaacılık tarihine ışık tutulmaktadır. Bahsi geçen çalışmada İstanbul'da 101, İzmir'de 18, İzmit'te 1, Van'da 1, Muş'ta 1, Sivas'ta 1, Edirne'de 1, Adapazarı'nda 1, Konya'da 1, Giresun'da 1, Samsun'da 1, Trabzon'da 3, Erzurum'da 1, Erzincan'da 1, Tokat'ta 1, Harput'ta 1, Amasya'da 1, Merzifon'da 3 ve Antep'te 2 olmak üzere toplamda 141 Ermeni matbaacının listesi verilmiştir. Eserin sahibi Teotig Ermenilerin matbaacılık

[4] https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/osmanli-matbaaciliginda-ermeniler/ (erişim tarihi 30.03.2024)

konusundaki faaliyetlerini şu sözlerle ifade etmektedir: "Şunu gururla söyleyebiliriz ki, matbaa işine gönül vermiş olan Ermeniler-tıpkı yabancı meslektaşları gibi- uzun yıllar boyunca eğitimcinin ve din adamının ortağı ve yardımcısı olmuşlardır." (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, s. 53). Teotig aynı zamanda matbaanın icadını bir mucize olarak yorumlayarak matbaanın sırlarını öğrenen ve matbaa aracılığıyla Ermeni aydınlanmasına katkıda bulunmuş, bu uğurda sıkıntı çekmiş ve çalışmış pek çok Ermeni'nin var olduğundan söz etmektedir (s. 53).

Hedef kitlesi Yahudiler olan kitaplar Amsterdam, Venedik, Floransa, Livorno, Padova ya da Frankfurt'ta basılmışsa da Osmanlı Yahudileri Selanik'te faaliyet gösteren matbaalar sayesinde özerk olmayı başarmışlardır (Strauss, (çev. Ayaydın Cebe), 2014, ss. 15-16). Tanzimat reformlarına kadar Osmanlı başkentinde Rum matbaacılığı çok az olmuştur. Osmanlı'dan bağımsızlığını ilk ilan eden Rumlar olmuş ve bunun sonucunda Batı Avrupa'daki matbaacılar yerlerini Yunan Krallığı'ndakilere bırakmıştır (s. 16). 1701'de Sivaslı Mıkhitar'ın kurmuş olduğu Mıkhitarist tarikatının etkinlikleri Ermeni dilinin ve edebiyatının korunmasında önemli bir rol oynamıştır. 19. yüzyılda Venedik ve Viyana'nın, yüzde sekseni İstanbul doğumlu olan Mıkhitarist papazları verdikleri eğitim ve yayımladıkları çeviriler sayesinde genç entelektüel kuşağı yetiştirmişlerdir. Bu kuşak başkentte yaşayan Osmanlı Ermenileri için edebiyat hareketini, basını, dernekleri ve politik etkinliği yönlendirmiştir. İstanbul'da faaliyet gösteren Ermeni matbaaları Rumlar, Bulgarlar ve Osmanlı Türkleri gibi cemaatlere hizmet etmiştir (s. 17).

Görüldüğü üzere Ermeniler matbaa dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur. Ermeni matbaaların sayısı Ermenlerin kitap basma faaliyetlerinde etkin bir rol oynadığını, hatta bu etkinlikler sayesinde kültürel düzeyin gelişmesine katkıda bulunduklarını göstermektedir.

Ermeni matbaaların yanısıra İstanbul'da Ermeni kitapçıların varlığından da söz etmek mümkündür. Batılı gezginler 19. yüzyıl başlarında var olduğu ifade edilen ilk kitapçılardan söz etme fırsatını bulmuşsa da İstanbul'da 18. yüzyıldan beri Ermeni kitapçıların var olduğu söylenmektedir. 1789-1845 yılları arasında faaliyet gösteren '*Kitabcı* (vurgu yazara aittir) Markar'ın bu kitapçılar arasında ayrı bir yeri olduğu ifade edilmektedir. Fransız seyyah Joseph Michaud (1767-1839) ve J.J. François Poujoulat (1808-1880) Galata'da küçük bir kitapçıda Batı edebiyatı kitaplarının satıldığına şahit olduklarını belirtmişlerdir. Alman bir gözlemci ise biri Batılı biri de Ermeni biri tarafından olmak üzere 1847'de kitap ticaretinin yapıldığını ve bu faaliyetin söz

konusu iki kişiyle sınırlı kaldığını ifade etmiştir. Sahibinin adı Wick olan kitapçıda sadece "nouveautés de Paris" yani Paris'ten yeni buluşlar satıldığını ifade eden Alman gözlemci Türkçe sözlük veya dilbilgisi kitabı gibi hiçbir bilimsel kitabın satılmaması konusunda hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir. Bilimsel kitaplar satan Ermeni kitapçı 'İskender' ise ceza yeme korkusuyla dini kitaplar satmaktan kaçınmıştır (Strauss, (çev. Ayaydın Cebe), 2014, ss. 21-22).

Ancak yine de 19. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslim okurlara hitap eden edebiyatta hala dini konular ağırlıktaydı (Strauss, (çev. Ayaydın Cebe), 2014, s. 23). Örneğin 17. yüzyılda Arapça ve Ermenice çevirileri yapılan *Doctrina Christiana* adlı eser Hristiyanlıkla ilgili öğretici klasik yapıtları içeriyordu. Ancak çeviri hareketiyle birlikte dindışı yapıtlar da Batı'dan çevrilmeye başlamıştı. Bu durum gayrimüslim cemaatlerde daha erken gerçekleşmişti. Avrupa edebiyatından kurgu yapıtları ve bilimsel kitapları en fazla çeviren Rumlar iken, Ermeniler de bu konuda Rumları takip etmiştir. 1850'li yılların sonuna doğru Batı dillerinden çevirilerin yapılmaya başlandığı bilinse de edebi çevirilerin 1859'dan önce başladığı gerçektir (ss. 24-25). Bu bilgiler ışığında Tanzimat döneminde Batı'dan yapılacak roman çevirilerinin temellerinin çok daha önceden atıldığı ifade edilebilir.

Görüldüğü üzere Osmanlının çokuluslu ve çokkültürlü bir devlet olması edebi faaliyetlerine de yansımıştır. İçinde yaşayan toplulukların kendi alfabelerini kullanmaları ve kendi matbaalarını inşa etmeleri sonucunda bu toplulukların bu kültür mozaiğine ve edebi alanda kaynakların çoğalmasına katkıda bulunduklarını söylemek mümkündür.

2.2. Tanzimat Dönemi

19. yüzyıl Tanzimat dönemi Türk edebiyatını mercek altına almadan önce "Tanzimat" kelimesinin ne anlama geldiğine değinmekte fayda vardır. Tanzimat kelimesi tanzim kelimesinin çoğul halidir. *Yeniden yapılanma* ya da *reformlar* gibi anlama gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde yeniden yapılanma gereği hissetmesi kendisinin Batı'daki bilimsel, teknolojik, ekonomik ve askeri ilerlemelerden geri kalması nedeniyledir (Çetin, 2017, s. 4). Aslında Türk edebiyatının, 'Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı' ya da 'Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı' şeklinde adlandırılmasının siyasi olarak edebiyatla bir ilgisi yoktur. Bu şekilde bir adlandırma sadece dönemleri ayırmada kolaylık sağlamaktadır (Andı, 1995, s. 8).

Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanzimat Fermanı'nın 3 Kasım 1839'da ilan edilmesinin devlet üzerindeki iki farklı etkisini ortaya koymaktadır. İlk olarak devletle birey arasındaki ilişki yepyeni bir boyut kazanırken, hükümdar kendi hak ve yetkilerini de bir bakıma sınırlandırmış ve bu konuda güvence vermiştir. Fermanın ikinci büyük sonuçlarından biri ise insan hukukunun yeni bir boyut kazanmasıydı. Mal, can ve ırzın korunması insan haklarını korumak anlamına gelmekteydi ve imparatorluk aslında Fransız İhtilali'nin ana fikirlerini kabul etmiş oluyordu (Tanpınar, 1988, ss. 130-131). Yeniliklerin ve gelişmelerin yaşandığı 19. yüzyıl elbette sadece bahsi geçen alanlarda yaşanmıyordu. Edebiyat alanında da önemli gelişmelerin yaşandığı bu devri Ahmet Hamdi Tanpınar kitabının ikinci basımının önsözünde Türk insanının yaşadığı krizle birlikte giderek kurulmakta olan bir düzenin tarihi olarak betimlemektedir (s. IX). Tanpınar'ın ifade ettiği gibi 19. yüzyıl yeniden kurulan bir düzenin devridir ancak bu düzen kurulurken Türk insanının yaşadığı bunalıma da vurgu yapılması yeni kurulan düzenin bir anda kolaylıkla gerçekleşmediğine işaret etmektedir.

Tanpınar'ın çalışmasına önsöz yazan bir başka isim Mehmet Kaplan'a göre bu çalışma, kapsamlı ve değişik bakış açılarını bir araya getiren bir çalışmadır ve daha önce kimse 19. yüzyıl Türk edebiyatı tarihini bu bakış açısıyla ele almamıştır (Tanpınar, 1988, s. XIV). Dolayısıyla Kaplan'ın bu sözlerinden bahsi geçen kaynağın bu dönemi araştıranların başvuracağı ilk kaynaklardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi 19. yüzyıl Batı'nın ilim anlayışının yaygınlaşmaya başladığı yüzyıldır. 3. Selim döneminde matematik, coğrafya, tarih ve astronomi bilimleri Batı'yı örnek almaya başlarken, 2. Mahmut döneminde Şanizade Ataullah Efendi tıp, matematik, askerlik, tarih gibi alanlarda Batı'nın anlayışını benimseyerek çalışmalar yapmıştır (Çetin, 2017, s. 10).

Fuad Köprülü, Tanpınar gibi Tanzimat döneminde ortaya çıkan fikir ve edebiyatın Fransız İhtilali'nin bir sonucu olduğunu, 18. ve 19. yüzyıl edebiyatı tesirinde doğduğunu savunmaktadır. Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal mektebi klasik edebiyatın tersine vatan, millet ve halkçılık ülkülerine hizmet eden ve bütünüyle Fransız edebiyatından esinlenen yeni bir burjuvazi edebiyatı yaratmak istemiş böylelikle Batı edebiyatından çevirilerin yanısıra gazetecilik, tiyatro ve siyasi ve edebi eleştiri başlamıştır (1999, ss. 299-301). Görüldüğü gibi 19. yüzyıla özgü yenilikler sadece edebiyat alanında yaşanmamış diğer kültürel alanlara da yansımıştır.

Tanzimat Dönemi'nde Şinasi halka kendi siyasi haklarını talep etmeyi öğretmek ve onları medeniyet dünyasına alıştırmak için *Terceman-ı ahval Mukaddime* gazetesini yayımlamış ve gazetenin halkın kolayca anlayabileceği bir dille yazılması gerektiğini ifade etmiştir (Köprülü, 1999, s. 301). Köprülü Şinasi'nin Türk edebiyatını Avrupalı biçimde kuran ve yeni fikirleri memlekette yayan ilk kişi olduğunu ve bunun herkes tarafından kabul edilen bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Şinasi'nin yolundan gidenler de Fransız bilim, ilim ve edebiyatından faydalanmışlardır. Böylelikle bu dönemde Fransızcadan birçok çeviri yapılmıştır (s. 301).

Tanzimat döneminde bahsi geçen yeniliklerin Osmanlı topraklarında yaşayan diğer milletler için geçerli olduğunu söylemek mümkün olabilir. Bu dönemde sadece Türk yazarlar ve çevirmenlerin değil Ermeni çevirmenlerin de ağırlıklı olarak dönemin *lingua franca*'sı olarak kabul edebileceğimiz Fransızcadan çeviri yaptıkları görülmektedir. Ortak tarihin paydaşı olan Ermenilerin de bu dönemde Avrupa dillerinden çevirilere yönelmesi ve Türkler gibi ilk kez roman türüyle tanışmaları aynı topraklarda beraber yaşayan milletlerin deneyimlerinin sonuçlarındandır diyebiliriz.

2.3. Türk Edebiyatında Roman Türünün Doğuşu ve İlk Çeviriler

Öncelikle bu döneme dair açıklık getirilmesi gereken konulardan biri roman ve hikâye kavramlarıdır çünkü çoğu zaman uzun hikâye ve roman birbirine karıştırılmıştır (Andı, 1995, s. 27). Bu dönemin yazarları kimi zaman roman kavramı yerine hikâye, hikâye yerine roman kavramını kullanmaktaydı. Dolayısıyla bu dönemde türü adlandırmada bir belirsizlik görülmektedir. Bu belirsizlik Servet-i Fünun dönemine kadar devam etmiştir (Çetin, 2017, s. 166). Bu bilgi EHT roman çevirilerinin önsöz okumalarında neden çevirmenlerin ya da yayınevi sahiplerinin roman yerine hikâye, hikâye yerine roman sözcüğünü kullandıklarını anlaşılır kılmaktadır.

Saliha Paker Tanzimat döneminde yapılan çevirilerin şekillendirici rolünden söz etmektedir (çev. Tükel, 1987, s. 31). 1859'dan itibaren biri Batı şiirini, biri felsefi diyaloğu, biri de roman olmak üzere üç farklı edebi türü temsil eden çeviriler yayımlanmıştır. Bununla birlikte *Babıali Tercüme Odası* (1833), *Encümen-i Daniş* (1851), *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye* (1860) kurulur. *Babıali Tercüme Odası* Müslümanlara Fransızca öğreterek resmi belgeleri çevirecek çevirmenler eğitmek, *Encümen-i Daniş* bilim, tarih ve edebiyat konularında açılması planlanan Darülfünun için öğretim malzemesinin seçilmesi, çevrilmesi ve basımını örgütlemek, *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye* doğal bilimler, jeoloji, tarih ve ekonomi konularında halka açık

dersler vermek amacıyla kurulmuştur. Bu kurumların yanı sıra *Ceride-i Havadis* (1840), *Tercüman-ı Ahval* (1860), *Tasvir-i Efkâr* (1862) *Tercüman-ı Hakikat* (1878) ve daha birçok gazete kurulmuştur (ss. 32-33). 1852 yılından itibaren Arapça süreli yayınların yanı sıra Rumca, Ermenice, Yahudice, Bulgarca, Farsça, daha az sayıda olmakla birlikte Sırpça, Romence, Ulahça, Arnavutça, Kürtçe, İngilizce, İtalyanca, Almanca gazeteler yayınlanmıştır (Eruz, 2010, s. 125). Osmanlı topraklarında yaşanan dil zenginliği ve çeşitliliği geleceğe farklı dillerde yayımlanmış gazeteleri miras bırakmıştır.

Berna Moran'ın ifadesiyle bu dönemde Doğu ve Batı değerleri arasında kalmak söz konusu değildi. Ancak II. Abdülhamit tarafından 1876'da Yeni Osmanlıların talep ettiği meşrutiyet ilan edilmiş fakat İslam ideolojisine dayanan bir siyaseti benimsemek üzere Tanzimat Batıcılığına son vermeye karar veren II. Abdülhamit meşrutiyeti kaldırmıştır (Moran, 2001, s. 21). Ekonomik ve siyasi açıdan zayıflamaya başlayan devlet Batı'ya bağımlı hale gelmeye başlamış ve bu sebeple dini temellere dayalı Osmanlı düzenine yabancı olan Batı'ya özgü reformlar yapmak zorunlu hale gelmiştir (s. 21).

Batı'dan geri kaldığını düşünen Osmanlılar Batı'daki gelişmeleri takip etmeye başlamışlar ve öncelikle teknik, bilim ve tıp alanında çeviriler yapılmış daha sonra çeviri faaliyetleri edebiyat, tiyatro ve felsefe alanlarında görülmüştür (Koç, 2006, s. 352). 1870'li yıllara kadar Batı'dan yapılan edebi çeviriler sayesinde Osmanlıcada sözcük dağarcığı oluşmuştur (s. 357).

19. yüzyılda çeviri edebiyatın çoğuldizgedeki konumunu irdelemeden önce Türk edebiyat dizgesinde hâkim olan edebiyatların hangi konumda yer aldığını kısaca gözden geçirmek yerinde olacaktır.

16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında Divan edebiyatı çoğuldizgenin merkezinde yer alırken halk edebiyatı çevrede yer alıyordu. Divan şiiri halk dilinden, dolayısıyla halk edebiyatından çok uzaktı. Divan edebiyatı ve Halk edebiyatı arasında birbirinden faydalanma girişimleri olsa da bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştı (Paker, (çev. Tükel) 1987, s. 34).

19. yüzyılda divan şiiri ve düzyazısı kalıplaşmıştı ve alt katmanlar yenilik üretemiyordu. Bu durumun farkına varan edebiyatçılar alt katmanların durağanlığından yola çıkarak Batı edebiyatının yaratıcı yönlerini araştırmaya başlamışlardı (Paker, (çev. Tükel) 1987, s. 35).

Even-Zohar'ın ifade ettiği gibi çeviri edebiyat merkez konumdayken çoğuldizgenin merkezinin biçimlendirilmesinde etkili rol oynar. Çeviri edebiyat çoğunlukla yenilikçi güçlerin bir parçasıdır. Bu süreçte özgün eserlerle çeviri eserler arasında belirgin bir ayrım bulunmamaktadır. Dönemin başlıca yazarları ve yazar adayları önemli çeviriler gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla bu dönem bize çevirilerin yeni yazınsal örneklerin geliştirilmesinde önemli bir araç haline gelebileceğini göstermektedir (akt. Paker, (çev. Tükel) 1987, ss. 39-40).

Even Zohar'a göre genç edebiyat yazın türlerinde üretim yapamadığı durumda diğer edebiyatlardan faydalanabilir, çevresel edebiyatlar çoğuldizgenin gereği olan bütün dizgeleri üretemediği durumda üretemediği dizgelerin boşluğunu çeviri edebiyat ile doldurabilir, ya da var olan örnekler artık yeni kuşaklar için artık geçerli olmadığı durumda yabancı eserler çeviri yoluyla çeviri edebiyata taşınabilir. Tanzimat dönemi Türk edebiyatı bahsi geçen üç duruma da uyuyor gibi görünmektedir (Paker, (çev. Tükel) 1987, ss. 40-41).

Roman türü Türk edebiyat dizgesinde konum almaya başlamışken Avrupa'da Restorasyon Dönemi'nde (1815-1827) bir romanın ortalama baskı adedi 1000-1500 arasındayken, 1840'tan itibaren bu sayı 2000 ya da 3000'lere çıkmıştır. 1836'da tefrika romanın ortaya çıkmasıyla okur kitlesi de genişlemiş okuma pratiği artık yalnızca hâkim sınıflara mahsus bir eylem olmaktan çıkmıştır (Sapiro, (çev. Gürcan), 2019, s. 125). Böylelikle romanın Avrupa'da da popüler olmaya başladığı, sıradan halkların da okuma alışkanlığı kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Tanzimat döneminde Avrupa'dan yapılan roman ve tiyatro çevirileriyle Türk okurlar Avrupalı gelenek ve görenekleri tanımaya başlamıştır (Berk Albachten, 2006, s. 3). Türkçeye çevrilen ilk roman Yusuf Kâmil Paşa'nın *Telemak* (1859) hikâyesidir. *Telemak* çevirisini *Robinson Crusoe*, *Monte Kristo*, *Topal Şeytan*, *Atala* ve *Paul ve Virginie* takip etmektedir. Bu dönemde aynı zamanda zamanın büyük yazarlarından Victor Hugo, Dumas Pere, Anne Radeliffe, Daniel Defoe eserleri de Türkçeye kazandırılır (Tanpınar, 1988, s. 285).

Batılı tarzda roman okumaya başlayan yazarlar 1872'den itibaren telif roman yazmaya başlamışlardır. Bu romanlardan ilki Şemseddin Sami'nin 1872'de yayımlanan *Taaşşuk-ı Ta'lat ve Fitnat* adlı romandır. Ahmet Midhat Efendi 1874'te *Hasan Mellah* ve 1875'te *Felatun Bey'le Rakım Efendi*, Namık Kemal 1876'da *İntibah Yahud Ali Bey'in Sergüzeşti* adlı romanları yayımlamıştır (Andı, 1995, s. 26). Ancak Kevork Pamukciyan, ilk Türkçe roman olarak gösterilen *Taaşşuk-ı Ta'lat ve Fitnat* romanına

karşılık 1851'de yayımlanan EHT *Akabi Hikâyesi* romanının ilk Türkçe roman olduğunu iddia etmektedir (Eruz, 2010, s. 105). Görüldüğü gibi ilk Türkçe romanın hangi eser olduğu konusunda fikir ayrılığı mevcuttur.

Yalnızca roman değil, tiyatro, şiir ürünleri de veren İbrahim Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi, Şemsettin Sami ve Şamipaşazade Sezai gibi yazarlar yeni anlayışların ve değerlerin Batı'dan ithal edilerek erek topluma nakledilmesini amaçlamışlardır (Moran, 2001, s. 19).

M. Fatih Andı bu dönemin romanlarını teknik açıdan ve dil ve üslup bakımından basit olarak nitelendirmektedir. Türk yazarlar Avrupa'dan kendi kültürlerine aktardıkları romanı yerli öğelerle doldurmuşlardır. Bu dönemin roman konuları genellikle aşk maceraları, evlilik, eğitim, esaret, Avrupai olan şeylerin eleştirisidir (Andı, 1995, s. 27).

Roman ilk başlarda Türk toplumu için sakıncalı ve zararlı bir tür olarak görülmüştür (Andı, 2020, s. 15). Yine Andı'nın ifadesiyle roman "irtibatsızlık, ahlaki endişe, toplum yapısı ve dünya görüşüyle uyuşamama"dır (s. 20). Bu yüzden dönemin roman çevirilerini irdelerken o dönemde romana karşı duyulan şüphe hiçbir zaman göz ardı edilmemeli, önsözlerde dile getirilen çevirmen ve yayınevi kararları bahsi geçen dönemin çeviri normları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Roman sadece Osmanlıda sakıncalı bir tür olarak görülmemiştir. Katolik kilisesi kitapları kimi zaman bir zehre kimi zaman da kötülüğe benzetmiştir. Zararlı kitaplara karşı en savunmasız konumda olanlar kadınlar, gençler ve halk sınıflarıydı (Sapiro, (çev. Gürcan), 2019, ss. 21-22). Avrupa'da 18. yüzyılda yazar cemiyetleri, kültürel dernekler, halk kütüphaneleri edebiyatın yayılmasına katkıda bulunmuşlar, yayıncılar da bu dönemde devreye girmiştir. Bu dönemin yayıncılık kurallarından biri de tek ciltlik romanların kabul edilmeyip üç cilt kitapların tercih edilmesidir (s. 29). Bu kural EHT roman çevirilerinde de bazı eserlerin birden fazla ciltten oluşmasının nedenine açıklık getirmektedir.

Bu dönemde Eugene Sue, Paul de Cock, George Ohnet, Xavier de Montépin gibi seri roman üreten yazarların eserlerinin Tanzimat sonrasında gazetelerde tercüme edilmiş olması okurlara sıradan ve kusursuz olmayan bir roman türü sunulması anlamına geliyordu (Andı, 2020, s. 25). Andı romanlarda geçen olayların toplumun ahlak anlayışına uygun olmamasından dolayı romana karşı temkinli yaklaşılmasının başka

bir etken olabileceğini öne sürmektedir (s. 25). Ancak Namık Kemal ahlaka ve genel kültüre katkıda bulunabilecek birçok hikâye olduğundan söz etmiştir (akt. Akyüz, 2000, s. 59). Kemal bir anlamda 19. yüzyılda her ne kadar romana karşı tedbirli bir tutum sergilense de roman türünü bir şekilde erek kültüre kabul ettirebilmenin yolları olduğunu ifade etmektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Cervantes, Balzac, Stendhal ve Dickens gibi büyük yazarların bu dönemde çevrilmediğini, Victor Hugo'nun *Sefiller* adlı eserinin *hülasa* yani özet şeklinde Türkçeye nakledildiğini ifade etmiştir (1988, s. 287). Ancak Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyası (2005) tarandığında Cervantes'in *Don Kişot Hikâyesi* adlı eserinin 1868 yılında (s. 147), Victor Hugo'nun *Sefiller* romanının *Mağdurin* başlığıyla 1863 yılında EHT'ye çevrildiği görülmektedir (s. 127).

Batıdan yapılan çeviriler ayrıca Türk toplumunun modernleştirilmesinde ana bir araç olarak kullanılmış ve kültürel politikalar bu süreçte önemli bir rol oynamıştır (Berk Albachten, 2006, s. 1). 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğunda Fransızca bilgisi artmaya başlamış, eğitim kuruluşları çoğalmış, askeri ve teknik çalışmalar çevrilmeye başlamıştır. Tanzimat dönemi eski modellerin modasının geçtiğinin düşünüldüğü ve daha genç kuşak tarafından eskilerin reddedildiği bir dönemdir (s. 2).

İbrahim Şinasi tarafından Batı şiirinden Türkçeye yapılan ilk şiir çevirisi, yine Şinasi tarafından Fransızcası eklenen bütün sözcükler ve dizelerin belirtildiği La Fontaine, Lamartine, Gilbert ve Racine'den yapılan çeviriler Tanzimat döneminin önemli çevirileriydi. Şinasi yenilikçi olmakla birlikte seçtiği şiirleri yerli dizgenin normlarına göre kabul edilebilir kılmayı amaçlamıştır (Paker, (çev. Tükel), 1987, s. 35). Münif Paşa'nın Voltaire, Fenelon ve Fontenelle'nin felsefi konularından seçerek yapmış olduğu *Muhaverat-ı Hikemiye* açık ve anlaşılabilir bir düzyazıyla çevrilmiştir. Münif Paşa'nın konuşma metinlerinden seçerek yapmış olduğu çeviri kabul edilebilirliği sağlamak için yapılmıştır. İlk çeviri roman olan *Terceme-i Telemak* ise süslü düzyazı biçimiyle çevrilmişti. Başlangıçta elyazması olarak ortaya çıkan *Terceme-i Telemak*'ın 1862 yılında basılması çevirinin kabul edilebilirliğini doğrular niteliktedir. *Terakki, Hakayık'ul Vekayi, Mümeyyiz'de Les Miserables, Mes prisons, Atala* gibi eserlerin çevirilerinin yayımlanmasıyla 1860'ların sonlarında gazeteler çeviri edebiyatın yaygınlaşmasına katkıda bulunan bir araç haline gelmiştir. Bu durumun çeviride yeterliliği güçlendirdiği söylenemese de yeni kavramların erek dildeki eşdeğerlerlerini

bulma çabası Türkçe sözcük dağarcığının ve sadeleşen düzyazının gelişimine katkıda bulunmuştur (ss. 36-38).

İsmail Habib Batı'dan yapılan çevirilerin Avrupa medeniyetine katılmak demek olduğunu ifade etmektedir (1940, s. VI).

Çeviri bu dönemde edebiyata hizmet etmektir ki bu da vatana hizmettir. Yazarlar Fransızca öğrendikten hemen sonra çeviri faaliyetlerine girişmişlerdir çünkü Fransızcadan çeviri yapmak adeta bir vatandaşlık görevi gibi görülmüştür (Mete Yuva, 2017, s. 56).

Özgün eserin adını vermek yerine çeviriye açıklayıcı başlıklar vermek de bu dönemin özelliklerindendir. Örneğin Lamartine'in '*Méditation'* çevirisini Şinasi *"Şair-i meşhur'un Méditation nam mazumesinden"* şeklinde adlandırmıştır. Bu durum bir açıdan çevirinin geçirdiği değişikliğe işaret etmektedir (Mete Yuva, 2017, s. 58). Mete Yuva'nın sözünü ettiği şekilde EHT roman çevirilerinde de isimlerin açıklanarak çevrildiği görülmüştür.

Mete Yuva'nın da belirttiği gibi en nihayetinde çeviri süreç içinde geçirdiği değişikliklerin ardından Osmanlı kültürüne uyumlu hale gelmiştir denilebilir (2017, s. 59). Bu durum çeviribilim bağlamında değerlendirildiğinde çeviri eylemlerinin toplumun kendine özgü alışkanlıklarından ve kültüründen doğan normlar çerçevesinde gerçekleşen bir faaliyet olduğu söylenebilir.

Tanzimat döneminde Osmanlı çevirmenlerinde 'sadakatin imkansızlığı' söz konusudur. Örneğin, Fransızcadan Türkçeye yapılan şiir çevirisinde Fransızcadaki uyaklar Türkçede olmadığı için şiirler düzyazı şeklinde çevrilmiş ve çevirmen sadakatli olma konusunda çaresiz kalacağı için kendisine özgür bir hareket alanı belirlemiştir. Böylelikle çevrilen şiir artık bir başka şiir olarak karşımıza çıkmaktadır (s. 59). Ancak bu sadakatsizliğin 'bilinçsiz' bir sadakatsizlik değil aksine 'bilinçli bir sadakatsizlik' olduğu vurgulanmalıdır (s. 60).

Ahmet Midhat Efendi'nin çeviriye yaptığı müdahale bunu örneklendirmektedir. Ahmet Midhat Efendi sözcüğü sözcüğüne çeviri yanlısı olmadığını, Fransızca bir metni okuduğunda o metinden anladığını Türkçe karşılığı olarak yeniden yazdığını ifade etmektedir (Mete Yuva, 2017, s. 61).

Tanzimat Dönemi'nde Fransızca dışında başka bir dilden çeviri yapmak istisnadır. Alman, İngiliz, Rus edebiyatı gibi başka edebiyatlardan eserler çevrildiğinde bile bunların ikinci dilden yani Fransızca çevirilerinden Osmanlı Türkçesine aktarıldığı

görülmektedir (Mete Yuva, 2017, s. 62). Bu bilgi, dönemin çevirinin doğrudanlığı hakkında bilgi vermektedir. Örneğin çevirmenlerin bir kaynak eserin dili Fransızca olmasa bile, eğer Fransızca çevirisi varsa, çeviriyi bu ikinci dilden yapmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Tezimizin bütüncesini oluşturan 1850-1900 yılları arasında yapılan EHT roman çevirileri konusunda verilecek nicel ve nitel bilgiler ışığında EHT roman çevirilerinin dizgedeki konumu da açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

2.4. Osmanlıca Çeviri Uygulamalarında Tanımlar

Çeviri alanında kullanılan kavramların günümüzde taşıdığı anlamlar 19. yüzyılda tamamen farklı bir şekilde karşımıza çıkabilir. Bu bağlamda 19. yüzyılda Osmanlı çeviri pratiklerini irdelemeden önce tarihsel olarak çeviri pratiklerinin nasıl adlandırıldığına yer verilmesi önemli ve gereklidir.

Geleneksel olarak çeviri Cicero'dan bu yana *harfiyen* yani sözcüğü sözcüğüne ve *mealen* yani anlamına göre çeviri olarak ikiye ayrılmaktadır ancak Gideon Toury'nin geliştirdiği betimleyici-analitik yöntemle çeviriyi dar bir çerçevede ele almak yanıltıcı olacaktır çünkü çevirinin tarihsel bağlamı büyük önem taşımaktadır (Paker, 2014, s. 41). Agah Sırrı Levend de eski edebiyatta *terceme*'nin taşıdığı anlamın bugünkü çeviri kavramından farklı olduğunu ifade ederek çeviriyle ilgili bu görüşü desteklemektedir (Paker, 2014, s. 41). Çünkü *terceme* Arapça ve Farsçada aktarım eylemlerinin tümünü ifade etmekteydi. *Terceme* hem sözcüğü sözcüğüne çeviriyi hem de *terceme* yapan kişinin kendi görüşlerine ya da başka kaynaklara dayanarak eseri genişletmesi ya da kaynak metinden çıkarmalar yaparak erek metni oluşturması anlamına geliyordu. Dolayısıyla *terceme* pratiği kaynak metne sadık kalma fikrinden uzak bir eylemdir (Paker, 2014, s. 42). Saliha Paker'in tezine göre *terceme* kavramı Osmanlı çeviri geleneğinin kültür ve zamanına bağlı bir kavram olarak *çeviri*den farklı olarak ele alınmalıdır. Yine Paker'in tezinden yola çıkarak sorulacak sorulardan ilki Osmanlı çeviri geleneği 'çeviri' kavramıyla mı yoksa 'terceme/tercüme' kavramıyla mı düşünülmelidir. '*Çeviri*' ve '*tercüme/terceme'* kavramları birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlar mıdır? (Demircioğlu, 2009, s. 159).

'*Tercüme*/*Terceme*' aslında Arami kökenli bir kelime olup 't-r-c-m' harflerinden geldiği düşünülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nden 19. yüzyılın sonuna kadar

terceme kavramının *tercüme* kavramına bir alternatif olmadığı tersine *tercüme* ve *terceme*nin eş zamanlı olarak kullanıldığı gösterilmiştir (Demircioğlu, 2009, s. 160).

Saliha Paker terceme kavramının "Türk-Fars-Arap kültürünün kesiştiği ortak bir alana özgü olduğunu ve bu ortak alanı beslemiş olan Farsçadan ve Arapçadan aktarım pratiklerinin bütününe işaret ettiği" (2014, s. 42) sonucuna vararak *terceme*'yi hem kelimesi kelimesine dilden dile nakledilmesi hem de belli bir oranda kaynak metne sadık kalarak çevirmenin şahsi görüşlerine ya da başka kaynaklara başvurarak eserin genişletilmesi, eksiltilmesi şeklinde tanımlamaktadır (s. 42). Bununla birlikte Hüseyin Hüsnü *terceme*'yi "kelimenin mealini diğer lisan üzere ifade etmek" (Demircioğlu, 2009, s. 161), Ebüzziya Tevfik "bir lisanı aheriyle tefsir ve beyan etmek; bir lisandan aher lisana nakl olunan makal ve meal" (s. 161) , Mehmed Salahi "bir lisanı diğer lisan ile beyan etmek; bir lisana ait kelam ve makali aher lisana nakl" (s. 161) , Reşad Faik "bir lisanı diğer lisan ile beyan eylemek" (s.161), Muallim Naci "bir lisanı diğer lisan ile beyan" şeklinde tanımlamışlardır (s. 161). Tüm bu tanımlamalar *terceme*'nin bir dilden başka bir dile aktarılması hususunda ortak paydada buluşmaktadır. Ancak Paker'in ifade ettiği gibi *terceme* eylemi sadece bir dilden başka bir dile aktarım değil, aynı zamanda aktarım eylemini gerçekleştiren kişinin görüşlerinden yola çıkarak eserin eksiltilmesi ve çoğaltılmasını da kapsamaktadır.

Te'lif kavramı *terceme* gibi üzerinde durulması gereken bir diğer kavramdır. Türk Dil Kurumu telif kavramını 'yazarın kendisinin kaleme aldığı'[5] şeklinde tanımlamaktadır. TDK'nın tanımıyla telif kavramının özgünlük içerdiği görülmektedir. Oysa Paker *telif etme*'nin bir metni olduğu gibi çevirmekten çok daha başka bir kültürel eylem olarak yeniden şekillendirici işleve sahip olduğunu (2014, s. 53) Osmanlı eserlerinde *te'lif* kavramının kısmen yabancı eserlerden kimi zaman kısmen tercüme olmuş kimi zaman yazarın kendi katkılarını sunduğu eser anlamına geldiğini ifade etmektedir (s. 38). Tahirü-l Mevlevi 1935'te kaleme aldığı *Edebiyat lügati-n*'de *te'lif*' kavramını 'alıştırmak' şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Tahirü'l Mevlevi *te'lif etmek* kavramını tanımlarken özgünlük kavramına değinmemektedir (ss. 54-55). *Te'lif* kavramıyla ilişkili olarak kullanılan *nakl* kavramı Muallim Naci tarafından "bir şairin metnini veya metninde parçaları bir başka şairin biraz değiştirerek kullanması" şeklinde açıklanmaktadır (ss. 55).

[5] https://sozluk.gov.tr/ (erişim tarihi 05.08.2023)

Zira Zehra Toska eserin *tercüme* mi yoksa *telif* eser mi olduğuna dikkat etmeden yapılacak araştırmada eserin edebi değerinden, yazarın ve çevirmenin edebi kişiliğinden söz etmenin pek doğru olmayacağını ifade etmektedir (2000, s. 293). Dolayısıyla Toska'nın araştırmacıları bu konuda uyardığı gözlemlenmektedir.

Osmanlıda kaynak eseri kendi edebi-toplumsal-tarihsel bağlama uygun hale getirme dolayısıyla birebir tercemeden kaçınma sık görülen durumlardandır. Böylelikle *terceme* pratiğini gerçekleştiren kişi uygun gördüğü ölçüde metni eksiltip genişletebiliyordu. *Sebebi telif*'te yani çevirmenin neden çeviriyi gerçekleştirdiğine dair yazdığı yazıda *terceme* yapan kişinin yaşadığı ortama ve zamana dair kısıtlı da olsa bilgi edinilebilirdi (Paker, 2014, s. 43).

Harfiyyen terceme, mealen terceme, *aynen terceme*, *terceme yollu yazmak*; *Avrupa romanlarını terceme veya taklid eylemek*; *terceme ve tahrir etmek* gibi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşımıza çıkan bazı kavramlar Cemal Demircioğlu'nun oluşturduğu tabloda verilmektedir (akt. Paker, 2014, s. 45).

Saliha Paker'in "Türkiye Odaklı Çeviri Tarihi Araştırmaları, Kültürel Hafıza, Unutuş ve Hatılayış İlişkileri" başlıklı makalesinde sadakat ve eşdeğerlik kavramları ve stratejilerinin göreceli olduğu konusunda bir uyarı yapar çünkü çevirmen yaşadığı toplumun normlarına göre hareket edip etmeyeceğine göre kavramların anlamları değişebilmektedir (2004, ss. 278-279). Dolayısıyla "neden", "çevirmenin stratejisi nedir?", "dönemin-tarihsel-kültürel bağlamı nedir?" gibi sorular derinlemesine yapılacak araştırmaların kapısını aralamaktadır (s. 279).

Zehra Toska 13.-14. yüzyıllarda ilk örneklerine rastlansa da Türk edebiyatında *tercüme* kelimesinin daha çok 19. yüzyılı akla getirdiğini ifade etmekte ve aynı ya da farklı kültür içinde bulunan kaynak ve tercüme eserin farklı idraklara mı yol açtığı, aynı medeniyet alanlarında yapıldığında tercüme kimliğinin belirsizleştiği mi, söz konusu özgünlüğün konuda değil ifade de aranması sebebiyle metinleri tanımlarken bu metinlerin tercüme olup olmadığı sorusunun ihmal mi edildiği sorularını sormaktadır (2000, s. 292).

Çeviri etkinliği söz konusu 19. yüzyıl ve evveli olduğunda başka bir çerçevede düşünülmelidir. Eski Türk Edebiyatında geçen *telif*, *tercüme*, *nakl* vb. kavramlar günümüz anlamıyla düşünüldüğünde yanıltıcı olacağı, araştırmaların sağlıklı yürümeyeceği bu kavramların tarihselliği ortaya konarak açıklanmıştır. Bu bağlamda

tezimizde önsöz/sonsöz irdelemeleri yaparken bu kavramların ne anlama geldiğini bilmek çeviriye yaklaşımımızı daha doğru yönlendirecektir. Bahsi geçen kavramların yanı sıra 19. yüzyıl Osmanlı çeviri stratejilerine bir sonraki bölümde yer verilecektir.

2.4.1. 19. Yüzyıl Osmanlı Çeviri Stratejileri ve Sınıflandırmaları

Johann Strauss Osmanlı İmparatorluğunun çeviri tarihini yazmak isteyen birinin hafiye gibi olması, ipuçlarını araması gerektiğini ifade etmektedir (2019, s. 57). "What was really translated in the Ottoman Empire?" (2019) adlı makalesinde Strauss hangi eserlerin gerçekten çevrildiğini, hangi versiyonların 'kaynak' metin olduğunu, gerçekten özgün metin mi yoksa adaptasyon mu olduğunu, hangi dilden ya da hangi versiyondan çevrildiğini, çevirilerin ne kadar tamamlanmış olduğunu irdelemektedir (s. 58).

Araştırmalar konusunda dikkatli olunması gerektiğine dair verilecek örneklerden biri 18. yüzyılda Batı dilinde Türkiye'de basılan *Tableau des nouveaux reglemens de l'Empire ottoman* adlı kitabın uzun bir süre Fransızca öğrendiği bilinen Mahmud Raif Efendi'nin özgün eseri olarak düşünüldüğü ancak daha sonra iki tarihçinin bu eserin çevirmeni Yunan Yakovaki Efendi olan Mahmud Raif Efendi'nin Türkçe yazmış olduğunu ileri sürmesidir (Strauss, 2019, s. 58).

Çeviri olarak tanımlanmayan eserler, yazarı belirtilmeyen çeviriler, yazar ismi yanlış verilmiş çeviriler, Voltaire'in ünlü *Histore de Charles XII of Sweden* (1731) eseri olduğu kabul edilen ancak sonrada Voltaire'in *Histoire de l'Empire de Russie sous Pierre le Grand* (1759) eserinin uyarlaması olduğu anlaşılan yanlış çeviri tanımlanmaları (Strauss, 2019, s. 63), kısaltılmış versiyonların çevirileri, eserin hangi dilden çevrildiği sorusu, tamamlanmamış çeviriler, orijinallerin yerine ders kitabı versiyonları, uyarlama olarak ansiklopediler, çeviri için seçilen eserlerde farklı kalite algıları gibi başlıklar Strauss'un "What was really translated in the Ottoman Empire?" (2019) makalesinde yer alan başlıklardır. Strauss'un makalesinde yer alan bu başlıklar 19. yüzyıl Osmanlı çeviri faaliyetlerini araştırmak isteyenler için bir çeşit uyarı niteliğindedir çünkü söz konusu dönemde gerçekleşen çeviri faaliyetleri günümüz çeviri faaliyetlerinden oldukça farklı olup tek bir düzlemde gitmemektedir.

Strauss makalesinde 19. yüzyıl Osmanlı çeviri faaliyetlerinin yeteri kadar araştırılmadığı ve kayıt altına alınmadığı şeklinde bir sonuca varmaktadır. Sadece yazarların ve eser başlıklarını vermenin yeterli olmadığını, daha fazla çeviri özelliklerini de hesaba katmak gerektiğini düşünmektedir. Çevirmenleri özgün eserin

yazarından ve eserin özgün adından bahsetmekten alıkoyan şeyin ne olduğu, okurlar için bunların ne derece önemli olduğu ve okurların özgün eserin yazarı hakkında bilgi alma konusunda ne derece istekli olduğu sorularını da gündeme getirmektedir (2019, s. 79).

19. yüzyıl Osmanlı kültürü yeni bir Osmanlı yerel dilinin oluşturulmasında yabancı olanın nasıl yeniden üretilip kabul edileceği tartışmalarının şekillendirdiği çok dilli heteredoks bir edebi sahne üretmiştir. Bu tartışmalar arasında karşılaşılabilecek kavramlara *terceme, nakl, tahvil, iktibaâs, mutalâa/tedkîk, imtisâl, tanzir, idhâl, şerh, tahşiye/hâşiye, ahz, taklîd*, *hulâsa, tefsir, beyân, telîf* örnek olarak verilebilir (Dolcerocca, 2020, ss. 199-200).

Osmanlı'da kullanılan çeviri stratejilerinden biri *aynen* ve *serbest* çeviridir. Necib Asım *Kitap* adlı çalışmasında edebi eserlerin çevirisinde *aynen tercüme*yi önerirken *aynen çeviri*yi benimsemeyen çevirmenlerin eserlerine kuşkuyla yaklaşmaktadır. Şemseddin Sami ve Tanzimat sonrası çevirmenlerinden olan İsmail Hakkı *aynen çeviri*yi savunmuştur (Demircioğlu, 2018, s. 186). Mehmed Rifat ise fikirlerin, tasvirlerin ve metaforların *aynen çeviri* yoluyla aktarılamayacağını savunarak *mealen çeviri*yi yani anlamına göre çeviriyi tercih ettiğini ifade etmiştir (s. 187). *Tevsien* yani genişleterek çeviri Osmanlı çevirmenlerinin başvurduğu bir başka çeviri stratejisidir. Muallim Naci *tevsien* yapılan çevirileri etkinliklerini tercümenin bir parçası olarak görüyordu. Benzer şekilde Saffet Nezihi "Tercümelerimiz" adlı makalesinde *aslına sadık*, *aslından uzaklaşmadan anlamına göre* ve *anlamına göre ve geniş* olmak üzere üç çeşit tercümeden söz etmekte ve çevirmenlere bu üç stratejiden birini önermektedir (s. 188).

Necib Asım "Klasikler" adlı makalesinde *sanayi-i lafziyeyi muhafaza*, *sanayi-i maneviyeyi muhafaza*, *mealen nakl* ve *taklid* stratejilerinden söz etmektedir. *Sanayi-i lafziyeyi muhafaza* stratejisi için 12. yüzyılda yaşamış Arap yazar Hariri'den yapılan *Makamat* çevirisini bu kapsamda değerlendirmektedir. Bu çeviride kaynak metindeki söz ve anlamla ilgili sanatlar tamamen korunmuştur. *Sanayi-i maneviyeyi muhafaza* stratejisi için Fars şairi Sadi'nin Türkçeye yapılan *Gülistan* çevirisini örnek göstererek kaynak metindeki anlamın korunduğu bir tercüme olduğunu ifade etmektedir. *Mealen nakl* stratejisi için kaynak metindeki anlamın alınarak bu anlamın nakledilmesini örnek olarak sunmuştur. Ancak ona göre böyle bir stratejiyle yapılan çeviri tercüme değildi. Son olarak *taklid* stratejisi için Yusuf Kâmil Paşa'nın yaptığı *Tercüme-i Telemak*

çevirisini ele almış, bu tür eserlere tercüme olarak atıfta bulunmuş olsa da bu eserleri birer *taklid* olarak değerlendirmiştir (Demircioğlu, 2018, ss. 188-189).

Namık Kemal Avrupa eserlerini taklit etme taraftarıdır çünkü bu şekilde Avrupa eserlerinin öğrenilebileceğine inanır (Enginün, 2020, s. 230).

Ahmed Mithad Efendi Adolf Mützelburg'tan yapmış olduğu *Konak yahut Şeyh Şamil'in Kafkasya Muharebatında Bir Hikâye-i Garibe* isimli çevirisinde *tahvil* stratejisinden söz etmektedir. *Amiral Bang* adlı başka bir çeviri esere yazdığı önsözde oyunu roman türünde yazdığını yani oyunu romana dönüştürdüğünü söylemektedir. Bu bağlamda *tahvil* stratejisiyle edebi türler arasındaki dönüşümden bahsedildiği de anlaşılmaktadır. Mehmed Rifat Arapçadan Türkçeye yapılan çevirileri irdelemiş ve *Cevahir-i çiharyar ve emsal-i kibar* adlı eserinde *akd* ve *hall* kavramlarını kullanmıştır. *Akd* nesrin yazıma dönüştürülmesi, *hall* ise nazmın nesre dönüştürülmesini ifade ediyordu ve bu stratejiler Osmanlıdaki çeviri stratejilerinin bir parçası olarak görülüyordu (Demircioğlu, 2018, s. 190).

Son olarak özetlemek anlamına gelen *hulasa* Osmanlı çeviri stratejilerindendir. Bu çeviri stratejisini uygulayan yazarlardan biri Ahmed Mithad Efendi'dir. Ona göre Osmanlı okurlarına klasikleri tanıtmak için kullanılması gereken en uygun strateji *hulasa* idi (Demircioğlu, 2018, s. 191). Ahmet Hamdi Tanpınar Victor Hugo'nun *Sefiller* adlı romanının *hülasa* edilerek çevrildiğini ifade etmiştir (1988, s. 287).

Bununla birlikte Tanzimat dönemi çevirilerinde edebi çeviri ile uyarlama arasındaki sınırlar uzun süre belirsiz olarak kalmıştır. Çevirmenler dizeleri düz yazı şeklinde çevirmiş, şiirler anlatılmış, özetlenmiş veya bazen de romanlar kısaltılarak çevrilmiştir. Çeviri eserin yerel öğelerle bezendiği bu dönemin görülen çeviri özelliklerindendir. Kimi zaman özgün metnin yazarının adının çeviride verilmediği hatta özgün eserin adının dahi yazılmadığı çeviri örnekleri mevcuttur (Mete Yuva, 2017, ss. 57-58). Bu bağlamda bu çalışmada dönemin bahsi geçen özellikleri EHT roman çevirilerinin önsözlerinde irdelenecektir.

Osmanlı çeviri kavramlarını ve stratejilerini iyi anlamanın Osmanlı çeviri etkinliklerini doğru yorumlamak adına ilk yapılması gereken hamlelerden olduğu vurgulanmıştı. Türk çevirmenlerin çevirilere önsöz yazma geleneği Ermeni çevirmenler/yayımcılarda da vardı. Dolayısıyla önemli ve zengin bir veri oluşturan yan metinler olarak önsözler (Genette, 1997) kimi zaman çevirmenlerin hangi stratejiyle çeviri etkinliğini gerçekleştirdiği konusunda bilgilendirici olabilir. Özgün eserle erek

dile çevrilen eserler karşılaştırıldığında sayfa sayılarında farklılıklar olduğu görülebilir, böylelikle çevirmenin kaynak metne eklemeler yaptığı ya da kaynak metinden çıkarmalar yaptığı anlaşılabilir. Sonuç olarak Osmanlı çeviri kavramları ve stratejileri bilindiği takdirde, çevirmenlerin eylemleri daha anlaşılır hale gelmekte ve günümüz çeviri anlayışını o dönemin çeviri faaliyetlerinden beklememeniz gerektiği ortaya çıkmaktadır.

2.5. 19. Yüzyılda Ermenilerde Zartonk (Uyanış) Dönemi (1840-1880)

Zartonk kelimesi uyanış, bilişsel olarak yeniden doğuş demektir. (Աղայան'dan akt. Sarı Güven, 2019, s. 365). Bu dönem Ermeniler için toplumun modernleşmesi, günlük pratiklerin değişmesi ve sekülerleşme olarak ifade edilebilir (s. 365).

Mıkhitarist yeniden doğuş basın ve okul olmak üzere iki yol kullanmış ve 1747'de Transilvanya'da ilk Mıkhitarist okulu kurulmuştur. Bu okul bir papaz okulu değildi ve 19. yüzyılın ilk on yılı Mıkhitaristlerin eğitim faaliyetlerinin yayıldığı bir yıl olmuştur. Basın ise halk yayıncılığı ve bilimsel yayıncılık olmak üzere etkinliklerini sürdürmüştür (Dedeyan, (çev. Çiltaş) 2015, s. 414). Mıkhitaristler sadece okul kitabı ve bilimsel yayınlar yayımlamakla kalmamış aynı zamanda almanaklar, tarım, arıcılık, ipekçilik ve muhasebe kitapçıkları da yayımlamışlardır (s. 414).

Tarih yazarı Leo *Hayots Badmutyun* (Ermeni Tarihi) adlı kitabında 18. yüzyılı "Mıkhitarist Çağı" olarak adlandırmıştır. Ancak Dedeyan'a göre yalnızca Mıkhitaristlerin oynadığı rol önemli değildi. Konstantinopolis'te yaşayan Patrik Hovannes Golod'un (1715-1741) sahip olduğu geniş kültür unutulmamalıdır. 18. yüzyılın sonuna doğru Konstantinopolis'te Ermeni nüfusu artmaya ve bilgili bir burjuva sınıfı oluşmaya başlamıştı. Golod'un patriklik seviyesine erişmesi dönemin Ermeni kültüründe başkentin önemli bir rol oynamasını sağlamıştır. Golod Katolik Ermenileri ile ulusal Kilise'nin Ermenileri arasındaki anlaşmazlığı azaltmayı başarmıştır (Dedeyan, (çev. Çiltaş) 2015, s. 415).

Yine bu dönemde matbaa Konstantinopolis'te öncelikli faaliyet haline gelmiştir. 19. yüzyılda Ermenilerin başkenti olmayı bekleyen Konstantinopolis'te basılan ürünler bir hayli çoğalmış ve Venedik'te basılan eserlerin sayısıyla rekabet edebilecek seviyeye gelmiştir (Dedeyan, (çev. Çiltaş) 2015, s. 415).

1840'lara doğru ortaya çıkan uyanış hareketi Dedeyan'a göre önceleri bir seçkin kültürü olarak kalsa da bu büyük fikir kitlelere yayılmıştır. Okulların ve basın ağının

yaygınlaşması, klasik Ermeniceden modern Ermeniceye geçiş, kadın özgürlüğü hareketinin ilk ortaya çıkışı bu duruma katkıda bulunmuştur denilebilir (Dedeyan, (çev. Çiltaş) 2015, s. 417). Boğos Levon Zekiyan'a göre kadınların özgürleşmesi ev içi kölelikten özgürlüğe geçiş olarak algılanmamalıdır zira kadınların özgürleşmesi Ermeni toplumunun modernleşme ve sekülerleşme sürecine katılmaları olarak görülmelidir (Zekiyan, (çev. Yılmaz), 2002, s. 96).

Zekiyan'a göre *zartonk* kavramı "bütünsel sekülerleşme" demektir (çev. Yılmaz, 2002, s. 89). Bütünsel sekülerleşme Kilise'nin ve din adamlarının kültürel hâkimiyetinin nihayete ermesiyle halkın entelektüel olarak bağımsızlaşması anlamına gelmektedir (s. 89). 19. yüzyılda dil bağlamında yaşanan önemli gelişmeler önceki bölümlerde ifade edildiği gibi Ermenice için de geçerliydi. Bu dönemde Modern Ermenice standart edebi dil olmuş, seçkinci çevrelerin kontrolünden çıkarak halkın kontrolüne geçmiştir (s. 92). Dilin yanı sıra halkı hedefleyen ve toplumun en zayıf sınıflarına ulaşması için okulların sayısının artması dönemin en önemli özelliklerindendir. Okul sayısındaki artışla halkın kültür bakımından belli bir düzeye ulaşması amaçlanmıştır (s. 92).

Bu dönemde Ermeniler için yaşanan bir diğer önemli gelişme süreli yayınların hız kazanmasıdır. Ermeni basını *krapar* diliyle yayımlanan bir dergiyle 1793'te doğmuştur (çev. Yılmaz, 2002, s. 93). Boğos Levon Zekiyan'a göre bu tarih "yalnızca Ortadoğulu bir kültür için değil, Avrupa literatürleri açısından bile oldukça erken bir tarih olduğu söylenebilir." (s. 93).

"Ermeni edebiyatında 1840'larda doğan ve günümüze kadar süren modern akım Avrupa edebiyat ve sanat düşüncesinin ve duyarlığının bütün türlerini ve yeniliklerini, hatta oldukça kısa süreli modalarını da kapsayan, çok süratli bir açılımdır" (Zekiyan, (çev. Yılmaz), 2002, s. 100). Zekiyan'ın bu ifadeleri Ermeni edebiyatında Avrupa'nın muhakkak bir etkisi olduğunu doğrular niteliktedir zira yine Zekiyan'a göre Avrupa'da boy gösteren edebi akımların çoğu Ermeni edebiyatına yansımıştır (s. 101).

Çevirmenler, eğitmenler ve gazete editörleri *uyanış*ta önemli rol oynamıştır. Bir dizi dilbilgisi kitabı yayımlayan Grigor (1778-1837), Pascal ve Rousseau'nun çalışmalarını çeviren ve haftalık yayın *Hayastan*'ın editörlüğünü yapan Hovhannes Teroyentz (1801-1888) bu kişilere örnek olarak verilebilir. Önemli oyun yazarları Hagop Baronyan (1843-1891) ve Bedros Turyan (1851-1872) uyanış döneminin yazarlarıdır. Oyun yazarlarının yanısıra şairler, roman ve deneme yazarları ve kısa hikâye yazarları da bu dönemde faaliyet göstermişlerdir. Kadınlar ve erkekler tarafından ortaya konan

bu zengin faaliyet kültürel uyanış olarak adlandırılan *zartonk* ile sonuçlanmıştır (Bournoutian, 2006, s. 202).

Osmanlı için Tanzimat dönemi gelişim ve değişim dönemiyse Ermeniler için de 19. yüzyıl gelişim ve değişimlerin yaşandığı ve *zartonk* olarak adlandırılan bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı topraklarında yaşayan bir millet olarak Ermenilerin deneyimleri, 19. yüzyılda hem Tanzimat'ın getirdiği hem de kendi içinde yaşanan dönüşümü tecrübe etmesi bakımından oldukça ilgi çekicidir. Aynı zamanda edebi ve kültürel bağlamda Tanzimat döneminin özellikleri ile Ermeni *zartonk*'unun özelliklerinin benzerlik göstermesinin de tesadüfi olmadığını gözler önüne sermektedir.

2.6. EHT Metinler Üzerine

EHT konusunda yapılan araştırmalarla ilgili 8 Mart 1911'de yayımlanan en eski makalelerden biri, Hakan T. Karateke tarafından çevirisi yapılan "Ermeni Harfleriyle Türkçe Araştırmalar Hakkında" (1996) adlı makaledir. Söz konusu makalede Osmanlı topraklarında yaşayan ve bir süre sonra Türkleşen Ermenilerin kendi anadillerini ve milliyetlerini unuttuklarından söz edilmektedir. Türkçe konuşan Ermenilerin dili genellikle EHT olarak adlandırılmaktadır (Kraelitz-Greifenhorst, (çev. Karateke), 1996, ss. 13-14).

EHT'nin yazımı konusunda değinilmesi gereken hususlardan biri bu yazımda bir birlik içinde olunmamasıdır. Ancak Ermeni alfabesi çok sesli yapıya sahip olmasıyla Türkçenin yazımına Arap alfabesinden çok daha uygundur (Kraelitz-Greifenhorst, (çev. Karateke), 1996, s. 15).

Hasmik Stepanyan'ın bu çalışmada daha önce bahsi geçen bibliyografya çalışmasına yazdığı önsözde basılı eserlerin geçmişinin 18. yüzyıla uzandığından ve EHT eserlerin sayısının 2000'i geçtiğinden söz etmektedir. EHT yayınların temelleri ise 1840'ta atılmıştır (2005, s. 21).

Kevork Pamukciyan EHT'nin 14. yüzyıldan itibaren yazma eserlerde ve Stepanyan'ın belirttiği gibi 18. yüzyıldan itibaren basma eserlerde kullanıldığını söylemektedir (2002, s. XI). Görüldüğü gibi EHT'nin tarihi çok eskiye dayanmakta sadece 19. yüzyıla özgü bir olgu olarak karşımıza çıkmamaktadır. Ermeni harflerini kullanarak Türkçe yazma ihtiyacını Pamukciyan "Türkçe konuşan, Ermeniceyi ya hiç bilmeyen

ya da çok az bilen, Hıristiyanlık inancına bağlı Ermeni nüfusla yazı yoluyla iletişim kurmanın ve bu kitlenin aynı yolla kendini ifade etmesinin aracı olarak gelişmiştir." şeklinde açıklamaktadır (s. XI). Benzer şekilde Murat Cankara EHT'yi anadili Türkçe olan ya da Türkçe'yi tercih eden Osmanlı Ermenilerinin Ermeni alfabesiyle Türkçe yazdıkları metinler şeklinde açıklamaktadır (2014, s. 117).

Turgut Kut Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi'nde 1870 yılından önce yayımlanmış beş adet EHT kitaptan söz etmektedir. Bu romanlar *Akabi Hikayesi* (1851), *Boşboğaz Bir Adem: Lafazanlık ile Husule Gelen Fenalıkların Muhtasar Risalesi* (1852), *Karnig Gülünya ve Dikran'ın Dehşetlü Vefatleri* (1863), *Bir Sefil Zevce* (1868) ve *Gülünya yahut Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Kız* (1868)'dır. Bu kitaplar *Taaşşuk-i Ta'lat ve Fitnat* ile *İntibah* romanlarından önce İstanbul'da yayımlanmıştır (akt. Cankara, 2011, ss. 118-119).

Yine aynı kongrede EHT'ye çevrilen eserler hakkında bilgi verilmiş, 67 eserin 50 tanesinin EHT basımının Arap harfli Türkçe basımından daha önce yapıldığı tespit edilmiştir. Örneğin Miguel de Cervantes'in *Don Kişot Hikayesi* adlı eseri EHT'ye 1868 yılında basılırken, Arap harfli Türkçeye 1912 yılında basılmıştır. Xavier de Montépin'in *Pariz Batakhaneleri* adlı romanı 1876'da EHT olarak basılırken, 1880 yılında Arap harfli Türkçe olarak basılmıştır (Pamukciyan, 2002, s. XXI).

Roman türünün yanısıra Victor Hugo, Moliere, Daniel Defoe gibi yazarların eserleri Ermeni tiyatro grupları tarafından Türkçe olarak sahnelenmiştir. Ancak bu oyunlar sahnelenirken Osmanlı toplumunun örf ve adetlerine göre düzenlenmişlerdir (Pamukciyan, 2002, s. XXII).

Doğu edebiyatı klasiklerinin bir kısmı da EHT olarak basılmıştır. *1001 Gece Masalları*, *Köroğlu*, *Arzu ile Kamber*, *Ferhad ile Şirin*, *Tahir ile Zühre* bu eserlere örnek olarak verilebilir (Pamukciyan, 2002, s. XXII).

Çevrimiçi kütüphaneler, bibliyografyalar ve farklı kaynakların taranması sonucunda 1850-1900 yılları arasında yaklaşık 87 adet EHT roman çevirisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu eserlerden bazıları birkaç ciltten oluşmaktadır ve eserlerin çoğunun Fransızcadan yapıldığı görülmektedir. Xavier de Montépin, Jules Verne, Alexander Dumas, Fortuné du Boisgobey, Pierre Ninnous, Rene Mezeroi, Jules de Gastyne, Ponson du Terreail, George Ohnet, Vidocq, Eugene Sue, Adolphe Belot, Charles Gibbon, Daniel Defoe, Paul Féval, Miguel de Cervantes, John Bunyan, Edward Young,

Timothy Titcomb, Henri Franzini, Hector Malot, Alphonse de Lemartine bu dönemde eserleri EHT'ye çevrilen yazarlardır.

2.6.1. 1850-1900 Yılları Arasında Çevrilen EHT Romanların Kültür Repertuarına Katkısı

Itamar Even-Zohar kültür repertuarını bir grup insanın ve o grubun üyelerinin yaşamın düzenlenmesi için faydalandığı seçeneklerin toplamıdır şeklinde tanımlamaktadır (1997, s. 355). Kültür repertuarı bireyler tarafından yapılır, öğrenilir ve benimsenir; bu eylemlerin yoğunluğu ve hacmi zaman zaman değişmekle birlikte tanınmış ve kendini bu işe adamış kişiler tarafından bilinçli olarak da yapılabildiği gibi anonim kişilerce kasıtsız olarak da gerçekleştirilebilir (s. 357).

Repertuarın kaynağı ne olursa olsun hedeflenen grup tarafından bir düzenleme aracı olarak görülüp görülmediği önemli bir faktördür. Pazar, güç sahipleri ve bunların arasında dinamik bir arayüz olarak hizmet eden faktörleri barındıran 'bir kültür sistemi'ne bağlıdır (Zohar, 1997, s. 357). Ayrıca kültür planlaması ile "kuramcı, yerli ekinin gelişmesini, yenilenmesini, değişmesini amaçlayarak iktidar sahiplerinin, kurumların ya da kişilerin belli bir amaca yönelik gerçekleştirebileceğini ortaya koymuştur" (Even-Zohar'dan akt. Güzelyürek Çelik, 2002, ss. 34-35).

M. Fatih Andı çevirinin Türk toplumunun hayatına girmesiyle roman çevirilerinin ahlak endişesiyle temkinli bir şekilde yapılmasıyla birlikte ilk kez Batı edebiyatındaki örneklere benzeyen romanların Halid Ziya tarafından yazıldığını ifade etmektedir (2020, s. 19). Ancak böyle bir durumda bile Ayşe Banu Karadağ "Çeviri Tarihimizde Fenni Romanlarla Bir Kültür Repertuarı Oluşturmak" (2012) başlıklı makalesinde çevirinin boyun eğen anlayışla yapılmadığı sonucuna varmaktadır. 19. yüzyılda çevirmenler kültürlerarası iletişim uzmanı olarak fen ve teknoloji odaklı bir kültür repertuarı oluşturmaya çalışmışlardır (s. 65).

Benzer şekilde 19. yüzyılda Osmanlıda faaliyet gösterilen Ermeni matbaacıların ve yazarların Avrupa'dan özellikle de Fransızcadan EHT roman çevirileri yaparak bir kültür repertuarı oluşturmaya katkıda bulundukları ifade edilebilir. 36 önsöz/sonsöz analizinden elde edilen bulgular çevrilecek eser seçimlerinin gelişigüzel yapılmadığını, belli bir amaca yönelik yapıldığını gözler önüne sermektedir.

3. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde Gideon Toury'nin çeviri normlarına yer verilecektir. Ardından diliçi çeviriden ve son olarak diliçi özçeviri kavramından bahsedilecektir.

3.1. Gideon Toury ve Çeviri Normları

Tez çalışmamızın kuramsal çerçevesini Gideon Toury'nin süreç öncesi çeviri normları oluşturmaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar yapılan çeviri kuramları çalışmaları Işın Bengi Öner'e göre erek metnin içine doğduğu kültür bağlamından kopuk ve çevirinin gerçeklerinden uzaktır (akt. Ece, 2013, s. 51).

Gideon Toury'nin erek odaklı kuramı çevirilerin erek ekinin eseri olduğu düşüncesinden doğmaktadır ve çeviri eserlerin tıpkı kaynak ekindeki eserler gibi erek ekinde bir işlevi vardır (Yazıcı, 2010, s. 130).

Gideon Toury çeviri etkinliklerinin kültür bağlamında öneme sahip etkinlikler olarak düşünülmesi gerektiğini ifade eder (çev. Eker, 2012, s. 149). Bu görüş çevirinin kültür ile el ele olduğunu, çeviri faaliyetlerinin kültürel bağlamdan soyutlanmaması gerektiğini belirtmektedir. Çevirmen de bu kapsamda çevirinin yapıldığı topluluğun ona uygun gördüğü işlevi uygun şekilde yerine getirerek çeviri yapmalıdır (s. 149).

Dilbilimcilerin aksine Toury normların çeviriyle ilişkisi üzerinde durur zira dilbilimciler ürünle normların ilişkisine odaklanmaktadırlar (Yazıcı, 2010, s. 134).

Çeviri iki dili ve iki kültürü temsil etmektedir, dolayısıyla çeviri kültür ve dil düzeyinde olmak üzere iki farklı norm dizgesini içermektedir (Toury (çev. Eker), 2012, s. 151). Çevirmen kaynak metnin normlarına bağlı kalırsa 'yeterli' çeviri, erek kültürün normlarına bağlı kalırsa 'kabul edilebilir' çeviri gerçekleştirmiş olur (s. 152). Ancak çevirmen genel bir tercih yapmış olsa da hala bir düzenlilik olmasıyla birlikte verdiği her karar genel tercihine uymak zorunda değildir (s. 153).

Toury çeviri normlarını 'süreç öncesi çeviri normları' ve 'çeviri süreci normları' olmak üzere ayırır. Süreç öncesi çeviri normları da *çeviri politikası* ve *çevirinin doğrudanlığı* olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. *Çeviri politikası* çeviri yoluyla erek kültüre taşınacak metin türlerinin seçimiyle ilgilidir. Kanıtlar mevcut olduğu sürece metin türü seçiminin rastgele yapılmadığı anlaşılır (Toury (çev. Eker), 2012, s. 153). Çevirinin hangi dillerden yapıldığı *çevirinin doğrudanlığı*yla alakalıdır. Bu durumda

hangi kaynak dillerden çeviri yapılmasına izin verildiği, hangi dillerden çevirinin yapılmasının yasaklandığı veya tam tersi hoş görüldüğü araştırılır (s. 154). Çevirmen çeviriyi ara dilden yaptığını belirtmek zorunda mıdır? Eğer çevirmen çeviriyi ara dilden yaptıysa bu dilin hangi dil olduğunu söylemeli midir? vb. sorular araştırma soruları olarak belirirler (s. 154).

Çeviri süreci normları çeviri eylemi sırasında verilen kararlarla ilgilidir (Toury, (çev. Eker), 2012, s. 154) ancak bu tezde kuramsal çerçeveyi süreç öncesi çeviri normları oluşturduğu için çeviri süreci normlarına yer verilmeyecektir.

3.2. Diliçi Çeviri

Roman Jakobson sözlü bir ifadeyi yorumlamanın üç farklı yolu olduğunu ileri sürmektedir; Bir dil aynı dilin farklı göstergelerine, başka bir dile, ya da dilsel olmayan başka bir göstergeler sistemine çevrilebilir. Aynı dilin farklı göstergeleri aracılığıyla yorumlanması 'diliçi çeviri ya da yeniden sözcükleme', dilsel göstergelerin diğer bir dil aracılığıyla yorumlanması 'dillerarası çeviri', dilsel olmayan göstergeler sistemi aracılığıyla dilsel göstergelerin yorumlanması 'göstergelerarası çeviri' olarak tanımlanmaktadır (Jakobson, 2012, (çev. Albayrak), s. 62). Jakobson'ın çeviri ile ilgili tanımlamaları çeviride ilk kez sınırları genişleten bir tanım olmuştur. Jakobson diliçi çeviriyi kelime düzeyinde ele almakta ve bir kelimenin diliçi çevirisinin başka bir kelime kullanarak dolaylama yaptığını iddia etmekte ancak eşanlamın birebir eşdeğer olmayacağını tartışmaktadır (Berk Albachten, 2014, ss. 573-574).

Jakobson'ın tanımı çeviriyi sadece diller arası yapılan bir etkinlik olarak görmekten uzak olduğu için önemlidir ancak bildiğimiz anlamda çeviri (translation proper) sadece ikinci kategoride yer alan diller arası çeviriye atfeder (Berk Albachten, 2014, s. 574). Jakobson'ın üçlü kategorisi diller arasındaki sınırları ayırt etmenin zorluklarını göz önünde bulundurmada başarısız olmaktadır (s. 574). Tanımlamaları sadece insanoğlunun iletişim sistemleriyle sınırlarsak, diller arasındaki sınırlar hakkında birçok soru işareti kalmaktadır. Diller ve lehçeler ya da kreoller arasındaki fark nasıl ayırt edilebilir? Bir dilin gelişimindeki farklı tarihsel aşamalar arasındaki sınırlar nasıl çizilebilir? gibi sorular Jakobson'ın diller arası ve diliçi çeviri arasındaki ayrımı belirsiz kılmaktadır (s. 574).

Jakobson'ın üçlü kategorisine bir eleştiri de John Sturrock tarafından gelmiştir. Sturrock Jakobson'ın ayrımını tatmin edici bulmamakta ve Jakobson'ın çeviyi üç

farklı kategoriye ayırmasına gerek görmemektedir çünkü diliçi ve diller arası çevirinin her ikisi de yeniden sözcükleme biçimleridir (Berk Albachten, 2014, s. 575). Gideon Toury de Jakobson'ın üçlü kategorisinin 'iki kodun temel türleri arasındaki ilişkilere (benzerlikler ve farklılıklar) dayandığını' gözlemlemektedir. Metinler genellikle çevrildikleri zaman birden fazla dilbilimsel sınırla karşı karşıya kalırlar; örneğin, bir dilde sözlü bir hikâye başka bir dilde yazılı edebi, dini bir metin seküler, edebi bir çalışma edebi olmayan metin hale geldiğinde. Tüm bunlar Jakobson'ın ham tipolojisinde yer bulmamaktadır (Toury'den akt. Berk Albachten, 2014, s. 575).

Diliçi çeviri sadece yazılı metinlerle ilgili değildir. Sözlü anlatılar dünyanın birçok yerinde kuşaktan kuşağa sözlüden sözlüye diliçi çeviri yoluyla aktarılmıştır. Homeros destanı, *Song of Roland*, Fransız kahramanlık şiiri ya da *Kalevala* gibi masallar, efsaneler ve mitler yazılmadan önce sözlü bir şekilde oluşturulmuş ya da aktarılmıştır. Çeviribilimde sözlüden yazılıya çeviri daha az çalışılan bir alan olmuştur. Sözlü edebiyat çevirisinde diğer tüm çevirilerde olduğu gibi sorunlar olabilir ancak sözlüden yazılıya yapılan çevirilerde çeviri süreçlerini araştırmak her zaman kaynak metin olmayacağı için zor olabilir (Berk Albachten, 2014, s. 576).

Toury'e göre yazılıdan yazılıya yapılan *diliçi çeviri* 'özgür' ve 'bağımlı' olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır. 'Bağımlı' kategorisinde günlük kullanım için çeşitli transfer pratikleri olarak çeviriden söz edilebilir. Modernleştirme ya da kültürler arası uyarlama gibi edebiyatta yapılan *diliçi çeviri*ler bir tür 'bağımlı' çevirilerdir (Berk Albachten, 2014, ss. 576-577).

3.2.1. Türkçede Diliçi Çeviri

Arap harflerinin okumayı ve yazmayı zorlaştırmasıyla geri kalmışlığın temel nedenlerinden biri olarak görülmesi ve Türkçenin fonetik yapısına uymaması 3 Kasım 1928'de Harf Devrimi'nin ilan edilmesine zemin hazırlamıştır (Lewis, (çev. Uslu), 2007, s. XXVI). Harflerle ilgili kararlar Cumhuriyet Dönemi'nde alınmış olsa da bu konudaki problemler 19. yüzyılda Tanzimat döneminde baş göstermeye başlamıştır (s. XXVI). Halkın büyük bir çoğunluğunun okuma yazma bilmiyor oluşu yeni Türk alfabesinin kabul görmesini kolaylaştırmıştır (s. XXVII).

Özlem Berk Albachten'a göre dil reformu en kalıcı, köklü ve güçlü reformlardan olup bir o kadar da çok tartışılan bir konudur. Dil İslam kültürü ile olan bağları zayıflatmanın, Avrupa kültür ve medeniyetinde yer edinmenin en etkili aracı olarak görülmüştür (2015, s. 165). Söz konusu reform dil reformu olarak anılsa da kendi

içinde hem alfabe değişikliği (1928) hem de dilin kendisinin değişikliğini (1932) barındırıyordu (s. 166).

Özlem Berk Albachten "The Turkish Language Reform and Intralingual Translation" (2015) adlı makalesinde verdiği bir dipnotta Türkçede diliçi çevirinin 20. yüzyıla özgü bir olgu olmadığını, belirtir. Cumhuriyet öncesi diliçi çeviriye örnek olarak Ahmet Midhat Efendi'nin Ali Çelebi'den yapmış olduğu *Hümayunname'*nin diliçi özet çevirisini verir. Ahmet Midhat Efendi söz konusu çevirisinin önsözünde, uzun ve süslü cümlelerinden dolayı eserin 19. yüzyıl okurları için anlaşılmaz olduğunu, bu nedenle sadeleştirildiğini ve açıklayıcı bir özet yaptığını ifade etmiştir (s. 166).

16. yüzyıla kadar Saliha Paker'in 'Osmanlı şair ve çevirmenlerin üç dilli, üç kültürlü faaliyet alanı' olarak tanımladığı Osmanlı kültürlerarası sistem oluşmuştu. Ancak Tanzimat dönemine gelindiğinde bu sistem eleştirilmeye başlamıştı (Berk Albachten, 2015, s. 167). Arap alfabesinin Türkçenin fonetik yapısına uymaması dil reformunu gerekli kılmakla birlikte tek başına yeterli bir sebep değildi. İslam geçmişi ile bağları koparmak, ülkeyi Batılılaştırma ve laikleştirme, çok dilli ve çok milletli İslam rejimini tek dilli laik ulus devlete dönüştürme dil reformunun ideolojik sebebi olarak gösterilebilir (s. 167).

1929 Eylül ayından itibaren Arapça ve Farsça okullarda artık yabancı dil olarak öğretilmiyordu. 11 Kasım 1928'de Bakanlar Kurulu insanlara yeni alfabeyi öğretmek için Millet Mektepleri kurmaya karar vermiştir. Bunun sonucunda okuryazarlık oranı artmıştır (Berk Albachten, 2015, ss. 167-168).

20. yüzyılda Türkiye'de yürütülen diliçi çeviri faaliyetlerin nedeni dilin eskimesi ve yeni kuşaklar için metinlerin sadeleştirilmesidir. Amaç Türkçeyi, Arapça ve Farsça kelimelerden arındırmaktı (Berk Albachten, 2013, s. 258).

Diliçi çeviri yapılan metinlerde dikkat çeken nokta metinlerin yeni versiyonlarının diliçi çeviri olarak sunulmamış olmasıdır. Diliçi çeviri ifadesi yerine *sadeleştirilmiş*, *Türkçeleştirilmiş*, *düzenlenmiş*, *yayına hazırlanmış* ifadeleri kullanılmıştır. Diliçi çeviri ifadesini ilk kullanan kişi Tülay Gençtürk Demircioğlu'dur. Demircioğlu Fatma Aliye Hanım'ın eserlerini modern Türkçeye çevirmiştir (Berk Albachten, 2013, s. 258).

Diliçi çeviri çalışmaları çeviribilimcilerin de ilgisini nispeten az çekmiş, bu alanda çok az çalışma yapılmıştır. *Diliçi çeviri* eski metinlerin güncellenmesi, geleneksel halk masallarının yeniden yazımı olarak görülmüştür (Berk Albachten, 2013, s. 259).

Özlem Berk Albachten "Challenging the Boundries of Translation and Filling the Gaps in Translation History, Two cases of intralingual translation from the 19th-century Ottoman literary scene" (2018) adlı çalışmasında aynı dilin farklı alfabeleri arasında yapılan diliçi çevirinin de araştırmacıların ilgisini çok çekmediğini belirtmektedir. 19. yüzyılda Türkçe Arap harflerinin yanı sıra Karamanlıca adı verilen Yunan, Ermeni ve Süryani vb. bazı farklı alfabelerle yazılmıştır. Albachten tüm bu alfabelerin kendine has özelliklerinin olduğu ve farklı ihtiyaçlara cevap vermek üzere kullanıldığını ifade etmektedir (ss. 171-172). Johann Strauss Yunan harfli Türkçeye Karamanlıca, EHT'ye Armeno-Turkish teriminin kullanılmasını yerinde bulmadığını ifade etmektedir çünkü dil Türkçedir, Ermeniceleştirilmiş Türkçe değildir. Strauss'a göre bu yazım biçimleri Türk Hristiyan edebiyatının bir parçasıdır (s. 172). Ancak alfabelerin adlandırılmalarının nasıl olması gerektiği çalışmamızın kapsamı dışında kaldığı için bu tartışmanın açılımlarına tezimiz kapsamında girilmeyecektir

3.2.2. Öz-Çeviri

Anton Popovič *öz-çeviri*yi özgün bir metnin başka bir dile kendi yazarı tarafından çevrilmesi olarak tanımlamaktadır (akt. Grutman & Van Bolderen, 2014, s. 323). Rainier Grutman ve Trish Van Bolderen "Self-Translation" (2014) adlı makalelerinde Popovič'in *öz-çeviriyle* ilgili yaptığı tanımın ardından özgün eserin yazarı ile o eserin öz çevirisini yapan kişinin aynı kişi olduğunun unutulmaması gerektiğinin altını çizmektedirler (s. 323).

Belli bir dil becerisine ve iki kültürlü bir geçmişe sahip olan birçok yazar çok zaman aldığı ve zorlu bir iş olduğu için bir metni başka bir dile aktarmaktan genelde kaçınmaktadırlar (Grutman & Van Bolderen, 2014, s. 324). Örneğin İngiliz Kanadalı yazar Mavis Gallant "kendi eserimi çevirmek aynı eseri iki kere yazmak demektir" (ss. 324-325) şeklinde ifadede bulunarak bir anlamda *öz-çeviri*ye kişisel bir tanım kazandırmaktadır. Yazarların *öz-çeviri* yapmaktan kaçınmalarının bir diğer nedeni bir dil bir esere uygun olurken başka bir dilin o esere uygun olmayabileceğidir (s. 325).

Çift kültürlü yazarların *öz-çeviri* yaparak yeni bir hedef kitleye ulaşması ve böylelikle kendini tanıtabilmesi *öz-çeviri* eyleminin bir başka nedenini oluşturmaktadır. Zorunlu ya da zorunlu olmayan yer değiştirme de *öz-çeviri*nin sebeplerindendir (Grutman &Van Bolderen, 2014, s. 325).

*Öz-çevir*inin sağladığı avantajlardan biri ekonomik sorunlardan uzak kalmayı sağlamasıdır. Örneğin sayfa sayısı uzun olan eserlerin çevirisi pahalı olduğundan yayıncılar bu işe girişmek istemeyebilirler. Yazarlar da kendi eserlerini çevirerek bu sorunu ortadan kaldırabilirler. Ayrıca kendi eserlerini başkalarının çevirmesini istemeyenlerin başvuracağı yol *öz-çeviri*dir (Grutman & Van Bolderen, 2014, s. 326). Andon Alik 1885'te Fransız yazar Xavier de *Montépin'in Simone* et *Marie* adlı eserini EHT'ye çevirmiş, 1889'da aynı eseri bu kez Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirmiştir. Gülsüm Canlı "Relocating Self Translation from the Interlingual to Intralingual: Faulkner as a Self-Translauthor" (2018) başlıklı makalesinde Faulkner'ı öz-çevirmen olarak tanımlarken, Faulkner'ın *Sanctuary* adlı revize edilmiş eserinin "diliçi öz-çeviri" olarak tanımlanabileceğini ileri sürmüştür (s. 59). Bu bağlamda Ermeni çevirmen Andon Alik de *Simon ve Mari* eseri kapsamında öz-çevirmen, *Simon ve Mari* de diliçi öz-çeviri olarak değerlendirilebilir. Andon Alik *Simon ve Mari* eserinin yanısıra Adolphe Belot'un *Cinayet Mahsuli* eserini 1888 yılında önce EHT'ye, 1889 yılında da *Cinayet Çiçeği* adıyla AHT'ye çevirmiştir. Dolayısıyla bahsi geçen eserin de bir *diliçi-özçeviri* olarak ifade edilmesi mümkündür.

4. YÖNTEM

Tezimiz kapsamında bulguların ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi amacıyla nicel, nitel ve betimsel bir araştırma yöntemi izlenecektir.

Öncelikle 1850-1900 yılları arasında çevrilen EHT romanların sayısı bibliyografyalar, kaynaklar ve (çevrimiçi) kütüphanelerin taranması yoluyla saptanarak nicel veri elde edilecektir.

Tez çalışmamızın araştırma nesnesini oluşturan EHT roman çevirileri 19. yüzyılda, diğer bir deyişle Tanzimat döneminde gerçekleştirilmeleri bakımından 19. yüzyıl Osmanlı çeviri etkinlikleri tanımlanarak söz konusu dönemle çeviri strateji ve yaklaşımları koşutluğu yan metinler olarak önsözler aracılığıyla araştırılacaktır. Bu bağlamda öncelikle EHT roman çevirilerinin önsözlerinden öne çıkan 10 izlek gruplandırılacak ve Gideon Toury'nin süreç öncesi çeviri normları çerçevesinde 19. yüzyıl çeviri stratejileri ve yaklaşımları bağlamında değerlendirilecektir.

Var olduğu düşünülen etkileşimin izleri yine önsözler aracılığıyla sürülmeye çalışılacaktır. Öncelikle hem EHT hem de Arap harfli Türkçe çevirisi yapılmış aynı 6 eserin önsözleri karşılaştırılacak, önsözlerin ortak ya da ayrışan noktaları ortaya konacaktır. Ardından Ermeni ve Türk çevirmenler/yayınevleri arasındaki söylemsel benzerliklerin gün ışığına çıkarılabilmesi için EHT'den 21, Arap harfli Türkçe'den 18 çevirinin önsözünden örnekler bütüncenin ön değerlendirmesinden ve alanyazın verilerilerinden yola çıkarak belirlenen 5 ifade çerçevesinde seçilecek ve betimsel olarak tanımlanacaktır.

Son olarak Ermeni çevirmen Andon Alik'in 1885 yılında önce EHT'ye 1889 yılında Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirdiği *Simon ve Mari* roman çevirisi *diliçi-özçeviri* çerçevesinde gruplandırılmış temsili örnekler üzerinden karşılaştırılacaktır. Bahsi geçen örnekler EHT ve AHT çeviri arasındaki farklılıkları ortaya koyabileceğini düşündüğümüz "dil düzeyinde değişiklikler", "özel isimlerin yazılışı", "yazım hatasınının düzeltilmesi", "ifade ekleme/çıkarma/ değiştirme" ve "yazım biçimleri" başlıkları üzerinden değerlendirilecektir.

5. ÖNSÖZ İNCELEMELERİ

5.1. 1850-1900 Yılları Arasında Önsöz / Sonsöz Olan EHT Roman Çevirileri

Tablo 1: Önsöz/Sonsöz İçeren EHT Roman Çevirileri

	Eserin Adı	Yazarı	Çevirmeni	Yılı	Matbaacı
1	*Yung Feylozofun Fiğanleri yağod Yungun Geceleri (Plaintes Nuits du philosophe Young ou Nuits du philosophe Young*[6]*)*	Edward Young	Hovhannes Yeremyan	1858	Surp Hazar Matbaası
2	*Yer Altında Meskyan İden Metilde (Matilde Who Lives Underground)*[7]	belirtilmemiş	Ğaçadur Kazezyan	1864	H. Mühendisyan Matbaası
3	*Yenoveva Hikayesi (Yenoveva*[8]*)*	belirtilmemiş	belirtilmemiş	1867	belirtilmemiş
4	*Don Kişot Hikayesi (Don Quijote)*	Miguel de Cervantes	H. Deroyentz	1868	Deroyentz Matbaası
5	*Ölmüş Yürek (The Dead Heart)*	Charles Gibbon	Kerovpe Limoncıyan	1871	Garabed Panosyan Matbaası
6	*Hikaye-i Faris ve Vena (Histoire de Paris et Vienne*[9]*)*	Yazar adı belirtilmemiş	Yeremya Çelebi Kömürciyan	1871	Hovhannes Avedikyantz Kayserili Matbaası
7	*Graziella (Graziella)*	Alphonse de Lamartine	Çevirmen adı belirtilmemiş	1871	Samuel Bardizbanyan Matbaası
8	*Pariz Batakhaneleri (Les Enfers du Paris)*	Xavier de Montépin	Hovhannes Tolayan	1876	Kirişciyan Matbaası
9	*Kapudan Haterasın Sergüzeşti Musavver Kutbı Şımali Seyahatnamesi (Voyages et aventures du capitaine Hatteras)*	Jules Verne	Hovhannes Ğugasyan	1877	Mehemmed Şakir Matbaası
10	*Hikaye-i Robenson (Robinson Crusoe)*	Daniel Defoe	Hripsime Tolayan	1879	Hayasdanyatz Matbaası

[6] Eserin özgün adı Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında bu şekilde yazmaktadır.
[7] Eserin özgün adına ulaşılamadığı için *Matilde Who Lives Underground* adı önerilmiştir.
[8] Orijinal kitap kapağında eserin çevirmeni, yazarı ve yayım yılı hakkında bi bilgi yer almamaktadır ancak esere yazılan önsözün 1867'de yazıldığı belirtilmektedir. Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında eserin Johann Christophe von Schmid'e ait oduğu yazmaktadır. Ayrıca eserin özgün adı bulunamadığı için *Yenoveva* adı önerilmiştir.
[9] Eserin özgün adı Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında bu şekilde yazmaktadır.

11	*Monte Kristo (Monte Cristo)*	Alexandre Dumas	Çevirmen adı belirtilmemiş	1882	Mihran G. Nakaşcıyan Matbaası
12	*Etmekçi Ğatun-Bir Kundakcı (La Porteuse de Pain)*	Xavier de Montépin	Hovhannes Tolayan	1886	Garabed Biberyan Matbaası
13	*Lord Bıkingemin Yedi Buseleri Yağod Mahir Bir Zendost (Les sept baisers de lord Buckingham ou un habil seducteu[10]r)*	Alexander Dumas	Abahuni ve M. B. Arabacıyan	1888	H. Kavafyan Matbaası
14	*Cinayet Mahsulı (Le Parricide)*	Adolphe Belot	Andon Alik	1888	Garabed Biberyan Matbaası
15	*Netice-i Meram (Volonté)*	George Ohnet	Andon Alik	1888	Garabed Biberyan Matbaası
16	*Kedi Gözü (L'oeil du chat)*	Fortuné du Boisgobey	Andon Alik	1888	Garabed Biberyan Matbaası
17	*Ğarib Bir Sır Yağod Divanenin Sırrı (Le Secret du Fou)*	Pierre Ninous	Andon Alik	1889	Garabed Biberyan Matbaası
18	*Serseri Yahudi (Le Juif errant)*	Eugene Sue	Kevork Simkeşyan	1889	Garabed Biberyan Matbaası
19	*Elmas Taciri (Le Marchand de diamants)*	Xavier de Montépin	Hovhannes Tolayan	1889	Garabed Biberyan Matbaası
20	*Böyük Yürek- Kırlanğıç (Un grand coeur[11])*	Paul de Gremon	Kevork Simkeşyan	1890	Garabed Biberyan Matbaası
21	*Parisin Hakiki Esrarı (Les Vrais Mystères de Paris)*	Eugène François Vidocq	K. Simkeşyan	1890	Garabed Biberyan Matbaası
22	*Pariz Sevdaleri (Les Amours de Paris)*	Paul Féval	M. Bidari	1890	Nışan Berberyan Matbaası
23	*Parizde Neler Olur- Sefaletin Encamı (Que se passe-t-il â Paris[12])*	Xavier de Montépin	Hovhannes Tolayan	1890	Garabed Biberyan Matbaası
24	*Caniyi Meşhur (Sur la tracedu crime)[13]*	Henri Franzini	M. Bidar Arabacıyan	1891	Aramyan Matbaası
25	*Üç Milyon Frank Trağuma-Jülyen-Klod Cinayeti (Trois millions de dot)*	Xavier de Montépin	Hovahnnes Tolayan	1891	Garabed Biberyan Matbaası
26	*Türlüton (Türlüton[14])*	Rene Mezeroi	Kevork Simkeşyan	1891	Garabed Biberyan Matbaası

[10] Eserin özgün adı Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında bu şekilde yazmaktadır.
[11] Eserin özgün adı Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında bu şekilde yazmaktadır.
[12] Eserin özgün adı Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında bu şekilde yazmaktadır.
[13] Eserin özgün adı Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında bu şekilde yazmaktadır.
[14] Eserin özgün adına ulaşılamadığı için *Türlüton* adı önerilmiştir.

27	*Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat (Vingt mille lieues sous les mers)*	Jules Verne	M. B. Arabacıyan	1892	Garabed Biberyan Matbaası
28	*Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet (Sans Famille)*	Hector Malot	M.B. Arabacıyan	1892	Garabed Biberyan Matbaası
29	*Parizde Bir Amerikalı- Marlo Sokağı Cinayeti (Un Americain â Paris [15])*	P. J.[16]	M.B. Arabacıyan	1893	Garabed Biberyan Matbaası
30	*Gizli Ada (L'Île mystérieuse)*	Jules Verne	M. B. Arabacıyan	1893	Garabed Biberyan Matbaası
31	*Seksen Günde Devri Alem (Le tour du monde en quatre-vingts jour)*	Jules Verne	M. B. Arabacıyan	1893	Garabed Biberyan Matbaası
32	*Güzel Anjel Yağod Leona (Beautiful Angel or Leona[17])*	Ponson Du Terrail	M.B. Arabacıyan	1893	Garabed Biberyan Matbaası
33	*Danielin Esrarı-Sevastapol Bulvarı Cinayeti (Le Secret de Daniel)*	Jules de Gastyne	M. B. Arabacıyan	1893	Garabed Biberyan Matbaası
34	*13 Nomerolu Araba-Abel ile Bert (Le Fiacre N° 13)*	Xavier de Montépin	M.B. Arabacıyan	1894	Garabed Biberyan Matbaası
35	*Gençlere Hediye (A gift to Young People[18])*	Timothy Titcomb	S. K. Harutyunyan	1894	Madteosyan Matbaası
36	*Zevceyne Hediye (Letters to Young People, Single and Married)*	Timothy Titcomb[19]	S. K. Harutyunyan	1899	Madteosyan Matbaası

Tablo 1'de 1850-1900 yılları arasında EHT çevirilerine ulaşılan ve aynı zamanda önsöz/sonsözü olan eserlerin listesi tarafımızca tablolaştırılmıştır. Bu bölümde bilgilerine ulaşılan çevirmen ve matbaalar hakkında bilgi verilecektir.

5.1.1. 1850-1900 yılları arasında EHT Roman Çevirileri Kapsamında Ermeni Çevirmenler

Kevork Pamukciyan'ın *Biyografileriyle Ermeniler* (2003) adlı çalışması çeşitli meslek gruplarından Ermeniler hakkında bilgi sunmaktadır.

[15] Eserin özgün adı Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında bu şekilde yazmaktadır.
[16] Özgün eserin iç kapağında yazar adı bu şekilde verilmiştir.
[17] Eserin özgün adına ulaşılamadığı için *Beautiful Angel or Leona* adı önerilmiştir.
[18] Eserin özgün adına ulaşılamadığından bu şekilde ad önerilmiştir.
[19] Asıl adı Josiah Gilbert Holand'dır. Timothy Titcomb takma adıdır.

Bahsi geçen kaynakta kendisi hakkında çok kısa bilgi edinebildiğimiz çevirmen Andon Alik 1816-1879 yıllarında yaşamış ve Hovsep Vartanyan ile *Mamul* yani basın anlamına gelen gazete çıkartmıştır (Pamukciyan, 2003, s. 15).

1856-1936 yıllarında yaşam süren Hovhannes Tolayan tercüman olmasının yanı sıra aynı zamanda bir gazetecidir. 1884-1914 yılları arasında Ermeni Katolik Patrikhanesi'nin yayını olan *Mecmua-i Ahbar* isimli EHT gazete yayımlamıştır. Fransızcadan yaklaşık 20 adet EHT çeviri yapmıştır (Pamukciyan, 2003, s. 366). 1884'te vefat eden bir rahip matbaasını Hovhannes Tolayan'a devretmiş, Tolayan da bu matbaada uzun yıllar bir yandan Ermeni Katolik Patrikhanesi'nin baskı işlerini yürütürken bir yandan da kendi çevirilerini yayımlamıştır (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, ss. 148-149).

Çevirisini yaptığı eserlerin kapağında adı M. B. Arabacıyan olarak yazılan Arabacıyan'ın adı Mihran Bidar'dır. Arabacıyan Türkçe şiirler yazmış bir şairdir (Pamukciyan, 2003, s. 29). Istepan Gurdigyan 1935 yılında yazdığı salnamede Arabacıyan hakkında şu sözleri sarf etmiştir:

> Mihran Bidar Arabacıyan Fuzuli ile çok meşgul olmuştur ve ona nazire gazeller yazacak kadar bağlılık göstermiştir. Divan ananesinden ayrılmamış içli bir şair olmakla beraber hayali kuvvetlidir. Gazellerinde lisan ve vezin hataları pek azdır. Patrik Nerses Varjabedyan'a (1837-1884) bir kasidesi vardır. (Pamukciyan, 2003, ss. 29-30).

Hovhannes Deroyentz'in adı *Biyografileriyle Ermeniler* adlı kaynakta Hovhannes Çamurcuyan olarak verilmiştir. Çamurcuyan 1801-1888 yılları arasında yaşamış bir din adamı, çevirmen ve filologtur. 1846-1848 yıllarında Mıgırdiç Ağaton'la çıkardığı *Hayasdan* adlı haftalık gazeteyi daha sonra 1852 yılına kadar tek çıkarmıştır. 1855-1856 yılları arasında EHT dergi olan *Zohal*'i yayımladıktan sonra 1856'da aynı dergiyi Ermenice adı *Yerevag* ile yayımlamıştır. Çamurcuyan Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* adlı eserini çevirerek Ermeniceye kazandırmış, 1846 yılından sonra Cemaran Mektebi'nde müdürlük yapmıştır (Pamukciyan, 2003, s. 157).

Biyografileriyle Ermeniler kitabında en kapsamlı bilgiye Eremya Çelebi Kömürciyan hakkında ulaşılabilmektedir. Kömürciyan 1637-1695 yılları arasında yaşamış tarihçi, şair, yazar, çevirmen ve matbaacıdır. 1656 yılında Türkçe öğrenmeye başlayan Kömürcüyan sonrasında Rumca, Farsça, Arapça ve İbranice de öğrenmeye çalışmıştır.

1677 yılında matbaa kursa da ancak iki küçük kitap basabilmiştir. *Orakrutyun* (Ruzname), *Badmutyun Hıragizman Gosdantnubolso* (İstanbul'un 1660 Yangını Tarihi), *Badmutyun Abro Çelebii* (Abro Çelebi'nin Tarihi), *Badmutyun Hamarod 400 Darva Osmantsots Takavorats* (400 Yıllık Muhtasar Osmanlı Padişahları Tarihi), *Darekrutyun* (Vekayiname), *Hikaye-i Faris ve Vena*, *Kitabı Hikaye-i Cihangir lskender Zülkarneyn*, *Ekmekçi Arnavut Dimo'nun ve Yahudi Kızı Mırkada'nın Aşk Hikayesi* başlıca eserleridir. Bu eserlerin yanısıra Ermenice ve Türkçe şiirleri, mektupları ve kısa yazıları da vardır (Pamukciyan, 2003, ss. 278-279).

Bu bölümde bahsi geçen çevirmenlerin dışında diğer çevirmenlerin biyografik bilgilerine ne yazık ki ulaşılamamıştır. Bilgilerini edinebildiğimiz çevirmenlerin biyografileri ışığında çoğu çevirmenin sadece çevirmenlikle ilgilenmediği görülmektedir. Bu çevirmenlerin aynı zamanda başka meziyetlere de sahip eğitimli kişiler oldukları, Ermeni toplumunun kalkınması için uğraş verdikleri, matbaa sahibi olup dergiler çıkardıkları, bu dergilerde yazar ve şairlere bir alan sağladıkları, Osmanlı kültür alanında Ermeni varlığına katkı sundukları ifade edilebilir.

5.1.2. 1850-1900 yılları arasında EHT Roman Çevirileri Kapsamında Ermeni Matbaaları

Teotig'in *Baskı ve Harf, Ermeni Matbaacılık Tarihi* (*Dib u Dar*) (2012) adlı çalışmasında H. Deroyentz, Hovsep Kavafyan, Hayasdanyayts, Garabed Panosyan, Garabed Biberyan, Karekin Bağdadlıyan, Nışan G. Berberyan, Madteosyanlar, Hovhannes K. Mühendisyan, Samuel Bardizbanyan, Boğos Kirişciyan matbaaları hakkında bilgiye ulaşılmış ancak bu kaynakta ne yazık ki Mihran Nakaşcıyan, Surp Hazar, Hovhannes Avedikyantz Kayserili Aramyan ve Mehemmed Şakir matbaaları hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Teotig'in bahsi geçen çalışmasını yayına hazırlayan Osman Köker içinde fark ettikleri bazı hatalar nedeniyle bu çalışmanın eksiksiz ve kusursuz bir kitap olmadığını vurgulamaktadır (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, s. 9). Zira Teotig'in kendisi de bu çalışamaya yazdığı önsözde "Eksiksiz bir eser hazırladığımızı söyleme cüretinde değiliz." (s. 16) ifadelerinde bulunmuştur. Köker'e göre kitabın yayınlanma tarihi Teotig'in biyografilerinde 1912 olarak görünse de basılarak okura ulaşması 1913'tür (s. 9).

Tabloda fark edileceği üzere bütüncemiz sınırları dâhilinde en fazla eser basan matbaa toplamda 20 eser olmak üzere Garabed Biberyan matbaası olmuştur.

1842 yılında dünyaya gelen Biberyan erken yaşlarda İstanbul'a gelerek dizgicilik yapmıştır. G. Baronyan ve S. Bardizbanyan ile ortaklık yaparak 1873'te matbaa kurmuşlar ancak ortaklıkları birkaç sene sonra sona ermiştir. EHT roman basımının yanısıra sigara kâğıdı basımıyla da ilgilenmiştir. Sonrasında Paris'e taşınıp oğluyla şapka ticareti yapmıştır (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, s. 141).

1801'de Bursa'da doğan H. Deroyentz kendi kendine birçok dil öğrenmiş bir otodidakttır. Armaş Manastırı'nda eğitim gördükten sonra Bursa'ya dönmüş, bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1828'de İstanbul'a gelmiş ve burada tercümanlık yapmıştır. Deroyentz'in telif ve tercüme olmak üzere birçok eseri vardır. 1854'te matbaa kurmuş ve 1877'e kadar basım işleri devam etmiştir. 1888'de hayatını kaybeden Deroyentz'in oğlu bir süre babasının işlerini devam ettirse de daha sonra matbaacılığı bırakarak avukatlığa yönelmiştir (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, ss. 108-110).

1837'de dünyaya gelen Hovsep Kavafyan önceleri bir kuyumcuda çıraklık yapmış sonrasında Samuel Paskal'ın antikacı dükkânında çalışmıştır. Yabancı askerlere tercümanlık işinin daha kazançlı olduğunu düşündüğü için bir süre tercümanlık yapmış ancak savaş bitince tercümanlık işi sona ermiştir. Kavafyan'ın hayali Ermeni harflerini latinize ederek kendilerini Avrupalılara bu yolla tanıtmak olmuş ancak bu hayali çocukça görülmüştür. 1867'de Hovsep H. Markaryan ve B. Sırapyan ile ortaklık kurarak Kardeşler Kitapçılık adında bir yer açmışlar ancak bu kitapçı faaliyetlerini sadece birkaç sene sürdürmüştür. Piyasanın çok altında fiyata kitap satarak piyasadaki rekabeti çoğaltmış ve Ermeni matbaacıları ayaklandırmıştır. Yine de tüm olumsuzluklara rağmen 1860'ta kendi matbaasını kurmuş ve uygun fiyata kitap satmıştır. 1892'de matbaacılık işinden çekilip matbaayı Mihran Papazyan'a devretmiştir (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, ss. 118-120).

1875'te Hımayag Y. Timaksyan tarafından kurulan Hayasdanyats matbaası Yenikapı'da bulunuyordu. Bu matbaada çeşitli türde kitaplar ve on yıl boyunca *Luys* (Işık) adlı dergi basılmıştır. Timaksıyan'dan sonra Garabed A. Baronyan 1879 yılında söz konusu matbaayı Patrikhane sokağına taşıyarak iki yıl faaliyet sürdürmüştür (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, ss. 137-138).

1851'de Üsküdar'da dünyaya gelen Karekin Bağdadlıyan ilkokul eğitimini bitirdikten sonra bir saatçi dükkânında çalışmıştır. Bir süre A. Cevahirciyan'ın matbaasında çalışarak burada makineler konusunda tecrübe edinmiştir. Müşterilere fiyat konusunda sağladığı indirim sayesinde Aramyan tarafından ödüllendirilen Bağdadlıyan matbaa

müdürü olmuş ve 1870'lerde kendi hazırlamış olduğu yıllıklarla birlikte misyonerlerin işlerini de basarak güzel kazançlar elde etmiştir. Bağdadlıyan'ın bastığı kitaplarda bir süre Aramyan ismi de yer almaktadır. Bağdadlıyan 1880'de Zartaryan kağıthanesinin üstünde kendine matbaasını kurmuştur. Bu matbaada çeşitli yazarların kitapları ve dergileri basılmıştır. Bağdadlıyan'ın matbaacılık konusundaki en önemli buluşu bir saat içinde dört renkli 20 ila 30 bin sayı basabilen bir makine icat etmiş olmasıdır. 1896 yılında hapse mahkûm edilince matbaa işletme izni iptal edilen Bağdadlıyan Meşrutiyet'in ilanından sonra tekrar matbaayı işletmeye başlamıştır. Matbaanın yanmasının ardından tekrar hapse mahkûm edilen Bağdadlıyan serbest kaldıktan sonra bir işletme açmıştır (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, ss. 142-143).

Matbaacı Bedros Cezveciyan'ın öğrencisi olan Nışan G. Berberyan Cezveciyan hastalandığında onun matbaa iznini kendi adına almış, 1907'e kadar Pera'da çalışmıştır. Bu matbaada basılan *Purasdan Mangants* (Çocuk Bahçesi) dergisi İstanbul Ermenilerinin ilk süreli yayını olması nedeniyle oldukça önemlidir. Bununla birlikte birçok eser basması sebebiyle çok verimli bir matbaa olduğu söylenebilir (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, s. 146).

1833'te dünyaya gelen Madteosyanlar matbaasından Hagop Madteosyan 1848'de cilt işini öğrenmek için Amerikaya'ya gitmiş ve burada mesleğe dair bilgileri öğrendikten sonra İstanbul'a dönmüş ve Vezir Han'da çalışmaya başlamıştır. 1889'da ciltçilik kısmına Bible House'da matbaa bölümü de eklenmiştir. Kitab-ı Mukaddes'i uygun fiyata satmak, Pera'daki Protestan Kilisesi'nin yapımını ve *Hokevor Yerker* yani ruhani şarkılar plağının kitapçığının yayımlanmasını görmek için elinden gelen çabayı göstermişse de ne yazık ki ömrü bunları görmeye yetmemiştir. Hagop Madtesoyan herkesin saygısını ve sevgisini kazanmış bir kişidir. Hagop Madteosyan'ın 1871'de dünyaya gelen oğlu Vahan Madteosyan eğitimini Robert Koleji'nde tamamlamıştır. Babasının işini üstlenen Vahan matbaanın adını değiştirmiş ve matbaacılık alanında daha fazla kendini geliştirmek için Avrupa'ya gitmiştir. Bu matbaada birçok kitap, gazete, sözlük, ders kitabı, raporlar ve İncil basılmıştır (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, ss.150-152).

1810 yılında dünyaya gelen Hovhannes K. Mühendisyan okulda aldığı eğitimin yanısıra mühendis olan babasından özel eğitim de almıştır. El sanatlarına ilgisi ve girişimci bir kişiliğe sahip olan Mühendisyan özverili çalışmalarıyla başarıya ulaşmış ve üne kavuşmuştur. Notacı Diratsu'dan ses eğitimi alan Mühendisyan uzun bir süre Kuzguncuk Kilisesi'nde de görev yapmıştır. Piyano eğitimi alan Mühendisyan

piyanoda da oldukça iyi bir seviyeye gelmiştir. Okuldan mezun olduktan sonra kuyumculuk işine başlamış ve bu meslekte de çok başarılı olmuştur. Başarılı bir kuyumcu olduğu için amira ailelerinin ve zenginlerin kuyumcubaşı olmuştur. Mühendisyan'ın matbaa işine girmesi bir arkadaşının kuyumculuğu bırakıp matbaa işine başlamasını tavsiye etmesiyle 1839 yılında olmuştur. Genelde bir takvimin baskısı on bin kadar olurken 1840 yılında yüz bin adet takvim basmayı başarmıştır. Kaynakta Mühendisyan'ın biyografisine oldukça geniş yer verilmiştir. Mühendisyan matbaa konusunda da çok fazla çalışmış, Üsküdar, İstanbul ve Galata olmak üzere üç yerde matbaa kurmuş, 'Türklerin Gutenberg'i' olarak anılmıştır (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, ss. 97-105).

Samuel ya da Samig Bardizbanyan 1851'de Kumkapı'da dünyaya gelmiştir. G. A. Baronyan ve bu bölümde biyografik bilgilerine yer verdiğimiz Garabed Biberyan ortaklığıyla S. Ğ. Bardizbanyan ve Ortakları adıyla matbaa kurmuştur. Ortaklık birkaç yıl sürdükten sonra sona ermiş ve matbaa işini tek başına devam ettirmiştir. Matbaa 39 yıl faaliyet gösterse de ne yazık ki basılan kitap sayısı çok az olmuştur. Uzun bir süre çok dilli duvar takvimi ve sigara kâğıdı hazırlamıştır (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, s. 134).

1839'da dünyaya gelen Boğos Kirişciyan, Mühendisyan'ın öğrencisi olmuş ve 10 yıl kadar Mühendisyan'la çalışmıştır. R. Kürkçüyan'la ortak bir matbaa kurmuş ancak 1877'de matbaa kapanmıştır. Sonrasında Rahip Kirkor Enfiyeciyan'ın kurduğu matbaada yöneticilik yapmış ve kendi bastığı kitapların üzerine Boğos Kirişciyan ve Ortakları yazısını koymuştur. Sonra aynı zamanda çevirmen olan Hovhannes Tolayan'ın matbaasında çalışmış ve 1903'te hayatını kaybetmiştir (Teotig, (çev. Malhasyan & İncidüzen), 2012, s. 125).

Görüldüğü üzere Ermenilerin kurdukları matbaalar genellikle kendi isimlerini taşıyan matbaalar olmuştur. Sadece matbaa açmakla yetinmeyen matbaacıların olduğu, matbaanın gelişmesi için de çabaladıkları ve bunun için Avrupa'ya ve Amerika'ya gittikleri görülmektedir. Matbaa sahiplerinin sadece matbaa işiyle uğraşmadığı aynı zamanda başka meslekler konusunda tecrübeleri olan yetkin ve çok yönlü kişiler oldukları göze çarpmaktadır.

5.2. EHT Roman Önsözlerinde İzlekler

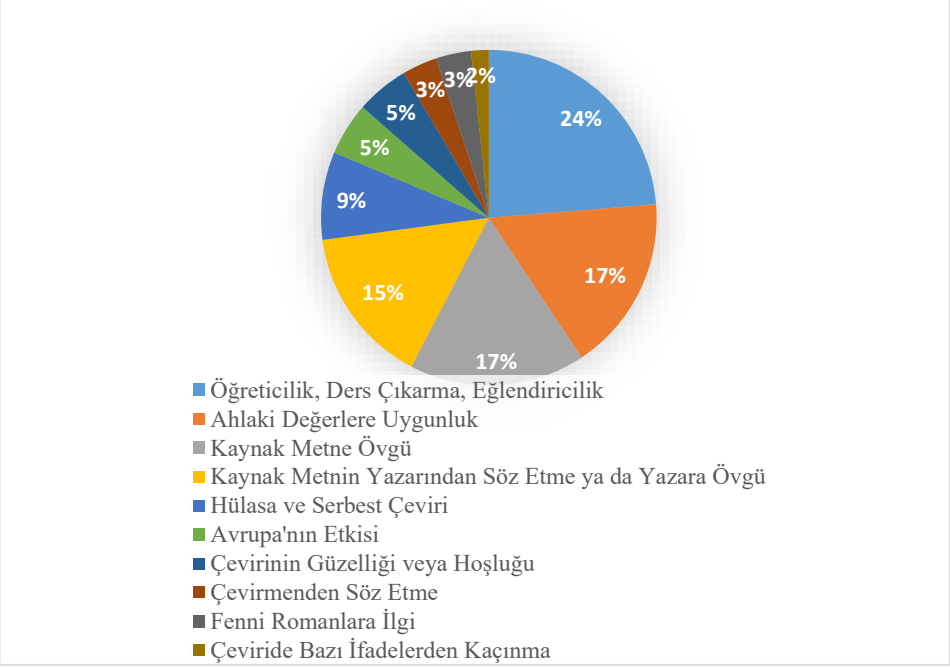
1850-1900 yılları arasında Avrupa'dan EHT'ye yapılan roman çevirilerinin 36'sında çevirmen ya da yayınevi sahibi tarafından yazılmış önsöz/sonsöz mevcuttur. Bu tezde

söz konusu önsözler/sonsözler öncelikle Latin alfabesiyle tekrardan yazılmış ve sahip oldukları izleklere göre kategorize edilmişlerdir.

Çevirmenlerin veya yayınevlerinin yazar ve metin seçimini, çeviri kararlarını etkileyen etmenler, çevirmen/yayınevi kaygılarını dile getiren düşünceler, çeviri sürecinin nasıl gerçekleştiği konusunda okuru bilgilendirici veriler izlekler olarak belirlenmiş ve aynı izleğe sahip önsözler ortak izlek başlığı altında kategorize edilmiştir. Bu bağlamda izleklerin sırası sayıca en fazla görülenden en az görülene doğru sıralanmıştır. Böylelikle çevirmen/yayınevlerinin ağırlıklı olarak hangi çeviri yaklaşımını, amacını, kararlarını benimsedikleri ortaya çıkarılmış olacaktır.

Bu hususta yapılan inceleme sonucunda toplamda önsözlerden öne çıkan 10 izlek tespit edilmiştir. Bu izlekler "Öğreticilik, Ders Çıkarma, Eğlendiricilik", "Ahlaki Değerlere Uygunluk", "Kaynak Metne Övgü", "Kaynak Metnin Yazarından Söz Etme ya da Yazara Övgü", "Hülasa ve Serbest Çeviri", "Avrupa'nın Etkisi", "Çevirinin Güzelliği veya Hoşluğu", "Çevirmenden Söz Etme", "Fenni Romanlara İlgi" ve "Çeviride Bazı İfadelerden Kaçınma" şeklindedir. İzleklerin oluşturulmasında Ayşe Banu Karadağ'ın danışmanı olduğu Eshabil Bozkurt'un "1908-1928 Yılları Arasında Batı Dillerinden Osmanlı Türkçesine Çevrilen Romanlarda Mukaddime Geleneği" (2014) başlıklı doktora tezi referans alınmıştır.

Şekil 1. İzleklerin Dağılımı[20]

[20] İzleklerin dağılımı grafiği tarafımca hazırlanmıştır.

Yukardaki grafikte görüldüğü üzere (ayrıca bkz. Ek -39) toplamda 14 eserin önsözünde mevcut olmak kaydıyla %24'lik bir oranla en fazla yüzdeye sahip olan izlek "Öğreticilik, Ders Çıkarma, Eğlendiricilik" izleğidir. "Ahlaki Değerlere Uygunluk" ve "Kaynak Metne Övgü" izlekleri toplamda 10 eserin önsözünde görülerek %17'lik bir oranla eserlerde en sık rastlanan izlekler konumundadır. 9 eserin önsözünde rastladığımız "Kaynak Metnin Yazarından Söz Etme ya da Yazara Övgü" izleği %15, 5 eserin önsözünde bulunan "Hülasa ve Serbest Çeviri" izleği %9, 3 eserin önsözünde bulunan "Avrupa'nın Etkisi" izleği %5, 3 eserin önsözünde yer alan "Çevirinin Güzelliği veya Hoşluğu" %5, 2 eserin önsözünde bulunan "Çevirmenden Söz Etme" izleği %3, 2 eserin önsözünde yer alan "Fenni Romanlara İlgi" izleği %3, 1 eserin önsözünde bulunan "Çeviride Bazı İfadelerden Kaçınma" izleği %2 oranına sahiptir. Önsözlerden alınan alıntılarla yapılacak olan izlek örneklendirmeleri EHT çeviri eserlerin yayım sırasına göre yapılacaktır.

5.2.1. Öğreticilik, Ders Çıkarma ve Eğlendiricilik

1850 yılında kurulan Encümen-i Dâniş'in tüzüğünde eğlence ile alakalı şu sözler geçmektedir;

> Çok iyi bilindiği gibi bütün medeniyetin yararlı hedefine bilginin farklı türlerinin yayılması ile ulaşılabilir. Sonuç olarak; bir yandan zevk sahibi kişileri eğlendirmeyi amaçlayan saf edebî çalışmaların yapılması teşvik edilirken, bu vesile ile eğitimini tamamlayan ve genişleten vasıtaları sağlaması için, popüler zekânın ihtiyaçlarına uyan ve basit bir üslûpla yazılmış teknolojik ve bilimsel kitaplar üzerinde de ısrar edilecektir (Mardin, 1991, s. 163).

Yukardaki alıntıda kitapların kişileri eğlendirirken eğitmesi amacının 1850'li yıllara kadar dayandığı ama aynı zamanda insanların anlayacağı üslupla yazılmış teknolojik ve bilimsel kitapların da yazılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

19. yüzyılda radyo, televizyon, sinema vb. eğlence araçlarının olmaması nedeniyle roman boş vakitleri dolduran bir eğlence araç olarak görülmüştür (Andı, 2020, s. 33).

Namık Kemal "İnsan, eğlenerek istifade etmek istiyor. İnsan, eğlencesinde de fayda göreceği birtakım nesayih bulursa zarar mı etmiş olur?" (akt. Akyüz, 2000, s. 58) ifadeleriyle insanın roman okurken fayda sağlamak istediğini, okuduğu şeyden birtakım nasihetler alsa bundan hiçbir zarar gelmeyeceğini belirtmektedir. Ancak Kemal bu

görüşü savunurken bir yandan temkinli davranmaktadır çünkü okura nasihat vermek uğruna türlü yollara başvurmak yanlış olacaktır çünkü bu durum eski şark hikâyelerinde karşımıza çıkan bir durumdur. Bu hikâyelerde okuru eğlendirmek uğruna her yola başvurulmuştur (2000, s. 58).

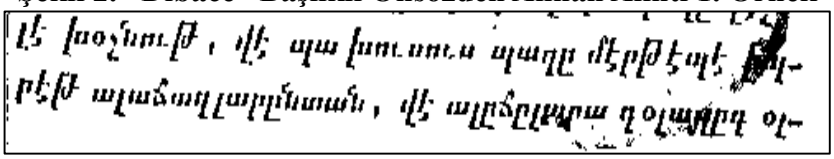
Ahmet Midhat Efendi'nin 1874'te kaleme aldığı *Hasan Mellah* okuru eğlendirmek için yazıldığı için okur sürekli 'şimdi ne olacak?' sorusunu sormaktadır (Moran, 2001, s. 38). Ahmet Midhat Efendi romanın sonlarına doğru bu hikâyeden ders çıkarılabileceğini belirtse de ahlak meselesi gelişigüzel işlenmiştir. Romanda olayların geçtiği yerin tarihi ve coğrafyası hakkında okuru eğitmek için bilgi verilse de söz konusu roman iyi vakit geçirmek için kaleme alınmış bir romandır (s. 39). Hüseyin Rahmi Gürpınar da *Şıpsevdi* romanını okuru eğlendirmek için yazmış ama sadece eğlendirmeyi amaçlamamış, onu eğitmek de istemiştir (s. 140).

Ahmet Midhat Efendi *Nedamet mi? Heyhat!* adlı romanın önsözünde romanın yalnızca hoş ve garip hikâyeden ibaret olmadığını aynı zamanda felsefe, coğrafya, tarih gibi farklı konularda okura bilgi vermesi gerektiğinden söz etmektedir (Moran, 2001, ss. 18-19).

"Öğreticilik, Ders Çıkarma, Eğlendiricilik" izleğinin tek bir başlıkta toplanmasının nedeni üç izleğin birbiriyle ilişkili bir biçimde önsözlerde karşımıza çıkmalarıdır. Çevirmen/Yayınevi sahipleri genellikle çevrilen romanın öğreticiliği ve ders verici özelliğine değinirken kimi zaman roman hem ders veren öğreten hem de eğlendirici özelliğe sahiptir.

Bu izlek çerçevesinde gösterilebilecek ilk örneklerden biri olan *Yenoveva Hikayesi* eserinin kapağında yazar, çevirmen ve yayınevi bilgisi yer almamaktadır. Ancak Tablo 1'de dipnotta daha önce belirtildiği gibi Hasmik Stepanyan'ın bibliyografyasında hikâyenin Johann Christophe von Schmid'e ait olduğu yazmaktadır. *Yenoveva Hikayesi'*ne kime ait olduğu belirtilmeyen *Dibace* başlığıyla önsöz yazılmıştır.[21]

Şekil 2. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: çev. Anonim, 1867, s. 3

[21] Şekillerde ilgili kısımların çeviriyazısı yapılmıştır.

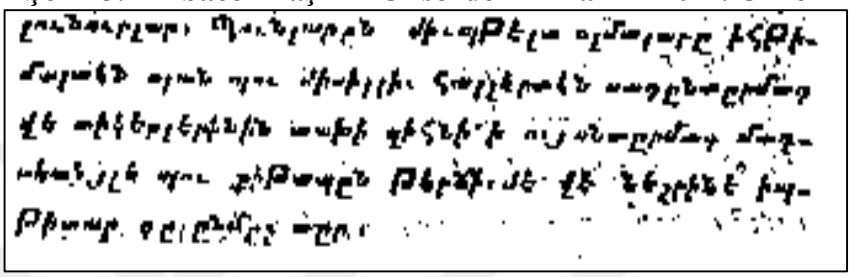
Tablo 2. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Çeviriyazısı

"…ve ba ğusus bazı mertebe ibret alacaklarından…" (çev. Anonim, 1867, s. 3).

Tablo 2'de görüldüğü üzere okurun bazı dersler alacağına değinilmektedir.

Ünlü yazar Miguel de Cervantes'in kaleme aldığı ve 1868 yılında H. Deroyentz tarafından EHT'ye çevrilen *Don Kişot Hikâyesi*'nin önsözü romanın öğreticiliğine değinilen bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeviri esere "Dibace" başlıklı önsöz yazılmış ancak önsözü kimin kaleme aldığı belirtilmemiştir.

Şekil 3. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: de Cervantes, (çev. Deroyentz), 1868, s. Dibace

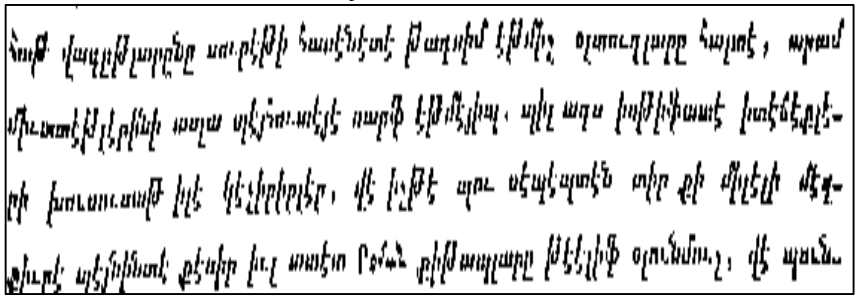
Tablo 3. "Dibace" Başlıklı Önsöz Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…bunların mübtela olmaları ihtimalden olan bu misillü hallerden sakındırmak ve diğerlerinin dağı zihnini uyandırmak maksediyle bu kitabın tercüme ve neşrine ibtidar kılınmışdır." (de Cervantes, (çev. Deroyentz), 1868, s. Dibace).

Tablo 3'te görüldüğü gibi insanın bir bakıma yanlış yapmasını engellemek ya da bir yanlış yapmadan evvel onu bilgilendirmek için söz konusu romanın çevrildiği ifade edilmektedir.

Xavier de Montépin'in kaleme aldığı ve 1876 yılında Hovhannes Tolayan tarafından EHT'ye çevrilen *Pariz Batakhaneleri*'ne yayımcı Kirişçiyan *Mukaddeme* başlığıyla önsöz yazmıştır.

Şekil 4. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek

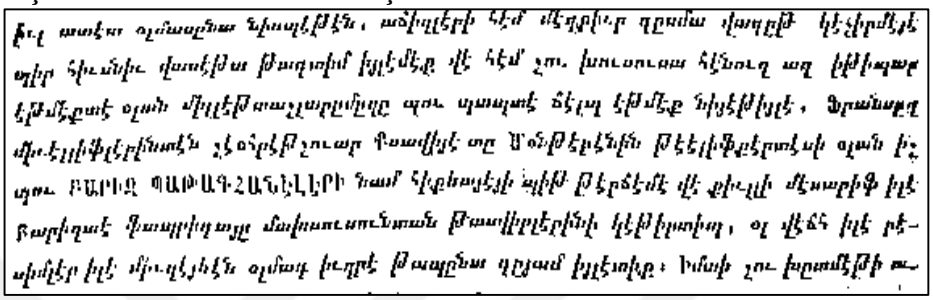
Kaynak: de Montépin, (çev. Tolayan), 1876, s. Mukaddeme

Tablo 4. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…aram müddetlerini asla beyhude sarf etmeyib, bil aks istifade idecekleri ğusussat ile geçirirler, ve işte bu sebebden dir ki mileli mezküre beyninde kesir ül aded roman kitabları teelif olunmuş…". (de Montépin, (çev. Tolayan), 1876, s. Mukaddeme)

Tablo 4'te görüldüğü üzere Kirişçiyan öncelikle boş vakitlerini asla boş yere harcamayıp faydalı bir şekilde kullanan kişilerin olduğundan bu yüzden de romanlar yazıldığından bahsetmektedir.

Şekil 5. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek

Kaynak: de Montépin, (çev. Tolayan), 1876, s. Mukaddeme)

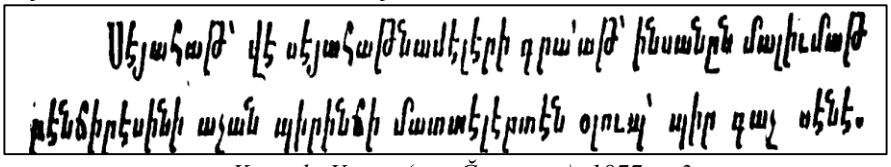
Tablo 5."Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…acizleri hem mezkür kısma vakıt geçirmeye bir hüsnü vaseta takdim iylemek ve hem şu ğususa henüz az itibar etmekde olan milletdaşlarımızı bu babde celb etmek niyetiyle, Fransız müelliflerinden şöhretşuar Ksavye dı Montepenin teelifkerdesi olan iş bu PARİZ BATAKHANELERİ nam hikayeyi bit terceme ve külli mesarif ile Parizde fabrikayı mağsusundan tasvirlerini getirtib, ol vech ile resimler ile müzeyyen olmak üzre tabına kıyam iyledik.." (de Montépin, (çev. Tolayan), 1876, s. Mukaddeme)

Tablo 5'te görüldüğü gibi Kirişçiyan ayrıca okurların boş vakitlerini geçirmelerine aracı olmak için bu romanı çevirdiklerini ve resimler eklediklerini sözlerine ilave etmiştir.

Jules Verne'in kaleme aldığı ve 1877 yılında Hovannes Ğugasyan tarafından EHT'ye çevrilen *Kapudan Haterasın Sergüzeşti Musavver Kutbı Şımali Seyahatnamesi* romanın öğreticiliği hususunda verilebilecek bir diğer örnektir. Çevirmen Ğugasyan çeviri esere "Mukaddime" başlığıyla önsöz yazmıştır.

Şekil 6. "Mukaddime" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek

Kaynak: Verne, (çev. Ğugasyan), 1877, s. 3

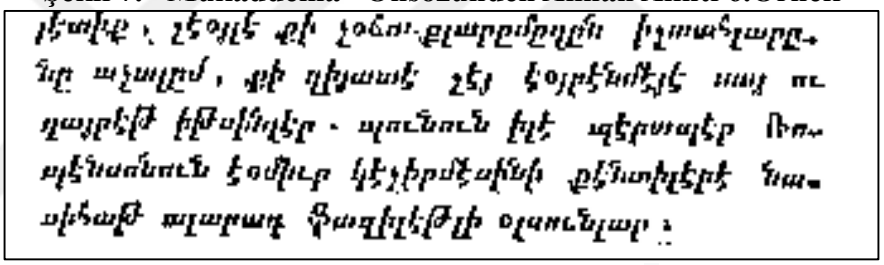
Tablo 6.“Mukaddime” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

“Seyahat ve seyahatnameleri kıraat insanın malümat penciresini açan birinci maddelerden olub…” (Verne, (çev. Ğugasyan), 1877, s. 3)

Tablo 6’da görüldüğü üzere Ğugaysan seyahat içerikli kitapları okuyan insanların bilgileneceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Ğugasyan’nın romanın öğreticiliğine değindiği söylenebilir. Ayrıca çevirmen ‘Fransızcaden lisanı Türkiye tercüme ve tab idilerek” (Verne, (çev. Ğugasyan), 1877, s. 3) sözleriyle çevirinin doğrudanlığı konusunda bilgi vermektedir.

Altıncı örnek olarak İngiliz yazar Daniel Defoe’nun kaleme aldığı ve 1879’da Hripsime Tolayan tarafından EHT’ye çevrilen *Hikaye-i Robenson* verilebilir. Çevirmen Hripsime Tolayan çeviri esere “İlan” başlığıyla önsöz yazmıştır ancak “Mukaddema” başlığıyla yazılan diğer önsöz yazısının kime ait olduğu ibaresi yer almamaktadır.

Şekil 7. “Mukaddema” Önsözünden Alınan Alıntı 6.Örnek

Kaynak: Defoe, (çev. Tolayan), 1879. s. p)

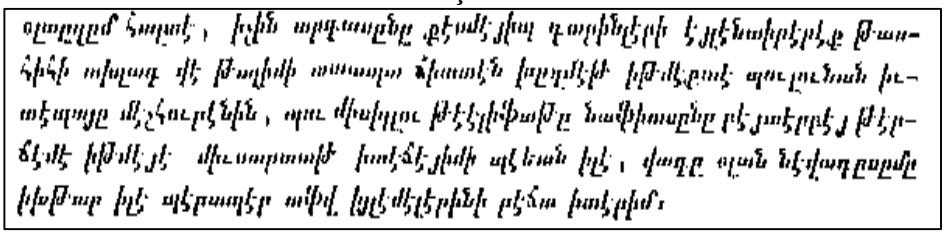
Tablo 7. “Mukaddema” Önsözünden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

“…şöyle ki çocuklarımızın işdahlarını açalım, ki ziyade şey öyrenmeye say u ğayret itsinler, bunun ile beraber Robensonun ömür geçirmesini kendilere nasihat alarak faziletli olsunlar.” (Defoe, (çev. Tolayan), 1879. s. p).

Tablo 7’de görüldüğü gibi söz konusu romanın çevrilmesindeki amaç çocuklara öğrenecekleri bir kaynak sunmaktır. Böylelikle öğrenme istekleri artan çocuklar bir şeyler öğrenmeye gayret edeceklerdir.

1888 yılında Andon Alik tarafından EHT’ye çevrilen Adolphe Belot’un *Cinayet Mahsuli* adlı eseri romanın eğlendiriciliğine değinilen bir başka örnek teşkil etmektedir. Çeviri esere çevirmen Andon Alik “İfadei Kemteramen Dir” başlığıyla önsöz kaleme almıştır. Yazdığı önsözde okurların eğlenmesine ve ahlakına hizmet eden yazarın başka romanlarını da tercüme edeceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Şekil 8. "İfadei Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek

Kaynak: Belot, (çev. Alik), 1888, s. 3

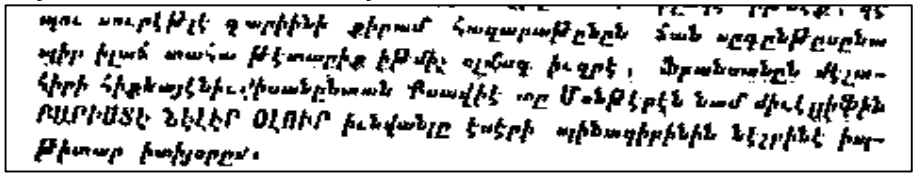
Tablo 8. "İfadei Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…işin arkasını kesmeyib karinleri iylendirerek tashihi ağlak ve talimi adaba cidden hızmet itmekde bulunan üdebayı meşhurenin, bu misillu teelifatı nafiasını peyderpey terceme itmeye müsaraat ideceyimi beyan ile, vakı olan nevakısımı iğtar ile beraber afv iylemelerini reca iderim." (Belot, (çev. Alik), 1888, s. 3).

Tablo 8'de görüldüğü üzere çevirmen Alik, okurları eğlendirerek onların ahlakına hizmet edecek çeviriler yapmaya devam edeceğini dile getirerek eksikliklerinin af olunmasını rica etmektedir.

Bir diğer örnek Xavier de Montépin'in *Elmas Taciri* adlı eserinin önsözünden verilebilir. *Elmas Taciri* 1889 yılında Hovhannes Tolayan tarafından EHT'ye çevrilmiş ve yayımcı Garabed Biberyan tarafından basılmıştır. Biberyan çeviri esere "Bir İki Söz" başlığıyla önsöz kaleme almıştır.

Şekil 9. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 8. Örnek

Kaynak: de Montépin (çev. Tolayan) 1889, s. 4

Tablo 9. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

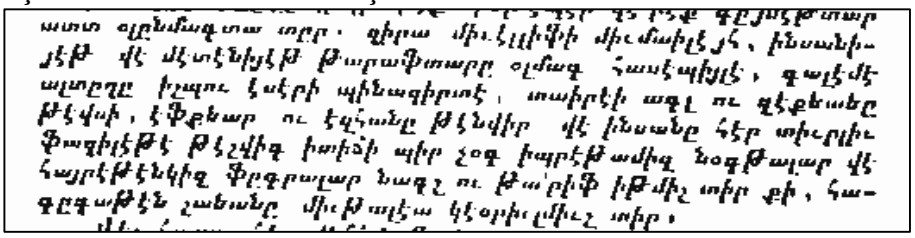
"bu suretle kariini kiram hazaratının can sıkıntısına bir ilaç daha tedarik itmiş olmak üzre, Fransanın meşahiri hikayenuvisanından Ksavye dı Montepen nam müellifin PARİSDE NELER OLUR ünvanlı eseri binazirinin neşrine ibtidar idiyorum." (de Montépin (çev. Tolayan) 1889, s. 4).

Tablo 9'da görüldüğü üzere yayımcı Biberyan okurların can sıkıntısına iyi gelecek *Parisde Neler Olur* eserini çevireceklerini *Elmas Taciri* çeviri eserin önsözünde dile getirmektedir. Eser çevirerek okurların can sıkıntısına iyi gelmeye çalışmak bir anlamda okurları eğlendirmeye çalışmakla ilişkilendirilebilir.

Diğer bir örnek olarak 1889 yılında Kevork Simkeşyan tarafından EHT'ye çevrilen ve yayımcı Garabed Biberyan tarafından yayımlanan Fransız yazar Eugene Sue'nun *Le*

Juif errant yani *Serseri Yahudi* adlı roman verilebilir. Söz konusu çeviri esere yayımcı Garabed Biberyan "Bir İki Söz" başlığıyla ön söz yazmıştır.

Şekil 10. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 9. Örnek

Kaynak: Sue, (çev. Simkeşyan), 1889, s.4

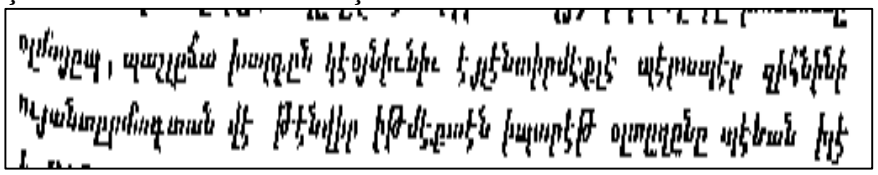
Tablo 10. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…zira müellifi mumaileyh, insaniyet ve medeniyet tarafdarı olmak hasebiyle, kaleme aldığı işbu eseri binazirde, dairei akl u zekanı tevsi, efkyar u ezhanı tenvir ve insanı her dürlü fazilete teşvik idici bir çok ibret amiz noktalar ve hayretengiz fıkralar nakş u tarif itmiş dir ki, hakıkaten şayanı mütaleya görülmüş dir" (Sue, (çev. Simkeşyan), 1889, s.4).

Tablo 10'da görüldüğü üzere Biberyan yazarın insaniyet ve medeniyet yanlısı olması sebebiyle hikâyesinin insanı her türlü erdeme teşvik eden ders verici noktalarla bezendiğini ve bu yüzden okumaya değer bir roman olduğunu dile getirmektedir.

Onuncu örnek olarak verilebilecek *Ğarib Bir Sır-Divanenin Sırrı* eserinin önsözünde okura bir şeyler öğretmenin yanısıra onu eğlendirmeye de değinilmiştir. Böylelikle bu örnekte öğreticiliğin yanısıra eğlendiricilik kavramı da görülmektedir. Pierre Ninous tarafından kaleme alınan söz konusu eser EHT'ye Andon Alik tarafından çevrilmiş, 1889 yılında Garabed Biberyan matbaası tarafından basılmıştır. Çeviri esere çevirmen Andon Alik tarafından "Bir İki Söz" başlığıyla önsöz yazılmıştır.

Şekil 11. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 10. Örnek

Kaynak: Ninous, (çev. Alik) 1889, s.3

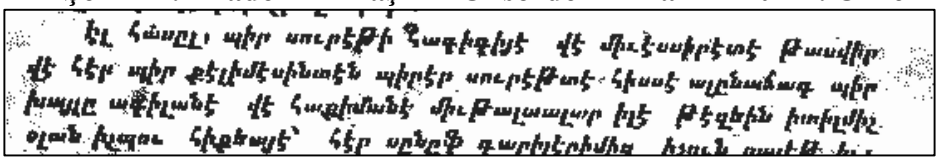
Tablo 11. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…başlıca ğalkın göynünü iylendirmekle beraber zihnini uyandırmakdan ve tenvir itmakden ibaret oldığını beyan ile" (Ninous, (çev. Alik) 1889, s.3).

Tablo 11'de görüldüğü üzere çevirmen Andon Alik amacının okurun gönlünü eğlendirirken aynı zamanda ona bir şeyler öğretmek olduğunu ifade etmektedir.

Romanın ders vericiliği konusunda verilecek bir diğer örnek 1890 yılında Kevork Simkeşyan tarafından EHT'ye çevrilen ve yayımcı Garabed Biberyan tarafından basılan *Parisin Hakiki Esrarı* adlı romanıdır. Yayımcı Garabed Biberyan çeviri esere "İfademiz" başlıklı bir önsöz yazmıştır.

Şekil 12. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 11. Örnek

Kaynak: Vidocq, (çev. Simkeşyan), 1890, s. 3

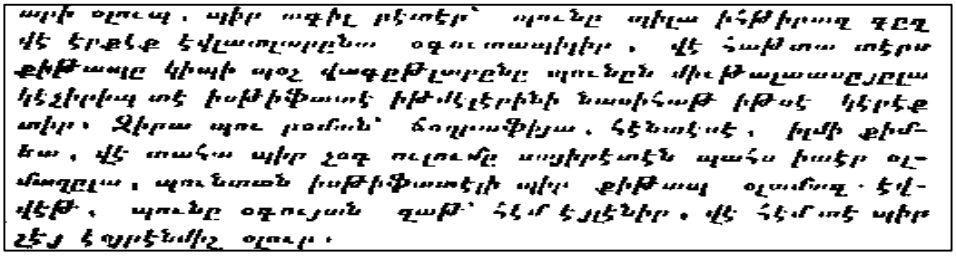
Tablo 12. "İfademiz" Başlıklı Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"El hasıl, bir sureti hakikiye ve müessirede tasvir ve her bir kelimesinden birer suretde hisse alınacak bir ğaylı akilane ve hakimane mütalaalar ile tezeyin idilmiş olan işbu hikaye…" (Vidocq, (çev. Simkeşyan), 1890, s. 3).

Tablo 12'de yer alan Garabed Biberyan'ın ifadelerinde romanın her bir kelimesinden ders çıkarılacak akla uygun okumalarla bezendiği yer almaktadır.

Romanın öğretirken eğlendiriciliği konusunda verilecek bir diğer örnek Jules Verne tarafından kaleme alınan ve 1892 yılında M.B. Arabacıyan tarafından EHT'ye çevrilen *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* romanıdır. Çeviri eser Garabed Biberyan matbaası tarafından basılmış ve esere yayımcı Biberyan tarafından "İfade ve Reca" başlığıyla önsöz yazılmıştır.

Şekil 13. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 12. Örnek

Kaynak: Verne, (çev. Arabacıyan) 1892, s. 3

Tablo 13. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…bunı bila ihtiraz kız ve erkek evladlarına okudabilir ve hatda ders kitabı gibi boş vakıtlarını bunın mütalaasıyla geçirib de istifade itmelerini nasihat itse gerekdir. Zira bu roman coğrafiya, hendese, ilmi kimya, ve daha bir çok ulumı sayireden bahs ider olmağıla, bundan istifadeli bir kitab olamaz. Evvet, bunı okuyan zat hem eylenir ve hem de bir şey öyrenmiş olur " (Verne, (çev. Arabacıyan) 1892, s. 3).

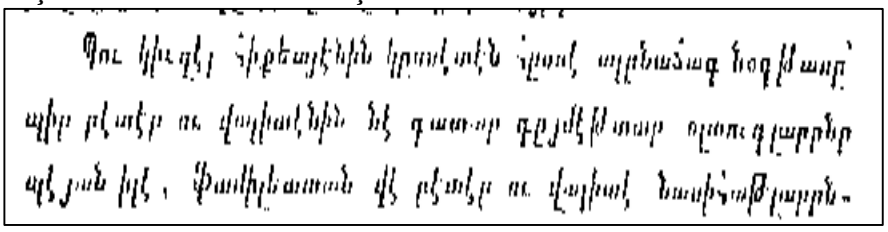
Tablo 13'te görülüdüğü üzere Biberyan romanın kız ve erkek çocuklarına ders kitabı gibi okutularak boş vakitlerini bu romanı okuyarak geçirebileceğini çünkü bu romanda coğrafya, geometri ve kimya bilimlerinden söz edildiğini ifade etmekte ve söz konusu

romanı okuyan kişinin hem eğleneceğini hem de bir şeyler öğreneceğini belirtmektedir.

Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat romanının kız ve erkek çocuklarına hitaben çevrilmesi Jules Verne'in aynı zamanda çocuk edebiyatı için çevrilen bir yazar olduğunu akla getirmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında çevrilen *Hikâye-i Robinson* ve *Gulliver Nam Müellifin Seyahatnamesi*, kısa hikâyeler, fabllar, La Fontaine'den ya da diğer yazar ya da şairlerden düzyazı ya da şiir şeklinde çevrilen uyarlamaların yanısıra Jules Verne'den *Gizli Ada*, *Seksen Günde Devrialem*, *İki Sene Mektep Tatili*, *Merkezi Arza Seyahat*, *Beş Hafta Balon ile Seyahat* Türkçeye çevrilmiştir. Tüm bunlar çocuk çeviri edebiyatının ilk örnekleridir ve Jules Verne'in eserlerini de çevirmedeki temel amaç çocukların ilgisini fen bilimlerine yönlendirmekti (Neydim, 2020, ss. 48-49). Bütünce kapsamındaki örneklerden yola çıkarak EHT'de de Jules Verne çevirilerinin benzer amaca yönelik olduğunu ve çocuklar için çevrilmiş bir roman olduğunu söyleyebiliriz.

Bir başka örnek olarak 1892 yılında M.B. Arabacıyan tarafından EHT'ye çevrilen Fransız yazar Hector Malot tarafından kaleme alınan *Sans Famille* yani *Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet* romanı verilebilir. Bahsi geçen esere yayımcı Garabed Biberyan "İfademiz" başlığıyla önsöz yazmıştır.

Şekil 14. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 13. Örnek

Kaynak: Malot, (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3

Tablo 14. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

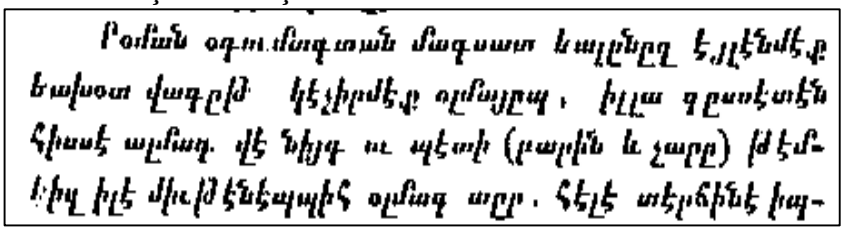
"Bu güzel hikâyenin gısseden hisse alınacak noktası bir peder u validenin ne kadar kıymetdar olduklarını beyan ile…" (Malot, (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3).

Tablo 14'te görüldüğü üzere Biberyan söz konusu romanın kıssadan hisse yani ders çıkarılacak bir roman olduğunu ifade etmektedir.

Bir diğer örnek olarak 1893 yılında M. B. Arabacıyan tarafından EHT'ye çevrilen ve yayımcı Garabed Biberyan tarafından basılan ünlü Fransız yazar Jule Verne'in *Le Tour de monde en quatre-vingts jours* yani *Seksen Günde Devr-i Alem* romanı verilebilir.

Söz konusu esere de yayımcı Garabed Biberyan “Birkaç Söz” başlığıyla önsöz yazmıştır.

Şekil 15. “Birkaç Söz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 14.Örnek

Kaynak:Verne, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3

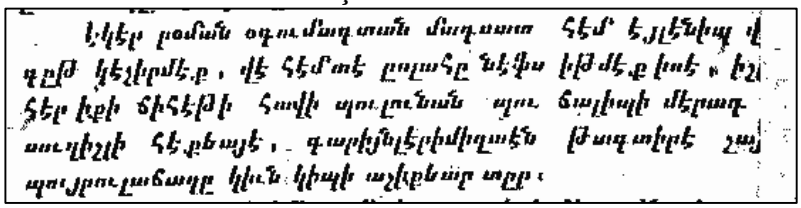
Tablo 15. “Birkaç Söz” Başlıklı Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

“Roman okumakdan maksad yalınız eylenmek yağod vakıt geçirmek olmayıb, illa kısseden hisse almak ve niyk u bedi (parin yev çarı) temyiz ile mütenebbih olmak dır” (Verne, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3).

Tablo 15’te görüldüğü üzere Biberyan roman okumanın sadece can sıkıntısını bertaraf etmek için yapılmadığını, amacın romandan ders çıkarmak ve iyi ile kötü arasındaki farkı öğrenmek, bilmek olduğunu dile getirmektedir.

Son olarak Ponson du Terrail’ın kaleme aldığı ve 1893 yılında M.B. Arabacıyan tarafından EHT’ye çevrilen *Güzel Anjel Yağod Leona* eserinin önsözünden örnek verilebilir ancak Fransız Milli Kütüphane kataloğu ve diğer kataloglarda yapılan araştırma neticesinde adı geçen yazara ait böyle bir esere rastlanılmamıştır. Söz konusu eser Garabed Biberyan matbaası tarafından basılmış ve yine yayımcı Biberyan tarafından çeviri esere “Arzı Meram” başlığıyla önsöz yazılmıştır.

Şekil 16. “Arzı Meram” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 15. Örnek

Kaynak: du Terrail, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3

Tablo 16. “Arzı Meram” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

“Eger roman okumakdan maksad hem eylenib vakıt geçirmek, ve hemde ıslahı nefs itmek ise, iş… her iki ciheti havi bulunan bu calibi merak suzişli hekaye, kariynelerimizden takdire şayan buyrulacağı gün gibi aşikardır.” (du Terrail, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3).

Tablo 16’de görüldüğü gibi Biberyan’a göre roman okumadaki amaç hem eğlenip vakit geçirmek hem de kötü huylardan arınıp ibadetini gerçekleştirmektir. Bu iki özelliği de içinde barındıran romanı okurlar takdir edecektir.

5.2.2. Ahlaki Değerlere Uygunluk

Roman türüyle ilk kez tanışıldığında roman "müfsid-i ahlak" (Andı, 2020, s. 26) yani ahlakı bozan bir unsur olarak yorumlanmıştır. Bu bağlamda roman türü hakkında olumsuz düşüncenin var olduğu söylenebilir. 19. yüzyılın gazete ve dergilerinde romanla ilgili yazıların çoğunda roman ve ahlak ilişkisinin ele aldığı görülmüştür ve romanın muhakkak ahlaki bir görev üstlenmesi gerektiği, Türk toplumunun ahlaki değer yargılarına uygun hale getirilmesi gerektiği dile getirilmiştir (s. 53). Bu bağlamda ahlaki değerlere uygunluk ekseninde dönemin kendi çeviri normlarını geliştireceği de anlaşılmaktadır.

Bir kez daha vurgulamak gerekirse ilk romanların çoğunun temelinde ahlak kaygısı vardır, yazarlar eserlerini okura ders verme amacıyla kaleme almışlardır. (Finn, (çev. Uyar), 1984, s. 115). Bir anlamda ahlak ve ders verme amacının birbiriyle yakından ilişkili olduğu da ifade edilebilir.

İlk roman çevirilerinde Nurullah Çetin'in ifade ettiği gibi "çevrilecek eserlerin seçiminde özellikle okuyuculara ahlaki değer yargıları telkin etmesine, bilgi ve hikmet vermesine, bizim kültür ve adetlerimize uygun ve düşünceleri genişletecek olmasına dikkat edilmiştir." (2017, s. 166). Çetin'in bu ifadelerinde çevrilecek eser seçiminde ilk ölçüt olarak ahlaki değerlere değinmesi dikkat çekmektedir.

Fatma Aliye'ye göre "Roman bir ahlak dersidir." (akt. Enginün, 2020, s. 283). Aliye'nin bu ifadelerinden romanın öğreticiliğine değinildiği görülmekte ve bu öğreticiliğin ahlak kavramıyla birlikte dile getirildiği görülmektedir.

Roman yalnızca bir eğlence aracı değildir, hatta Namık Kemal'in diyalog üzerinden verdiği mesaja göre romanın görevi ahlaki öğütler vermektir (Issı, 2002, s. 26).

İlk Türk romanı olarak kabul edilen ve Şemseddin Sami'ye ait olan *Taaşşuk-ı Ta-lat ve Fitnat* "emr-i izdivaç ve ahlaka dair" ders çıkarılacak bir roman olarak Basiret Gazetesi'nde sunulmuştur (Moran, 2001, s. 40).

Ahmet Midhat Efendi de romanın ahlaki mesaj iletmesi gerektiğini savunan yazarlardandır (Finn, (çev. Uyar), 1984, s. 24). *Teehhül* ve *Mihnetkeşan* romanlarında toplumun evlilik geleneklerini araştıran Ahmet Midhat Efendi *Teehhül*'de görücü usulü evlilikleri ve toplumsal töreleri mercek altına almış ve eleştirilerini bir kadının bakış açısıyla dile getirmiştir (s. 25).

Mizancı Mehmed Murad'a göre edebiyat ulusal ve ahlakçı olmalıdır. Bundan dolayıdır ki romanlarında kimi bölümlerde ağır bir ahlakçı hava vardır (Finn, (çev. Uyar) 1984, ss. 71-72). Aynı zamanda roman halkı eğitmeliydi ancak okura ansiklopedik bilgi sağlayarak edebiyattan faydalanılamazdı. Ahlakı sağlam dürüst bir seçkinler grubu yetiştirmek Türkiye'nin kurtuluşu için bir çözüm yolu olarak görülüyordu (Moran, 2001, s. 20).

Oyun ve deneme yazarı Teodor Kasap ise ahlak konusunda şu görüşe sahiptir: "Fransız ahlakı başka, Müslüman ahlakı başka. Onlarda iyilikten sayılan ahlakın belki de üçte ikisi bizde zarar vericidir." (Finn, (çev. Uyar) 1984, s. 74). Teodor Kasap'ın bu ifadeleri her iki kültür arasındaki farka işaret ederken bir anlamda onların ahlakından bize uymayan kısımların elenmesi konusunda çağdaşlarını uyarır niteliktedir.

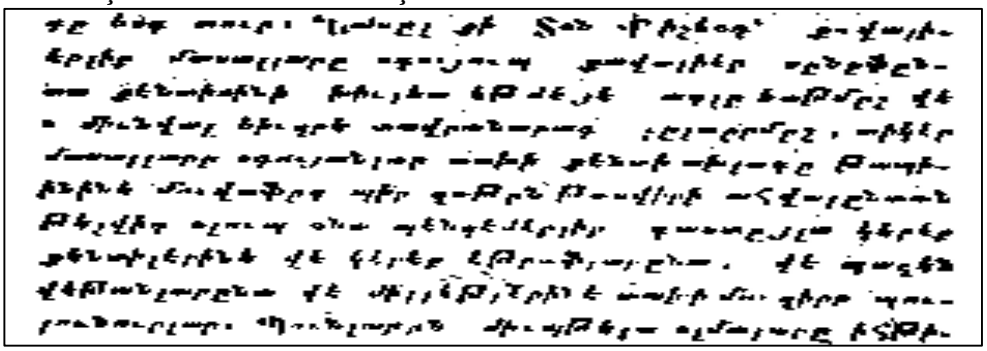
Öte yandan Ayşe Banu Karadağ "Çeviri Tarihimizde Fenni Romanlarla Kültür Repertuarı Oluşturmak" (2012) adlı makalesinde fenni romanların çok daha fazla ilgi gördüğüne, romana karşı takınılan tedbirli tavrın fenni romanlarda gözlemlenmediğine dikkat çekmektedir. Bunun nedenlerinden biri ahlaki değerlere zarar vermemek koşuluyla fenni romanların kültür repertuarı oluşmasına katkıda bulunmasıdır (s. 52).

Görüldüğü üzere Türk romanında ahlaki değerlere uygunluk çeviri pratiklerinde öncü normlardan olmuştur. Yazarların ahlaki endişe kaygısının büyük oranda roman türünün yabancı bir kültürden ithal edilmiş olmasına dayandığı görülmektedir. Ayrıca yazarların geleneksel olarak masallardan kaynaklanan ahlak dersi verme alışkanlığının romanda da sürmesini istedikleri söylenebilir (Mete Yuva, 2017, s. 40).

19. yüzyılda faaliyet gösteren Ermeni çevirmenler ve yayınevlerinin de benzer şekilde Türk yazarlar ve çevirmenler gibi eserlerinde ahlaki endişe taşıyıp taşımadıkları, ahlaki değerlere uygunluk ölçütünün EHT roman çevirilerinde süreç öncesi çeviri normu haline gelip gelmediği verilecek on örnek üzerinden mercek altına alınacaktır. EHT roman çevirileri bağlamında ahlak kavramının tanımını yapmak bu tezin kapsamı dışındadır. Dolayısıyla ahlak kavramının tanımına bu tezde yer verilmeyecek sadece önsözlerde ahlak kavramından hangi sıklıkla söz edildiği, önemli bir çeviri normu olup olmadığı araştırılacaktır.

Daha önceki bölümde çevirmeni, yazarı ve yayım yılı bilgisi verilen *Don Kişot Hikayesi* romanının esere "Dibace" başlığıyla yazılan önsözünde ahlak kavramına değinildiği görülmektedir.

Şekil 17. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: de Cervantes, (çev. Deroyentz), 1868, s. Dibace

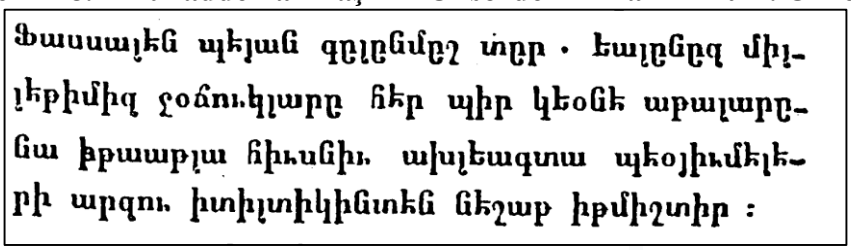
Tablo 17. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…Nasıl ki Don Kişot kavalierlik masalları okuyub kavalier sınıfında kendisini ğülya etmeye aklı yatmış ve o münval yüzre davranarak çıldırmış, diğer masalları okuyanlar dağı kendi ağlakı tabiinine muvafık bir zatın tasviri ahvalından teşvik olub ona benzemeklik kasdıyla gerek kendilerine ve gerek etraflarına, ve bazen vetanlarına ve milletlerine dağı muziri bulunurlar." (de Cervantes, (çev. Deroyentz), 1868, s. Dibace).

Tablo 17'de görüldüğü üzere doğrudan romanın ahlaka hizmetinden söz edilmese de yine insanın ahlakından söz açılmaktadır. İnsanın kendi ahlaki değerlerine uygun bir kişiyi kendine örnek almasıyla bazen etraflarına bazen vatanlarına bazen de milletlerine zararı dokunabilir. Kısacası burada değinilmek istenen nokta ahlakı bozuk olan biri yine ahlakı bozuk olan birini kendine örnek alırsa çevresine zararı dokunacaktır. Bu örnekte yine de ahlakın önemli bir ölçüt olduğu hatta roman karakterinin okurun ahlakına zararı dokunmayacak bir ahlaka sahip olduğu ve söz konusu romanın okunabileceği mesajının verilmek istendiği söylenebilir.

Hikaye-i Robenson romanının "Mukaddema" başlıklı önsözünde ahlak kavramından söz edildiği görülmektedir.

Şekil 18. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. q

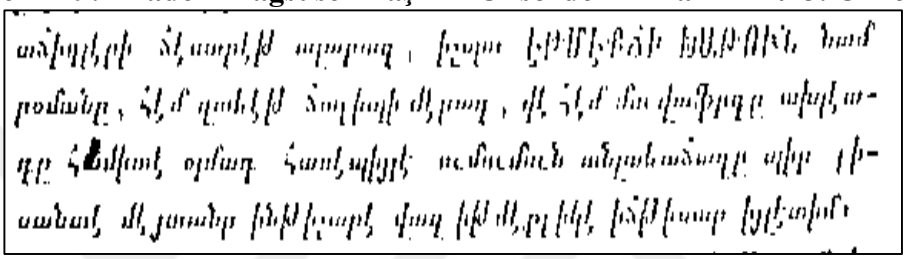
Tablo 18. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…Yalınız milletimizin çocugları her bir göne atalarına itaatla hüsnü ağlakda böyümeleri arzu idildiginden neşat itmişdir" (Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. q).

Tablo 18'de görüldüğü üzere çocukların büyüklerine itaat ederek ahlaklı büyümeleri istendiği ve bu yüzden romanın çevrildiği konusuna değinilmiştir.

Xavier de Montépin'in kaleme aldığı ve 1886 yılında Hovhannes Tolayan tarafından EHT'ye çevrilen *Etmekçi Ğatun* romanı bu bağlamda verilecek bir diğer örnek teşkil etmektedir. Çeviri esere "İfade-i Mağsuse" başlığıyla yayımcı Garabed Biberyan tarafından önsöz yazılmıştır.

Şekil 19. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek

Kaynak: de Montépin, (çev. Tolayan), 1886, s. 3

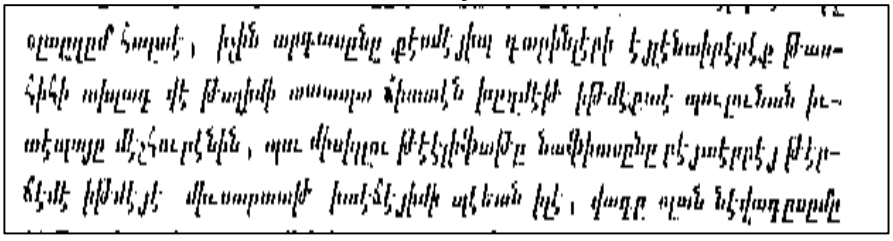
Tablo 19. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…işbu ETMEKCİ ĞATUN nam romanı, hem ğayet calibi merak, ve hem muvafıkı ahlakı hamide olmak hasebiyle umumun anlayacağı bir lisande meydanı intişare vaz itmeklige ictisar iyledim." (de Montépin, (çev. Tolayan), 1886, s. 3).

Tablo 19'da görüldüğü gibi Biberyan romanın hem merak uyandırıcı hem de ahlaka uygun olması sebebiyle insanların anlayacağı bir dilde çevrildiğini ifade etmektedir.

Çevirmen Andon Alik *Cinayet Mahsulı* adlı çeviri esere "İfade-i Kemteramen Dir" başlığıyla yazdığı önsözde şu ifadeleri kullanmaktadır:

Şekil 20. "İfade-i Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek

Kaynak: Belot, (çev. Alik), 1888, s. 3

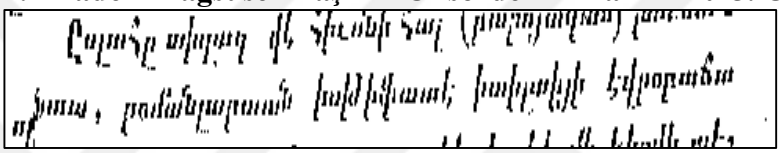
Tablo 20. "İfade-i Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"işin arkasını kesmeyib karinleri iylendirecek tashihi ağlak ve talimi adaba cidden hızmet itmekde bulunan üdebayı meşhurenin, bu misillu teelifatı nafiasını peyderpey terceme itmeye müsaraat ideceyimi beyan ile…" (Belot, (çev. Alik), 1888, s. 3).

Tablo 20'de görüldüğü gibi Alik ahlaka ve eğitime hizmet eden yazarın okurları eğlendiren eserlerini çevirmeye devam edeceğine söz vermektedir.

Paul Féval'in kaleme aldığı ve 1890 yılında çevirmen M. Bidari tarafından EHT'ye çevrilen *Pariz Sevdaleri* adlı romana çevirmen Bidari "İfade-i Mağsuse" başlıklı önsöz yazmıştır. Söz konusu ön sözde Bidari'nin ahlak kavramına çoğu kez değindiği göze çarpmaktadır. Bu yüzden bahsi geçen önsözden toplamda üç örnek verilecektir.

Şekil 21. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek

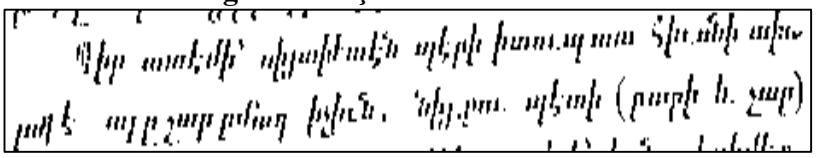
Kaynak: Féval, (çev. Bidari) 1890, s. 3

Tablo 21."İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Islahı ağlak ve hüsni hal …, romanlardan istifade idildiyi" (Féval, (çev. Bidari) 1890, s. 3).

Tablo 21'de görüldüğü üzere ahlak konusunda romanlardan faydalanıldığı dile getirilmektedir.

Şekil 22. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek

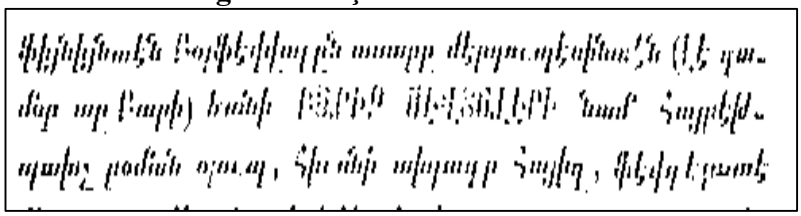
Kaynak: Féval, (çev. Bidari) 1890, s. 3

Tablo 22."İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Bir ademi siyatden beri idubda hüsni ağlake alışdırmak içün" (Féval, (çev. Bidari) 1890, s. 3).

Tablo 22'de Bidari insanı güzel ahlaka alıştırmak konusuna değinmektedir.

Şekil 23. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek

Kaynak: Féval, (çev. Bidari), 1890, s. 4

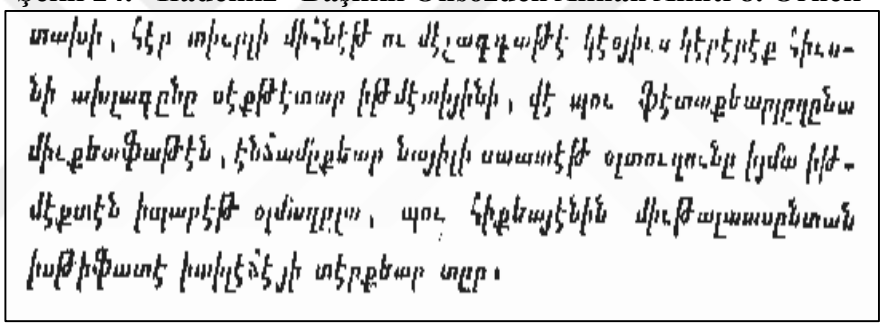
Tablo 23. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…Polfevalın asarı merğubesinden (Le zamor? Dı Pari) yani PARİZ SEVDALERİ nam hayretbağş roman olub, hüsni ağlakı hayiz" (Féval, (çev. Bidari), 1890, s. 4).

Son olarak Tablo 23'te görüldüğü gibi M. Bidari çevrilen eserin ahlaki değerlere uygun olduğuna değinmektedir.

Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet romanının "İfademiz" başlığıyla yazılan önsözünde ahlak konusuna değinildiği göze çarpmaktadır.

Şekil 24. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 8. Örnek

Kaynak: Malot, (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3

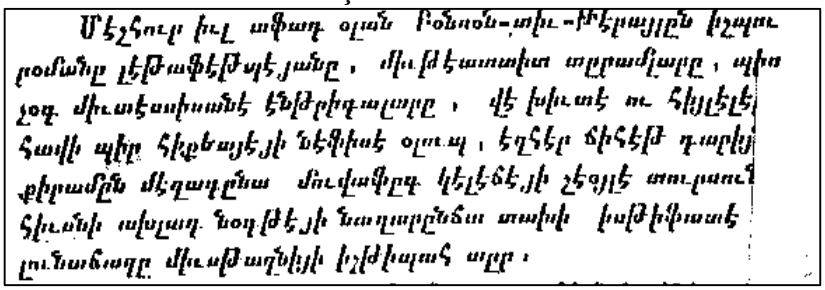
Tablo 24. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Her dürli mihnet u meşakkate göyüs gererek hüsni ağlakını sektedar itmediyini, ve bu fedakarlığına mükafaten, encamıkyar nayili saadet olduğunı iyma itmekden ibaret olmağıla, bu hikayenin mütalaasından istifade idileceyi derkyar dır" (Malot, (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3).

Tablo 24'te görüldüğü gibi çevrilen romanın insanın ahlakına zarar vermeyeceğinden ve bu yüzden okurun bu romandan faydalanabileceğinden söz edilmektedir.

Güzel Anjel Yağod Leona romanının "Arz-ı Meram" başlığıyla yazılan önsözünde ahlak konusuna değinildiği görülmektedir.

Şekil 25. "Arz-ı Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 9. Örnek

Kaynak: du Terrail, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3

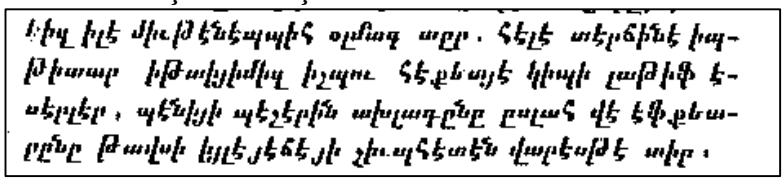
Tablo 25. "Arz-ı Meram" Başlıklı Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Meşhur ül afak olan Ponson Dü Teraylın işbu romanı letafetbeyanı, müteaddid dıramları, bir çok müdessisane entrikaları, ve ğüde u hiyleler havi bir hikayeyi nefise olub, ezher cihet kariyni kiramın meğakına muvafık geleceyi şöyle dursun hüsni ağlak nokteyi nazarınca dağı istifade olunacağı müstağniyi iştibah dır." (du Terrail, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3).

Tablo 25'te görüldüğü üzere önsözü kaleme alan Biberyan eserin yazarının ünlü bir yazar olduğuna değinmiştir ancak önsözde bahsi geçen entrikalar ve hilelerle dolu bu hikâyenin güzel olması nedeniyle okurların ahlaki açıdan fayda sağlayabileceği bir ürün olduğu belirtilmektedir.

Seksen Günde Devr-i Alem romanının "Birkaç Söz" başlığıyla yazılan önsözünde ahlak kavramına değinildiği görülmektedir.

Şekil 26. "Birkaç Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 10. Örnek

Kaynak: Verne, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3

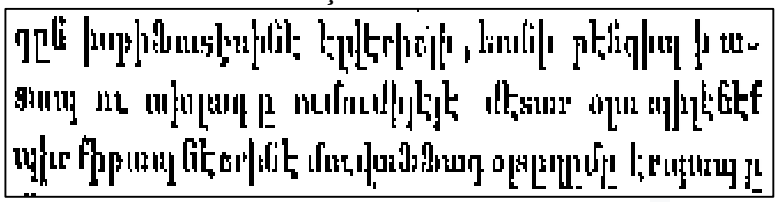
Tablo 26. "Birkaç Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…hele dercine ibtidar itdiyimiz işbu hikaye gibi latif eserler beniyi beşirin ağlakını ıslah ve efkarını tavsi iyleyeceği şüpheden vareste dir." (Verne, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3).

Tablo 26'da görüldüğü gibi önsözü kaleme alan yayımcı Biberyan çevirdikleri romanın insanın ahlakını iyileştireceğini ve düşüncelerini geliştireceğini belirtmektedir.

1894 yılında S. K. Harutyunyan'ın EHT'ye çevirdiği ve S. Mateosyan matbaasında basılan Timothy Titcomb'ın *Gençlere Hediye* adlı eserin önsözü ahlak kavramı bağlamında verilebilecek bir başka örnektir. Çeviri esere "Mukaddeme" başlığıyla önsöz yazılmıştır. Bahsi geçen önsözden toplamda iki örnek verilecektir.

Şekil 27. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 11. Örnek

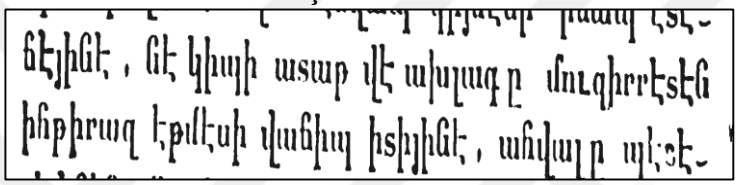
Kaynak: Titcomb, (çev. Harutyunyan), 1894, s. գ

Tablo 27. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…yani tehzib i adab u ağlakı umumiyeye medar ola bilecek bir kitab neşrine muvaffak oldığımı…" (Titcomb, (çev. Harutyunyan), 1894, s. գ).

Tablo 27'de görüldüğü gibi toplumun ahlakına fayda sağlayacak bir kitap yayımlama konusunda başarılı olduğuna inanıldığı anlatılmaktadır.

Şekil 28. "Mukaddeme" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 12. Örnek

Kaynak: Titcomb, (çev. Harutyunyan), 1894, s. դ

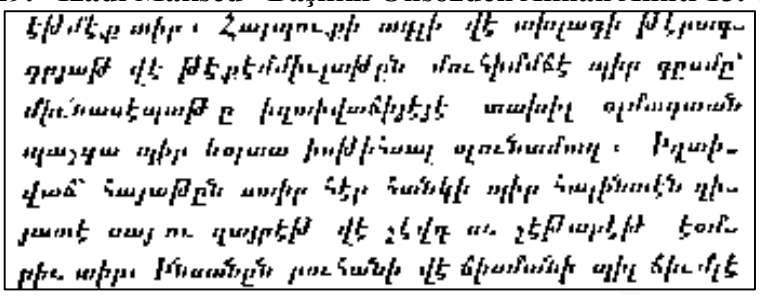
Tablo 28. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…ne gibi adat ve ağlakı muzirreden ihtiraz etmesi vacib idiyine…" (Titcomb, (çev. Harutyunyan), 1894, s. դ).

Tablo 28'de görüldüğü gibi ayrıca insanın ne gibi adet ve ahlak anlayışından sakınması gerektiğine değinilmektedir.

Son olarak yine Timothy Titcomb'a ait olan ve S.K. Harutyunyan'ın bu kez 1899'da EHT'ye çevirdiği *Zevceyne Hediye* adlı esere "İzadı Maksed" başlığıyla önsöz yazılmıştır. Bu eserin önsözünden de toplamda iki örnek verilecektir.

Şekil 29. "İzadı Maksed" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 13. Örnek

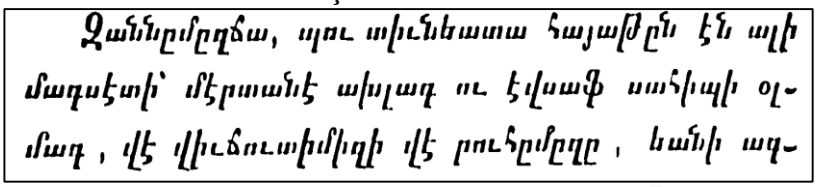
Kaynak: Titcomb, (çev. Harutyunyan) 1899, s. դ

Tablo 29.“İzadı Maksed” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

“…Halbuki akli ve ağlaki terakkıyat ve tekemmülatın muhimmce bir kısmı münasebatı izdivaciyeye dağil olmakdan başka bir yolda istihsal olunamaz. İzdivaç hayatın sair her hangi bir halinden ziyade say u ğayret ve şevk u şetaret ömrü dir…” (Titcomb, (çev. Harutyunyan) 1899, s. ղ).

Tablo 29’da görüldüğü gibi uygun bir evlilik yapıldığı takdirde aklın ve ahlakın gelişip ilerleyebileceği dile getirilmektedir.

Şekil 30. “İzadı Maksed” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 14. Örnek

Kaynak: Titcomb, (çev. Harutyunyan) 1899, s. ղ

Tablo 30.“İzadı Maksed” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

“Zannımızca bu dünyada hayatın en ali maksedi merdane ağlak u evsaf sahibi olmak” (Titcomb, (çev. Harutyunyan) 1899, s. ղ)

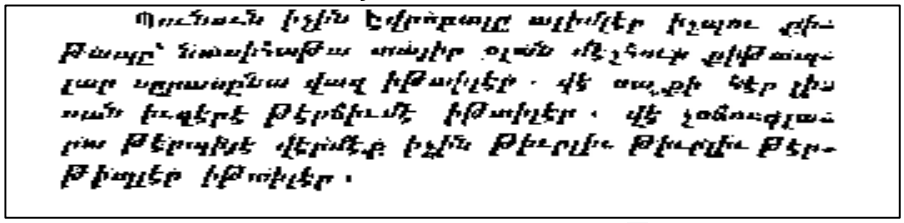
Son olarak Tablo 30’da görüldüğü gibi bu dünyadaki en yüce amacın ahlak sahibi olmak olduğu belirtilmektedir.

5.2.3. Kaynak Metne Övgü

“Kaynak metne övgü” izleği 19. yüzyıl’da Batı’dan çevirilerin yapılması olgusuyla ilişkilendirilebilir. Zira bu dönemde bu çalışmada daha önce vurgulandığı gibi Batı’nın çalışmaları rol model olarak benimsenmiştir. Dolayısıyla çevirmen/yayınevi sahiplerinin kaynak metni övmesi sıradışı bir durum teşkil etmemektedir.

Hikaye-i Robenson’un *Mukaddema* başlıklı önsözünde kaynak eserden bahsedildiği görülmektedir.

Şekil 31. “Mukaddema” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. զ

Tablo 31. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

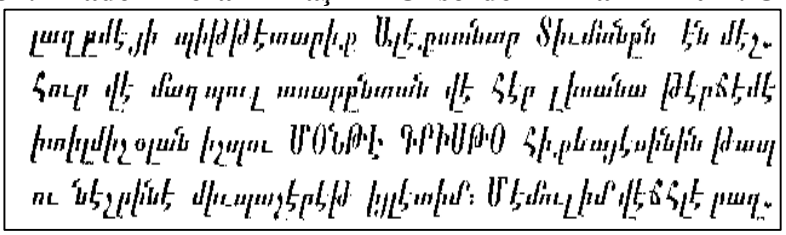
"Bunun için Evropalı alimler işbu kitabı nasihata dayir olan meşhur kitablar sırasına vaz itdiler ve sa ki her lisan üzere tercüme itdiler, ve çocuklara terbiye vermek için türlü türlü tertibler itdiler …" (Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. q).

Tablo 31'de görüldüğü gibi *Hikaye-i Robenson* romanı Avrupalılar tarafından ders veren ünlü kitaplardan arasına konmuştur. Çeşitli dillere tercüme edilen roman ilk defa İngilizce yayımlandığında ilgi görmüş ve her ülkeye yayılmıştır.

Önsözde ayrıca eserin Alman bir çevirmen tarafından özetlenerek ve güzelleştirilerek çevrildiği yazmaktadır. Ancak ilk yazılan Robinson hikayesinde fazla ayrıntı olmasa da "Ancak biz ziyade faydeli, ve bize muhtasarı ğoş göründüğünden onu tercüme iyledik" (Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. ը) ifadelerinde EHT'ye özgün dilde yazılan hikâyenin daha faydalı olacağı düşünüldüğü için çevrildiği yazmaktadır. Dolayısıyla çevirinin İngilizceden doğrudan yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda önsözünden örnek olarak verilebilecek bir başka eser Alexander Dumas'ın kaleme aldığı ve 1882 yılında Mihran Nakaşcıyan matbaası tarafından EHT'ye çevrilen *Monte Kristo*'dur. Çeviri eserde çevirinin kim tarafından yazıldığı belirtilmemiştir ancak matbaa sahibi Mihran Nakaşcıyan esere "İfade-i Meram" başlığıyla önsöz yazmıştır.

Şekil 32. "İfade-i Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: Dumas, (çev. Anonim), 1882, s. 2

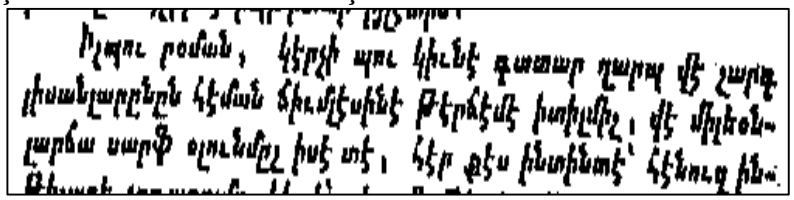
Tablo 32. "İfade-i Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Aleksandır Dümanın en meşhur ve makbul asarından ve her lisana terceme idilmiş olan işbu MONTE KRİSTO hikayesinin tab u neşrine mübaşeret iyledim…" (Dumas, (çev. Anonim), 1882, s. 2).

Tablo 32'de görüldüğü üzere Nakaşcıyan Alexander Dumas'ın en ünlü ve en kabul gören ve her dile çevrilen kitabını yayımladığını ifade etmiştir.

Serseri Yahudi romanının "Bir İki Söz" başlıklı önsözünde de romana dair güzel sözler söylendiği göze çarpmaktadır. Söz konusu önsözden 2 örnek verilecektir.

Şekil 33. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek

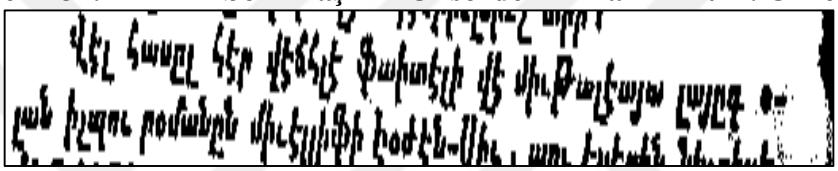
Kaynak: Sue, (çev. Simkeşyan), 1889, s. 4

Tablo 33. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"İşbu roman, gerçi bu güne kadar ğarb ve şark lisanlarının heman cümlesine terceme idilmiş, ve milyonlarca sarf olunmuş ise de…" (Sue, (çev. Simkeşyan), 1889, s. 4).

Tablo 33'te *Serseri Yahudi* romanının doğu ve batı dillerinin hemen hepsine tercüme edildiği ve milyonlarca sattığı belirtilmektedir.

Şekil 34. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek

Kaynak: Sue, (çev. Simkeşyan), 1889, s. 4

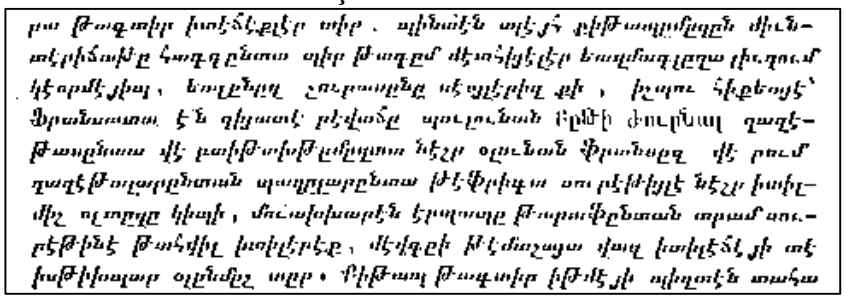
Tablo 34. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Vel hasıl her vechle faideli ve mütalealaya layık olan işbu romanın müellifi Öjen Sü…" (Sue, (çev. Simkeşyan), 1889, s. 4).

Tablo 34'te görüldüğü üzere romanın okumaya layık faydalı bir roman olduğu dile getirilmektedir.

Paul De Gremon tarafından kaleme alınan ve 1890 yılında Kevork Simkeşyan tarafından EHT'ye çevrilen *Böyük Yürek-Kırlanğıç* romanı Garabed Biberyan matbaası tarafından basılmıştır. Çeviri esere Biberyan "Bir İki Söz" başlığıyla önsöz yazmış ve "bu defa dağı BÖYÜK YÜREK namındaki işbu hikayeyi nefisenin neşrine ibtidar idiyoruz." (de Gremon, (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3) diyerek hikayenin herkes tarafından beğenilen bir hikaye olduğunu dile getirmekte ve eserle ilgili olumlu ve güzel görüşler belirtmeye devam etmektedir.

Şekil 35. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek

Kaynak: de Gremon, (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3

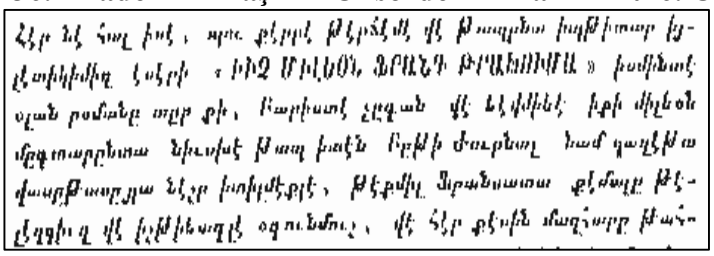
Tablo 35. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…binaen aleyh kitabımızın mündericatı hakkında birtakım medhiyeler yazmaklığa lüzum görmeyib, yalınız şurasını söyleriz ki, işbu hikaye Fransada en ziyade revacı bulunan Pıti Jurnal ğazetasında ve payitağtımızda neşr olunan Fransız ve Rum ğazetalarından bazılarında tefrika suretiyle neşr idilmiş oldığı gibi, muağğaren erbabı tarafından dram suretine tahvil idilerek, mevkıi temaşaya vaz idileceyi de istiğbar olınmış dır..." (de Gremon, (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3).

Tablo 35'te görüldüğü üzere Biberyan *Böyük Yürek* romanını övmeye gerek olmadığını söyleyerek aslında eserin güzelliğinin aşikâr olduğunu ima etmektedir diyebiliriz. Ayrıca bahsi geçen eser Fransa'nın önemli gazetelerinden olan Petit Journal gazetesinde yayımlanmıştır.

Xavier de Montépin'in kaleme aldığı ve 1891 yılında Hovhannes Tolayan tarafından EHT'ye çevrilen *Üç Milyon Frank Trağuma* Garabed Biberyan matbaasında basılmıştır. Biberyan çeviri esere "İfademiz" başlıklı önsöz yazmıştır.

Şekil 36. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek

Kaynak: de Montepin, (çev. Tolayan), 1891, s. 3

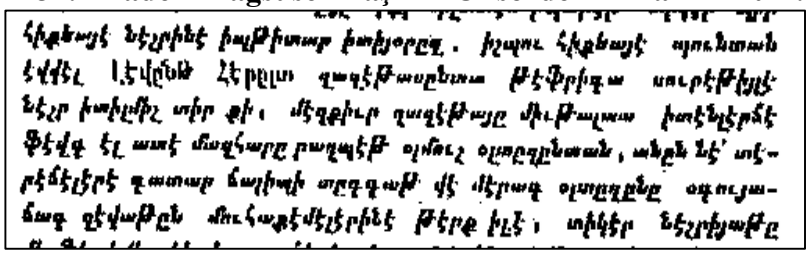
Tablo 36. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Her ne hal ise, bu kerre terceme ve tabına ibtidar iyledigimiz eseri ÜÇ MİLYON FRANK TRAĞUMA isminde olan romanı dır ki Parisde çıkan ve yevmine iki milyon mıkdarında nüsğe tab iden Pıti Jurnal nam ğazeta vasıtasıyla neşr idilmekle, tekmil Fransada kemalı telezzüz ve iştiyakle okunmuş..." (de Montepin, (çev. Tolayan), 1891, s. 3).

Tablo 36'da görüldüğü üzere bahsi geçen eser de Petit Journal gazetesinde yayımlanmış, Fransa'da çok beğenilerek okunmuş ve iki milyon nüsha satmıştır.

Kaynak eserin övüldüğü bir başka önsöz örneği Rene Mezeroi'nin kaleme aldığı ve 1891 yılında Kevork Simkeşyan tarafından EHT'ye çevrilen *Türlüton* eserinden verilebilir. Garabed Biberyan matbaasında basılan söz konusu esere yayımcı Biberyan tarafından "İfade-i Mağsuse" başlığıyla önsöz yazılmıştır.

Şekil 37. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek

Kaynak: Mezeroi (çev. Simkeşyan) 1891, s. 3

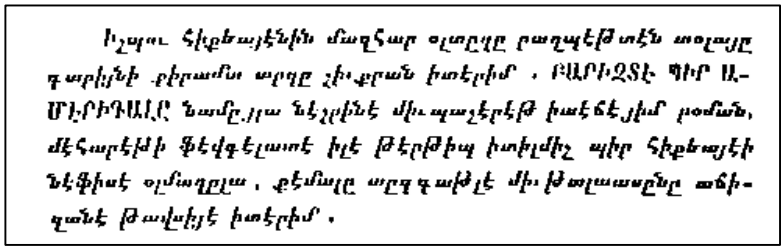
Tablo 37. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…İşbu hikaye bundan evvel Levınt Herıld ğazetasında tefrika suretiyle neşr idilmiş dir ki, mezkür ğazetayı mütalaa idenlerce fevk el ade mazharı rağbet olmuş oldığından, anın ne derecelere kadar calibi dıkkat ve merak oldığını okuyacak zevatın muhakemelerine terk ile…" (Mezeroi (çev. Simkeşyan) 1891, s. 3).

Tablo 37'de Biberyan'ın çevrilen eserin daha önce tefrika edildiğini, çok beğenildiğini ve rağbet gördüğünü ifade ettiği görülmektedir.

1893 yılında M.B. Arabacıyan tarafından EHT'ye çevrilen *Danielin Esrarı* romanına yazılan sonsözde *Parizde Bir Amerikalı* romanı övülmektedir.

Şekil 38. "Danielin Esrarı" Romanının Sonsözünden Alınan Alıntı 8. Örnek

Kaynak: de Gastyne, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 311

Tablo 38. "Danielin Esrarı" Romanının Sonsözünden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

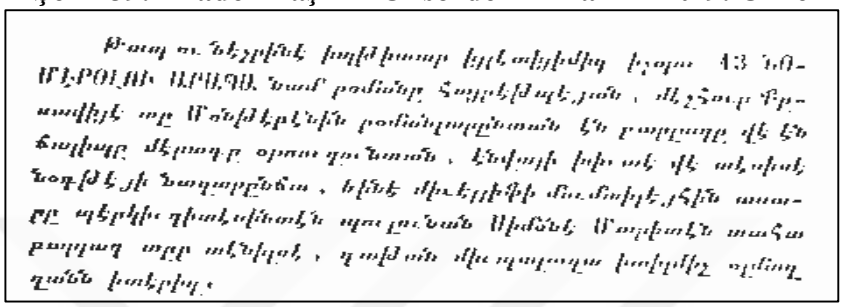
İş bu hikayenin mazhar oldığı rağbetden dolayı kariyni kirama arzı şükran iderim. PARİZDE BİR AMERİKALI namıyla neşrine mübaşeret ideceyim roman, mehareti fevkelade ile tertib idilmiş bir hikayeyi nefise olmağıla, kemalı dıkkatle mütalaasını acizane tavsiye iderim. (de Gastyne, (çev. Arabacıyan) 1893, s. 311).

Tablo 38'de görüldüğü gibi öncelikle okura hikâyenin gördüğü ilgiden dolayı teşekkür edilmektedir. Çevirmenin çevirisine başlayacağı bir sonraki roman *Parizde Bir*

Amerikalı romanıdır. Bahsi geçen romanın çok güzel bir şekilde düzenlenmiş nefis bir hikâye olduğu dile getirilmekte ve dikkatle okunması tavsiye edilmektedir.

Xavier de Montépin'in kaleme aldığı ve 1894 yılında M.B. Arabacıyan tarafından EHT'ye çevrilen *13 Nomerolu Araba* romanı Garabed Biberyan matbaası tarafından basılmıştır. Biberyan "İfade" başlığıyla çeviri esere yazdığı önsözde eseri övdüğü görülmektedir.

Şekil 39. "İfade" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 9. Örnek

Kaynak: de Montépin, (çev. Arabacıyan), 1894, s. 3

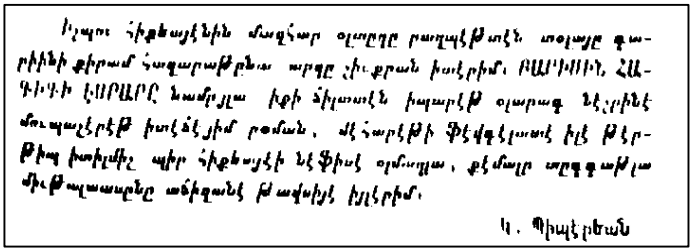
Tablo 39. "İfade" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Tab u neşrine ibtidar iyledigimiz iş bu 13 NOMEROLU ARABA nam romanı hayretbeyan, meşhur Ksavye dı Montepenin romanlarından en parlağı ve en calibi merakı olduğundan, envayi ğüde ve desise nokteyi nazarınca, yine müellifi mumaileyhin asarı begüzesinden bulunan Simone Mariden daha parlak dır denilse, katan mübalağa idilmiş olmaz zann ideriz." (de Montépin, (çev. Arabacıyan), 1894, s. 3).

Tablo 39'da görüldüğü gibi Biberyan'a göre *13 Nomerolu Araba* Xavier de Montépin'in en dikkat çekici ve en parlak romanlarındandır ve yine aynı yazarın bir başka eseri olan *Simon ve Mari*'den çok daha güzel olduğunun düşünülmesinin abartı olmayacağını düşündüklerini ifade etmektedir. Söz konusu roman ayrıca *Parizde Bir Amerikalı* romanın son sözünde "ON ÜÇ NOMEROLU ARABA" namıyla neşrine mübaşeret ideceyim roman, mehareti fevkelade ile tertib idilmiş bir hikayeyi nefise olmağıla" (J. (çev. Arabacıyan), 1893, s. 336) sözleriyle övülmektedir. Hikaye çok iyi düzenlenmiş güzel bir hikayedir.

Matbaacı Garabed Biberyan'ın yine başka bir eseri övdüğü *Parisde Neler Olur-Sefaletin Encamı* çeviri romanın sonuna yazdığı sonsözde görülmektedir. Bu eserdeki sonsözde övülen eser *Parisin Hakiki Esrarı* romanıdır.

Şekil 40. "Parisde Neler Olur" Romanınn Sonsözünden Alınan Alıntı 10. Örnek

Kaynak: de Montepin, (çev. Tolayan), 1890, s. 424

Tablo 40. "Parisde Neler Olur" Romanın Sonsözünden Alınan Alıntının Latin Harfli Çeviriyazısı

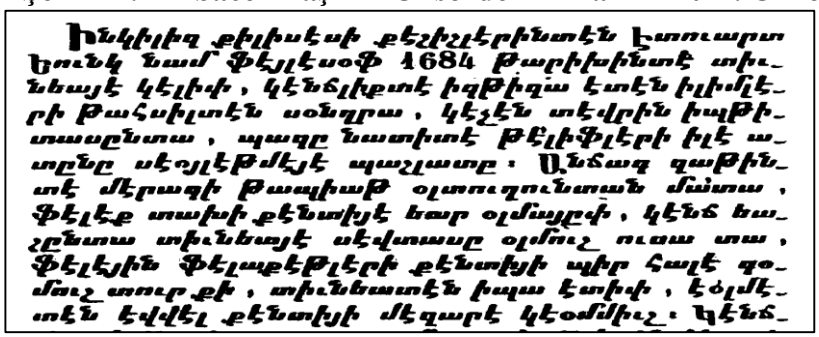
İş bu hikayenin mazhar oldığı rağbetden dolayı kariini kiram hazaratına arzı şükran iderim. PARİSİN HAKİKİ ESRARI namıyla iki cildden ibaret olarak neşrine mübaşeret ideceyim roman, mehareti fevkelade ile tertib idilmiş bir hikaye nefise olmağla, kemalı dıkkatla mütalaasını acizane tavsiye iylerim. (de Montepin, (çev. Tolayan), 1890, s. 424).

Tablo 40'ta görüldüğü gibi iki ciltten oluşacak *Parisin Hakiki Esrarı* romanı iyi bir şekilde düzenlenmiş çok güzel bir hikayedir ve dikkatli bir şekilde okunması tavsiye edilmektedir.

5.2.4. Kaynak Metnin Yazarından Söz Etme ya da Yazara Övgü

"Kaynak metnin yazarından söz etme ya da yazara övgü" izleği bağlamında verilecek ilk örnek 1858 yılında EHT'ye çevrilen *Yung Feylozofun Geceleri Yağod Yungun Geceleri* adlı eserin önsözündendir. Eserin "Dibace" başlıklı önsözünde yazardan bahsedildiği görülmektedir.

Şekil 41. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: Young, (çev. Yeremyan), 1858, s. 1

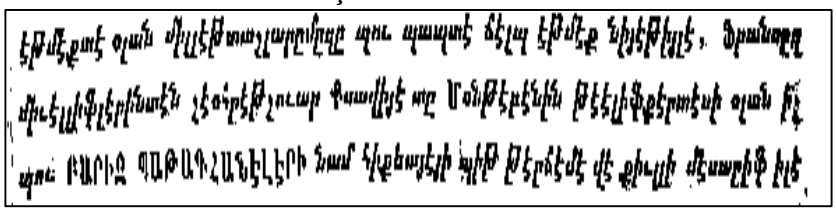
Tablo 41. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Çeviriyazısı

İngiliz kilisesi keşişlerinden Eduard Yung nam feylozof 1684 tariğinde dünyaye gelip, genclikde iktiza eden ilimleri tahsilden sonğra, geçen devrin ibtidasında, bazı nadide telifleri ile adını söyletmeye başladı. Ancak zatinde meraki tabiat olduğundan mada, felek dağı kendiye yar olmayıp, genç yaşında dünyaye sevdası olmuş usa da, feleyin felaketleri kendiyi bir hale komuş dur ki, dünyaden iba edip, ölmeden evvel kendiyi mezare gömmüş (Young, (çev. Yeremyan), 1858, s. 1)

Tablo 41'de görüldüğü gibi yazar Edward Young'ın 1684 yılında dünyaya geldiğinden ve bazı eserler yazarak adını duyurmaya başladığından söz edilmektedir. Ancak önsözde geçen ifadelere göre yazar yaşarken acılar çekmiştir.

Pariz Patakhaneleri romanının Kirişçiyan tarafından yazıldığı daha önce belirtilen *Mukaddeme* başlıklı önsözünde yazarın övüldüğü görülmektedir.

Şekil 42. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: de Montépin (çev. Tolayan) 1876, s. Mukeddeme

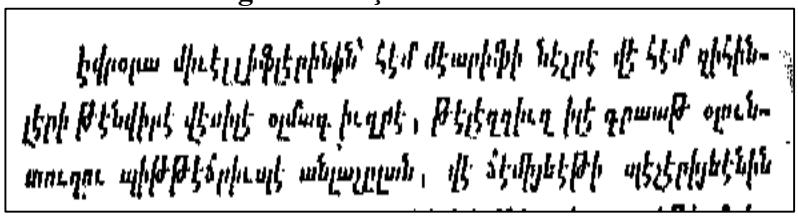
Tablo 42. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…Fransız müelliflerinden şöhretşuar Ksavye dı Montepenin teelifkerdesi olan iş bu PARİZ BATAKHANELERİ nam hikayeyi bir terceme ve külli mesayıf ile" (de Montépin (çev. Tolayan) 1876, s. Mukeddeme).

Tablo 42'de görüldüğü üzere Fransız yazar Xavier de Montépin'in ünlü bir yazar olduğundan söz edilmektedir.

Etmekçi Ğatun romanının "İfade-i Mağsuse" başlıklı önsözünde Avrupalı yazarların övüldüğüne dair satırlar yer almaktadır.

Şekil 43. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek

Kaynak: de Montépin (çev. Tolayan) 1886, s. 3

Tablo 43. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

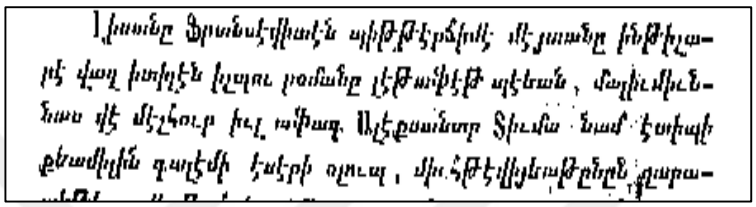
"Evropa müelliflerinin hem mearifi neşre ve hem zihinleri tenvire vesile olmak üzre, telezzüz ile kraat olunduğu bittecrübe anlaşılan,…" (de Montépin (çev. Tolayan) 1886, s.3).

Tablo 43'te görüldüğü üzere Avrupalı yazarların zihinleri aydınlatmak üzere beğenilerek okunduğu dile getirilmektedir.

Lord Bıkingemin Yedi Buseleri Yağod Mahir Bir Zendost Alexander Dumas tarafından kaleme alınmış, Abahuni ve M.B. Arabacıyan tarafından EHT'ye çevrilmiştir. 1888

yılında Hovsep Kavafyan matbaasında basılan çeviri esere "İğtarı Mağsus ve Arzı Teşekkür" ve "Tefhitamı Muhimme" olmak üzere iki ayrı önsöz yazılmıştır ancak önsözlerin kim tarafından kaleme alındığı belirtilmemiştir. "İğtarı Mağsus ve Arzı Teşekkür" başlıklı önsözde çevirinin Fransızcadan yapıldığı "Lisanı franseviden bittercime meydanı intişare vaz idilen iş bu romanı letafet beyan' (Dumas, (çev. Abahuni & Arabacıyan), 1888, s. 3) sözleriyle vurgulanmıştır. Dolayısıyla söz konusu önsözde çevirinin doğrudanlığı hakkında bilgi edinilebilmektedir.

Şekil 44. "İğtarı Mağsus ve Arzı Teşekkür" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek

Kaynak: Dumas (çev. Abahuni & Arabacıyan) 1888, s. 3

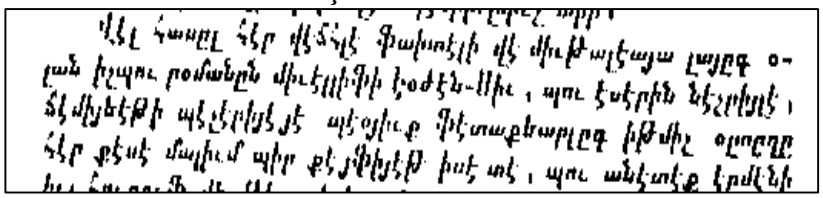
Tablo 44. "İğtarı Mağsus ve Arzı Teşekkür" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Lisanı Franseviden bittercime meydanı intişare vaz idilen işbu romanı letafet beyan, malümünnas ve meşhur ül afak Alexandır Düma nam edibi keamilin kalemieseri olub…" (Dumas (çev. Abahuni & Arabacıyan) 1888, s. 3).

Tablo 44'te görüldüğü üzere Alexander Dumas'ın ünlü ve bilgin yazar olduğundan söz edilmektedir.

Serseri Yahudi romanının "Bir İki Söz" başlıklı önsözünde de yazarın övüldüğüne tanıklık edilmektedir.

Şekil 45. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek

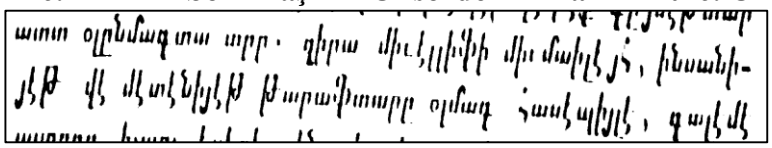
Kaynak: Sue (çev. Simkeşyan) 1889, s. 4

Tablo 45. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Vel hasıl her vechle faideli mütalealaya layık olan işbu romanın müellifi Öjen Sü, bu eserin neşriyle, cemiyeti beşeriyeye böyük fedakarlık itmiş oldığı her kese malüm bir keyfiyet ise de" (Sue (çev. Simkeşyan) 1889, s. 4).

Tablo 45'te görüldüğü gibi Eugene Sue'nun okumaya değer olan söz konusu romanın yazarı olduğu ve bu eseri yazmakla insanlara büyük fedakârlık yaptığı ifade edilmektedir.

Şekil 46. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek

Kaynak: Sue (çev. Simkeşyan), 1889, s. 4

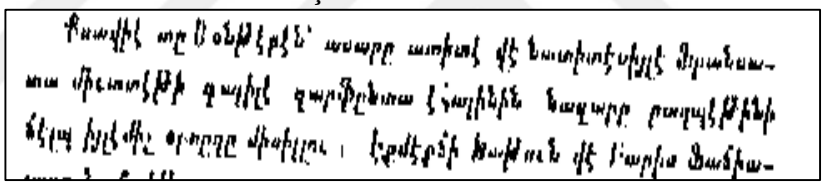
Tablo 46."Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…zira müellifi mumaileyh, insaniyet ve medeniyet tarafdarı olmak hasebiyle…" (Sue (çev. Simkeşyan), 1889, s. 4).

Ayrıca yukardaki Tablo 46'da Eugene Sue'nun insaniyet ve medeniyet savunucusu olduğu ifade edilmektedir.

Elmas Taciri romanının "Bir İki Söz" başlıklı önsözünde yazarın övüldüğü görülmektedir.

Şekil 47. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 7. Örnek

Kaynak: de Montépin (çev. Tolayan) 1889, s. 4

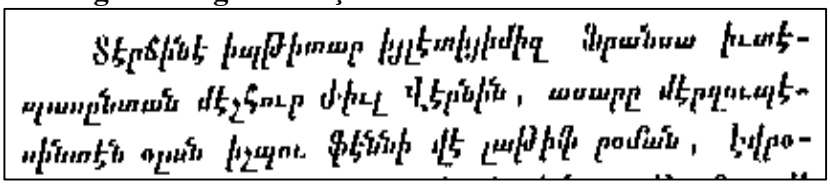
Tablo 47. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Ksavye dı Montepen asarı adide ve nadidesiyle Fransada müddeti kalile zarfında ehalinin nazarı rağbetini celb iylemiş oldığı misillu, …" (de Montépin (çev. Tolayan) 1889, s. 4).

Tablo 47'de görüldüğü gibi de Montépin'in kısa bir zaman içinde birçok nadide eseriyle Fransa'da okurların beğenisini kazanan yazar olduğu ifade edilmektedir.

Bu bağlamda verilecek son örnek Fransız yazar Jules Verne'in kaleme aldığı ve 1893 yılında EHT'ye çevrilen *Gizli Ada* romanının önsözündendir. Eser M. B. Arabacıyan tarafından çevrilmiş ve Garabed Biberyan matbaasında basılmıştır. Çeviri esere "İğtarı Mağsus" başlığıyla Biberyan önsöz yazmıştır.

Şekil 48. "İğtarı Mağsus" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 8. Örnek

Kaynak: Verne (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3

Tablo 48. "İğtarı Mağsus" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Dercine ibtidar iylediğimiz Fransa üdebasından meşhur Jül Vernin, asarı merğubesinden olan iş bu fenni ve latif roman…" (Verne (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3).

Tablo 48'de görüldüğü üzere Jules Verne'in Fransa'nın ünlü yazarlarından olduğu ve bu güzel fenni romanın bahsi geçen yazara ait olduğu dile getirilmektedir.

Ayrıca "Ahlaki Değerlere Uygunluk" izleğinin başlığı altında daha önce değerlendirilen *Güzel Anjel Yağod Leona* eserinin önsözünde "Meşhur ül afak olan Ponson Dü Teraylın" (du Terrail, (çev. Arabacıyan), 1893, s.) sözleriyle yazarın dünyaca ünlü yazar olduğundan, *Cinayet Mahsuli* eserinin önsözünde de "tashihi ağlak ve talimi adaba cidden hızmet itmekde bulunan üdebayı meşhurenin" (Belot, (çev. Alik), 1888, s. 3) sözleriyle yazarın ahlaka hizmet eden ünlü bir yazar olduğundan söz edildiği hatırlatılmalıdır.

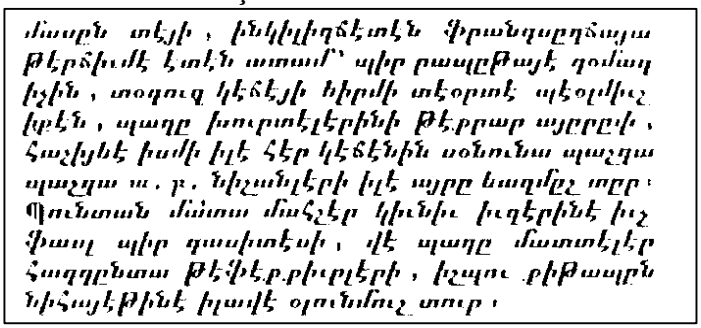
5.2.5. Hulasa ve Serbest Çeviri

Hulasa yani özet şeklinde çevirme Ahmet Midhat Efendi'nin uyguladığı 19. yüzyılın çeviri stratejilerindendir çünkü söz konusu strateji Avrupa klasiklerini Osmanlı okurlarına tanıtmada en uygun strateji olarak görülmüştür (Demircioğlu, 2018, s. 191).

Bu dönemde dizelerin düzyazı olarak çevrildiği şiirlerin anlatıldığı, özetlendiği, romanların kısaltıldığı, bazen de çevirilerin yerel öğelerle doldurulduğu görülmektedir (Mete Yuva, 2017, s. 57). EHT roman çevirilerinin bazı önsözlerinde çevirmenler/yayınevleri bu stratejilere başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Yung Feylozofun Figanleri yağod Yungun Geceleri çeviri eserine "Dibace" başlığıyla önsöz yazıldığı daha önce belirtilmişti.

Şekil 49. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: Young (çev. Yeremyan) 1858, s. 3

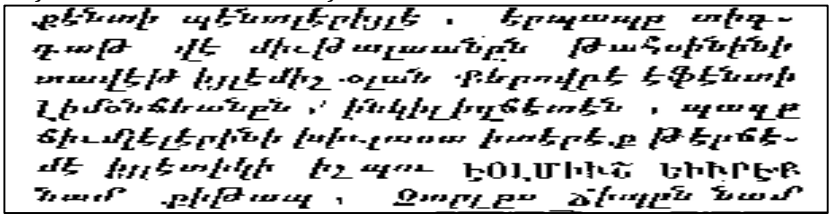
Tablo 49. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"İngilizceden Fransızcaya tercüme eden adam bir rabıtaye komak için dokuz geceyi, yirmi dörde bölmüş iken, bazı ğurdelerini tekrar ayırıp, haşiyee ismi ile her gecenin sonuna başka başka a, b, nişanleri ile ayrı yazmışdır. Bundan mada mahşer günü üzerine üç fasl bir kasidesi, ve bazı maddeler hakkında tefekkürleri, iş bu kitabın nihayetine ilave olunmuş dur." (Young (çev. Yeremyan) 1858, s. 3).

Tablo 49'da görüldüğü üzere İngilizceden Fransızcaya daha önce yapılan çevirisinde çevirmenin okurun canını sıkmamak için bazı yerleri bölümlere ayırdığı bazı yerleri de ayrı ayrı yazdığı, bu yüzden de EHT çevirisinin sonuna bazı maddeler hakkındaki düşünceler eklendiği ifade edilmektedir. Eserin daha önce bir çevirmen tarafından İngilizceden Fransızcaya çevrildiğinin belirtilmesi ve söz konusu çeviride çevirmenin yaptığı değişiklikler nedeniyle şimdi çeviri eserin sonuna ilaveler yapılması çevirinin doğrudanlığı konusunda bilgi vermektedir. Zira eserin Fransızca ara dilden çevrildiği anlaşılmaktadır.

Charles Gibbon'ın kaleme aldığı ve 1871'de Kerovpe Limoncıyan tarafından EHT'ye çevrilen *Ölmüş Yürek* romanı yayımcı Garabed Panosyan tarafından basılmıştır. Yayımcı Panosyan çeviri esere "Dibace" başlığıyla ön söz yazmıştır.

Şekil 50. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: Gibbon, (çev. Limoncıyan), 1871, s. Dibace

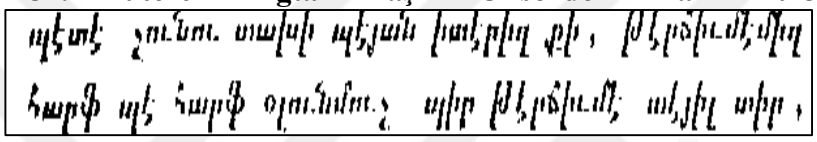
Tablo 50. "Dibace" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"kendi bendleriyle, erbabı dikkat ve mütalaanın tahsinini davet iylemiş olan Kerovpe Efendi Limoncıyanın, İngilizceden bazı cümlelerini gülasa iderek tercemeyi iyledigi iş bu ÖLMÜŞ YÜREK nam kitab, Çarlıs Cibın nam…" (Gibbon, (çev. Limoncıyan), 1871, s. Dibace).

Tablo 50'de Panosyan çevirmenin romanda bazı yerleri İngilizceden özetleyerek çevirdiğini ifade etmektedir. Bu bilgi aynı zamanda çevirinin doğrudanlığı konusunda bilgi vermektedir. Eser İngilizceden doğrudan çevrilmiş bir eserdir.

Alphonse de Lamaritine'in kaleme aldığı ve 1871'de adı belirtilmeyen bir çevirmen tarafından EHT'ye çevrilen *Graziella* eserine "Mütercimin İğtarı" başlığıyla kısa bir ön söz yazılmıştır.

Şekil 51. "Mütercimin İğtarı" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek

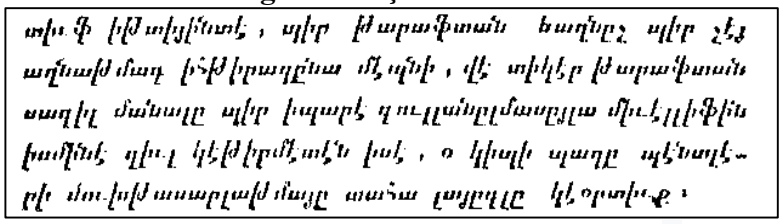
Kaynak: de Lamartine, (çev. Anonim) 1871, s. Դ

Tablo 51. "Mütercimin İğtarı" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…tercümemiz harf be harf olunmuş bir tercüme deyil dir" (de Lamartine, (çev. Anonim) 1871, s. Դ).

Tablo 51'de geçen ifadelerde çevirmen öncelikle çevirisinin harfi harfine yapılan bir çeviri olmadığını belirtmektedir.

Şekil 52. "Mütercimin İğtarı" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 4. Örnek

Kaynak: de Lamartine, (çev. Anonim) 1871, s. Դ

Tablo 52. "Mütercimin İğtarı" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

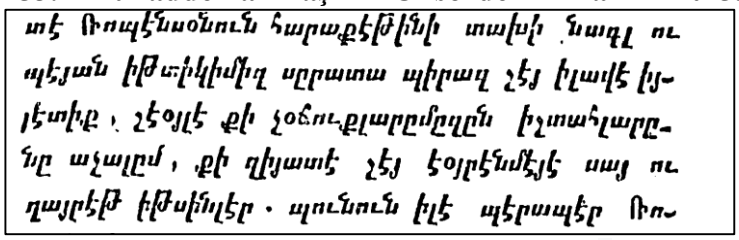
"bir tarafdan yağnış bir şey ağnatmak ihtirazına mebni, ve diger tarafdan sakil manalı bir ibare kullanılmasıyla müellifin ismine zül getirmeden ise, o gibi bazı bendleri muğtasarlatmayı daha layıklı gördük." (de Lamartine, (çev. Anonim) 1871, s. Դ).

Yine bahsi geçen eserin önsözünden alınan alıntının yer aldığı Tablo 52'de özetlemek anlamına gelen "muğtasarlamak" sözcüğünü kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle

çevirmen özgün romanda kaba ya da çirkin olarak gördüğü ifadeleri yazarın adına herhangi bir leke getirmeden özetlemeyi uygun gördüğünü beyan etmektedir.

Hikaye-i Robenson çeviri eserinin "Mukaddema" başlıklı önsözünde çeviriye yapılan müdahaleler dile getirilmiştir.

Şekil 53. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 5. Örnek

Kaynak: Defoe, (çev. Tolayan). 1879, s. ը

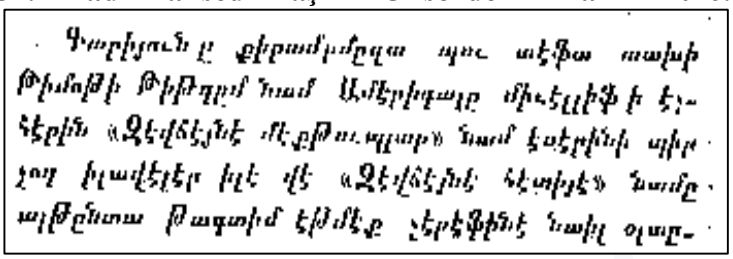
Tablo 53. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…Robensonun haraketini dağı nakl u beyan itdigimiz sırada biraz şey ilave iyledik, şöyle ki çocuklarımızın işdahlarını açalım, ki ziyade şey öyrenmeye ğayret itsinler,…" (Defoe, (çev. Tolayan). 1879, s. ը).

Tablo 53'te görüldüğü gibi çocukların öğrenme isteklerini artırmak için çeviriye eklemeler yapıldığı ifade edilmektedir.

Son olarak *Zevceyne Hediye* eserine yazılan "İzadı Maksed" başlıklı önsözde de çevirinin nasıl gerçekleştirildiğine dair bilgi yer almaktadır.

Şekil 54. "İzadı Maksed" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 6. Örnek

Kaynak: Titcomb, (çev. Harutyunyan) 1899, s. գ

Tablo 54. "İzadı Maksed" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Kariyuni kiramımıza bu defa dağı Timoti Titkım nam Amerikalı müellif i eşherin Zevceyne Mektublar nam eserini bir çok ilaveler ile ve Zevceyne Hediye namı altında takdim etmek şerefine nail...." (Titcomb, (çev. Harutyunyan) 1899, s. գ).

Tablo 54'te görüldüğü gibi esere birçok ilavelerin yapıldığı dile getirilmektedir.

5.2.6. Avrupa'nın Etkisi

Kenan Akyüz 19. yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatının yaşadığı değişiklikleri Batı Avrupa'nın etkisinde kalarak Avrupalı bir karakter kazanması (2000, s. 3) şeklinde

tanımlamasıyla en başından itibaren Türk edebiyatının Avrupa edebiyatını örnek aldığını ifade etmektedir. Avrupa'nın örnek alınması kimi zaman o kadar aşırı bir boyuta ulaşmıştır ki milli geleneklerin yok olma tehlikesi bile baş göstermiştir (s. 13).

Şemseddin Sami, Namık Kemal ve Ahmet Midhat Efendi Avrupa edebiyatını uygarlığın işareti olarak görmüşlerdir (Moran, 2001, s. 9). Ahmet Midhat Efendi Avrupa'nın uzun senelerdir edindiği tecrübeler sayesinde ilerlediğini, edebi klasiklerin Avrupa'nın gurur duyduğu başarısı olduğunu, bizim de onları örnek alabileceğimizi ve onlardan mahrum kalmamamız gerektiğini düşündüğünü ifade etmektedir (Demircioğlu, 2018, s. 182).

Şemseddin Sami, Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem Avrupa edebiyatının taklit edilmesine olumlu gözle bakan yazarlardır. Namık Kemal'e göre roman modernleşmiş toplumun edebi gereklerindendir. Namık Kemal'e göre Avrupalılar roman konusunda ilerlemişlerdir, öyle ki medeni her milletin dilinde çok fazla roman görülebilir (Andı, 1995, s. 30). Ayrıca bu yazarlara göre "Avrupalılar bizden her alanda ileride bulunmaktadır. Yetişmek için en kısa yol, edebiyat dahil, taklitten geçer." (akt. Mete Yuva, 2017, s. 68). Zira Namık Kemal *İntibah* romanına yazdığı önsözde Avrupalılar gibi taklide değer yanların alınmasını, kendilerine uymayan mantığa sığmayan yerlerin bırakılmasını tavsiye etmektedir (Çetin, 2002, s. 43).

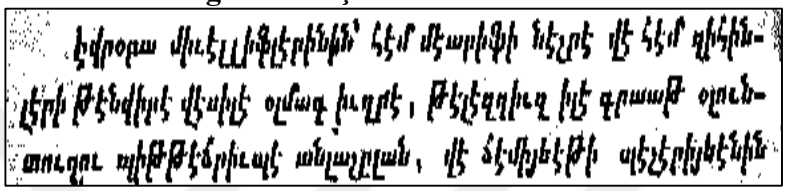
Lamartine'den *Graziella*'yı çeviren Yusuf Neyyir çevirdiği esere yazdığı *Mukaddema*'da Osmanlıların roman yazma konusunda yetkinliğe ulaşana kadar Avrupa'dan roman çevirmesi gerektiğini yazmıştır (Demircioğlu, 2018, s.183). Yusuf Neyyir'in Avrupa'yı roman yazma konusunda örnek alınabilecek bir model olarak gördüğü dolayısıyla Avrupalıların roman yazma işini hala onlardan daha iyi bildiğini ifade etmeye çalıştığı söylenebilir.

Bu dönemde Avrupa'nın etkisi o kadar büyüktür ki 19. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul giderek daha da fazla Avrupa'nın etkisinde kalmış bir şehirdir. Değerler unutulup giderken hayatın her alanı Avrupayla kıyaslanmaya başlanmıştır. Toplumsal ilişkiler hakkında edinilen olumsuz fikirler, evlilik- kölelik benzetmesi Türk romanlarında ileriki zamanda karşımıza çıkan unsurlardır (Finn, (çev. Uyar) 1984, ss. 19-20). Görüldüğü üzere Avrupa'nın etkisi sadece edebi eserlerde değil diğer alanlarda da görülmektedir.

Tanzimat Dönemi'nde Avrupa'nın önlenemez etkisinin 1850-1900 yılları arasında EHT'ye Batı edebiyatından çevrilen romanlarda da hissedildiğini önsözler aracılığıyla gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda 3 çeviri eserin önsözünden verilecek 3 örnek Ermeni çevirmen/yayınevlerinin Avrupa'yı nasıl yorumladıkları konusunda bilgilendirici olacaktır.

Etmekçi Ğatun romanının "İfade-i Mağsuse" başlığıyla yayımcı Garabed Biberyan tarafından yazılan önsözünde Avrupalı yazarlar hakkında olumlu görüşler belirtildiği görülmektedir.

Şekil 55. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: de Montépin, (çev. Tolayan), 1886, s. 3

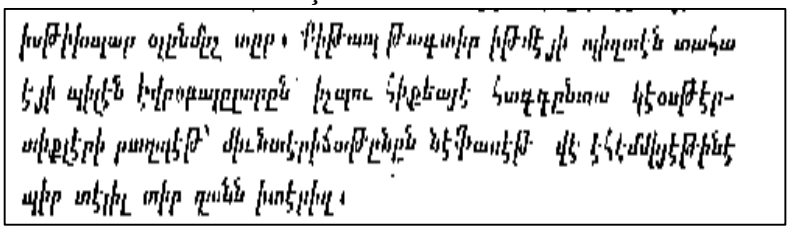
Tablo 55. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Evropa müelliflerinin hem mearifi neşre ve hem zihinleri tenvire vesile olmak üzre, telezzüz ile kraat olunduğu bittecrübe anlaşılan…" (de Montépin, (çev. Tolayan), 1886, s. 3).

Tablo 55'te görüldüğü üzere Biberyan Avrupalı yazarların zihinleri aydınlattığını ve aynı zamanda zevkle okunduğunu ifade etmektedir. Biberyan'ın bu sözlerinden Avrupalı yazarları övdüğü de söylenebilir.

Böyük Yürek romanının "Bir İki Söz" başlıklı önsözünde de Biberyan Avrupa konusundaki düşüncelerini dile getirmiştir.

Şekil 56. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak:de Gremon (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3

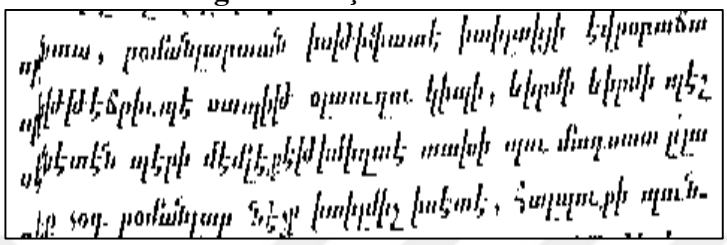
Tablo 56. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…Kitab takdir itmeyi bizden daha eyi bilen Evropalıların işbu hikaye hakkında gösterdikleri rağbet mündericatının nefaset ve ehemmiyetine bir delil dir zann ideriz." (de Gremon (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3).

Tablo 56'da görüldüğü gibi Biberyan Avrupa'nın kitaplara değer vermeyi kendilerinden daha iyi bildiğini, bu yüzden bu kitaba gösterdikleri rağbeti bir bakıma referans olarak görüp erek dile çevirmeyi uygun gördüğünü ifade ettiği söylenebilir.

Üçüncü ve son olarak Avrupa'nın etkisi izleğine *Pariz Sevdaleri*'ne "İfade-i Mağsuse" başlığıyla çevirmeni tarafından yazılan önsözden örnek verilebilir.

Şekil 57. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek

Kaynak: Féval, (çev. Bidari), 1890, s. 3

Tablo 57. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…romanlardan istifade idildiyi Evropaca bittecrübe sabit olduğu gibi, yirmi yirmi beş seneden beri memleketimizde dağı bu maksad ıla pek çok romanlar neşr idilmiş isede…" (Féval, (çev. Bidari), 1890, s. 3).

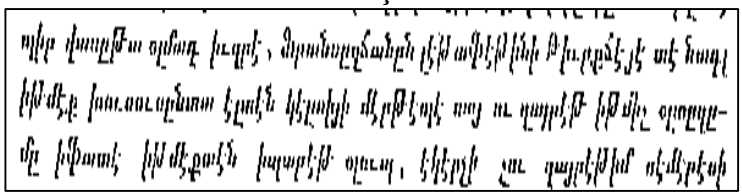
Tablo 57'de görüldüğü gibi Avrupa romanlardan faydalanma konusunda tecrübelidir. Çevirmenin dile getirdiği bu sözlerinden Avrupa'nın roman yazma tecrübesine güvendiğini söylemeye çalıştığı da anlaşılabilir.

5.2.7. Çevirinin Güzelliği veya Hoşluğu

Tezimizin bütünce dahilindeki üç çeviri eserin önsözünde çevirinin güzel ya da hoş olduğundan bahsedildiği görülmektedir.

Bu bağlamda ilk örnek çevirmen Andon Alik'in "İfade-i Kemteramen Dir" başlığıyla önsöz yazdığı *Cinayet Mahsuli* verilebilir.

Şekil 58. "İfade-i Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

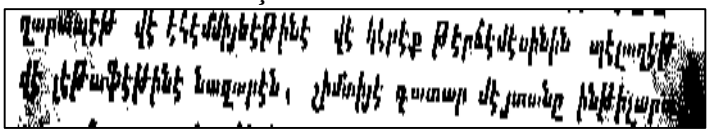
Kaynak: Belot, (çev. Alik) 1888, s. 3

Tablo 58."İfade-i Kemteramen Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"…Fransızcanın letafetini türkceye de nakl itmek ğususında elden geldiyi mertebe say u ğayret itmiş oldığmı ifade itmekden ibaret olub…" (Belot, (çev. Alik) 1888, s. 3).

Tablo 58'de görüldüğü üzere Alik Fransız dilinin güzelliğini Türkçeye aktarmak istediğini belirtmektedir. Bu istekle yola çıkan çevirmenin bir anlamda aslında çevirisinin güzel olduğunu ve çevirisine özendiğini söylemeye çalıştığı ifade edilebilir. İkinci örnek "İfademiz" başlığıyla yayımcı Garabed Biberyan'ın önsöz yazdığı *Parisin Hakiki Esrarı* eserinden verilebilir.

Şekil 59. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: Vidocq, (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3

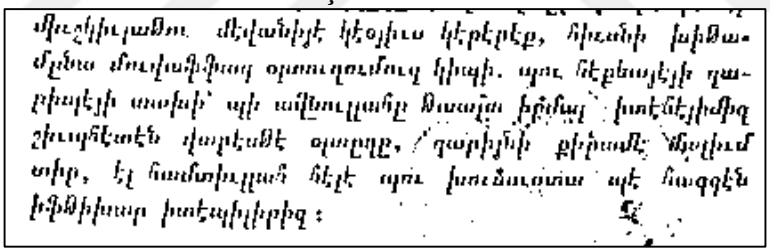
Tablo 59. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"ğarabet ve ehemmiyetine ve gerek tercemesinin belazet ve letafetine nazaren…" (Vidocq, (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3).

Tablo 59'da görüldüğü gibi Biberyan güzel bir çeviri yapıldığını ifade etmektedir.

Son örnek Henri Franzini'nin kaleme aldığı ve 1891 yılında M.B. Arabacıyan tarafından EHT'ye çevrilen *Caniyi Meşhur* romanının çevirmen Arabacıyan tarafından "İfade-i Meram" başlığıyla yazdığı önsözden verilebilir.

Şekil 60. "İfade-i Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 3. Örnek

Kaynak: Franzini, (çev. Arabacıyan) 1891, s. 3

Tablo 60. "İfade-i Meram" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

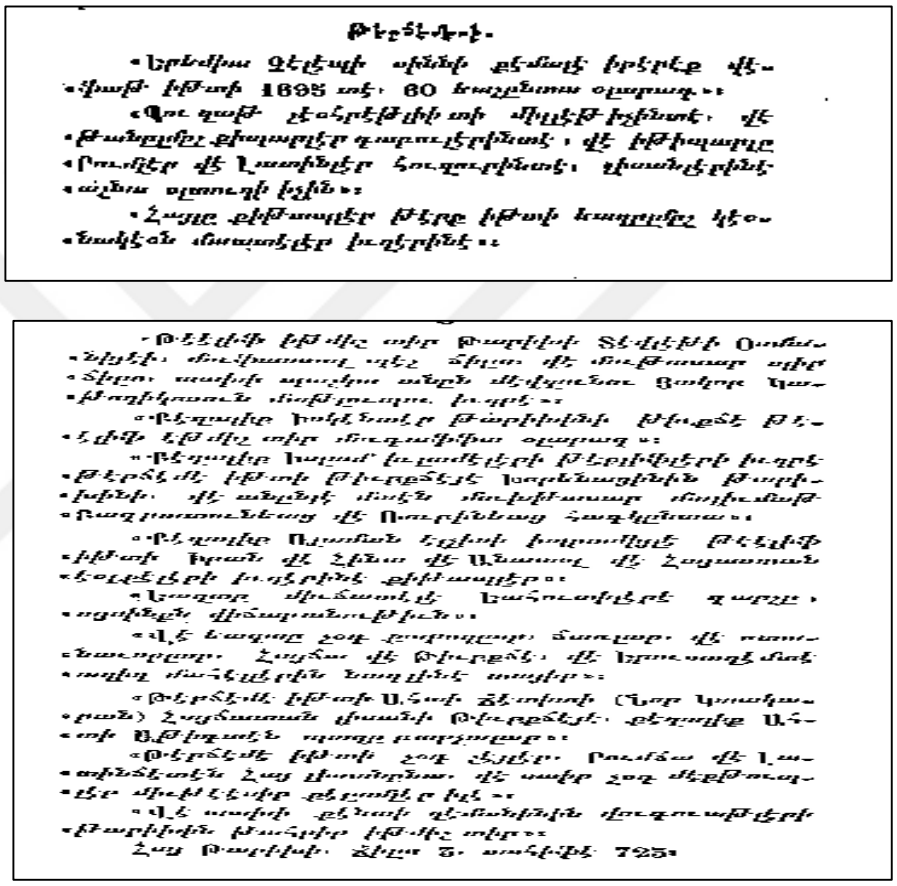
"müşgülatu mevaniye göyüs gererek, hüsni ğitamına muvaffak olduğumuz gibi bu hikayeyi ğaribiyeyi dağı bi avnullahı taala ikmal ideceyimiz şübheden vareste oldığı, kariyni kirame malüm dir, el hamdüllah hele bu hususda be hakken iftiğar idebiliriz." (Franzini, (çev. Arabacıyan) 1891, s. 3).

Tablo 60'ta geçen Arabacıyan ifadelerinde her türlü zorluklara göğüs gererek söz konusu eserin çevirisini tamamladıklarını, böylelikle bu hususta kendileriyle iftihar edebileceklerini belirtmektedir. Arabacıyan bu sözleriyle bir anlamda aslında çeviri eserle gurur duyduklarını da dile getirdiği ifade edilebilir.

5.2.8. Çevirmenden Söz Etme

Bütünce dahilinde yalnızca iki eserin önsözünde çevirmenden söz edildiği görülmektedir. Bu bağlamda verilebilecek ilk örnek 1871 yılında Hovhannes Avedikyantz Kayserili Matbaası ’da basılan ancak yazar bilgisi verilmeyen ve Yeremya Çelebi Kömürciyan’ın çevirmiş olduğu *Hikaye-i Faris ve Vena* adlı çevirinin “Mukaddeme” başlıklı önsözüdür.

Şekil 61. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: çev. Kömürciyan, 1871, ss. 7-8

Tablo 61. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

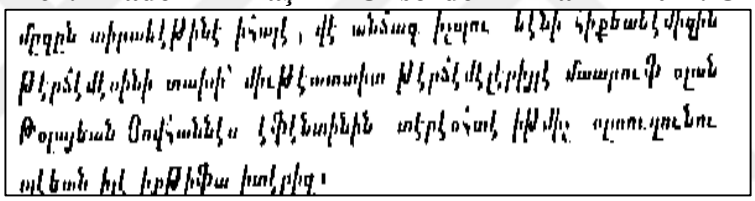
“Yeremya Çelebi sinni kemale irerek vefat itdi 1695 de, 60 yaşında olarak.
Bu zat şöhretli idi millet içinde, ve tanılmış kibarler kapulerinde, ve itibarlı Rumler ve Ladinler huzurinde, lisanlerine aşna olduği için.
Hayrı kitabler terk itdi yazılmış gönagön maddeler üzerine.
Teelif itmiş dir Tariği Devleti Osmaniyeyi, mufassal beş cila ve mutasar bir cild, dağı başga anın mevzunu Hagop Gatoğigosun matlubu üzre.
Kezalik İslam ülemaleri teklifleri üzre terceme itdi türkceye Ğorenatzinin tariğini.
Ve anınle maen muğtasar malümat “Patradunyantz ve Rupinyantz hakgında.
Kezalik Alaman elçisi ibramiyle teelif itdi İran ve Hind ve Anadol ve Hayasdan ölkeleri üzerine kitabler.
Yazdı mücadele Yahudilere karşı”aysinkın vicapanutyun”.

Ve yazdı çok karozlar, carlar ve vodanavorlar. Hayca ve Türkce ve Yerusağemde aziz mahellerin nakline dayir.
Terceme itdi Ahdi Cedidi (Nor Gıdagaran) Haycadan lisani Türkceye, kezalik Ahdi Atikden bazı parçalar.
Terceme itdi çok şeyler. Rumca ve Latinceden Hay lisanına ve sair çok mektubler müteessir kelamler ile.
Ve dağı kendi zemaninin vukuatleri tariğin tahrir itmiş dir."
Hay Tariği, cild Ş, sahife 725 (çev. Kömürciyan, 1871, ss. 7-8).

Tablo 61'de görüldüğü gibi çevirmen Kömürciyan'ın biyografisine geniş bir şekilde yer verilmiştir. Kömürciyan 1695'te 60 yaşında vefat etmiş önemli bir kişidir ve ardında birçok eser bırakmıştır. Kitabın naşiri Hovhannes Avedikyan bu önemli kişinin hayatına önsözünde geniş bir yer vermeyi uygun görmüştür. Bu çeviri eserin önsözü dışında hiçbir önsözde bir çevirmenin hayatına bu kadar fazla yer verildiği araştırmamız kapsamında görülmemiştir.

Üç Milyon Frank Trağuma eserine yayımcı Garabed Biberyan tarafından yazılan "İfademiz" başlıklı önsözde çevirmen Tolayan'dan bahsedildiği görülmektedir.

Şekil 62. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: de Montepin (çev. Tolayan), 1891, s. 3

Tablo 62. "İfademiz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"… ve ancak işbu yeni hikayemizin tercemesini dağı müteaddid tercemeleriyle maaruf olan Tolayan Hovhannes efendinin deröhde itmiş olduğunu beyan ile iktifa ideriz." (de Montepin (çev. Tolayan), 1891, s. 3).

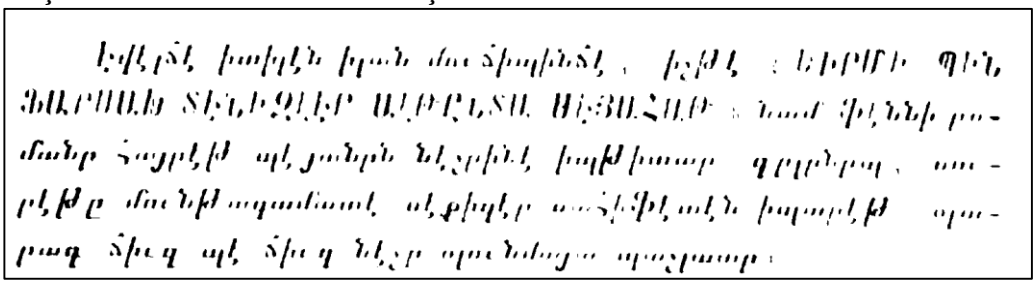
Tablo 62'de görüldüğü gibi Hovhannes Tolayan'ın birçok eseriyle tanınmış bir çevirmen olduğu vurgulanmaktadır.

5.2.9. Fenni Romanlara İlgi

"Fenni Romanlara İlgi" izleği iki eserin önsözünde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda önsözünden örnek verilecek eserler Jules Verne'in *Gizli Ada* ve *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* romanlarıdır.

Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat romanına Garabed Biberyan tarafından yazılan "İfade ve Reca" başlıklı önsözde "fenni roman" ile ilgili şu ifadeler geçmektedir.

Şekil 63. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

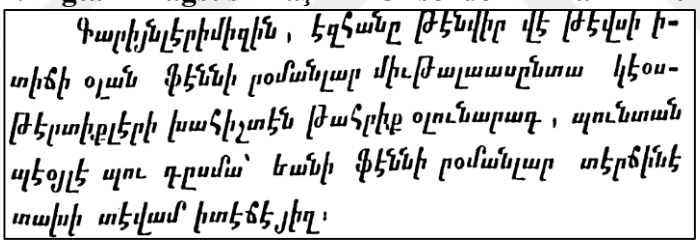
Kaynak: Verne (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3

Tablo 63. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Evelce idilen ilan mucibince, işte 'Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat' nam fenni romanı hayret beyanın neşrine ibdidar kılınıb, surete muntazamade sekizer sahifeden ibaret olarak cüz be cüz neşr olunmaya başladı." (Verne (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3).

Tablo 63'te görüldüğü gibi bahsi geçen *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* romanı fenni bir romandır ve sekiz sayfalık bölümler halinde basılmaya başlamıştır. *Gizli Ada*'nın "İğtarı Mağsus" başlığıyla yayımcı Garabed tarafından yazılan önsözünde fenni romandan bahsedildiği görülmektedir.

Şekil 64. "İğtarı Mağsus" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 2. Örnek

Kaynak: Verne (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3

Tablo 64. "İğtarı Mağsus" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Kariynelerimizin, ezhanı tenvir ve tevsi idici olan fenni romanlar mütalaasında gösterdikleri ğahişden tahrik olunarak, bundan böyle bu kısma yani fenni romanlar dercine dağı devam ideceyiz." (Verne (çev. Arabacıyan) 1893, s. 3).

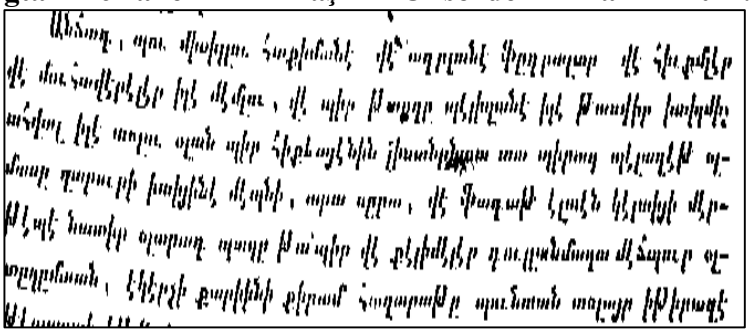
Tablo 64'te görüldüğü üzere okurların fenni romanlara ilgi göstermesinden dolayı fenni romanlar basmaya devam edileceği dile getirilmektedir.

5.2.10. Çeviride Bazı İfadelerden Kaçınma

Sadece tek bir eserin önsözünde çeviriden bazı ifadelerden kaçıldığına dair bilgi yer almaktadır. Bu bağlamda verilebilecek tek örnek George Ohnet tarafından kaleme alınan ve 1888 yılında Andon Alik tarafından EHT'ye çevrilen *Netice-i Meram* adlı

eserin önsözündendir. Eser Garabed Biberyan matbaası tarafından basılmıştır ve esere çevirmen Andon Alik "İğtarı Acizanem Dir" başlığıyla önsöz yazmıştır.

Şekil 65. "İğtarı Acizanem Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı 1. Örnek

Kaynak: Ohnet (çev. Alik) 1888, s. 3

Tablo 65. "İğtarı Acizanem Dir" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Ancak, bu misillu hakimane ve akılane fıkralar ve hükmler ve muhavereler ile memlu, ve bir tarzı belizane ile tasvir idilmiş ahval ile dolu olan bir hikayenin lisanında da biraz belağet olması zaruri idiyine mebni, ara sıra, ve fakat elden geldiyi mertebe nadir olarak bazı tabir ve kelimeler kullanmağa mecbur olduğımızdan…" (Ohnet (çev. Alik) 1888, s. 3).

Tablo 65'te görüldüğü üzere hikâyenin dilinin güzel olmasını istedikleri için kaynak metindeki bazı tabir ve sözcükleri nadiren kullanmaya mecbur oldukları ifade edilmiştir. Bir anlamda aslında bazı ifadeleri mümkün olduğu kadar kullanmamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

5.2.11. Bulguların Değerlendirilmesi

Görüldüğü gibi bütüncemiz dâhilindeki EHT roman çevirilerinde yer alan önsözler sınırları çerçevesinde birçok izlek mevcuttur. Toplamda 36 önsöz/sonsöze sahip eser belirlenmiştir. 36 eserden 4'ünde sonsöz, 32'sinde önsöz vardır. 32 önsözden sadece *Yer Altında Meskyan İden Matilde* eserinin önsözü ve *Kedi Gözü* eserinin sonsözü herhangi bir izlek kategorisine dâhil edilememiştir. Ayrıca bir önsözde birden fazla izleğe rastlamanın mümkün olduğu söylenebilir.

Öncelikle bütüncemiz dahilindeki önsözlerin izleksel açıdan zengin olduğu, Ermeni çevirmen/yayınevi sahiplerinin önsözlerde farklı konulara değindiği ve dönemin çeviri anlayışına ve yaklaşımlarına dair önemli bilgiler miras bıraktıkları söylenebilir.

Toplamda 4 adet bulunduğu belirtilen sonsözün 3'ünde sonraki çevrilecek eserin övüldüğü görülmektedir.

1850-1900 yılları arasında yapılan ve önsözü bulunan EHT roman çevirilerinde çevirmenlerin adının muhakkak eserin iç kapağında verildiği görülmektedir ancak *Yenoveva Hikayesi*, *Graziella* ve *Monte Kristo* olmak üzere sadece 3 eserin çevirmeninin adı eser kapağında yazılmamıştır. Çeviri eserlere çoğu zaman yayınevi sahibi önsöz yazarken çevirmenin önsözüne sadece birkaç eserde rastlanılmaktadır. *Ğarib Bir Sır-Divanenin Sırrı, Neticeyi Meram, Cinayet Mahsuli, Hikaye-i Robenson, Kapudan Haterasın Sergüzeşti, Pariz Sevdaleri, Caniyi Meşhur* eserlerine çevirmen önsöz yazarken, *Türlüton*, *Pariz Batakhaneleri*, *Güzel Anjel Yağod Leona*, *Parisin Hakiki Esrarı*, *Seksen Günde Devri Alem*, *Serseri Yahudi*, *Gizli Ada*, *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat*, *Ölmüş Yürek*, *Monte Kristo*, *Etmekçi Ğatun-Bir Kundakcı*, *Elmas Taciri*, *13 Nomerolu Araba-Abel ile Bert*, *Üç Milyon Frank Trağuma-Jülyen-Klod Cinayeti*, *Hikaye-i Faris ve Vena*, *Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet*, *Böyük Yürek-Kırlanğıç* eserlerine yayınevi sahibi önsöz yazmıştır.

Birbiriyle ilişkili olduklarından ötürü tek başlık altında değerlendirilen "Öğreticilik, Ders Çıkarma ve Eğlendiricilik" izleği *Yenoveva Hikayesi*, *Don Kişot Hikayesi*, *Pariz Batakhaneleri*, *Kapudan Haterasın Sergüzeşti*, *Hikaye-i Robenson*, *Cinayet Mahsuli*, *Elmas Taciri*, *Serseri Yahudi*, *Ğarib Bir Sır-Divanenin Sırrı*, *Parisin Hakiki Esrarı*, *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat*, *Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet*, *Seksen Günde Devri Alem* ve *Güzel Anjel Yağod Leona* olmak üzere toplam 14 eserin önsözünde mevcuttur. Daha önce ifade edildiği gibi okuru hem eğlendirme hem eğitme, aynı zamanda boş vakitlerini doldurma Türk yazar ve çevirmenlerin de amacıydı. Bu bağlamda da Ermeni ve Türk çevirmen/yazarların ortak noktada buluştukları söylenebilir.

"Ahlaki Değerlere Uygunluk" izleği *Don Kişot Hikayesi*, *Hikaye-i Robenson*, *Etmekçi Ğatun*, *Cinayet Mahsuli*, *Pariz Sevdaleri*, *Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet*, *Güzel Anjel Yağod Leona*, *Seksen Günde Devri Alem*, *Gençlere Hediye*, *Zevceyne Hediye* olmak üzere toplam 10 eserin önsözünde mevcuttur. Söz konusu izleğin baskın çeviri normlarından biri olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda EHT roman çevirilerinde çevirmen/yayınevi kararlarını belirleyen izleklerden birinin süreç öncesi çeviri normların bir parçası olarak romanların ahlaki değerlere uygun olması ve uygun hale getirilmesi olarak ifade edilebilir. Roman konusunda Türk yazarların ve çevirmenlerin

ilk kaygılarından birinin ahlaki değerlere uygunluk olduğu belirtilmişti. Bu sebeple Ermeni ve Türk çevirmen/yayınevlerinin ortak süreç öncesi normunun ahlak kavramı çevresinde şekillendiği söylenebilir. Bu durum da Ermeni çevirmen/yayınevlerinin dönemin baskın olan normundan kopuk olmadığına işaret etmektedir.

"Kaynak Metne Övgü" izleği *Hikaye-i Robenson*, *Monte Kristo*, *Serseri Yahudi*, *Böyük Yürek*, *Üç Milyon Frank Trağuma*, *Türlüton*, *13 Nomerolu Araba* eserlerinin önsözünde, *Parizde Bir Amerikalı*, *Danielin Esrarı* ve *Parisde Neler Olur* eserlerinin sonsözünde olmak üzere toplam 10 eserde mevcuttur. Ermeni çevirmen/yayınevi sahiplerinin önsözlerde kaynak metni övmesi ve bunu dile getirme gereği hissetmeleri çevrilecek eser seçiminin doğru yapıldığının okur tarafından da kabul görmesini istemeleri olarak yorumlanabilir.

"Kaynak Metnin Yazarından Söz Etme ya da Yazara Övgü" izleği Y*ung Feylozofun Fiğanleri yağod Yungun Geceleri*, *Pariz Batakhaneleri*, *Etmekçi Ğatun*, *Lord Bıkingemin Yedi Buseleri Yağod Mahir Bir Zendost*, *Serseri Yahudi*, *Elmas Taciri* ve *Gizli Ada, Güzel Anjel Yağod Leona* ve *Cinayet Mahsuli* olmak üzere toplamda 9 eserin önsözünde mevcuttur. "Burada yayıncının rolü daha önemlidir, zira eserlerin hem ticari hem de simgesel değerini üretmek ona düşer: Yazarı onaylama, yazarı yazar olarak oluşturma ve esere 'mühür'ünü vurarak onun değerine inanç duyulmasını sağlama iktidarına sahiptir" (Bourdieu'den akt. Sapiro, (çev. Gürcan) 2019, s. 56).

Bourdieu'nun ifade ettiği gibi yayınevleri eserler üzerinde azımsanamayacak bir güce sahiptir. Bu bağlamda Ermeni matbaacıların da bir anlamda kaynak metnin kendi ülkesinde beğeni görmesi ve okurların takdirini kazanmasına dayanarak çevrilecek eserleri onayladığı ifade edilebilir. Kaynak metinlerin kendi toplumu tarafından kabul görmesi ve beğenilmesinin Ermeni çevirmenler/yayınevi sahipleri için motive edici bir unsur haline geldiği aynı zamanda çevirmenler/yayınevi sahipleri için başka bir hedef kitle tarafından kabul görmüş bir eseri çevirmenin çeviri eserin başarısız olma riskini azaltmak anlamına geldiği söylenebilir. Buradaki tüm değerlendirmeler "Kaynak Metnin Yazarından Söz Etme ya da Yazara Övgü" izleği için de kullanılabilir zira çevrilecek eserin yazarının tanınmış bir yazar olması başarı oranını yükseltecek, erek kültür tarafından alımlanması kolaylaşacaktır diyebiliriz.

EHT roman çevirilerinin önsözünde toplamda 5 olmak üzere az da olsa çevirinin nasıl gerçekleştirildiği okurla paylaşılmıştır. "Hülasa ve Serbest Çeviri" izleği *Yung*

Feylozofun Figanleri yağod Yungun Geceleri, *Ölmüş Yürek*, *Graziella, Hikaye-i Robenson* ve *Zevceyne Hediye* eserlerinin önsözünde karşımıza çıkmaktadır. *Yung Feylozofun Figanleri yağod Yungun Geceleri, Hikaye-i Robenson* ve *Zevceyne Hediye* eserlerinin önsözünün kim tarafından kaleme alındığı belirtilmemiştir. *Ölmüş Yürek* eserine yazılan önsöz yayınevi sahibi, *Graziella* eserinin önsözü çevirmenin adı yazmasa da "Mütercimin İğtarı" başlığıyla yazıldığı için çevirmen tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ermeni çevirmen/yayınevleri önsözlerde eserleri özet şeklinde çevirdiklerini bazı yerlerde de çeviriye eklemeler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ermeni çevirmenler/yayınevlerinin önsözlerdeki beyanına dayanarak 19. yüzyılın tercih edilen çeviri stratejileriyle eserleri çevirdikleri söylenebilir. Bununla birlikte bu ifadelerin doğruluğunun ancak bütüncül ve kapsayıcı bir çeviri karşılaştırması araştırmasıyla tespit edilebileceğinin de burada altını çizmek isteriz.

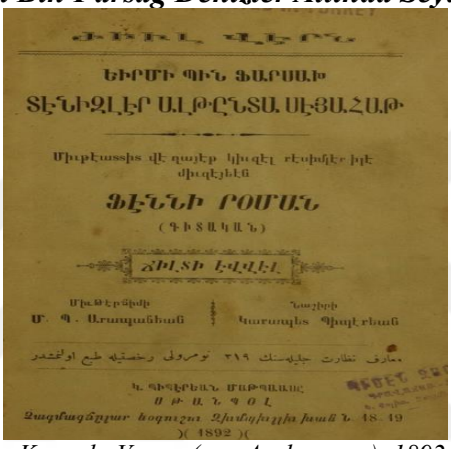
Avrupa'nın edebi eserler hususunda önemli bir rol model olarak görülmesinden EHT roman çevirilerinin *Etmekçi Ğatun*, *Böyük Yürek*, *Pariz Sevdaleri* olmak üzere yalnızca 3 önsözünde bahsedilse de bu örneklerde yer verilen görüşler Türk yazarlarınkine büyük oranda benzediği için önemli birer örnek oluşturmaktadırlar kanısındayız. Zira Tanzimat döneminde Avrupa'dan edebi tür olarak roman çevirmeye karar veren Türk yazarlar gibi Ermeni çevirmenler/yayınevleri de Avrupa'yı edebiyat konusunda kendine örnek almıştır; bu çevirmen ve yayınevi sahiplerinin Batı'yı örnek almasının sebebi Avrupa'nın kendilerinden daha ilerde olduğunu düşünmelerinden ileri gelmiştir diyebiliriz.

"Çevirinin Güzelliği veya Hoşluğu" izleği *Cinayet Mahsuli*, *Parisin Hakiki Esrarı* ve *Caniyi Meşhur* olmak üzere toplamda 3 eserin önsözünde görülmektedir. Ermeni çevirmenlerin/yayınevi sahiplerinin çevirinin güzel olduğundan bahsetmesi hem işlerini layıkıyla yerine getirdiklerini belirtme gereği hissetlerini hem de kitabı satın almadan önce önsözü okumaya karar veren bir okurun elindeki çevirinin güzel bir çeviri olduğunu okumasıyla romanı satın almaya daha kolay ikna edilebilir olduğunu düşündükleri ifade edilebilir.

"Çevirmenden Söz Etme" izleği *Hikaye-i Faris ve Vena* ve *Üç Milyon Frank Trağuma* olmak üzere sadece 2 eserin önsözünde karşımıza çıkmaktadır. Ağırlıklı olarak yayınevlerinin çevirmenlerden daha fazla önsöz kaleme aldığı daha önce saptanmıştı. Dolayısıyla sadece 2 eserin önsözüyle sınırlı kaldığı için yayınevleri sahiplerinin çevirmenden söz etme gereğini pek duymadıkları ifade edilebilir.

“Fenni Romanlara İlgi” izleği *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* ve *Gizli Ada* olmak üzere 2 eserin önsözünde görülmektedir. Bütüncemiz dahilinde önsözü bulunan dört Jules Verne roman çevirisi bulunmaktadır (*Gizli Ada, Seksen Günde Devri Alem, Kapudan Haterasın Sergüzeşti, Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat*) ancak fenni romanlardan sadece *Gizli Ada* ve *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* romanlarının önsözünde bahsedilmiştir. Yine de bashi geçen iki eserin önsözü dışında önsözlerde fenni roman kavramına vurgu yapılmasa da çevrilen romanın öğreticiliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* romanının kapağında büyük harflere ‘FENNİ ROMAN’ yazdığı görülmektedir.

Şekil 66. *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat*- İç Kapak

Kaynak: Verne, (çev. Arabacıyan), 1892

Son olarak “Çeviride Bazı İfadelerden Kaçınma” izleği yalnız *Netice-i Meram* olmak üzere sadece 1 önsözde görülmektedir. Çevirmenin çevirisinin güzelliğine zarar gelmesini istemediği için böyle bir yola başvurduğunu ifade ettiği görülmüştür. Dolayısıyla çevirmenin çeviride kullanılan dilin güzelliğini ön planda tuttuğu bir anlamda kaynak metnin diline çeviri sürecinde müdahale ettiği sonucu çıkarabilir. Ancak elbette bu saptamanın doğruluğu bilimsel bir çeviri karşılaştırılmasıyla sağlanmalıdır.

Sonuç olarak bu bölümde analiz edilen izlekler kapsamında Ermeni çevirmen/yayınevleri için çevrilen eserin öncelikle romanın öğreticiliğinin, eğiticiliğinin ve eğlendiriciliğinin ön plana çıktığı söylenebilir. Çevrilecek romanların toplumun ahlaki değerleriyle örtüşmesi ya da örtüşür hale getirilmesi de dönemin başlıca çeviri normlarından olduğu ifade edilebilir. Ayrıca eserin yazarının ve eserin kendi dizgesinde ne kadar ünlü olduğunun ve ne kadar çok satış yaptığının önemli bir ölçüt olduğu ve bu ölçütün eser ve yazar seçiminde önemli rol oynadığı sonucu çıkarabilir. Ayrıca 19. yüzyıl Osmanlı çevirmen kararlarını etkileyen normların büyük

ölçüde EHT roman çevirilerinde de var olduğu bu bölümde elde ettiğimiz bulguların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

5.3. Süreç Öncesi Çeviri Normları Bağlamında Ermeni ve Türk Çevirmenler Arasındaki Etkileşim

19. yüzyılda aynı topraklarda çeviri faaliyetlerini gerçekleştiren Ermeni ve Türk çevirmenlerin eylem pratiklerinin birbirine benzer olabileceği kaçınılmaz olarak düşünülebileceği ifade edilmiş ve bu dönemde ilk kez Batı'dan roman türünün çevirilerinin yapılmaya başlandığının altı çizilmişti. Dolayısıyla bir kültüre tamamen yabancı olan edebi bir türün sonunda o kültürle uyumlu hale geldiği belirtilmişti (Mete Yuva, 2017, s. 59). Bu bağlamda çevirmenler Avrupa'dan hangi yazarları ve metin türlerini çevireceklerini önsözlerde dile getirmişler ve dönemin çeviri strateji ve yaklaşımlarını anlamamız konusunda önemli bir veri bırakmışlardır. EHT roman çevirilerinin önsözlerinin 19. yüzyıl çeviri etkinlikleri bağlamında analizi bir anlamda Türk çevirmenler ile Ermeni çevirmenler arasındaki etkileşimin tespit edilişine atılan bir ilk adım olabilir kanısındayız.

Bu bölümde yine Ermeni ve Türk çevirmen seçimlerinin ne derece birbirine benzediğinin ya da birbirinden ne derece farklı olduklarının gün ışığına çıkarılabilmesi adına bütüncemiz dahilinde yer alan 6 eserin hem EHT hem de Arap harfli Osmanlı Türkçe çevirilerinin önsözleri karşılaştırılacak, çevirmenlerin ortak noktaları ya da birbirlerinden ayrıldıkları yönler mercek altına alınacaktır. Bu bağlamda seçilen eserler *Gizli Ada*, *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat*, *13 Nomerolu Araba*, *Pariz Batakhaneleri*, *Hikaye-i Robenson* ve *Pariz Sevdaleri*'dir. Söz konusu eserler hem EHT'ye hem de Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevrildikleri için belirlenmiştir. Böylelikle bahsi geçen eserlerin benzer çevirmen ve/veya yayınevi kararlarına dayanarak çevrilip çevrilmedikleri araştırılmış olacaktır. Arap Arap Harfli Osmanlı Türkçe eserlere yazılan önsözler Ayşe Banu Karadağ'ın "Çevirmenin Tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak" (2014) adlı çalışmasının 1. ve 2. ciltlerinden alınmıştır.

5.3.1. *Gizli Ada*

Gizli Ada'nın Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirisi 1889 yılında Türk çevirmen Ahmed İhsan tarafından yapılmıştır. Ahmed İhsan çeviri esere "Bir İki Söz" başlığıyla yazdığı önsözde yazar ve eser hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

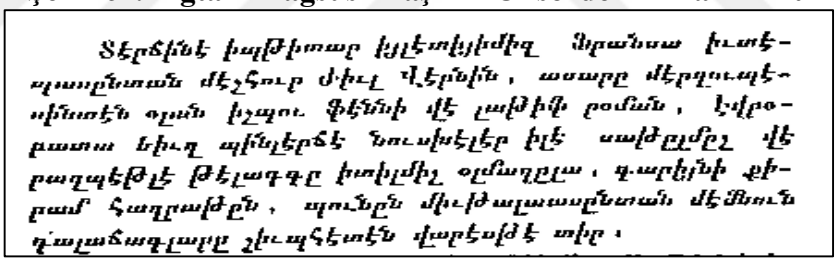
Tablo 66. "Bir İki Söz" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

"Jül Vern'in Fransa Encümen-i Daniş-i tarafından mazhar-ı **takdir u tahsin olan** Seyahat-i Harikulade 'unvanı 'umumiyesi tahtındaki müellefatının en şöhret-şiarıdır. Zaten müellifin şöhretini kari'lerimiz tanıdıkları cihetle yalnız romanın ne derece calib-i merak ve mühim bir eser olduğunu tarif ve tafsile kalkışsam tercümemizin birkaç cüzünü ona hasretmek lazım gelir. Şu kadar diyelim ki neşriyatımıza daima **ibraz-ı rağbet eden kari'in-i kiram bu romanı mütalaa ederek iddiamızı teslim ve itiraf eyleyecektir.**" (Karadağ, 2014a, ss. 50-51).

Tablo 66'da Ahmed İhsan eserin sahibi Jules Verne'in Fransızlar tarafından çok takdir edilen ünlü bir yazar olduğunu dile getirmektedir. İhsan'a göre okurlar Jules Verne'in ününün zaten farkındadır. Çevirmen İhsan bahsi geçen romanın ne kadar dikkat çekici ve önemli bir eser olduğunu yazmaya kalkışırsa bu sürecin sayfalar süreceğini ve kendi yayınlarına her zaman rağbet gösteren okurların bu romanı okuyarak sözlerine hak vereceğini dile getirmektedir.

Gizli Ada'nın Arap harfli Osmanlı Türkçe çevirisinden 3 yıl sonra yani 1893 yılında bu kez Ermeni çevirmen M.B. Arabacıyan eseri EHT'ye çevirmiştir ancak önsöz yayımcı Garabed Biberyan tarafından kaleme alınmıştır. Biberyan "İğtarı Mağsus" başlıklı önsözde Ahmed İhsan'ın söylemine çok benzer ifadeler kullanmıştır:

Şekil 67. "İğtarı Mağsus" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

Kaynak: Verne, çev. Arabacıyan) 1893, s. 3

Tablo 67. "İğtarı Mağsus" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Dercine ibtidar iylediğimiz Fransa üdebasından **meşhur Jül Vernin**, asarı merğubesinden olan işbu fenni ve latif roman, Evropada yüz binlerce nüsğeler ile satılmış ve rağbetle telakkı idilmiş olmağıla, **karini kiram hazratın, bunın mütalaasından memnun kalacakları şübheden vareste** dir." (Verne, çev. Arabacıyan) 1893, s. 3).

Tablo 67'de Biberyan Jules Verne'in Fransa'nın edebiyat dünyasının ünlü yazarı olduğunu, romanın fenni ve güzel bir roman olup Avrupa'da yüzbinlerce sattığını ve rağbet gördüğünü, okurların da bu romanı okuyarak memnun kalacaklarından şüphesi olmadığını dile getirmiştir.

5.3.2. *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat*

Fransız yazar Jules Verne'in kaleme aldığı *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat* 1890 yılında yine önce Ahmed İhsan tarafından Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Ahmed İhsan, romana "İfade" başlığıyla önsöz yazmıştır:

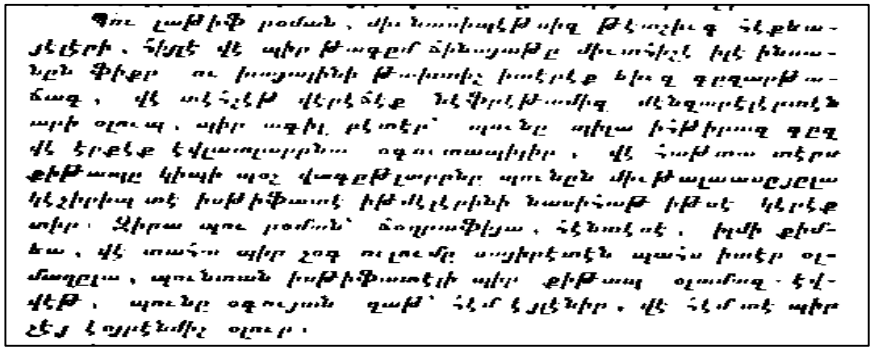
Tablo 68."İfade" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

"Asarını tercüme ile iftihar ettiğim Jül Vern-in romanlarında ise "Gizli Ada"da, "Seksen Günde Devr-i Alem" de görüldüğü üzere meziyet-i ciddiye-i fenniye vardır. Bunlar öyle fikir ve hayali tahdiş ederek **yüz kızartacak**, insana **nefret verecek kerih manzaralardan aridir**. Jül Vern'in romanlarını mütalaa edenler hem fennen istifade ederler, hem zamanlarını hoş geçirirler." (Karadağ, 2014a, s. 49).

Tablo 68'de Ahmed İhsan Jules Verne eserleriyle gurur duyduğunu, *Gizli Ada* ve *Seksen Günde Devr-i Alem* romanlarının bilim içerikli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Ahmed İhsan romanda insanın yüzünü kızartacak ve insanlığından nefret etmesine sebep olacak olayların bulunmadığını söyleyerek Jules Verne'in romanlarını okuyan kimselerin hem fen açısından yararlanacağını hem de zamanlarını hoş bir şekilde geçireceğini ifade etmektedir.

M. B. Arabacıyan Ahmed İhsan'dan 2 yıl sonra 1892'de *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat'i* EHT'ye çevirmiş ancak "İfade ve Reca" başlığıyla yazılan önsözü yayımcı Garabed Biberyan kaleme almıştır.

Şekil 68. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

Kaynak: Verne, (çev. Arabacıyan) 1892, s. 3

Tablo 69. "İfade ve Reca" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Bu latif roman, münasibetsiz teaşük hekayeleri, hiyle ve bir takım cinayatı müdhişe ile insanın fikr ü hayalini tağdiş iderek **yüz kızartacak** ve dehşet verecek **nefretamiz menzarelerden ari olub**, bir akil peder, bunı bila ihtiraz kız ve erkek evladlarına okudabilir ve hatda ders kitabı gibi boş vakıtlarının bunun mütalaasıyla geçirib de istifade itmelerini nasihat itse gerekdir. Zira bu roman, coğrafiya, hendese, ilmi kimya, ve daha bir çok ulumı sayireden bahs ider olmağıla, bundan

istifadeli bir kitab olmaz. Evvet, bunı okuyan zat hem eylenir, ve hem de bir şey öyrenmiş olur.” (Verne, (çev. Arabacıyan) 1892, s. 3).

Tablo 69’da görüldüğü gibi Biberyan Ahmed İhsan’la neredeyse birebir aynı ifadeleri kullanmış ve romanın insanın yüzünü kızartacak ve ona nefret verecek olaylar içermediğini, kız ve erkek çocuklarının bu kitabı okumasında bir sakınca olmadığını hatta bir ders kitabı gibi bu romanı okuyup fayda sağlayabileceklerini dile getirmiştir. Biberyan’a göre bu roman coğrafya, geometri, kimya ve daha birçok bilimden bahsettiği için ondan daha faydalı bir roman olmaz. Bu romanı okuyanlar hem eğlenir hem de bir şeyler öğrenmiş olur.

5.3.3. *13 Nomerolu Araba*

Yine önce 1890 yılında Türk çevirmen Halil Edib ve Ali Rıza Xavier de Montépin’in kaleme aldığı *13 Nomerolu Araba*’yı Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirmişler ve çevirdikleri esere kendileri “İfademiz” başlığıyla önsöz yazmışlardır. Halil Edib ve Ali Rıza eserle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

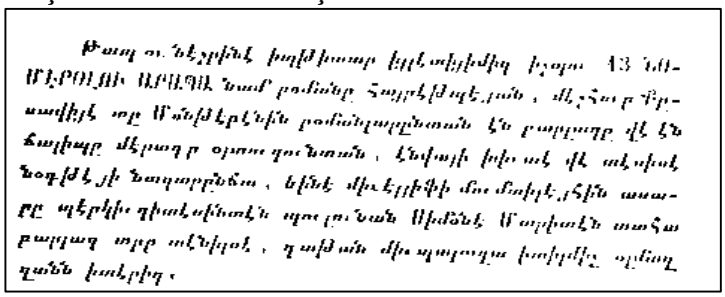
Tablo 70. “İfademiz” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

“13 Numaralı Araba namındaki eserini intihab ettik. İntihab-gerdemiz olan bu roman -ihtiva eylediği vakayi-i mü’lime, tedkikat-ı mükemmele, keşfiyat-garibe, cinayat-ı müdhişe cihetiyle **Simon ve Mari’den geri kalacak bir eser olmadığı için**, onun kazandığı rağbetten bunun da hissedar buyrulacağına itimadımız kavidir.” (Karadağ, 2014a, s. 245).

Tablo 70’te Halil Edib ve Ali Rıza çevirmek için *13 Numaralı Araba* adlı eseri seçtiklerini ve bu eserin *Simon ve Mari*’den geri kalmayacak bir eser olduğu için bu romanın da *Simon ve Mari*’nin kazandığı rağbetten istifade edeceğini ifade etmektedirler.

1894 yılında bu kez Ermeni çevirmen M.B. Arabacıyan *13 Nomerolu Araba*’yı EHT’ye çevirmiş ancak yine çeviri esere önsöz yayımcı Garabed Biberyan tarafından *“*İfade” başlığıyla yazılmıştır. Biberyan eserle ilgili düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

Şekil 69. "İfade" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

Kaynak: de Montépin (çev. Arabacıyan) 1894, s. 3

Tablo 71. "İfade Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Tab u neşrine ibtidar iyledigimiz işbu 13 NOMEROLU ARABA nam romanı hayretbeyan, meşhur Ksavye dı Montepenin romanlarından en parlağı ve en calibi merakı olduğundan, envayi ğüde ve desise nokteyi nazarınca, yine müellifi mumaileyhin asarı bergüzesinden bulunan **Simone Mariden** daha parlak dır denilse, katan mübalağa idilmiş olmaz zann ideriz." (de Montépin (çev. Arabacıyan) 1894, s. 3).

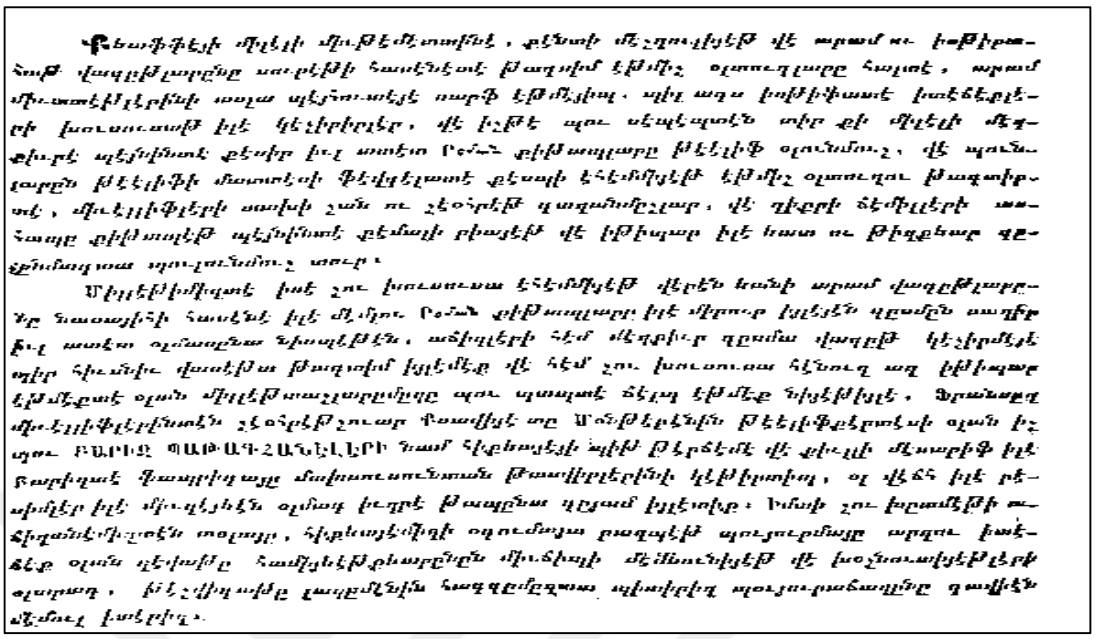
Tablo 71'de Biberyan *13 Nomerolu Araba*'nın ünlü yazar Xavier de Montépin'in en parlak ve en merak uyandıran romanı olduğunu ve yine aynı yazarın eseri olan *Simon ve Mari*'den daha parlak olduğu söylenirse asla abartmış olmayacağını dile getirmektedir.

Garabed Biberyan'ın önsözde yer alan ifadeleri Halil Edib ve Ali Rıza'ya yazılmış bir cevap olarak değerlendirilebilir. Zira Halil Edib ve Ali Rıza 13 *Nomerolu Araba*'nın *Simon ve Mari*'den geri kalmayacak bir eser olduğunu ifade etmişti, Biberyan ise eserin *Simon ve Mari*'den daha parlak olduğunu düşünmektedir. Okura bir eserin okunmasını teşvik etmek için her iki çeviride de aynı eserle karşılaştırma yapılması Ermeni ve Türk çevirmenler arasında bir etkileşim olduğuna işaret ettiği söylenebilir.

5.3.4. *Pariz Batakhaneleri*

Xavier de Montépin'in kaleme aldığı *Pariz Batakhaneleri* bu kez önce Ermeni çevirmen Hovannes Tolayan tarafından 1876 yılında EHT'ye çevrilmiş ancak önsöz "Mukaddeme" başlığıyla yayımcı B. Kirişçiyan tarafından yazılmıştır. Kirişçiyan'ın yazdığı önsözün bütününe yer verilmesi Türk çevirmenin yazdığı önsözle karşılaştırma yapılabilmesi adına uygun görülmüştür.

Şekil 70. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

Kaynak: de Montépin (çev. Tolayan) 1876, s. Mukaddeme

Tablo 72. “Mukaddeme” Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

“Kyaffeyi mileli mütemeddine, kendi meşğuliyet ve aram u istirahat vakıtlarını sureti hasenede taksim etmiş oldukları halde, aram müddetlerini asla beyhude sarf etmeyib, bil aks istifade idecekleri ğususat ile geçirirler, ve işte bu sebebden dir ki mileli mezküre beyninde kesir ül aded Roman kitabları teelif olunmuş, ve bunların teelifi maddesi fevkelade kesbi ehemmiyet etmiş olduğu takdirde, müellifleri dağı şan u şöhret kazanmışlar, ve zikri cemilleri ashabı kitabet beyninde kemali riayet ve itibar ile yad u tizkyar kılınmakda bulunmuş dur.

Milletmizde ise şu ğususa ehemmiyet veren yani aram vakıtlarını nasayihi hasene ile memlu Roman kitabları ile mirur iyleyen kısmın sağir ül aded olmasına nisbeten, acizleri hem mezkür kısma vakıt geçirmeye bir hüsnü vaseta takdim iylemek ve hem şu ğususa henüz az itibar etmekde olan milletdaşlarımızı bu babde celb etmek niyetiyle, Fransız müelliflerinden şöhretşuar Ksavye dı Montepenin teelifkerdesi olan iş bu PARİZ BATAKHANELERİ nam hikayeyi bit terceme ve külli mesarif ile Parizde fabrikayı mağsusundan tasvirlerini getirtib, ol vech ile resimler ile müzeyyen olmak üzre tabına kıyam iyledik. İmdi şu ğıdmeti acizanemizden dolayı, hikayemizi okumaya rağbet buyurmayı arzu idecek olan zevatı hamiyetkarının mucibi memnuniyet ve hoşnudiyetleri olarak, teşvikatı lazımenin hakkımızda bidirig buyuracağını kaviyen memul ideriz.” (de Montépin (çev. Tolayan) 1876, s. Mukaddeme).

Tablo 72’de Kirişçiyan insanların boş vakitlerini asla boş yere harcamayıp fayda sağlayacakları bir işle geçirdiklerini, bu yüzden romanların yazıldığını, yazarlarının ün kazandığını ifade etmektedir. Kirişçiyan’a göre bu romanın tercümesiyle kendi

milletinde boş vakitlerini kitaplarla geçiren kimselere bir araç sağlanmış olacaktır. Eser ünlü Fransız yazar Xavier de Montépin'e aittir. Çeviri romana aynı zamanda resimler de eklenmiştir. Verilen hizmetten dolayı, bu hikâyeyi okuyanların duyacakları memnuniyetle birlikte kendilerine lazım olan teşvik ve yönlendirmenin esirgenmeyeceğinin umut edildiği ifade edilmektedir.

1890 yılında bu kez Türk çevirmen Mehmed Hilmi tarafından Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevrilen *Pariz Batakhaneleri*'ne "Mukaddime" başlığıyla çevirmen Mehmed Hilmi tarafından önsöz yazılmıştır. Bu önsözde en dikkat çeken nokta Mehmed Hilmi'nin yazdığı birkaç satırın ardından cümlelerine "Evvet" diye devam ederek Kirişçiyan'ın önsözünden aldığı satırlara neredeyse birebir şekilde yer vermesidir:

Tablo 73. "Mukaddime" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

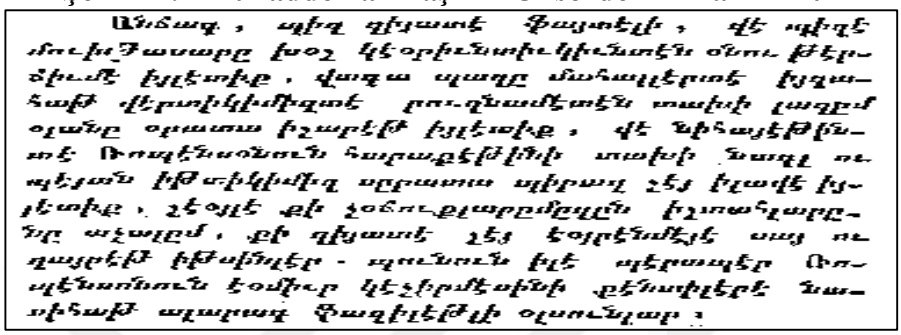
"Evet: Kaffe-i milel-i mütemeddine kendi meşguliyet ve aram-ı istirahat vakitlerini suret-i hasenede taksim etmiş oldukları halde aram-ı müddetlerini asla beyhudeye sarf etmeyip bilakis istifade edecekleri hususat ile imrar ederler: Ve işte bu sebeptendir ki milel-i mezkure beyninde kesirü'l-'aded roman kitapları telif olunmuş ve bunların telif maddesi fevkalade kesb-i ehemmiyet etmiş olduğu takdirde müellifleri dahi şan şöhret kazanmışlar ve zikr-i cemileleri ashab-ı kitabet beyninde kemal-i riayet ve i'tibar ile yad ü tezkar kılınmakta bulunmuştur: Milletimizde ise şu hususa ehemmiyet veren yani aram-ı vakitlerini nasayih-i hasene ile memlu roman kitapları ile mürur eyleyen kısmın sagirü'l-'aded olmasına nispeten acizleri dahi hem mezkur kısma vakit geçirmeye bir hüsn-i vasıta takdim eylemek ve hem de şu hususa henüz az itibar etmekte olan millettaşlarımızı bu babda celbetmek niyetiyle Fransız muharrirlerinden olup bezm-i edeb ve fazlın zat-ı büzürgvarı ve arsa-i ma'arifin yekta-süvar-ı şehr-i teş 'ar (Ksaviye dö Montepen) nam edibin (Paris Batak-haneleri) nam hikayesine terşih-i aklamlla bi 't-tercüme ve Fransız tab ' olunan matba 'a-i mahsusuna keşide olunan telgraf vasıtasıyla celbedilen aynı resimleri ve masarifat-ı fevkaladesiyle tab 'ına kıyam eyledik: İmdi şu hizmet-i 'acizanemizden dolayı hikayemizi mütalaaya rağbet ve arzu buyuracak olan zevat-ı ma 'arif-perveranın mucib-i memnuniyet ve hoşnudiyetleri olarak teşvikat-ı lazımenin hakkımızda bi-diriğ buyrulacağını kaviyen ümit ile beraber hatiat-ı vakı 'asının dahi endahte-i guşe-i zühul buyrulacağı erbab-ı 'ilm ü edebden mercudur." (Karadağ, 2014b, ss. 149-150).

Tablo 73'teki örneğin, belki de Türk ve Ermeni çevirmenler arasındaki etkileşime işaret eden en açık örneklerden biri olduğu ifade edilebilir. Çevirmenin bir diğer çevirideki önsöze kendi önsözünde yer vermesinden çevirmenlerin birbirlerinin eserlerinden haberdar oldukları, eserlerini okudukları anlaşılmaktadır diyebiliriz.

5.3.5. *Hikaye-i Robenson*

Daniel Defoe'nun kaleme aldığı *Hikaye-i Robenson* EHT'ye Hripsime Tolayan tarafından 1879 yılında çevrildiği ve esere "İlan" ve "Mukaddema" başlığıyla iki önsöz yazıldığı bu çalışmada belirtilmişti. "Mukaddema"'da eserle ilgili şunları dile getirilmiştir:

Şekil 71. "Mukaddema" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

Kaynak: Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. ՌՀ

Tablo 74. "Mukaddema" Başlıklı Önsözde Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Ancak biz ziyade faydeli, ve bize muhtasarı ğoş göründüğünden onu tercüme iyledik, vaka bazı mahallerde iyzayat verdigimizde ruznameden dağı lazım olanı orada işaret iyledik, ve nihayetinde Robensonun haraketini dağı nakl u beyan itdigimiz sırada biraz şey ilave iyledik, şöyle ki **çocuklarımızın işdahlarını** açalım, ki ziyade şey öyrenmeye say u ğayret itsinler, bunun ile beraber Robensonun ömür geçirmesini kendilere nasihat alarak faziletli olsunlar." (Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. ր).

Tablo 74'te görüldüğü gibi önsözde daha faydalı olduğuna inanılan romanın versiyonunun çevrildiği ve çocukların öğrenme iştahlarını açmak için bazı ilavelerin yapıldığı belirtilmektedir. Böylelikle çocuklar öğrenmeye gayret edecekler, Robenson'un hayatını kendilerine örnek alarak erdemli olacaklardır.

1885'te bu kez Şemseddin Sami *Robinson Crusoe*'nun Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirisini yapmış ve çevirdiği esere "İfade-i Mütercim" başlığıyla önsöz yazmıştır.

Tablo 75. "İfade-i Mütercim" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

"**Çocukların** kabiliyet-i zihniyetlerine göre düşünülmüş olan bu **hikaye-i 'ibret-amizin çocukların anlayacağı bir lisanla tercümesi** zaruri olduğu gibi Fransızcasını tederrüs edenlere dahi bir meda-ı sühulet olmak üzere kaide-i müttehazime bundan daha ziyade riayet ederek mümkün mertebede aslından ayrılmamaya çalıştım." (Karadağ, 2014b, s. 223).

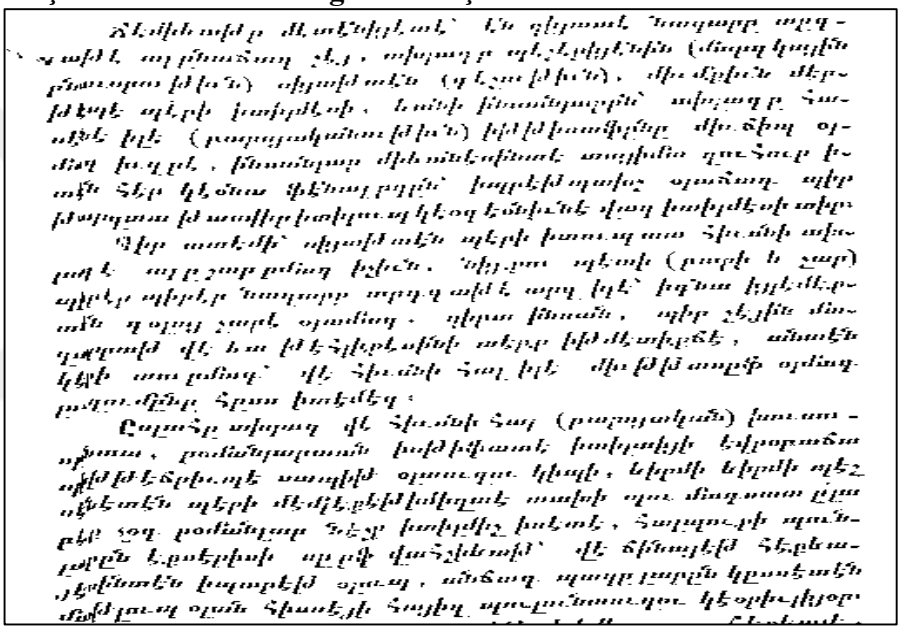
Tablo 75'teki alıntıda Şemseddin Sami söz konusu ders verici hikâyenin çocukların anlayacağı bir dilde tercümesinin gerekli olduğunu ve çevirinin aslından mümkün mertebe ayrılmamaya gayret ettiğini ifade etmektedir.

Robinson Crusoe'nun çevirisi bağlamında Ermeni ve Türk çevirmen arasında ortak amacın çocuklara faydalı bir eser kazandırmak olduğu söylenebilir. Ancak esere bazı ilaveler yapan Ermeni çevirmen ile özgün eserin aslından ayrılmamaya çalıştığını ifade eden Türk çevirmen bu noktada birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

5.3.6. *Pariz Sevdaleri*

Pariz Sevdaleri 1890 yılında M. Bidari tarafından EHT'ye, adı belirtilmemiş bir çevirmen tarafından da Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Ermeni çevirmen M. Bidari çevirdiği esere "İfade-i Mağsuse" başlığıyla önsöz yazmış ve şunları dile getirmiştir:

Şekil 72. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntı

Kaynak: Féval (çev. Bidari) 1890, s. 3

Tablo 76. "İfade-i Mağsuse" Başlıklı Önsözden Alınan Alıntının Latin Alfabesiyle Çeviriyazısı

"Cemiyatı medeniyede en ziyade nazarı dıkkate alınacak şey, ağlakı beşeriyenin … siyatden (keşutyun), mümkün mertebe beri idilmesi, yani insanların ağlakı hasene ile ittisafını mücib olmak üzre, insanlar miyanesinde dayima zuhur iden her göna fenalığın ibretbağş olacak bir tarzda tasvir idilub göz önüne vaz idilmesi dir.
Bir ademi siyatden beri, idubda hüsni ağlake alışdırmak içün, niyku bedi (pari yev çar) birer birer nazarı dıkkate arz ile ikna iylemekden kolay çare olamaz. Zira insan, bir şeyin mazarrat ve ya tehlikesini derk itmedikçe, anden geri durmak ve hüsni hal ile müttasıf olmak luzumını hıss idemez.
Islahı ağlak ve hüsni hal ğususunda, romanlardan istifade idildiyi Evropaca bittecrübe sahib olduğu gibi, yirmi yirmi beş seneden beri memleketimizde dağı bu maksad ıla pek çok romanlar neşr idilmiş isede, halbuki bunların ekserisi sırf vahşiyat ve cinayet hikayesinden ibaret olub, ancak bazıların gısseden matlub olan hisseyi hayiz bulunduğu görülüyor." (Féval (çev. Bidari) 1890, s. 3).

Tablo 76'da görüldüğü gibi M. Bidari'ye göre insan ahlakını günahlardan mümkün olduğu kadar arındırmak, her türlü kötülüğü ibret verecek şekilde anlatmak dikkate alınacak şeylerdendir. Bir insanı günahtan uzak tutup ahlaklı olmaya alıştırmak için onu ikna etmekten başka kolay bir yol yoktur. Bir insan bir şeyin zararını ve tehlikesini anlamayıp tam anlamıyla bilmedikçe ondan uzak durması gerektiğini hissedemez. Avrupalılar ahlak konusunda romanlardan faydalanmada tecrübelilerdir. Çevirmenin kendi memleketinde de bu amaçla pek çok roman yayımlanmış olsa da bunların çoğu vahşi cinayet hikâyelerinden ibaret olup ancak bazılarının kıssadan hisse içerdiği görülmektedir.

Arap harfli Osmanlı Türkçesine yazılan önsöz M. Bidari'nin satırlarına neredeyse birebir yer veriyor olmasından dolayı dikkat çekmektedir. Çevirmen adının belirtilmediği bu çeviri eser hakkında şu ihtimaller düşünülebilir: M. Bidari *Pariz Sevdaleri*'ni aynı yıl hem EHT'ye hem de Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirmiş ya da *Pariz Batakhaneleri* örneğinde oluğu gibi adı belirtilmeyen bir Türk çevirmen eseri çevirmiş ve önsözde M. Bidari'nin sözlerine yer vermiş olabilir. Yapılacak metin içi incelemeyle Bidari'nin diliçi çeviri yapıp yapmadığı araştırılabilir. Arap harfli Osmanlı Türkçe çeviriye önsöz Tablo 77'deki gibi yazılmıştır:

Tablo 77. AHT *Pariz Sevdaleri* Önsözünden Alıntınan Alıntı

"Cem'iyat-ı medeniyede en ziyade nazar-ı dikkate alınacak şey ahlak-ı beşeriyenin seyy'attan mümkün mertebe tasfiye edilmesi, yani insanların ahlak-ı hasene ile ittisafını mucib olmak üzere insanlar miyanesinde daimiyyü'l-zuhur olan her guna fenalığın ibret-bahş olacak bir tarzda tasvir edilip nazar-gah-ı intibaha vaz' olunması maddesidir.

Bir adamı seyyi'attan teberri ve tebrid edebilmek için onları birer birer nazar-ı dikkate arz ile ikna eylemekten kolay çare olamaz. Zira insan bir şeyin mazarrat veya tehlikesini derk ve teyakkun etmedilçe ondan müctenib olmak lüzumunu hissedemez.

Islah-ı ahlak hususunda romanlardan istifade edildiği Avrupaca bi't-tecrübe sabit olmakla 'asr-ı ahirde tasvir-i hikayat maddesi kesb-i ehemmiyet eylemiş ve hatta romancılığın birkaç mesleğe inşi 'ab eylediği görülmüştür. Memleketimizde dahi sının-i ahirede romanlara rağbet olunmaya başladığından şu aralık lisan-ı Osmaniye bir hayli roman nakl ü tercüme olunur. Ve bunlardan bazıların kıssadan matlub olan hisseyi haiz olduğu görülür." (Karadağ, 2014b, ss. 262-263).

5.3.7. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde Ermeni çevirmenler ve Türk çevirmenler arasındaki etkileşimin boyutunun saptanabilmesi adına hem EHT'ye hem Arap harfleriyle Türkçeye çevirlen 6 eserin önsözleri karşılaştırılmıştır. Öncelikle *Gizli Ada, Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat, 13 Nomerolu Araba, Pariz Batakhanaleri, Hikaye-i Robenson, Pariz Sevdaleri* olmak üzere 6 eserin önsözlerinin Ermeni ve Türk çevirmenlerin birbirinden ne ölçüde haberdar olduklarını gözler önüne serdiği ifade edilebilir. Öncelikle önsözlerde Türk ve Ermeni çevirmenlerin ortak kaygılara sahip olduğu hatta bu kaygıları neredeyse aynı ifadelerle dile getirdikleri dolayısıyla dönemin ortak dilini kullandıkları söylenebilir.

Gizli Ada romanının hem EHT hem AHT önsözlerinde Fransız yazar Jules Verne'in ününden bahsetmek ihmal edilmezken, okurların bu romanı okumaktan memnun kalacaklarından da söz edilmiştir.

Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat romanının EHT ve AHT önsözlerinin etkileşimi yorumlamak açısından bir hayli dikkat çekici bir örnek olduğunun altı çizilmelidir. Zira bu önsözlerde geçen söylemler neredeyse birbirinin aynı denecek kadar benzediği ifade edilebilir. Dolayısıyla eserin EHT ve AHT çevirisinin ortak kaygılardan yola çıkarak gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

13 Nomerolu Araba romanının EHT ve AHT çevirilerinin önsözünde ortak nokta *Simon ve Mari* romanıdır. Her iki önsözde karşılaştırma ölçütü *Simon ve Mari* romanı olmuştur. AHT çevirinin önsözünde *13 Nomerolu Araba*'nın *Simon ve Mari*'den geri kalmayacak bir roman olduğu iddia edilirken, EHT çevirisinin önsözünde *Simon ve Mari*'den daha iyi bir kitap olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla bu veriden yola çıkarak önsözler aracılığıyla tarafların birbirine cevap verme fırsatı bulduğu ifade edilebilir.

Taraflar arasındaki etkileşimin en açık örneklerinden biri *Pariz Batakhaneleri* romanının EHT ve AHT çevirilerinin önsözleridir çünkü AHT çevirisinin önsözünde çevirmen EHT'de geçen önsöze yer vermiştir. Böylelikle Türk çevirmenlerin EHT çevirilerin varlığından haberdar olduğu söylenebilir.

Hikaye-i Robenson romanının EHT ve AHT çevirilerinin önsözünde ortak kaygı çocuklardır. EHT çeviride amaç çocukların öğrenme hevesini çoğaltmak iken AHT çeviride çocukların anlayacağı bir dilde çevirinin yapılmasıdır ancak en nihayetinde her iki çevirinin çocuklara yönelik olduğunun altı çizilebilir.

Son olarak *Pariz Sevdaleri* romanının EHT çevirisinin önsözünde geçen ifadelere AHT çevirisinde de yer verilmesi tarafların birbirleriyle iletişim içinde olduğunun göstergesi ve tarafların bu iletişimin varlığının bilinmesinde bir sakınca görmemesi olarak yorumlanabilir. AHT çevirinin çevirmeninin bilinmediği daha önce belirtilmişti, dolayısıyla söz konusu çeviriyi gerçekleştiren çevirmenin EHT'ye çeviren kişi olabileceğinin ihtimaller arasında olduğu unutulmamalıdır.

5.4. Ermeni ve Türk Çevirmenler Arasında Söylem Benzerlikleri

Bir önceki bölümde hem EHT hem de Arap harfli Osmanlı Türkçe[22] çevirisi bulunan aynı 6 eser karşılaştırılmış, çevirmen ve/veya yayınevi sahiplerinin süreç öncesi çeviri normları kapsamında çevrilecek metin türü ve yazar seçimi mercek altına alınmıştır. Aynı 6 eserin önsözlerinin Ermeni ve Türk çevirmenler arasındaki etkileşimi gözler önüne sermesinin yanı sıra eserler farklı olsa da EHT ve Arap harfli Osmanlı Türkçesi roman çevirilerinin önsözlerinin söylemsel açıdan birbirine birçok açıdan benzerlik gösterdiği gözlemlerimizden yola çıkarak tespit edilmiştir. Bu bölümde tespit ettiğimiz bazı ifadeler ekseninde Ermeni ve Türk çevirmen/yayınevi sahipleri arasındaki etkileşimin boyutu 'söylem benzerlikleri' kapsamında çözümlenecektir. Ayşe Banu Karadağ'ın hazırladığı *Çevirmenin Tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak* (2014) kaynaklarının 1. ve 2. cildindeki Arap harfli Osmanlı Türkçe çevirilerinin önsözleri incelendiğinde çevirmen/yayınevi sahiplerinin Ermeni çevirmen/yayınevi sahipleriyle önsöz yazımında benzer bir dil, diğer bir deyişle benzer söylem kullandıkları gözlemlenmiştir. Bu gözlemlere dayanarak önsözlerde "ibtidar eylemek", "okurun rağbeti", "Fransa Akademiyasının beğenisi", "hataların affolunması ricası" ve "cesaret etmek" ifadelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. EHT'de *Serseri Yahudi*, *Parizde Neler Olur*, *Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat*, *Güzel Anjel Yağod Leona*, *Türlüton*, *Böyük Yürek*, *Don Kişot Hikayesi*, *Pariz Sevdaleri*, *Üç Milyon Frank Trağuma*, *Etmekçi Ğatun*, *Pariz Batakhaneleri*, *Netice-i Meram*, *Elmas Taciri*, *Parisin Hakiki Esrarı*, *13 Nomerolu Araba*, *Gizli Ada*, *Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet*, *Hikâye-i Robenson*, *Cinayet Mahsuli*, *Graziella*, *Caniyi Meşhur* şeklinde olmak üzere toplam 21 çeviri eserin önsözünden örnekler seçilmiştir. AHT'de ise *Şiddeti Sevda*, *Çin'de Seyahat-Seyâhat-i Hârikulâde*, *İki Sene Mektep Tatili-Seyâhat-i Hârikulâde*, *Dostum Pifar*, *Bir Hindlinin Zekâvet-i*

[22] Bu bölümde Arap harfli Osmanlı Türkçesi eserlerden verilen örnekler AHT şeklinde kısaltmıştır.

Hârikulâdesi, *Manon Lesko*, *Çin'de Seyahat-Demirhâne Müdürü*, *Gizli Ada-Balon Kazazedeleri*, *Kamere Âşık*, *Serj Panin*, *Paris Faciaları*, *Esrâr-ı Saray-ı Krali*, *Merâm*, *Küçük Hanri*, *Fedakar Bir Kızcağız*, *Şatoda Bir Facia yahud Sefâleti Müteâkib Saâdet*, *Bahr-i Muhitde Bir Ada* ve *Bin Bir Hayal* şeklinde olmak üzere toplam 18 çeviri eserin önsözünden örnekler belirlenmiştir. Bu eserlerin önsözlerinden örnekler verilmesinin sebebi daha önce de vurgulandığı gibi "ibtidar eylemek", "okurun rağbeti", "Fransa Akademiyasının beğenisi", "hataların affolunması ricası" ve "cesaret etmek" ifadelerinin bahsi geçen çeviri eserlerin önsözlerinde ortak söylem olarak belirmesidir.

5.4.1. Çevirilerde "İbtidar Eylemek"

İbtidar eylemek hem EHT hem de Arap harfli Türkçe çeviri önsözlerde sıkça karşımıza çıkan bir ifadedir.

Tablo 78. "İbtidar Eylemek" İfadesi Önsöz Örnekleri

EHT ÖNSÖZ	AHT ÖNSÖZ
Örnek 1: "En ziyade kıymetdar ve en ziyade mazharı rağbet olan iş bu SERSERİ YAHUDİ nam romanın neşrine **ibtidar eyledim**." (Sue, (çev. Simkeşyan), 1889, s. 4).	**Örnek 1:** "…maa'l-acz tercümesine **ibtidâr eylediğim** işbu romanın müellifi olan (Piyer Delkur) nam zâtın hâl ve şânı her ne kadar bizce malum değil ise de…" (Karadağ, 2014a, s. 29).
Örnek 2: "Xavier de Montépin nam müellifin Parisde Neler Olur ünvanlı binazirinin neşrine **ibtidar idiyorum**." (de Montépin, (çev. Tolayan), 1889, s. 4).	**Örnek 2:** "…min gayri liyâkatin tercümesine **ibtidâr eylediğim** bu roman ilk eser-i nâçizânem olup…" (Karadağ, 2014a, s. 133).
Örnek 3: Evelce idilen ilan mucibine, işte 'Yirmi Bin Farsağ Denizler Altında Seyahat' nam fenni romanı hayret beyanın neşrine **ibtidar kılınan**, surete muntazamade sekizer sahifeden itibaret olarak cüz be cüz neşr olunmaya başladı." (Verne, (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3).	**Örnek 3:** "(Kaptan Kabl) nâm romanın tercümesine **ibtidâr eylemiş** ve hatta hitâmına muvaffak olmuşsam da tab'ı hususunda tesadüf olunacak müşkilaâttan ihtirâzen tercüme-i mezküre guşe-i tesbilde kalmıştı." (Karadağ, 2014a, s. 207).
Örnek 4: "Ponson du Teraylın GÜZEL ANJEL, YAĞOD LEONA nam ğayet calibi merak romanın dercine **ibtidar iyledik**." (du Terrail, (çev. Arabacıyan), 1893, s. 3).	**Örnek 4:** Neşrine **ibtidâr etmiş** olduğumuz Aleksandır Düma'nın işbu "Bin Bir Hayal" nam romanı bu cüzde reşide-i hitâm olmuştur." (Karadağ, 2014b, s. 258).

Örnek 5: "Bundan evvelki Böyük Yürek nam hikayemiz ğitam bulmak hasebiyle bu defa Türlüton namıyla iki cildden ibaret diğer bir hikaye neşrine **ibtidar idiyorız**." (Mezeroi, (çev. Simkeşyan), 1891, s.3).	**Örnek 5:** "Avrupa meşâhir-i muharrininden Oktav Föye'nin "Müteveffiye" romanının neşrine dahi bu cüzde **ibtidâ ediyoruz**." (Karadağ, 2014b, s. 121).
Örnek 6: "Bu defa dağı BÖYÜK YÜREK namında işbu hikayeyi nefisenin neşrine **ibtidar idiyorız**." (de Gremon, (çev. Simkeşyan), 1890, s. 3).	**Örnek 6:** "Binaenaleyh biz kemâli 'acz ü noksanımızla bu eseri lisanımıza nakle **ibtidâr ediyoruz**." (Karadağ, 2014a, s. 268).
Örnek 7: "Bunların mübtela olmaları ihtimalden olan bu misillü hallerden sakındırmak ve diğerlerinin dağı zihnini uyandırmak maksediyle bu kitabın tercüme ve neşrine **ibtidar kılınmıştır**."(de Cervantes, (çev. Deroyentz), 1868, s. Dibace).	
Örnek 8: "Yüz binlerce sarf idilmiş olan PARİZ SEVDALERİ nam hikayeyi hayretbağşanın dercine **ibtidar iyledik**" (Féval (çev. Bidari), 1890, s. 5).	

Tablo 78'de Ermeni ve Türk çevirmenlerin/yayınevlerinin çeviriye başladıklarını ifade etme gereği duydukları anlaşılan söylemler gösterilmektedir.

5.4.2. Çevirilerde "Okurun Rağbeti"

Tablo 79. "Çevirilerde Okurun Rağbeti" İfadesi Önsöz Örnekleri

EHT ÖNSÖZ	AHT ÖNSÖZ
Örnek 1: "**Karini kiramın enzarı rağbetini** celb edeceyi şübhesiz bulunan, elsineyi müteaddideye tercime olunmuş" (Féval, (çev. Bidari), 1890, s. 5).	**Örnek 1:** "Her mübtedi içi tâziyâne-i teşvik olan **rağbet-i umumiye**, bu eser hakkında dahi erzân buyrulacağına eminim." (Karadağ, 2014a, s. 28).
Örnek 2: "Muhakemeyi lazımeyi **rağbetlu** okuyanlarımızın dirayetine ihale" (de Montépin, (çev. Tolayan), 1891, s. 3).	**Örnek 2:** "Nâçizâne meydana getirdiğim kitaplara muhterem kâri'lerin gösterdikleri âsâr-ı **rağbet** beni daima cesaretlendirerek, 'arz-ı hizmet vesâitini ikmâl ve tezyine sevk etmiştir." (Karadağ, 2014a, s. 44).
Örnek 3: "Teelif ve tab iyledikleri romanların kıymeti, bir vakıtdan beru milletimizde	**Örnek 3:** "(Gizli Ada) ismiyle bir eser-i mühim vücuda getirmiştir ki mezkür eseri de

dağı takdir olunub, bu yolda romanların peyderpey çoğalması hakkında **gösterilen rağbet** ve teveccühden acizleri cesaret alarak…" (de Montépin (çev. Tolayan), 1886, s. 3).	tercüme eyleyerek enzâr-ı kâri'ne arz etmiştik ve ziyadesiyle **mazhar-ı rağbet** ve takdir olmuştu." (Karadağ, 2014a, s. 56).
Örnek 4: "İmdi şu ğıdmeti acizanemizden dolayı, hikayemizi okumaya **rağbet buyurmayı** arzu idecek olan zevatı hamiyeetkarının mucibi memnuniyet ve hoşnudiyetleri olarak…" (de Montépin (çev. Tolayan), 1876, s. Mukaddeme).	**Örnek 4:** "Umarım ki bu da sair kitaplarımın **nâil olduğu rağbetten** birazcık olsun hissedâr olur." (Karadağ, 2014a, s. 65).
Örnek 5: "Kitab takdir itmeyi bizden daha eyi bilen Evropalılardan işbu hikaye hakkında **gösterdikleri rağbet** mündericatının nefaset ve ehemmiyetine bir delil zann ideriz." (de Gremon (çev. Simkeşyan), 1890, s.3).	**Örnek 5:** "Kusurlarım çoktur lakin bundan akdem neşrettiğim âsâr-ı 'âcizânem hakkında kâri'in-i kirâm hazerâtından ancak iltifât ve **rağbet gördüğüm** ecilden kendilerinin bu hüsn-i mu 'âmelelerine istinaden cesaretlendim." (Karadağ, 2014a, s. 187).
Örnek 6: "Hakkımızda ibraz olunan asarı teveccüh ve **rağbet devam itdikce**, biz de meslekimizde kemalı sadakat ve istikametle devam ideceyimizi vad iyleriz." (Mezeroi, (çev. Simkeşyan), 1891, s. 3).	**Örnek 6:** "Şark hikâyelerine müşâbehet-i tâmmesi bulunması kâri'in-i kirâmca sâir romanlardan ziyâde **mazhar-ı rağbet-i** tâmme olacağını ümit eylerim." (Karadağ, 2014b, s. 50).
Örnek 7: "Bu ane değin min ğayri haddin meydanı intişare çıkarmış oldığım asarı acizanem hakkında **gösterdikleri rağbeti**, iş bu eserim hakkında dağı ibraz buyururlar ise, müebbeden minnettarları olacağımı şimdiden arzu beyane müsarat iderim." (Ohnet (çev. Alik), 1888, s. 3).	**Örnek 7:** "Eser hakkında **gösterecekleri rağbetle** bu zannımı teyit, yahud hatamı irâe buyururlar" (Karadağ, 2014b, s. 55).
Örnek 8: "Etmekci Ğatun ve Paris Faciaları nam kitablarıyla okuyanlarımızın dağı **rağbet** ve teveccühüne mazhar olmuş oldığından" (de Montépin (çev. Tolayan), 1889, s. 4).	
Örnek 9: "İşbu hikayemiz dağı **mazharı rağbet** ve kabuliyet olacağı memulü kavi dir." (Vidocq (çev. Simkeşyan), 1890, s. 3).	
Örnek 10: "İşbu hikayenin **mazhar oldığı rağbetı** fevkaleden dolayı karini kirama arzı	

şükran iderim." (de Gastyne, (çev. Arabacıyan), 1893, s. 311).	

Tablo 79'da Ermeni ve Türk çevirmenlerin/yayınevlerinin okurun eserlere gösterecekleri ya da gösterdikleri rağbeti dile getirdikleri söylemler gösterilmektedir.

5.4.3. Çevirilerde "Fransa Akademiyası'nın Beğenisi"

Tablo 80. "Fransa Akademiya'sının Beğenisi" İfadesi Önsöz Örnekleri

EHT ÖNSÖZ	AHT ÖNSÖZ
Örnek 1: "**Fransa akademiyası** tarafından mazharı takdir olunmuş". (Verne, (çev. Arabacıyan), 1893, s. 3).	**Örnek 1:** "Zaten (Jules Verne) külliyatının **Fransa Akademisi'nce** mazhar-ı takdiru tahsin olmuş" (Karadağ, 2014a, s. 45).
Örnek 2: "Nasıl ki dedik **Fransa Akademiyası** tarafından tetevvüc ve takdir kılınan bu latif romanı okuyan zat" (Verne, (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3).	**Örnek 2:** "**Fransa darülfününu** tarafından mazhar-ı tahsin ü takdir olan asar" (Karadağ, 2014a, s. 46).
Örnek 3: "**Fransa akademiyası** tarafından takdire ve tetevvüc olunduğu gibi Fransa ahalisinin dağı aferiyn u sitayişine mazhar olunmuş dır." (Malot, (çev. Arabacıyan), 1892, s. 3).	**Örnek 3:** "**Fransa Encümen-i Daniş'i** tarafından mazhar-ı takdir ü tahsin olan Seyahat-i Harikulade 'unvan-ı umumiyesi tahtındaki müellefatının en şmhret - şiarıdır" (Karadağ, 2014a, s. 50).
Örnek 4: "**Fransada en ziyade revacı bulunan** Pıti Jurnal ğazetasında ve payitağtımızda neşr olunan Fransız suretiyle neşr idilmiş oldığı gibi…" (de Gremon, (çev. Simkeşyan) 1890, s. 3).	**Örnek 4:** "Hele **Fransız maişeti** hakkında bu romandan aldığımız ma 'lumât ve ettiğimiz istidlâlât cihanda bir ma 'işet-i sefihane ile…" (Karadağ, 2014a, s.106).
Örnek 5: "ÜÇ MİLYON FRANK TRAĞUMA isminde olan romanı dır ki Parisde çıkan ve yevmine iki milyon miktarında nüsğe tab iden Petit Journal nam ğazeta vasıtasıyla neşr idilmekle, tekmil **fransada kemalı telezzüz ve iştiyakle** okunmuş" (de Montépin (çev. Tolayan) 1891, s. 3).	**Örnek 5:** "Hikaye-i mezkure şimdiye kadar **Fransa'da yüz yirmi dokuz defa tab '** olunacak derecede rağbet bulmuş olduğuna nazaran bizim memleketimizdeki roman meraklılarının dahi mütalaasından lezzet-yâb olacakları me'muldür." (Karadağ, 2014b, s. 213).

Örnek 6: "Xavier de Montépin asarı adide ve nadidesiyle **fransada müddeti kalile** zarfında ehalinin nazarı rağbetini cel iylemiş oldığı misillu." (de Montépin (çev. Tolayan) 1889, s. 4).	**Örnek 6:** "Binaenaleyh **Fransa'da rağbet-i mahsusaya** nail olmuştur." (Karadağ, 2014b, s. 211).

Tablo 80'de Ermeni ve Türk çevirmenlerin/yayınevlerinin çevirdikleri eserin Fransa'da kabul gördüğünü dile getirdikleri söylemler gösterilmektedir.

5.4.4. Çevirilerde "Hataların Affolunması Ricası"

Tablo 81. "Hataların Affolunması Ricası" İfadesi Önsöz Örnekleri

EHT ÖNSÖZ	AHT ÖNSÖZ
Örnek 1: "İmdi, iş bu kitabın tercümesinde zuhur iden bazı göne kusurlar bulunduğu takdirde ehli kitabet efendilerin nazarı **afv ile bakmaları arzu ider**." (Defoe, (çev. Tolayan) 1879, s. ą).	**Örnek 1:** "Telifin nefâseti mütâlaasından müellifin 'ulviyet-i fikri teliften anlaşılacak ve benim tercümede olan **hatam ise nevhevesliğime bağışlanacak olduğuna olan ümidim** bundan ziyâde tehziz-i hâmeye meydan vermedi." (Karadağ, 2014a, s. 132).
Örnek 2: "Bu misillu teelifatı nafiasını peyderpey terceme iymeye müsaraat ideceyimi beyan ile, vakı olan nevakısımı iğtar ile beraber **afv iylemelerini rica ederim**." (Belot, (çev. Alik) 1888, s. 3).	**Örnek 2:** "İki cihetten dahi zaruri olan **kusur ve noksanın affı** ise erbâb-ı mütâla'nın lütfuna menut bir keyfiyettir." (Karadağ, 2014a, s. 145).
Örnek 3: "Evvela, kullanılan lisanın ediliyi için **okuyanlarımızın afvını matlub idib**, ikinci mertebede şunu dağı beyan ideriz ki, tercümemiz harf be harf olunmuş bir tercüme deyil dir." (de Lamartine, (çev. Anonim) 1871, s. ŋ).	**Örnek 3:** "Hata ve noksanı da üdebâ-yı kirâm tarafından **af buyrulacağına ümid-vârım**." (Karadağ, 2014a, s. 209).
	Örnek 4: "Mamafih gerek tercüme ve gerek siyak ifâdesinde dahi noksaniyetin vücudu dâire-i inkârdan hariç tutulamayacağına binaen nazar-ı mütâla'ya alacak zevâtın **aflarına mazhar olurum** ümid-i kavisindeyim." (Karadağ, 2014a, s. 205).
	Örnek 5: "Ümit ederiz ki kâri'in-i kirâm hazerâtının kemâlât-ı fetânet-

	simâtlarına kemâl şerm ve hicâb ile vaz'a cüret kılınan bu birinci defaki eser-i nâçizânemiz şâyaân-ı kabül ve vuku' bulan sehv ü hatamız ise nezd-i ma'âli-vefd-i dirâyet-i kâmilelerinde karin-i **afv ve mazhar-ı takdir olur**." (Karadağ, 2014b, s. 151).

Tablo 81'de Ermeni ve Türk çevirmenlerin varsa çeviride kusurlarından dolayı okurlardan diledikleri af söylemleri gösterilmektedir.

5.4.5. Çevirilerde "Cesaret Etmek"

Tablo 82. "Çevirilerde Cesaret Etmek" İfadesi Önsöz Örnekleri

EHT ÖNSÖZ	AHT ÖNSÖZ
Örnek 1: "Vakaa mezkür roman ermenül ibare olduğu halde neşr olunmakda isede, fakat çoklar tarafından layıkıyla anlaşılmadığı cihetle, bazı ahubbayi vefadaranın teşviku teklifine mütabaat iderek, **dercine ictisar eyledik**". (Franzini, (çev. Arabacıyan) 1891, s. 3).	**Örnek 1:** "Fransa meşâhir-i hikâye-nuvisânından Madam J. Gotiye'nin külliyât-ı âsârından olan "*Şiddet-i Sevda*" unvanlı bu latif romanı lisanımıza tercümeye ve ebnâ-yı vatanımın piş-gâh-ı mütâla'alarına vaz'a **mücesaret eyledim**." (Karadağ, 2014a, s. 28).
Örnek 2: "İşbu ETMEKCİ ĞATUN nam romanı, hem ğayet calibi merak, ve hem muvafıkı ahlakı hamide olmak hasebiyle umumun anlayacağı bir lisande meydanı intişare vaz itmeklige **ictisar iyledim**." (de Montépin, (çev. Tolayan) 1886, s.3).	**Örnek 2:** "*Şatoda Bir Facia yahud Sefâleti Müteâkib Saâdet*" nâm şu küçük romanı hâssa-i 'acz-i rakam- kemterânemle kaleme alarak meydân-ı intişâra vaz'ına **ictisâr eyledim**". (Karadağ, 2014a, s. 263).
Örnek 3: "Bu defa da, o misillu ğaraibi ahvalden ari ve fakat, iğtiyar ve genc erkek ve kadınlarımızın, her bir kelimesinden bir suretle hissemend olabilecekleri siyakda ğayet ül ğaye akılane olarak terkib idilmiş vukuatı sahiyeyi mühtevi olan işbu hikayenin tercemesine **cürat eyledim**." (Ohnet, (çev. Alik) 1888, s. 3).	**Örnek 3:** "Buna hüsn-i delâlet eden rağbetine mebni def'a-i sâniyede tab'u neşrine **mücesaret eyler**." (Karadağ, 2014b, s. 173).

Tablo 82'de Ermeni ve Türk çevirmenlerin çeviriye cesaret ettiklerini dile getirdikleri söylemler gösterilmiştir.

5.4.6. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde "ibtidar eylemek", "okurun rağbeti", "Fransa Akademiya'sının beğenisi", "hataların affolunması ricası" ve "cesaret etmek" ifadelerinin izi EHT ve AHT çevirilerin önsözlerinde sürülmüş ve ortaya önemli derecede örnekler sunulmuştur. "İbtidar eylemek" ifadesine EHT çevirilerin önsözlerinden 8, AHT çevirilerin önsözlerinden 6 örnek verilmiştir. Söz konusu ifade bağlamında Ermeni ve Türk çevirmenlerin/yayınevlerinin bir çeviri faaliyetine başladığını ifade etme gereği hissettiği söylenebilir.

"Okurun rağbeti" ifadesine EHT çevirilerin önsözlerinden 10, AHT çevirilerin önsözlerinden 7 örnek verilmiştir. Okurun gösterdiği rağbetin önsözlerde dile getirilmesi erek kültürde okurların beğenisinin önemli bir ölçüt olduğu söylenebilir.

"Fransa Akademiya'sının beğenisi' ifadesine EHT çevirilerin önsözlerinden 6, AHT çevirilerin önsözlerinden 6 örnek verilmiştir. Söz konusu ifade "okurun rağbeti" ifadesinde olduğu gibi kaynak kültür dizgesinde eserin kabul görmesi belirleyici bir ölçüt olduğu ifade edilebilir.

"Hataların affolunması" ifadesine EHT çevirilerin önsözlerinde 3, AHT çevirilerin önsözlerinden 5 örnek verilmiştir. Çevirmenlerin/Yayınevlerinin okurdan hatalarını affetmelerini istemesi bir anlamda aslında çevirilerinin kusursuz olmadığı düşüncesiyle yola çıktıkları söylenebilir. Ayrıca okurdan af dilemek okuru ne kadar ciddiye aldıklarının da bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Son olarak "cesaret etmek" ifadesine EHT çevirilerin önsözlerinden 3, AHT çevirilerin önsözlerinden 3 örnek verilmiştir. Çeviriye cesaret etmek çeviri eyleminin aslında o dönemde cesaret isteyen bir iş olarak kabul edildiği söylenebilir.

Tüm bu araştırmalar sonucunda aynı coğrafyada, aynı kültürde yaşayan ve aynı dili konuşan Ermeni ve Türk çevirmenlerin birçok ortak noktada buluştukları, çeviri kaygılarının ve amaçlarının çoğu zaman ve büyük oranda aynı olduğu, hatta eser ve metin seçimlerinin de benzer normlardan yola çıkarak yapıldığı ifade edilebilir.

6. EHT *SİMON VE MARİ* İLE ARAP HARFLİ TÜRKÇE *SİMON VE MARİ* KARŞILAŞTIRMASI[23]

Daha önce belirtildiği gibi Ermeni çevirmen Andon Alik 1885 yılında *Simone et Marie*'yi EHT'ye, 1889 yılında aynı eseri Arap harfli Osmanlı Türkçesine çevirmiştir.

Bu bölümde söz konusu iki eser diliçi öz-çeviri kapsamında karşılaştırılacaktır.

Özgün eser 6 ciltten oluşmakladır ancak mevcut EHT çeviride 3 cilt, AHT çeviride 2 cilt bulunmaktadır. EHT çevirinin 1. cildinde 29 sayfa eksiktir. 1. cilt her iki çeviride toplam 65 bölümden oluşmaktadır. Tezin kısıtı gereği bir "çeviri karşılaştırması" esas olmadığı için sadece benzerlik ve farklılık izi sürülecektir. Ayrıca 6 ciltlik bir eserin birebir dil karşılaştırması bu tezin kapsamını çok aşacağı için örneklem olarak 1 cildin karşılaştırmasının yapılmasında karar kılınmıştır. Bu bölümde çeviri eserlerin karşılaştırması "Dil Düzeyinde Değişiklikler", "Özel İsimlerin Yazılışı", "Yazım Hatasının Düzeltilmesi", "İfade Ekleme/Çıkarma/ Değiştirme" ve "Yazım Biçimleri" ekseninde gerçekleştirilecektir. EHT ve AHT *Simon ve Mari* eserlerinin karşılaştırılmasındaki 'sözcük değiştirme', 'sözcük çıkarma', 'yazım hatasının düzeltilmesi', 'ifade ekleme/çıkarma/ değiştirme' ölçütleri Ayşe Banu Karadağ'ın danışmanı olduğu Osman Çeviktay'ın "John William Draper'ın *History of the Conflict Between Religion and Science* Adlı Eserinin Osmanlı Türkçesine Çevirisi Üzerine Betimleyici Bir Çalışma" (2023) başlıklı doktora tezinden referans alınmıştır.

6.1. Dil Düzeyinde Değişiklikler

Bu bölümde dil düzeyindeki değişiklikler sözcük değiştirme ve sözcük çıkarma ekseninde değerlendirilecektir.

6.1.1. Sözcük Değiştirme

Tablo 83. Sözcük Değiştirme 1. Örnek

EHT	AHT
Asümanın halinden ve berfin kesretı nüzulinden damlarda ve sokak **birikeceyi** memul idi (de Montepin, (çev. Alik), 1885, s. 39).	Esmâ'nın hâline ve berfin kesretle nüzûlüne nazaran sokaklarda **terâküm edeceği** mâʿmûl idi (de Montepin, (çev. Alik), 1889, s. 6a/5).

Yukardaki örnekte görüldüğü üzere Alik EHT çeviride "birikmek" kelimesini kullanırken, Arap harfli Osmanlı Türkçesi'nde "teraküm etmek" kelimesiyle

[23] Bu bölümde *Simon ve Mari*'nin Arap harfli Osmanlı Türkçesi Begüm Hande Acar tarafından latinize edilmiştir.

değiştirmiştir. Birikmek kelimesi daha günlük bir dile aitken, terâküm etmek daha eski ve ağdalı bir dil düzeyidir denilebilir.

Tablo 84. Sözcük Değiştirme 2. Örnek

EHT	AHT
Yok, o cihetden emin ol, eger polisin arkamıza düşmüş oldığını hıss itmiş olsa idim, seni derhal buradan **hareket itdirir idim** (s. 63).	**Değil**, cihetten emin ol. Eğer polisin arkamıza düşmüş olduğunu hissetmiş olaydım seni **derhâl tebit eder idim** (s. 24d /26).

Yukardaki örnekte görüldüğü gibi aynı cümlede iki sözcük değiştirilmiştir. EHT'de "yok" sözcüğü AHT'te "değil" ile "hareket itdirir" sözcüğü de AHT'de "derhal tebit eder idim" ile değiştirilmiştir.

Tablo 85. Sözcük Değiştirme 3. Örnek

EHT	AHT
Mezaristanın kapusına kadar aynı tavr u hareketle yürüyüb, kapudan dişarı çıkar çıkmaz, beklemekde olan maşukesine **gitmeğe telaş iden** bir delikanlı misali adımını **çapuklatıb**, Oberkamp sokağına kadar vasıl olabilmiş idi (s. 60).	Mezaristanın kapısına kadar aynı tavır ve hareket ile yürüyüp kapıdan dışarıya çıkar çıkmaz vusulüne beklemekte olan maşukasına **bir an evvel kavuşmak arzusunda** olan bir delikanlı misali adımını **tesri edip** (öbür kamp) sokağına vâsıl olabilmiş idi (s. 23d/9).

Örnek 3'te yine aynı cümle içinde birden fazla sözcükte değişiklik yapıldığı görülmektedir. EHT'de "gitmeğe telaş iden" ifadesi AHT'te benzer anlam ifade eden kelimelerle "bir an evvel kavuşmak arzusunda" olarak ifade edilmiştir. EHT'de hızlandırmak anlamına gelen "çapuklatıb" tercih edilirken AHT'de "tesri edip" ifadesi kullanılmıştır. Alik'in AHT'de bu ifadeleri tercih etmesinin nedeninin farklı hedef kitlesine hitap ediyor oluşundan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 86. Sözcük Değiştirme 4. Örnek

EHT	AHT
bana doğru tevcih itdirmenin yolunu bile öyrenerek ğayet ustad bir **oyuncı** oldım (s. 72).	kendime meylettirmek tedbirini bile öğrenerek müddet-i kâile zarfında alâ bir **kumarbaz** oldum (s. 27d/27).

Dördüncü örnekte görüldüğü gibi EHT'de oyuncu sözcüğü AHT'de kumarbaz sözcüğüyle değiştirilmiştir. EHT'de tam olarak olumsuz anlamı vermeyen oyuncu sözcüğünün bu anlamı doğrudan okura vermek için kumarbaz sözcüğü ile değiştirildiği söylenebilir.

6.1.2. Sözcük Çıkarma

Tablo 87. Sözcük Çıkarma 1. Örnek

EHT	AHT
Müstantik: Üzerinde de **ğaçvari** iki kılıç (s. 87).	Müstantık: Kılıca benzer bir şey de görüyorum (s. 33a/13).

Örnek 1'de görüldüğü gibi EHT'de Ermeni kültüründe var olan haç sözcüğü geçmektedir ancak AHT'de bu sözcüğün kültür farklılığı nedeniyle çıkarıldığı söylenebilir.

Tablo 88. Sözcük Çıkarma 2. Örnek

EHT	AHT
Desene ki bir angarya, bir **yaltak**… (s. 100).	O fena. Demek ki angarya kâbilinden…(s. 37a/17).

Yukardaki örnekte EHT'de geçen yaltak[24] sözcüğünün "kötü yola düşmüş kadın" anlam taşıdığı görülmüştür. Bu sözcük AHT'de çıkarılmıştır. Çevirmen Alik'in farklı okur kitlesine hitap ettiği için bu sözcüğü AHT'de çıkarmayı tercih ettiği söylenebilir.

6.2.Özel İsimlerin Yazılışı

Simon ve Mari'nin EHT çevirisinde Andon Alik'in özel isimleri parantez içine almadan yazdığı görülürken AHT'de özel isimleri (sokak, şehir, kişi isimleri) parantez içinde yazmayı tercih etmiştir. Ancak bu hususta dikkat çeken nokta AHT'de başlangıçta özel isimler parantez içinde yer almazken 18. bölümden itibaren özel isimlerin parantez içine alındığı görülmektedir. EHT çeviride bu duruma rastlanmamaktadır.

Tablo 89. Özel İsimlerin Yazılışı 1. Örnek

EHT	AHT
Mechul kimse bulvara çıkdı ve **Dejaze** nam teatronın karşısındaki nerdübanlardan aşağı enib, elyevm **Repüblik** meydanı tesmiye olunan meydandaki araba merkezine gitdi, oradan bir araba kiralayarak, Gramon sokağının **Bulvar-d-z-italyane** çıkan köşesinde durmasını arabacıya tembih ile, mezkür köşeye vasıl oldıkda enip **Peye-i Ba** nam lokantaya kadar yürüdür (s. 62).	Şahs-ı meçhul **(DeJaze)** nam tiyatronun karşısındaki nerdübandan inip **(Rapobelik)** meydanındaki araba merkezine gitti ve oradan bir arabaya rakiben (İtalyan) bulvarının köşesinde durmasını arabacıya tenbih berle mezkûr köşeye vasıl oldukta arabadan inip **(payiba)** nam otele kadar yürüdü. (s. 24a/31).

[24] https://kelimeler.gen.tr (erişim tarihi 21.02.2024)

Yukardaki örnekte görüldüğü üzere kalın işaretli sözcükler hem AHT'de farklı yazılmış hem de parantez içine alınmıştır. Çevirmen Alik'in bu sözcükleri AHT'de parantez içine alarak yazmasının nedeni anlaşılamamakla birlikte okura bu isimlerin özel isim olduğunu anlatma girişimi olarak yorumlanabilir.

Tablo 90. Özel İsimlerin Yazılışı 2. Örnek

EHT	AHT
Asüman	Esmâ
Lıtelliye	Litâl
Oktavi	Oktavi
Gotiye	Gotiye
Kabirol	Kabirül
Jodıle	Jodla

Tablo 90'daki özel isimler 1. cildin tamamından seçilmiş temsili örneklerdir. Bütün özel isimlere yer verilmemiştir. Tabloda EHT'deki kişi adlarının çoğunlukla AHT'de aynı olduğu görülmektedir. Sadece Asüman adı Esma, Lıtelliye adı Lital olarak değiştirilmiştir.

6.3. Yazım Hatasının Düzeltilmesi

Andon Alik'in AHT'de bazı hataları düzeltme fırsatı bulduğu söylenebilir. Bu bağlamda 2 örnek verilebilir.

Tablo 91. Yazım Hatasının Düzeltilmesi 1. Örnek

EHT	AHT
Merkum beş nefer amelenin ileruledıyini görerek, bekçi gülmege başladı. - Ne o, **geldiniz öyle** mi, bu gün işlenebilir mi, Kabirol, - deyu süval itdi (s. 3).	Merkûm bekçi beş nefer ʿamelenin kabristana geldiklerini gördükte gülmeğe başladı. —Ne o! **Güldünüz** öyle mi? Bugün iş görebiliyor musunuz? Kâbirûl deyu suâl etti. Ameleler durdular ve Kabirûl nâmıyla hitap edilen işçi (s. 6a/20).

Örnek 1'de görüldüğü gibi EHT'de 'geldiniz mi' ifadesi AHT'de 'güldünüz öyle mi?' olarak değiştirilmiştir. Bu ifadelerden önce gelen cümleye bakıldığında 'bekçi gülmege başladı' ifadesinin ardından neden güldüklerinin sorulması daha mantıklı görünmektedir. Dolayısıyla Alik'in AHT'de bu ifadesini düzelttiği söylenebilir.

Tablo 92. Yazım Hatasının Düzeltilmesi 2. Örnek

EHT	AHT
BİRİNCİ İLAVE. 15 tışrini sani 1854 tariğinde Simon Darvili ben henüz **üç günlük çocuk oldığım halde**, gizlice validesinin nezdinden aşırdım. Çünki hemşirenin o çocuğı meydandan kaldıracağı eli bili idim, ve yağod öyle memul ider idim (s. 49).	1854 senesi teşrîn-i sânînin on beşinci günü, Simon Darvil'i **henüz üç günlük çocuk olduğu hâlde vâlidesinin** yanından hafiyyen ben kendim aşırdım. Çünkü bu kızın vücudunu hemşiremin meydandan kaldıracağını biliyor idim. Veyahud öyle mamul eder idim (s. 19d/2).

Yukardaki örnekte EHT'de çevirmen Alik 'üç günlük çocuk oldığım halde' şeklinde hatalı çevirdiği anlaşılan yeri AHT'de yanlış anlaşılmayı giderecek 'henüz üç günlük çocuk olduğu hâlde' şeklinde düzeltmiştir.

6.4. İfade Ekleme/Çıkarma/ Değiştirme

Alik'in bazı ifadeleri eklediği, çıkardığı veya değiştirdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda 4 örnek verilebilir.

Tablo 93. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 1. Örnek

EHT	AHT
Benim soğukdan her tarafım donmuş oldığından, cenazeler gelmege başlamaksızın gideyim azacık ısınayım, - deyib, **ve her dakika parmaklarının uclarını ağızlarına götürüb üflemekde olan** sokak süpürücülerine bazı talimat verib maden kömüriyle yanmakda… (s. 3).	Benim soğuktan her tarafım kazık gibi donmuş olduğundan cenazeler gelmeğe başlamaksızın gideyim azıcık ısınayım — diyüp sokakları süpürenlere bazı talimat verdikten sonra içinde maden kömürü yanmakta olan dökme bir soba ve ustasıyla fırın gibi ısıtmış bulunan odasına çekildi (s. 6a/30).

Örnek 1'de görüldüğü üzere EHT'de kalın işaretli cümle AHT'de çıkarılmıştır. Sokakları süpüren kişilerin çok üşüdüğünü belirtmek üzere kurulan cümle AHT'de muhtemelen Alik tarafından gereksiz bir ifade olarak görülüp çıkarıldığı söylenebilir

Tablo 94. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 2. Örnek

EHT	AHT
Alber pardısüsini çıkarıb, siyah kadife bir caket takarak, -ben de öyle memul iderim, - dedi. (s. 121).	Alber: Ben de öyle mamul ederim (s. 43b/10).

Yukardaki örnekte EHT'de karakterin hareketleri detaylı bir biçimde anlatılırken bu kısmın AHT'de çıkarıldığı görülmektedir. Çevirmen Alik'in AHT çeviride bu kısmı gereksiz görüp çıkardığı söylenebilir.

Tablo 95. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 3. Örnek

EHT	AHT
D'arfeoyl:-**Hayde hayde, sen de Paskal, söylediyin epeyice bir masal, bu derece ciğerleri sökecek şey vuku bulamaz ki, hatta inanılsın** (s. 116).	Darfuil: **Böyle ciğersiz vukuât tasavvur olunamaz ki hatta biz de inanalım** (s. 41d/3).

Yukardaki örnek 33. bölümün ilk cümlesinden verilmiştir. Alik EHT'de daha detaylı biçimde konuşturduğu D'arfeoyl karakterinin ifadelerini AHT'de değiştirmeyi uygun görmüş ve söylenmek istenen şeyi daha kısa bir biçimde ifade etmiştir.

Tablo 96. İfade Ekleme/Çıkarma/Değiştirme 4. Örnek

EHT	AHT
-Hiçbir muini yok mudur? (s. 127).	Kız: Bu kıza hiçbir yardım eden yok mudur? (s. 44d/10).

Çevirmen Alik'in EHT'de kullandığı 'muin' sözcüğünün değiştirilerek yerine AHT'de daha günlük dile ait olduğu düşünülen yardım etmek sözcüğü kullanılmış ve bununla beraber ifade biraz daha değiştirilip yeniden yazılmıştır.

6.5. Yazım Biçimleri

Tablo 97. Yazım Biçimleri 1. Örnek

EHT	AHT
-Kimsesi yok dır. - Anası babası ölmüşler mi dir (s. 127).	**Ressam:** Kimsesi yoktur. **Mimar:** Anası babası ölmüş müdürler? (s.44d/14).
Paskal: Öylesi deyil, tereddüde mahal yok, aziz… kahvede görüşenlerin verdikleri tafsilat pek etraflı idi. **D'arfeoyl:** O halde akşam çıkan gazetalarda münderiç olmak lazım gelir (s. 116).	**Paskal:** Öylesi değil, tereddüte mahal yok. Gazinoda görüşenlerin verdikleri tafsilât pek mükemmel idi. **Darfuil:** O hâlde akşam çıkan gazetelerde yazılmış olmak lazım gelir (s. 41d/5).

Yukardaki örnekte görüldüğü üzere Alik'in karşılıklı konuşmaları yazma biçimi EHT'de tutarlılık göstermemektedir. Alik kimi zaman karakter adını yazıp iki nokta üst üste (:) işaretiyle karakteri konuştururken kimi zaman karakter isimlerini yazmadan (-) işaretiyle önceden kimin konuşacağını yazarak karakteri konuşturmaktadır.

Tablo 98. Yazım Biçimleri 2. Örnek

EHT	AHT
Bir aralık oyun oynamağa karar verib, meharetim sayesinde bazen oyunumın ters geleceyini hıss itdiyim sırada, talii bana doğru tevcih itdirmenin yolunu bile öyrenerek ğayet ustad bir oyuncı oldım.	Bir aralık kumar oynamaya karar verip bazen zarımın ters gideceğini hissettiğim sırada tali' kendime meylettirmek tedbirini bile öğrenerek müddet-i kâile zarfında alâ bir kumarbaz oldum. Her ne hâl ise iyi fena yaşadım geçindim. Pek de rahat

"Her ne hal hal ise eyi kötü yaşadım geçindim, rahat yaşamakdan ise daha ziyade rahatsız yaşadım, ve dayima kendi kendime bu misillu tedabirin adi tedbirler oldığını itiraf itmekde idi (s. 72).	yaşadım diyemem. Ancak bu mesellü vesait ve tedabirin, vesait ve tedabir-i makbuleden olmadığını bilir idim (s. 27d/25).

Yukardaki örnekte EHT'de tırnak ile başlayan bölüm için paragraf başı yapılırken AHT'de tırnağın olmadığı ve aynı paragraf içinde cümlenin devam ettiği görülmektedir.

6.6. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde temsili örnekler üzerinden *Simon ve Mari* adlı eserin EHT ve AHT çeviri karşılaştırması yapılmıştır. Tablolardaki örneklerde görüldüğü üzere Andon Alik'in diliçi çeviride büyük değişiklikler yapmamakla birlikte küçük değişiklikler yapma gereği hissettiği söylenebilir. Bu değişiklikler kimi zaman sözcük değiştirme yoluna giderek daha seçkin bir ifade kullanmaya yönelik olmuştur. Çevirmen Alik'in muhtemelen hedef kültür tarafından kabul görmeyeceğini ya da onun yabancı olacağını düşündüğü sözcükleri kullanmamaya gayret ettiği, yapılan ilk çevirideki hatayı düzeltme fırsatı bularak anlam bozucu ifadeleri diliçi çeviride düzeltmeye fırsat bulduğu söylenebilir. Ayrıca Alik'in, kimi zaman muhtemelen gereksiz bulduğu düşüncesiyle bazı ifadeleri çıkarma ve son olarak yazım biçimini değiştirme şansı elde ettiği ifade edilebilir.

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu tezde 1850-1900 yılları arasında EHT'ye çevrilen romanların Türk edebiyat dizgesindeki yeri ve önemi araştırılmıştır. Öncelikle 1850-1900 yılları arasında Batı'dan EHT'ye çevrilen roman sayısı saptanmaya çalışılmış, bunlar arasında önsöz/sonsöz içeren romanlar inceleme nesnesi olarak seçilmiştir.

Tez çalışmamızın başlangıçtaki çıkarımı, EHT çevirilerin doğası gereği Osmanlı yayın kültürünün ve edebiyatının bir parçası olduğu düşüncesiydi. Bu düşüncemizin kaynağı da EHT ile yazılan metinlerin, Ermenice konusunda sıkıntı yaşayan ama aynı zamanda Osmanlı topraklarında yaşamını sürdüren kitleler için yazıldığı bilgisiydi. Bu yüzden öncelikle 19. yüzyıl Osmanlı medeniyetinin edebi faaliyetlerine, çeviri hareketlerine, değişimlerine ve gelişmelerine yer vermenin doğru olacağına inanılmıştır. Tanzimat döneminde Osmanlı Batı'yı örnek alarak edebiyat, bilim, sanat ve düşünce akımlarında bir değişim sürecine girmiştir. Aynı dönemde Ermeniler de *zartonk* (uyanış) adı verilen bir süreci başlatmış, hem dilsel hem de kültürel alanlarda değişim yaşamışlardır. Benzer şekilde edebi tür olarak roman çeviri yoluyla Türk okurların hayatına girerken Ermeniler de bu dönemde romanla tanışmıştır. Hatta 1851'de ilk telif Ermenice roman yazılmıştır. Dolayısıyla etkileşim ve değişim sürecinin her iki halk tarafında da yaşanmış olması ve bu dönemde kimi romanların EHT'ye çevrilmiş olması bizi, her iki taraf arasında Saliha Paker'in ifade ettiği gibi bir ilişki olduğuna düşünmeye itmiş ve bu ilişkinin boyutunu araştırmaya sevk etmiştir.

Öncelikle 50 yıllık bir dönemde edebi bir tür olarak yaklaşık 87 adet romanın EHT'ye çevrilmiş olması Ermeni çevirmen/yayınevlerinin de dönemin Türk yazarları ve çevirmenleri gibi roman türüne ilgi duyduklarını, bu türün çevirisine önem verdiklerini bize göstermiştir. Ermeni çevirmenler sadece Batı'yı EHT'ye çevirmekle kalmamış aynı zamanda dönemin ortak çeviri anlayışını benimseyip çeviri faaliyetlerini bu yönde gerçekleştirmişlerdir.

Tezimizin bir diğer sorusu da Ermeni çevirmenler ile Türk çevirmenler arasında bir etkileşim olup olmadığı sorusuydu. Her iki tarafın birbirinden habersiz ve birbiriyle etkileşimsiz bir biçimde çeviri yaptıkları bulgusuna rastlamadığımızı belirtmek isteriz. Tespit ettiğimiz etkileşim ve temas bulguları tesadüf olamayacak kadar fazla ve anlamlıydı. Öncelikle öne çıkan 10 izlek ekseninde EHT roman çevirilerindeki önsözler mercek altına alınıp değerlendirildiğinde Ermeni çevirmen/yayınevi

sahiplerinin çeviri stratejilerinin, amaçlarının ve normlarının büyük ölçüde Tanzimat dönemi Türk edebiyatı çeviri anlayışıyla örtüştüğünü saptadığımızı belirtmek isteriz. Gerek romanın eğlendirici özelliğe sahip olması gerek eğlendiriciliğin yanı sıra eğitici ve öğretici olması önsözlerde en fazla ön plana çıkan izlekti. "Çeviride bazı ifadelerden kaçınmak" izleği bir önsözde görüldüğü için en az rastlanan izlek olmuştur. Çevrilecek roman seçiminde eserlerin erek kültürün ahlaki değerleriyle uyum göstermesi izleği 10 eserin önsözünde görülerek "öğreticilik, ders çıkarma, eğlendiricilik" izleğini takip etmiştir. Ayrıca Türk çeviri edebiyatında olduğu gibi "ahlaki değerlere uygunluk" normunun EHT çevirilerde de öncü normlardan olduğu söylenebilir. Sonuçta izlekler açısından bir değerlendirme yaptığımızda önsöz ve sonsözlerde genel vurgu olarak "ahlaksallık" vurgusuna rastlanmış olmakla birlikte Tanzimat Türk çevirmen/yazarlarının bir diğer vurgu unsuru olan Batının dininin farklı olması vurgusuna EHT özelinde rastlanmamıştır. Elbette buradan genel bir sonuca varmak mümkün değildir ancak bir sonuç gözlemi olarak dile getirmenin yerinde olacağı düşünülmüştür. "Kaynak metne övgü" izleği de 10 EHT çeviri eserin önsözünde tespit edilerek yine sık karşılaşılan bir izlek olmuştur. "Kaynak metne övgü" izleğini 9 eserde görülmesiyle "kaynak metnin yazarından söz etme ya da yazara övgü" izleği takip etmiştir. Böylelikle önsözlerden yapılan örneklendirmeler sonucunda kaynak kültür dizgesinde kabul görmüş yazar ve metinlerin erek kültür digesine aktarılmasında önemli bir ölçüt haline geldiği ifade edilebilir. "Hülasa ve serbest çeviri" izleği 5 önsözde görülmüştür. Sayıca fazla olmasa da çevirmen/yayınevi sahipleri çevirilerin nasıl yapıldığı konusunda okuru bilgilendirme gereği duymuşlardır. Ayrıca 19. yüzyıl Osmanlı çeviri anlayışında sık karşılaşılan bir çeviri stratejisinden olan hülasa ve serbest çevirinin EHT roman çevirilerinde de uygulandığı söylenebilir. Tanzimat döneminin Batı'nın örnek alındığı, onun bir rol model olduğu bir dönem olduğu bu çalışmada belirtilmişti. Dolayısıyla çevrilecek eserler de Batı'dan erek kültüre taşınmıştı. Bu dönemde Avrupa'da üretilen romanlar örnek alınsa ve Ermeni çevirmenler/yayınevi sahipleri tarafından kendi kültürüne taşınsa da bunu dile getirme arzusu sadece 3 önsözde ortaya çıkmaktadır. "Çevirinin güzelliği veya hoşluğu" izleği 3, "çevirmenden söz etme" ve "fenni romanlara ilgi" izlekleri 2 önsözde görülmüştür. Sayıca az olduğu gözlemlenen bahsi geçen izleklerler bağlamında EHT çeviri geleneğinde çevirinin güzelliğinden ve çevirmenden söz etme geleneğinin çok yaygın olmadığı ifade edilebilir.

Ermeni çevirmenler ve Türk çevirmenler arasındaki bir etkileşim olduğunun ortaya çıkarılması ne gibi bir fayda sağlayacaktır sorusu bu tez çalışmasının bir başka sorusuydu. Türk çevirmenlerle ortak çeviri stratejilerine, yaklaşımlarına, kaygılarına hatta normlarına sahip Ermeni çevirmenlerin/yayınevlerinin ürünlerinin Arap harfli Osmanlı Türkçesi çevirileri gibi Türk edebiyat dizgesine önemli ölçüde katkıda bulunmuş olduğunun saptanması bu sorunun cevabı olarak verilebilir. Hedef kitlesi bu coğrafyanın vatandaşı olan Ermeniler olsa da bu romanlar aslında Türkçe yazılmışlardır dolayısıyla çevirilerin bir diğer hedef kitlesinin Ermeni harflerini okumayı bilen Türkler olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hatta Ermeni ve Türk çevirmenlerin çeviri faaliyetleri konusunda fikir alışverişi yapmış, birbirlerine ilham kaynağı olup birbirlerini etkilemiş olabilecekleri kanaatindeyiz. Zira bu çalışmada gösterildiği gibi önsözlerde neredeyse birebir aynı söylem ve ifadelerin kullanılması, bir çevirmenin diğer çevirmenin önsözüne neredeyse bütünüyle kendi önsözünde yer vermesi bu düşüncemizi destekleyen bulgulardandır. Sonuç olarak hem EHT çeviriler hem de Arap harfli Türkçe çeviriler hususunda 19. yüzyıl verimli bir yüzyıl olmuştur. Ermeni çevirmen/yayınevlerinin Ermenice bilmeyen kişilerin edebi zenginlikten uzak kalmasını engellemek amacıyla onlara yönelik hizmette bulunması ve ortaya bu denli zengin ürünlerin çıkmasıyla Ermenilerin kendi kültür repertuarını oluşturduğu, bu repertuarı oluştururken içinde yaşadıkları toplumun normlarından kopmadıkları hatta çok benzer normlara sahip oldukları ve hatta Türk çevirmenlerle iş birliği içinde oldukları söylenebilir.

Ulaşabildiğimiz 59 romandan 32 tanesinin önsöz 4'ünün sonsöz içeriyor olması nedeniyle %61 oranla Ermeni çevirmen/yayınevlerinin önsöz/sonsöz yazma geleneğine sahip olduğu ifade edilebilir.

Bu tez çalışmasıyla 1850-1900 yılları EHT roman çevirilerinin Türk edebiyat dizgesinde önemli bir konuma sahip olduğunu bulgulayabildiğimize inanıyoruz. Bu çalışmanın önemli bir katkısı olarak bu çevirilerin görünür hale geldiği kanısındayız. Söz konusu çevirilerin 19. yüzyıl çeviri faaliyetlerindeki işlevlerinin yan metinler bağlamında kısmen de olsa açığa çıkarılabilmesi bu çalışmanın bir başka katkısı olarak ortaya konulabilir. Bu çalışmanın EHT roman çevirilerinin daha kapsamlı, daha ayrıntılı incelemelerine bir ilk çalışma olarak örnek oluşturması ise tez çalışmamızın bizce en kaydadeğer çıktılarından biri olacaktır.

KAYNAKÇA

Akyüz, K. (2000). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri (1860-1923)*. İnkılap Kitabevi. İstanbul.

Andı, M. F. (1995). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk edebiyatı*. Yeni Şafak Kitaplığı. İstanbul.

Andı, M. F. (2020). *Roman ve hayat*. Ketebe Yayınları. İstanbul.

Anonim. (1864). *Yer altında meskyan eden Matilde*. (Çev., Ğ. Kazezyan). H. Mühendisyan Matbaası. İstanbul.

Anonim. (1867). *Yenoveva hikayesi*. (Çev., Anonim). Yayım yeri belirtilmemiş.

Anonim. (1871). *Hikaye-i Faris ve Vena*. (Çev., Y. Ç. Kömürciyan). Hovhannes Avedikyantz Kayserili Matbaası.

Ayaydın Cebe, G. Ö. (2009). *19. yüzyılda Osmanlı toplumu ve basılı Türkçe edebiyat: etkileşimler, değişimler, çeşitlilik* (Yayın No 235139) [Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü**]**. Ankara. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Bay, F. Ö. (2013). *Fransız edebiyatından yapılan ilk edebi çeviriler üzerine analitik bir uygulama (1860-1900)* (Yayın No 344984) [Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Belot, A. (1888). *Cinayet mahsulı.* (Çev., A. Alik). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Berk Albachten, Ö. (2006). Translating the "West: The position of translated western literature within the Turkish literary polysystem". *RiLUnE,* 4, 1-18.

Berk Albachten, Ö. (2013). Intralingual translation as 'modernization' of the language: the Turkish case. *Perspectives*: *Studies in Translatology*. 21/2. 257-271. http://dx.doi.org/10.1080/0907676X.2012.702395

Berk Albachten. Ö. (2014). Intralingual translation: discussions within translation studies and the case of Turkey. *A Companion to Translation Studies*. Sandra Bermann & Catherine Porter (Ed.), 573-585. https://doi.org/10.1002/9781118613504.ch43

Berk Albachten. Ö. (2015). The Turkish language reform and ıntralingual translation. *Tradition, tension and translation in Turkey*. *John Benjamins Publishing Company*. ss. 165-180. https://doi.org/10.1075/btl.118.08alb

Berk Albachten, Ö. (2018). Challenging the boundries of translation and filling the gaps in translation history, two cases of intralingual translation from the 19th-century Ottoman literary scene. *Moving boundries in translation studies*. *Routledge* ss. 168-180. https://doi.org/10.4324/9781315121871-11

Birinci, A. (t.y.) Osmanlı matbaacılığında Ermeniler. https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/osmanli-matbaaciliginda-ermeniler/ (erişim tarihi 30.03.2024).

Bournoutian, G. A. (2006). *A concise history of the Armenian people*. Mezda Publishers. California.

Bozkurt, E. (2014). *1908-1928 yılları arasında batı dillerinden Osmanlı Türkçesine çevrilen romanlarda mukaddime geleneği* (Yayın No 371245) [Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Cankara, M. (2011). *İmparatorluk ve roman: Ermeni harfli Türkçe romanları Osmanlı /Türk edebiyat tarihyazımında konumlandırmak* (Yayın No 289623) [Doktora Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Cankara, M. (2014). Ermeni harfleriyle ilk Türkçe romanlar üzerine. *Tanzimat ve Edebiyat Osmanlı İstanbul'unda Modern Edebi Kültür*. Mehmet Fatih Uslu & Fatih Altuğ (Ed.). içinde (ss. 115-137). İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Canlı, G. (2018). Relocating self-translation from the ınterlingual to ıntralingual: faulkner as a self-translauthor. *transLogos.* 1(1). 41-63.

Çetin, N. (2017). *Tanzimat dönemi Türk edebiyatı*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık. Ankara.

Çetin, N. (2002). Tanzimat döneminde Türk romanı. *Hece*. 65-67, 28-44.

Çeviktay, O. (2023). *John William Draper'ın history of the conflict between religion and science adlı eserinin Osmanlı Türkçesine çevirisi üzerine betimleyici bir çalışma* (Yayın No 835511) [Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Çoruk, F. J. G. (2022). *Osmanlı Çeviri Geleneğinde Ermeni Çevirmenler ve Çeviri Sorunları.* Çizgi Kitabevi. İstanbul.

Çoruk, F. J. G. (2022). *Osmanlı Çeviri Geleneğinde Ermeni Çevirmenler ve Çeviri Sorunları.* (Yayın No 708937) [Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

De Cervantes, M. (1868). *Don Kişot hikayesi*. (Çev., H. Deroyentz). Deroyentz Matbaası. İstanbul.

De Gastyne, J. (1893). *Danielin esrarı-Sevastapol bulvarı cinayeti*. (Çev., M.B. Arabacıyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

De Gremon, P. (1890). *Böyük yürek-Kırlangıç*. (Çev., K. Simkeşyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

De Lamartine, A. (1871). *Graziella.* (Çev., Anonim). Samuel Bardizbanyan Matbaası. İstanbul.

De Montépin, X. (1876). *Pariz batakhaneleri.* (Çev., H. Tolayan). Kirişciyan Boğos Tabğanesi. İstanbul.

De Montépin, X. (1886). *Etmekçi ğatun. (*Çev., H. Tolayan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

De Montépin, X. (1889). *Elmas taciri*. (Çev., H. Tolayan), Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

De Montépin, X. (1890). *Parizde neler olur-Sefaletin encamı*. (Çev., H. Tolayan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

De Montépin, X. (1891). *Üç milyon frank trağuma.* (Çev., H. Tolayan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

De Montépin, X. (1894). *13 nomerolu araba-Abel ile Bert*. (Çev., M.B. Arabacıyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

De Montépin, X. (1885). *Simon ve Mari.* (Çev., A. Alik). Dikran Civelekyan Matbaası.İstanbul.

De Montépin, X. (1889). *Simon ve Mari*. (Çev., A. Alik). Ceride-i Şakkiye Matbası. İstanbul.

Dedeyan, G. (2015). *Ermeni halkının tarihi*. (Çev., Ş. Çiltaş). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Defoe, D. (1879). *Hikaye-i Robenson*. (Çev., H. Tolayan), Hayasdanyatz Matbaası. İstanbul.

Demircioğlu, C. (2009). Osmanlı çeviri tarihi açısından "terceme" ve "çeviri" kavramlarını yeniden düşünmek. *Journal of Turkish Studies*. 33(I), 159-177.

Demircioğlu, C. (2018). 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda "çeviri"ye yüklenen işlevler. *Journal of Turkish Studies.* 49, 179-202.

Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik Lügat*. 22. Baskı Ankara.

Dolcerocca, Ö. N. (2020). The Tanzimat period and its diverse cultures of translation: Towards new thinking in comparative literature. *Ottoman Culture and the Project of Modernity*. Monica M. Ringer & Etienne E. Charriere (Ed.) içinde (ss. 193-207). Bloomsbury Publishing.

Du Boisgobey, F. (1888). *Kedi gözü. (*Çev., A. Alik). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Du Terrail, P. (1893). *Güzel Anjel yağod Leona*. (Çev., M. B. Arabacıyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Dumas, A. (1882*). Monte Kristo*. (Çev., Anonim). Mihran G. Nakaşcıyan Matbaası. İstanbul.

Dumas, A. (1888). *Lord Bıkingemin yedi buseleri yağod mahir bir zendost. (*Çev., Abahuni & M. B. Arabacıyan). H. Kavafyan Matbaası. İstanbul.

Ece, A. (2013). Erek odaklı kuram, skopos kuramı ve bağıntı kuramı bağlamında çeviri eğitimi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(26), 49-58.

Enginün, İ. (2020). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. Dergâh Yayınları. İstanbul.

Eruz, Sakine. (2010). *Çokkültürlülük ve çeviri. Osmanlı Devleti'nde çeviri etkinliği ve çevirmenler.* Multilingual. İstanbul.

Eskin, Ş. (Haz.). (2017). *Resimli kamus-ı Fransevi (1. Cilt A-G)*. Türkiye Bilimler Akademisi.

Even- Zohar, I. (1997). The making of culture repertoire and the role of transfer. *Target International Journal of Translation Studies*. 9/355-363. DOI 10.1075/target.9.2.09eve.

Féval, P. (1890). *Pariz sevdaleri*. (Çev., M. Bidari). Nışan Berberyan Matbaası. İstanbul.

Finn, R. (1984). *Türk romanı ilk dönem*: *1872-1900*. (Çev. T. Uyar). Bilgi Yayınevi. İstanbul.

Franzini, H. (1891). *Caniyi meşhur*. (Çev., M. B. Arabacıyan). Aramyan Matbaası. İstanbul.

Genette. G. (1997). *Paratexts thresholds of interpretation*. Cambridge University Press.

Gibbon, C. (1871). *Ölmüş yürek*. (Çev., K. Limoncıyan). Garabed Panosyan Matbaası. İstanbul.

Grutman & Van Bolderen. (2014). Self-Translation. *A Companion to Translation Studies*. Sandra Bermann & Catherine Porter (Ed.) içinde (ss. 323-332). John Wiley & Sons, Ltd.

Güzelyürek Çelik, P. (2002). *Polisistem kuramına göre Türkiye'de 1940'lı yıllar çeviri etkinliğinin değerlendirilmesi* (Yayın No 113727) [Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Habib, İ. (1940). *Avrupa edebiyatı ve biz, Garb'ten tercümeler.* Remzi Kitabevi. İstanbul.

Issı, A. C. (2002). Türk edebiyatının romanla tanışması. *Hece* 65-67, 22-27.

Jakobson, R. (2012). Çevirinin dil(bilimsel) özellikleri üstüne. (Çev., Ö. B. Albayrak) *Çeviri Seçkisi II. Çeviriyi Düşünenler Çeviri(bilim)*. Mehmet Rifat (Ed.) içinde (ss. 61-66) Sel Yayınları.

J. P. (1893). *Parizde bir Amerikalı-Marlo sokağı cinayeti*. (Çev., M. B. Arabacıyan). Biberyan Matbaası. İstanbul.

Karadağ, A. B. (2012). Çeviri tarihimizde fenni romanlarla bir kültür repertuarı oluşturmak. *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi*, 3(6), 45-73.

Karadağ, A. B. (2014a). *Çevirmenin tanıklığında Tanzimat'tan I. Meşrutiyet'e çeviri tarihini yeniden okumak*, C. I, Diye Yayınları. İstanbul.

Karadağ, A. B. (2014b). *Çevirmenin tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e çeviri tarihini yeniden okumak*, C. II, Diye Yayınları. İstanbul.

Koç, H. (2006). Osmanlıda tercüme kavramı ve Tanzimat dönemindeki edebi tercümelere dair çalışmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 4(8), 351-381.

Köprülü, F. (1999). *Edebiyat araştırmaları*. Türk Tarih Kurumu.

Kraelitz-Greifenhorst, F. (1996). Ermeni harfleriyle Türkçe hakkında araştırmalar. (Çev. H. Karateke), Kebikeç. 4, 13-33.

Lewis, G. (2007). *Trajik başarı Türk dil reformu*. (Çev., M. F. Uslu). Paradigma Yayıncılık. İstanbul.

Malot, H. (1892). *Bikes yağod familyadan mahrumiyet. (*Çev., M. B. Arabacıyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. İletişim Yayınları. İstanbul.

Mete Yuva, G. (2017). *Modern Türk edebiyatının fransız kaynakları*. İletişim Yayınları. İstanbul.

Mezeroi, R. (1891). *Türlüton*. (Çev., K. Simkeşyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Moran, B. (2001). *Türk romanına eleştirel bir bakış 1*. İletişim Yayınları. İstanbul.

Neydim, N. (2020). History of children's literature translation in Turkey. *İstanbul Ünivesitesi Çeviribilim Dergisi*. 13, 47-55. https://doi.org/10.26650/iujts.2020.13.0003

Ninous, P. (1889). *Ğarib bir sır yağod divanenin sırrı*. (Çev., A. Alik). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Ohnet, G. (1888). *Netice-i meram.* (Çev., A. Alik). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Paker, S. (1987). Tanzimat döneminde Avrupa edebiyatından çeviriler, Çoğul dizge kuramı açısından bir değerlendirme. (Çev., A. Tükel). *Metis Çeviri*, 1/31-43.

Paker, S. (2004). Türkiye odaklı çeviri tarihi araştırmaları, kültürel hafıza, unutuş ve hatırlayış ilkeleri. *Journal of Turkish Studies*. 28(I), 275-284.

Paker, S. (2014). *Eski Türk edebiyatı çalışmaları IX metnin halleri: Osmanlı'da tercüme telif ve şerh*. Klasik Yayınları.

Pamukciyan, K. (2002). *Ermeni harfli Türkçe metinler. Ermeni kaynaklarından tarihe katkılar-II*. Aras Yayınları. İstanbul.

Pamukciyan, K. (2003). *Biyografileriyle Ermeniler. Ermeni kaynaklarından tarihe katkılar-IV*. Aras Yayınları. İstanbul.

Sami, Ş. (2009). *Kamus-ı Türki*. Çağrı Yayınları. İstanbul.

Sapiro, G. (2019). *Edebiyat sosyolojisi*. (Çev., E. C. Gürcan). Doğu Batı Yayınları. İstanbul.

Sarı Güven, M. (2019). Ermenilerde aydınlanma ve aydın kavramlarının gelişimine basın yayın faaliyetlerinin katkısı. *Journal of International Social Research*. 12(67), 365-369. https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3725

Stepanyan, H. (2005). *Ermeni harfli Türkçe kitaplar ve süreli yayınlar bibliyografyası*. Turkuaz Yayınları. İstanbul.

Strauss, J. (2014). Osmanlı imparatorluğunda kimler neleri okurdu? (19.-20. yüzyıllar). *Tanzimat ve Edebiyat Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür.* (Çev. G. Ö. Ayaydın Cebe), Mehmet Fatih Uslu & Fatih Altuğ (Ed.). içinde ss. 1-64. İş Bankası Yayınları.

Strauss, J. (2019). What was (really) translated in the Ottoman Empire? Sleuthing nineteenth-century Ottoman translated literature. *Migrating Texts*. Marilyn Booth (Ed.). içinde (ss. 57-94) Edinburgh University Press.

Sue, E. (1889). *Serseri Yahudi*. (Çev., K. Simkeşyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Tanpınar, A. H. (1988). *19. asır Türk edebiyatı tarihi.* Çağlayan Kitabevi. İstanbul.

Tekin, T. (1997). *Tarih boyunca Türkçenin yazımı*. Simurg. Ankara.

Teotig. (2012). *Baskı ve harf Ermeni matbaacılık tarihi*. (Çev., S. Malhasyan & A. İncidüzen). Birzamanlar Yayıncılık. İstanbul.

Titcomb, T. (1894). *Gençlere hediye*. (Çev., S. K. Harutyunyan). H. Madteosyan Matbaası. İstanbul.

Titcomb, T. (1899). *Zevceyne hediye*. (Çev., S. K. Harutyunyan). H. Madteosyan Matbaası. İstanbul.

Toska, Z. (2000). İleriye yönelik araştırmalarla ilgili olarak eski Türk edebiyatı sahasında yazılmış olan tercüme metinleri değerlendirmelerde izlenecek yöntem/ler ne olmalıdır?. *Journal of Turkish Studies*. 24, 292-306.

Toury, G. (2012). Çeviri normlarının doğası ve çevirideki rolü. (Çev., A. Eker) *Çeviri Seçkisi II. Çeviriyi Düşünenler Çeviri(bilim)*. Mehmet Rifat (Ed.) içinde (ss. 149-164) Sel Yayınları. İstanbul.

Verne, J. (1877). *Kapudan haterasın sergüzeşti*. (Çev., H. Ğugasyan). Mehemmed Şakir Matbaası. İstanbul.

Verne, J. (1892). *Yirmi bin farsağ denizler altında seyahat*. (Çev., M. B. Arabacıyan). Biberyan Matbaası. İstanbul.

Verne, J. (1893). *Gizli ada.* (Çev., M. B. Arabacıyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Verne, J. (1893). *Seksen günde devrı alem*. (Çev., M. B. Arabacıyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Vidocq, E. F. (1890). *Parisin hakiki esrarı*. (Çev., K. Simkeşyan). Garabed Biberyan Matbaası. İstanbul.

Yazıcı, M. (2010). *Çeviribilimin temel kavram ve kuramları*. Multilingual. İstanbul.

Young, E. (1858). *Yung feylozofun fiğanleri yağod yungun geceleri*. (Çev., H. Yeremyan). Surp Hazar Matbaası.

Zekiyan, B. L. (2002). *Ermeniler ve modernite*. (Çev., A. Yılmaz). Aras Yayınları. İstanbul.

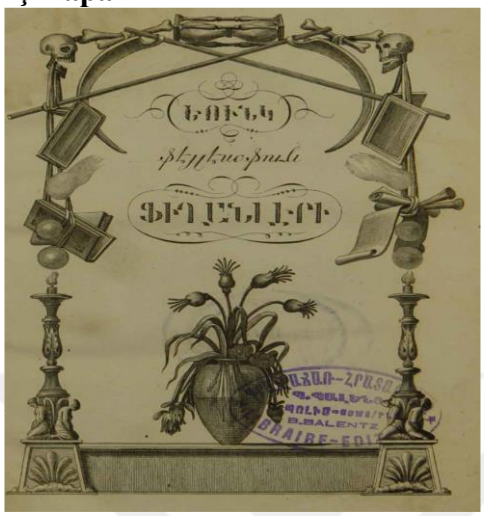
ELEKTRONİK KAYNAKLAR

https://armunicat.nla.am/ (erişim tarihi 18.01.2021).
https://www.bnf.fr/fr
http://greenstone.flib.sci.am/ (erişim tarihi 18.01.2021).
https://kelimeler.gen.tr (erişim tarihi 21.02.2024).
http://luggat.com/
https://sozluk.gov.tr/ (erişim tarihi 05.08.2023)
https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/osmanli-matbaaciliginda-ermeniler/ (erişim tarihi 30.03.2024)

EKLER

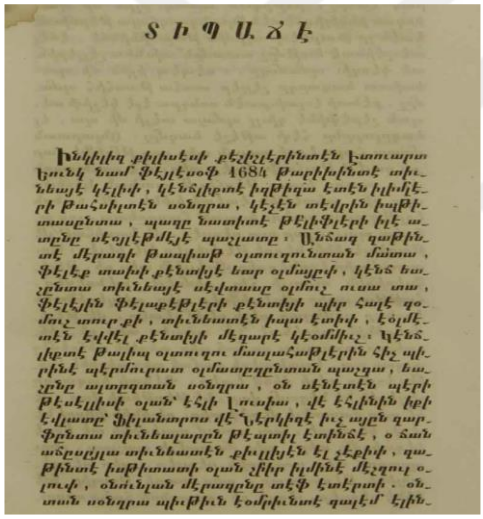
Ek 1-*Yung Feylozofun Fiğanleri yağod Yungun Geceleri*

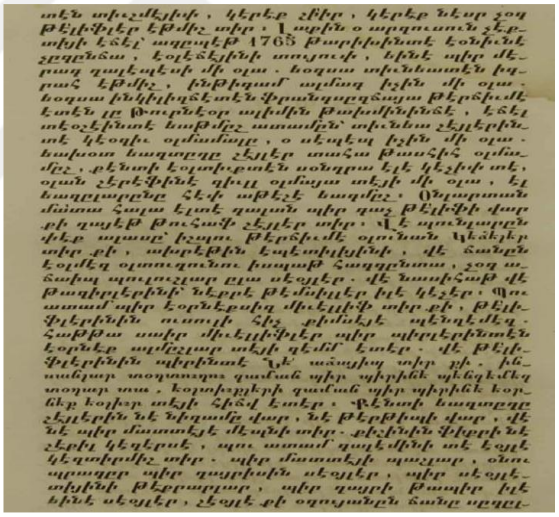
İç Kapak

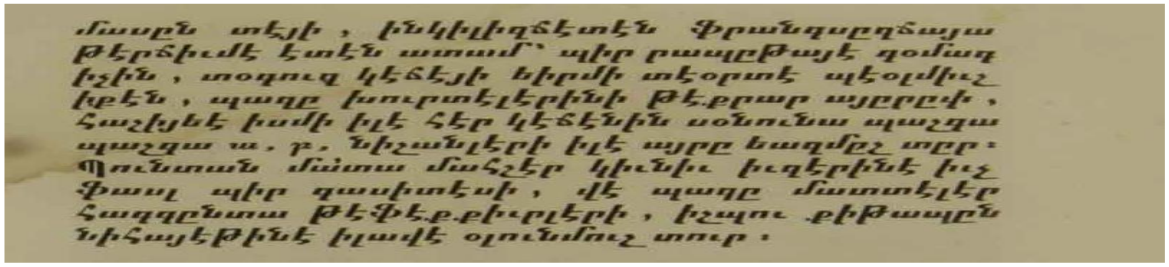

Önsöz

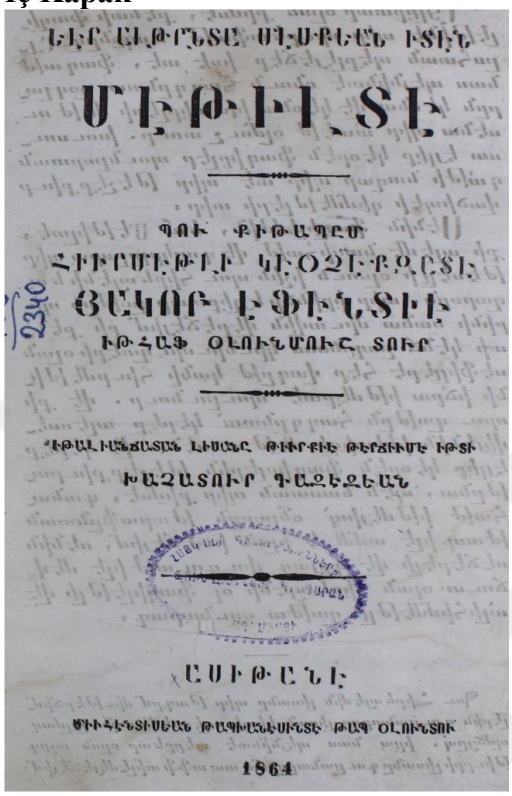

Ek 2- ***Yer Altında Meskyan İden Matilde***

İç Kapak **Önsöz**

ԵՒՐ ԱԼԹՐՆՏԸ ՍԻՍԻՐԵՄՆ ԻՏԻՆ

ՄԻԹԻԼՏԻ

ՊՈՒ ՔԻԹԱՊԸՍ

ՀԻՒՐՄԻԹԻ ԿԻՕԶԻՔՕՂԼԻ

ՅԱԿՈՐ ԼՓԻՆՏԻ

ԻԹՀԱՖ ՕԼՈՒՆՄՈՒՀ ՏՈՒՐ

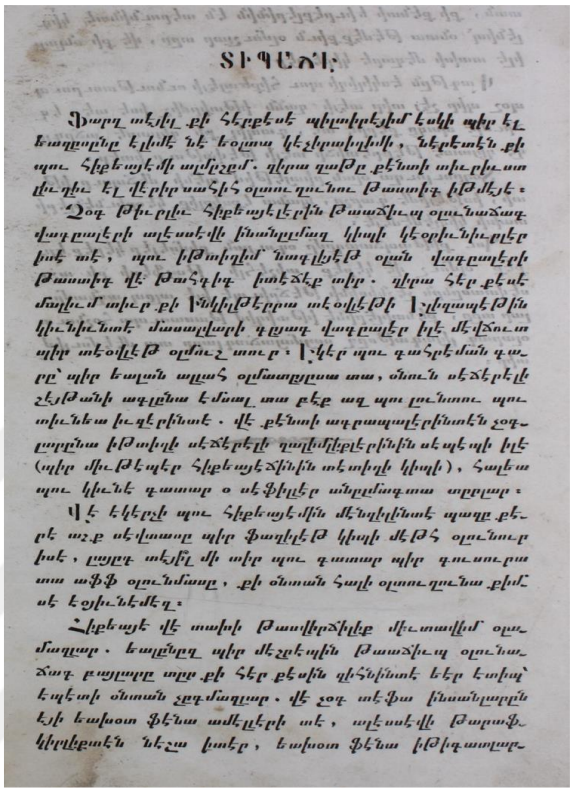
ՀԻԹԱԼԻՍՅՃԱՏԱՆ ԼԻՍՅԱԸ ԹԻՒՐՔԻԱ ԹԻՐՔԻՒՄԵ ԻԹՏԻ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԳԱՋԻԶԱՆ

ՀԱՅԹԸՆԻ

ՓԻՒՆԻՆՏԻՍԵԱՆ ԹԱՊԻՍԱՆԻՍԻՆՏԻ ԹԱՊ ՕԼՈՒՆՏՈՒՐ

1864

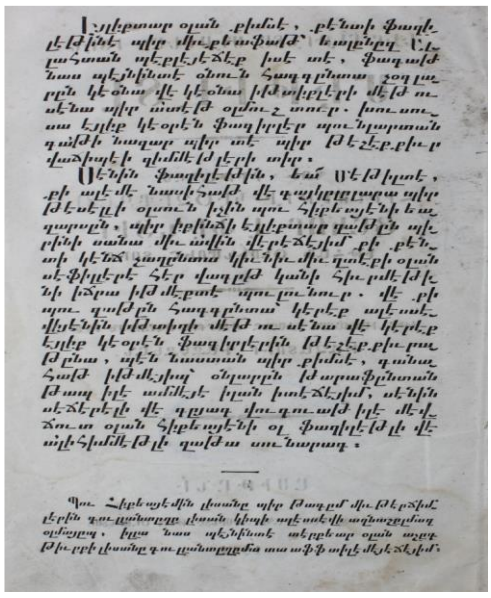
ՏԻԳԱՒՈՐ

Ցարդ սէյոլ քի հէրքէսե պիլսիրէյիմ էակի պիր էլ եազըլընը էլնմէ նէ եօլսա կէչիրսինմի, նէրեսէն քի պու հիքեայէմի ալմըշըմ. վէրա զաթը քէնտի տիւրլիւսա ելնդիս էլ վէրիր սահիհ օլսուս զընտու Թաստիք իմմէյէ։

Ձօգ Թիւրլիս հիքեայէլէրին Թաստճըպ օլսընտաճ վագըայէրի ալէստվի ինանըլմազ կիսի կէօրնիւնիւրլէր խէ սէ, պու իմմիղնի նագլսէմ օլան վագըայէրի Թաստիք վէ Թահդիգ խոհէյէ սիր. վէրա հէր քէսէ մաղնամ սիւր քի Ինկիլիզերրա սէօվկէմի ԸնվասպէԹին կիւնիւնտէ մաասլարի գըյադ վագըայէր իլէ մէվճուտ սիր սէօվկէԹ օլմուշ տուր։ Ընկէր պու գահրէման գարը՝ սիր եալան ալահ օլմասդըսա տա, ծնուն սէյէրէլի չէյԹանի ագընա էմնալ տա բէք ազ պու լընտուս պու սիւնէա իւգէրինէ. վէ քէնտի ագբաապալէրինէն չօգ-լարդնա իմմիսլի սէյէրէլի զանիմիլէրէրինէն սէպէպլի իլէ (սիր միւԹէպէր հիքեայէձինին սէսիսլի կիսլի), հալէա պու կիւնէ գատար օ սէֆիլէր անըլմագտա տըրլար։

Ակ էկէրսէ պու հիքեայէմին մէնզիլինէ պաղը քէրէ աշք սէվտասը պիր ֆաղիլէԹ կիսլի մէԹհ օլունուր իսէ, լազըգ տէհիլ մի սիր պու գատար պիր գուսուրտա տա աֆֆ օլունմասը, քի օնտան հալի օլսուզընա քիմսէ էօյնէնէմէզ։

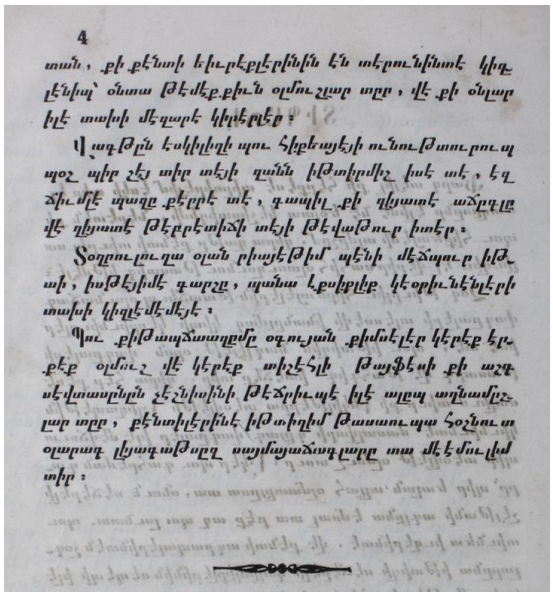
Հիքեայէ վէ տախի Թաստիրձիլիք մէւտավիմ օլսմազլար. եալընըզ պիր մէչհուլին Թաստիւպ օլունտաճագ բայլարը տըր քի հէր քէսին զինինտէ էէր էտիպ՝ էպէտի օնտան չըգմազլար. վէ չօգ ատֆտա խնտալընըրդն էյի եախօտ ֆէնտա ամիլլէրի սէ, ալէսէվի Թատաֆ կիղլիքտաէն նէչա խսէր, եախօտ ֆէնտա խԹխգատլար-

Ինկիլտատ օլան քիմսէ, քէնտի ֆաղիլէԹինէ պիր միւքեֆֆէԹ՝ եալընըզ Ընվահտան պէրիյէէձէք խսէ սէ, ֆագսէֆ նտա պէչինինտէ օնուն հագդընտա չօգ լարդն կէօնա վէ կէօնա խմմիղլէրի մէԹհ ուսէնտա պիր ատմէԹ օլմուշ տուր։ խուսուսա էյիք կէօրէն ֆաղիլէրէր պուզնյատաուն դանիմ նագտր պիր ուէ պիր Թէչէբբիւր վատախէէ գիմմէխմէյէրի սիր։

Սէնէն ֆաղիլէխմին, նամ սէԹխլուսէ, քի ալէմ նասհամի վէ գայիրէդլատա պիր խէսէլէ օլսուն խյին պու հիքեայէնի եաղտըգն, պիր իքինճի հնկիլտատ գաճէրն պիր բինի ատնա միս ավին վէրէճէխմէ քի քէնսի կէնճ չաղրնտա կիւնիւ միս գառէքի օլան սէ-ֆիլէրէ հէր վագըԹ կանի հնս բամ խմ նի ենթա խմմէքտաէ պու լունուս. վէ քի պու զաթըն հագդընտա կէրէք ատ ուսէ վէկէնին խմմտին մէԹհ ու սէնա վէ կէրէք էյիք կէօրէն ֆաղխրէրին խմէչէբբիւրաս Թընա, պէն նասհատ պիր քիմսէ, գանա համի խմմէյիսչ՝ օնտրըն խտտաֆիքնտան Թատ խլէ ատմէյէ իյան խտէհէյիմ, սէնին սէճէրէլի վէ գըյադ վուս գուսամ խլէ մէվճուտ օլան հիքեայէնի օլ ֆաղիլէխմէլի վէ ատնհամմէԹէլի զամտա սուհնտատ։

Պու Հիքեայէմին լնսանը պիր Թագըմ միւԹէրջիմ էէրին գուսանտըղը լնսան կիսլի սէսուսվի ագնաշքընագ օյնայագ, խլա նաս պէչինինտէ սէրքեաբ օլան աշքգ Թիւրքի լնսանը գուսանտըղնճա տա աֆֆ սխլէ մէյէտէյիմ։

4

տան, քի քէնտի եխրէքէէրինին էն սէրուհնինտէ կիղ էէնիպ՝ օնտա Թէմէք քհուն օլմուշար տըր, վէ քի օնլար խլէ տախի մէզարէ կիսլէրէր։

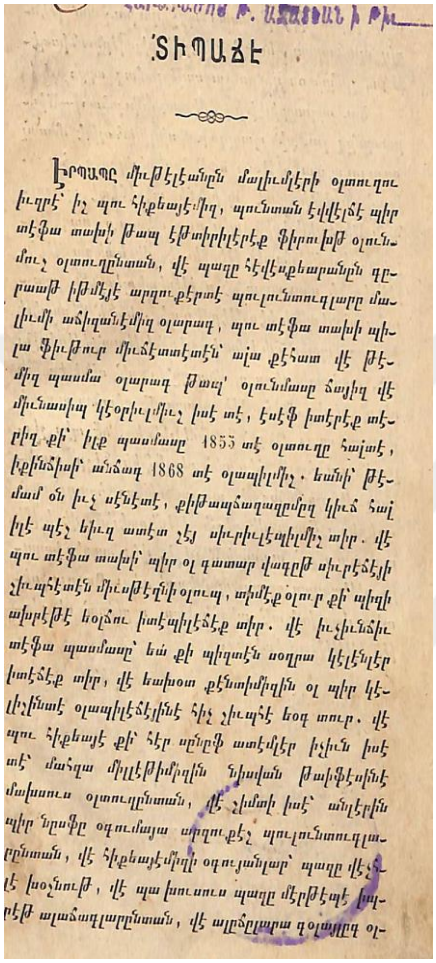
Վ ագԹըն էսկիլնղի պու հիքեայէյի ուհնուԹտուրուպ պօշ պիր շէյ տիր տէյի զանն խմտիրմիշ խսէ սէ, էգ ճիւմլէ պաղը քէրրէ սէ, գասիլ քի գնյատե աճըգլը վէ գնյատե Թէրքէսինճէի տէյի ԹէվաԹուր խսէր։

Տօղրուլուզա օլան բիայէԹիմ պէհնի մէճապուր խմ-տի, խտէհյիմէ գարշը, պատա էքսիքլիք կէօրնհնէնէլրի տախի կիղլէմէյէ։

Պա քիԹապճաաղըմը օգույան քիմսէլէր կէրէք էր-քէք օլմուշ վէ կէրէք տիրէհնի Թայֆէսի քի աշգ սէվտասընըն չէհնհինի Թէճրիուպէ խլէ ալղգ աղնամըշ-լար տըր, քէնտիլէրինէ խմտիրմիշ Թատատպա հօշնուս օլարագ լնյագաԹճըղ սայմայաճագլարը տա մէյմուվա տիր։

Ek 3- *Yenoveva Hikayesi*

Önsöz

ՅԻՊԱՃԷ

Իրպագը միւթէլէանըն մալիւմէրի օլտուղու իւղրէ՝ իչ պու հիքայէյիզ, պունտան էվվէլճէ պիր տէֆա տախի թազ էթիորիէրէք ֆիրսաթ օլունմուչ օլտուղունտան, վէ պազը հէվէսքարանըն զըրաաթ իթմէյէ արզու-քէրտէ պուլունտուղլարը մալիւմի ածիզանէմիզ օլարագ, պու տէֆա տախի պիլա ֆիւթուր միճէատէյէ՝ ալա քէհատ վէ թէմիզ պաամա օլարագ թազ՝ օլունմասը ճայիզ վէ միւնասիպ կէօրիւլմիւչ իսկ տէ, էսկի խէրէք տէրիզ քի՝ իլք պաամասը 1855 տէ օլտուղը հայտէ, իքինճիսի՝ ասնադ 1868 տէ օլապիլիր. եանի՝ թէմամ օն իւչ սէնէտէ, քիթապճադաղըմըզ կիճ հալ իլէ պէչ եիւզ տաէա չէյ սիրիւէպիլմէչ տիր. վէ պու տէֆա տախի պիր զաատար վազըֆ սիրէճէյի չիւպհէյէն միւսթէզնի օլուպ, տիմիքօլար քի՝ պիզի ախրէթէ հօճու խէպիւճէյէք տիր. վէ իւչիւնճիւ տէֆա պաամասը՝ եա քի պիզէն սօղրա կէլէճէյէ խէյճէք տիր, վէ եախօա քէնտիմիզին օլ պիր կէսիլէյէ օլապիլէճէյինէ հիչ չիւպհէ եօզ տուր. վէ պու հիքայէ քի՝ հէր սըզըֆ տաէիմէր իչիւն իսկ տէ՝ մանզա միւէթիմիզին նիսպան թախֆիճինէ մախսուս օլտուղունտան, վէ չիմի իսկ՝ անլէրին պիր նըսֆը օգումայա տիրտիքէչ պուլունտուղլարընտան, վէ հիքայէմիզի օգուչանլար՝ պազը վէչէ խօչնութ, վէ պա խուսուս պազը մէրթէպէ իսպէթ ալամազլարընտան, վէ ալընճլարա զօյմըզ օլ-

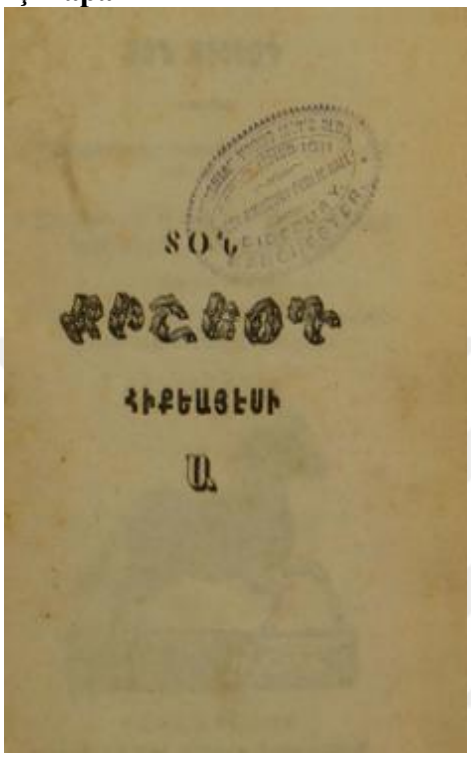
տուն իչինն՝ ֆիյաթընտան պէչ զուրուչ տա թէնզիլ օլունարագ, եանի՝ էվվէլքի ֆիյաթընա նիսպէթէն, չիմի օն զուրուչա սաթըլաճագ տըր։

Շու տըրտըրիյէթի իթմէքտէն միւրատ։ —Միւրատըմըզ չու՝ պազըլար միսիլլի ահալիյէ մասալ օգուչուպ տա քիթապ սաթմագ տէյիլ տիր, հաչա. իլլա՝ միւէթիմիզտէ պիրինճի տէրէճէտէ պուլունան Միւէլլիֆլէրին (պիր զաչ պէօյիւք զաղէթաարընքլինտէն մատէ) թէրճիւմէ վէ եախօա թէէլիֆլէրինի սազլայըպ նէյր իթմէսիքլէրինին պաչլըճա սէպէպինի կէօսթէրմէք տիր. եանի՝ ճէսարէթխիւպ, պազը պի էմսալ իչլէրինի թազ՝ էթիորիպ տէ, պալատէ զիքր օլունտուղը իւղրէ՝ սէնէլէր իլէ սիւրիւնէրէք, նիհայէթ զարար վէ զիյանա ուղրամալարը տըր։ Պիզ նէ միւէլլիֆ իլ, նէ պիր չէյ. լաքին չոճ հալի, հէր ան՝ քեաֆֆէի նէյր օլունմուչ վէ օլունմագտէ պուլունանլար հագդընտա, աչիքեար ֆարզ վէ քէչֆ իթմէքտէյիզ. վէ իչթէ պու տուր քի՝ ումումի Միւէլլէֆ, փէք նատիր լայըղլը քիթապլար օգուչապիլմէքտէ տիր։ Պաչգա սէպէպ վար իսկ տէ՝ պիզմէ, պու սըրատա՝ սիւքիւթի իթթիխազ խէյրիզ։

ԱՍԻԹԱՆԷ
1867. ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1։

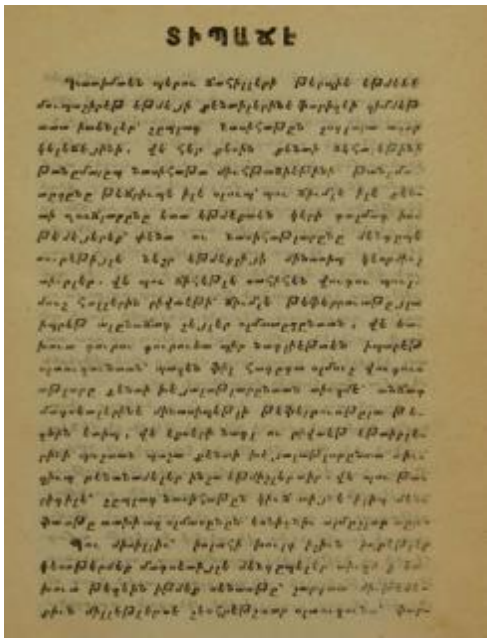
Ek 4- ***Don Kişot Hikayesi***

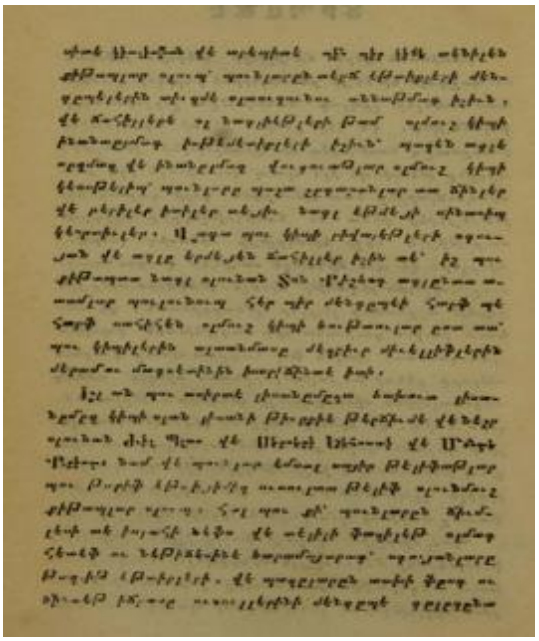
İç Kapak

Önsöz

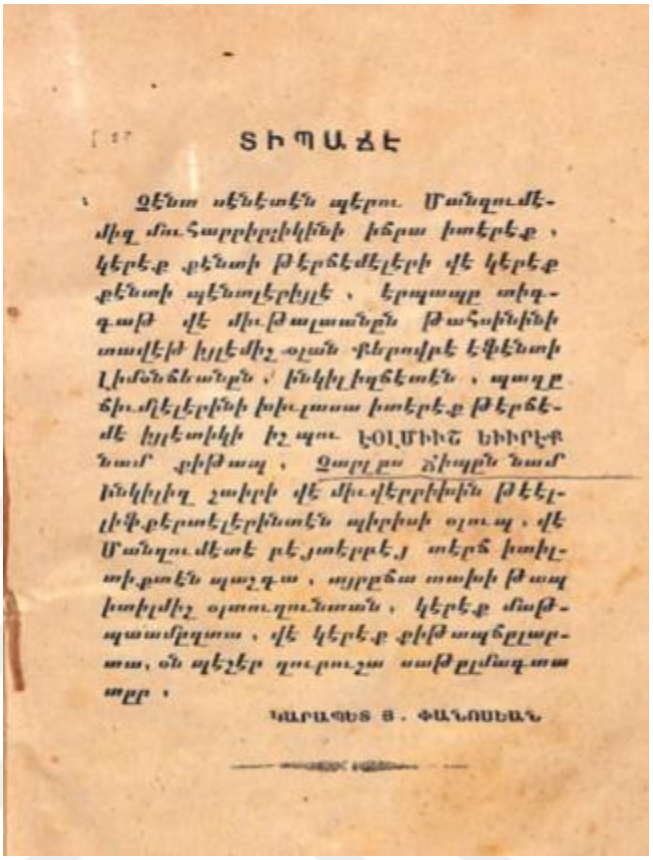

Ek 5- ***Ölmüş Yürek***

İç Kapak **Önsöz**

ՏԻՊԱՃԷ

Ջէնա սէնէտէն պէրու Մանդուամէ-
միզ մուհարրիրլիկնի խեբա խաէրէք ,
կէրէք քէնաի թէրճէմէլէրի վէ կէրէք
քէնաի պէնալէրիլլէ , էրպապը տիգ-
գաթ վէ միւթալաանըն թահխինի
տավէթի իլլէմիշ օլան փէրտվըէ էֆէնտի
Լիմանճեանըն , ինկիլիզճէէն , պաղը
ճիւմլէլէրինի խուսուսա խաէրէք թէրճէ-
մէ իլլէտիկի իշ պու ԷՕԼՄԻՒՇ ԵՒՒՐԻՔ
նամ քիթապ , Ջարլըա ճիպքն նամ
ինկիլիզ չաիրի վէ միւվէրրիխին թէէլ-
լիֆքէրտէլէրինտէն պիրինի օլուպ , վէ
Մանդուամէ բէյտէրէյ տէրճ իսիլ-
միքտէն պաշգա , այրըճա տախի թապ
իսիլմիշ օլտուղունտան , կէրէք մաթ-
պաամըզտա , վէ կէրէք քիթապճըլար-
տա , ան պէշէր դուրուշա սաթըլմագտա
մըր ,

ՆԱՐԱՊԵՏ Ց . ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Ek 6- *Hikaye-i Faris ve Vena*

İç Kapak

ՀԻՐԵԱՅԻ

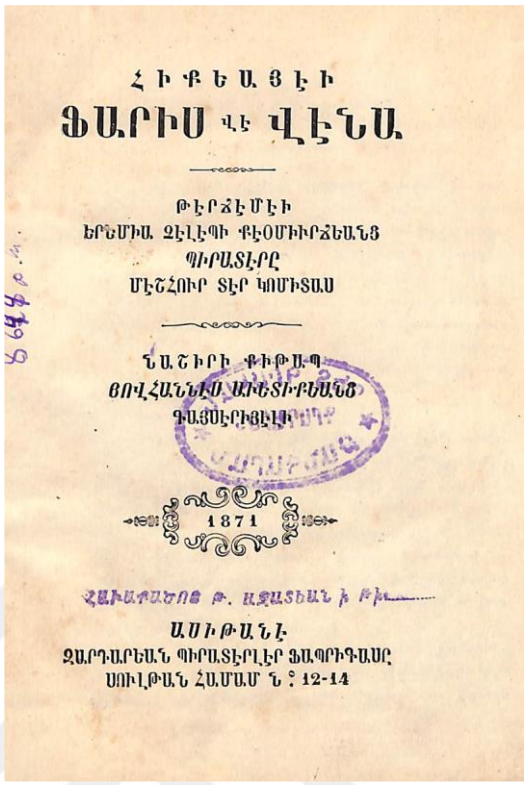
ՖԱՐԻՍ ՈՒ ՎԻՆԱ

ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ ՖԱՓՈՒՂԱՍԸ

ԱՍԻԹԱՆԷ ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԱՄ 12-14

— 1871 —

Önsöz

ՀԻՐԵԱՅԻ

ՖԱՐԻՍ ՈՒ ՎԻՆԱ

ԹԷՐՃԻՄԷԻ

ԵՐՆԱԿԻ ԶԻԼԷՊԻ ՔԻՕՄԻՒՐՃԵԱՆՑ

ՊԻՐԱՏԻՐԸ

ՄԷՇՀՈՒՐ ՏԷՐ ԿՈՄԻՏԱՍ

ՆԱՇԻՐԻ ՔԻԹԱՊ

ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՒԵՏԻՐՔԵԱՆՑ

ԳԱՅՍԷՐԻՑԼԻ

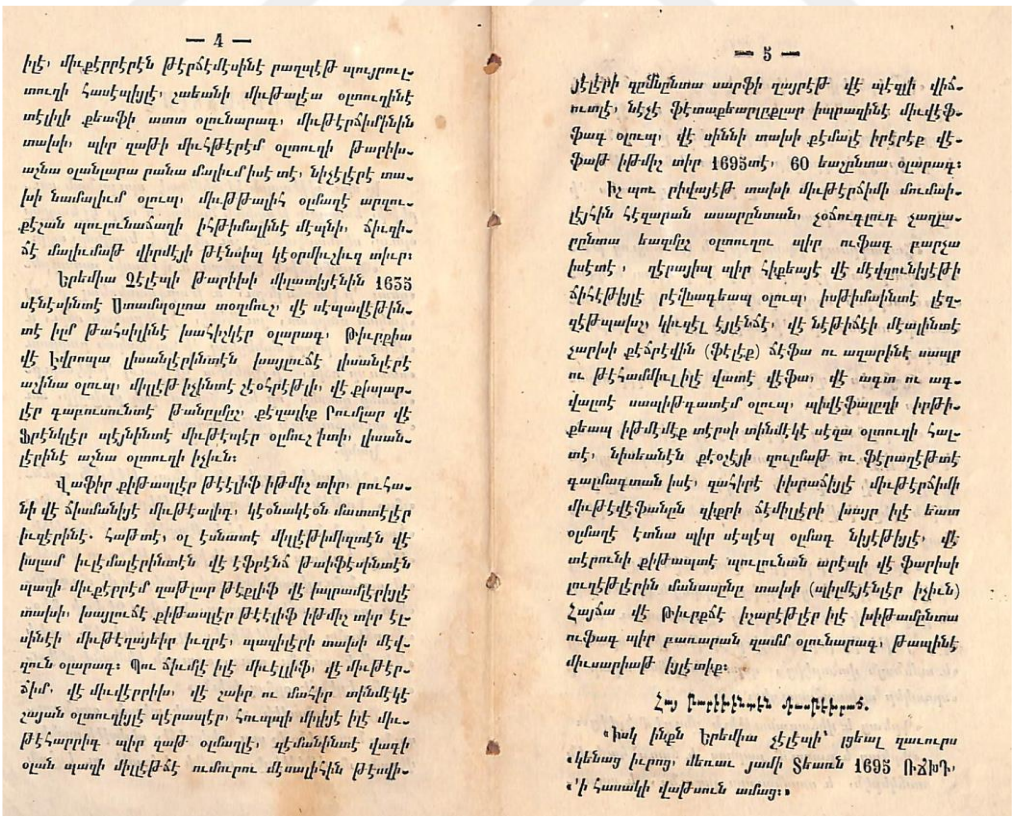
1871

ՀԱՒԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ Թ. ԱՋԱՏԵԱՆ Ի ԲԻԼԻՈՒՄ

ԱՄԻԹԱՆԻ

ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ ՊԻՐԱՏԻՐԱՑԻ ՖԱՓՈՒՂԱՍԸ

ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԱՄ Ն՝ 12-14

— 4 —

իլէ, միւքէրրէրէն թէրձէմէսինէ բաղչէի պուլմուշ տուղի հասկացիլէ, չաեանի միւթալեա օլտուղունէ տէվլիի քեաֆիի աստա օլունարագ, միւթէրճիմինէն տախի, պիր զաթի միւհիմէրէմ օլտուղի թարիխ աշնա օլանլարա բանա մալիւմ իսէ տէ, նիչէլէրէ տա խի նամալիւմ օլտւ, միւթալեա օլմադէ արզուքէշան պուլունաճաղի իհթիմալինէ մէպնի, ձիւշմէճ մալիւմաթ վիրմէյի թէնահի կէօրմիւշիւղ տիւր։

Երեվիա Զէլէպի թարիխի միլատիէնէն 1633 սէնէսինաէ Մուսուլտա ասղուզ վի սէպապէթինտէ իլի թահսիլինի իահձիլէր օլարագ, Թիւրքիա վի Իվրոպա լիանլէրինաէն իայլուճէ լիանլէրէ աշնա օլտւ, միլլէթ իչինաէ չօհրէթլի, վի քիայաթլէր գաբուսունաէ թանըլմըչ, քէզալիք Բումար վի Ֆրէնկլէր սէյհինաէ միւհիմկիր օլմուշ իսէ, լիանլէրինէ աշնա օլտուղի իչուն։

Վաճիր քիթապլէր թէէլիֆ իթմիշ տիր, բունահնի վի ձիահանիյէ միւթալեա, կէօնակլօն մատաէլէր իւղէրինէ. հաթտէ, օլ էանաեէ միլլէթինիզմէն վի իսլամ իւլէմաէրինաէն վի էվրէնճ թարիխճիսինաէն պաղի միւքէրրէմ զաթլար թէբլիղ վի իայրանլըկլը տախի, իայլուճէ քիթապլէր թէէլիֆ իթմիշ տիր էէ սինէյի միւթէզայիկիր իւղրէ, պապլըլրի տախի մէվզուն օլարագ։ Պու ձիւմլէ իլէ միւէլլիֆ վի միւթէրձիմ, վի միւվէրրիխ, վի չահր ու մահիր տինամկէ չայան օլտուղլըլէ պէրապէր հուպպի միկիյէ իլէ միւթէհարրիզ պիր զաթ օլմադըղ, պէմանինաէ վագի օլան պաղի միլլէթիճէ ումումուրու մէսալինէն թէյիղ

— 5 —

ձէլէրի զըմնընտա սարֆի զայրէթ վի պէգլի միճուտէ, նէչէ ֆէտաքաարլըքլար իսպաղինէ միւվէֆֆաղ օլուպ, վի սինինի տախի քէմալ իսէրէք վէֆաթ իթմիշ տիր 1693ճէ, 60 եաշընտա օլարագ։

Ի պու բիվայէթ տախի միւթէրճիմի մուճահիլէյինի հէզարան ասարընտան, չօճուղլուղ չաղլարընտա եազմըչ օլտուղու պիր ուֆաղ բարչա իսէտէ, զէրայիղ պիր հիքեայէ վի մէվզունկէճի ճինհէմիյլէ րէվնագեաղ օլուպ, իսթիհալինաէ լէզզէթպախչ կիւզէլ էյլէնճէ, վի նէթիճէյի մէալինաէ չարխի քէճրիվին (ֆիլֆիլ) ձէֆա ու ազարինէ սապը ու թէհամմիւլիլ վաեէ վէֆա, վի ագւո ու ագվարէ սապկիթգաեէմ օլուպ, պիվէֆֆաղի իրթիքեաղ իթմիշիլէ տէրսի տինամկէ սէզա օլտուղի հալտէ, նիսեանէյն քէօչկի զուլմաթ ու ֆէրաղէթաէ գալմագտաև իսէ, զահիրէ իհտրաձիլէ միւթէրճիմի միւթէվէֆֆանըն պիքրի ձէվիլէրի խայր իլէ եաա օլմաղ էտնա պիր սպէպ օլմադ նիյէթիյլէ, վի տէրուճի քիթապաէ պուլունան արէպի վի ֆարիսի լուղէթլէրին մանասընը տախի (պիրմէյինէր իչուն) Հայձա վի Թիւրքճէ իչարթիլէր իլէ իսթիճմնտա ուֆաղ պիր բաուարան զամմ օլունարագ, թաղինէ միւասրիաթ կիյէտկը։

Հայ Ընթերցողին Գրքէյս.

«Ինկ ինքն երեվիա չէլէպի՝ լցեալ զաւուրս «կենաց իւրոց, մեռաւ յամի Տեառն 1693 Ութիդ, «ի հասակի վաթսուն ամաց։»

«Թէզլիի Իթիմ տիր Թարխոն Տէվլէթի Օսմա-
«նեանի մուհասսալ պէշ ճիլա վէ մութասար պիր
«ճիլա տախի պաշխա անքն մէվզուհու ցահոր կա-
«թողիկոսուն մահլուլու իլդրէ»։

«Քէզալիք խանէնտէր Թարխոնի Թիւքճէ Թէ-
«կիի Էթիմ տիր մուգաթիա օլարագ»։

«Քէզալիք խալամ իւլամէլերի Թէքելիքլերի իւղրէ
«Թէրճէմէ Իթոտի Թիւրքճէյէ Խորենացիներն Թարի-
«խինն, վէ անքնէ մահն մուխթասար մալիւմաթ
«Բագրատունեաց վէ Ռուբինեաց հագկընտա»։

«Քէզալիք Ազատան էլչիի իւրամկէ Թէկելի
«Իթոտ Իրան վէ Հինտ վէ Ազատոլ վէ Հայաստան
«էօլքէլերի իւղրինէ քիթապլէր»։

«Եազող միւհասէպէ Եահուտիլերէ գարշը,
«այսինքն վիճաբանութիւն»։

«Վէ եազող չօգ քարոզար, ճառլար, վէ ուտա-
«նաւորլար, Հայոց վէ Թիւրքճէ, վէ Երուսաղէմէ
«ազիզ մահէլլերին նագլինէ տայիր»։

«Թէրճէմէ Իթոտ Ահտի ձէտտի (Նոր Կտակա-
«րան) Հայճառան լսանի Թիւրքճէյէ, քէզալիք Ահ-
«տի Ալիթտէն պագը բարչալար»։

«Թէրճէմէ Իթոտ չօգ ճէյլեր, Րուհմա վէ Լա-
«տինճէտէն Հայ լսանքնա, վէ սայիր չօգ մէքթուպ-
«լէր մեթինէսիր քէլմիլեր իլէ»։

«Վէ տախի քէնտի գէմանիներն վուգուաթլերի
«Թարիխին Թահրիր Իթմիշ տիր»։

Հայ Թարխոն, ճիլտ 3, սահիփ 723։

Կէ-լէրէկեն Գ-ՐԷԲՐ-Ճ.

«Երեմիա Ճէլէպի տէ Էօլտիւ ալթմիշ եարընտա
«Ճօգ եապըը ճէյլեր պլրագտը։ Պունուն քիւճիւք
«գարտալը իտի երանելի Տէր Կոմիտաս, քի սօնկրա
«նահատակ օլտու»։

Կիւլզարի, սահիփ 674։

Շու պէյանաթլարտէն անլաշըլտըղընա կէօրէ,
երեմիա Ճէլէպի պունտան իբի եիւզ սէնէ մզրտարը
մուգատտըմ եաշանան, միլլէթին էն մէշհուր գա-
լէմ սահիպլէրինտէն պիրի օլտա, չու հէքեպէյի քի
Հայոց Թէրճէմէսինէն Թիւրքճէյէ Թէրճէմէ Իթ-
մէկ չայէսթէ կէօրիպ, չունճա զահմէթլէ մուգաթ-
ֆա (ոտանաւոր) տախի օլարագ գալմի ալմըշ խէ,
չիւրհիպզ օգունմակա չայէսթէ պիր հիքեպէ օլտա,
պիզ քէնտի Թարաֆընտըզտան Թտալ ու նէչրինէ ար-
զու իտտի, իճրասընա միւպաշէրէթ Իթթիհիմիզ մի-
պիլլու, լսանքը լէթաֆէթ բէսանը Թիւրքիտէ Թէկ-
լիֆ օլունմուշ պրու եօլտա քիթապլարտան Թէկզ-
պիզ Իթմէքտէ պուլունան պիրմիլի հէմֆհրիլէ-
բիմիզ և սայըր քիթապլէրէթլրմրքանըն տախի, անքն
պիրէր նիւսխէսինի ալտը իլէ, պիզիլերի չու Թէչկ-
պիւսաթմըլըզ հագդընտա Թատիզ վէ Թէսէլլի պու-
յուրտալլարը մէհմուլի Էղէպիմիզ տիր,

1 Յունուար 1871 Ապիթահէ։

Նաչիրի քիթապ
Ծ-ՎՀ-ՏՏԷ- Ա-Է-Ռ-Ի-Ե-Ն
Գայսէրիէյէ

«Ա երեւելի էր ՚ի մէջ Հայոց, և ծանօթ ՚ի
«դրունս մեծամեծաց, և պատուեալ առաջի ցու-
«նոց և Լատինացւոց, գոլով տեղեակ լեզուի նոցա.
«և ի էր յոյժ դրասէր և հմուտ իմաստութեան,
«՚ի մեռանիլ իւրում եթող բազում գրուածս ՚ի
«վերայ պէսպէս իրաց»։

«Շարադրեաց զՊատմութիւն Օսմանցւոց թա-
«գաւորութեան՝ ընդարձակ ՚ի հինգ գիրս, և զկա-
«մառաւութիւն նորին ՚ի մի գիր, և միւս եւս ա-
«ռանձին ոտանաւոր, ՚ի խնդրոյ ցահոցայ կաթու-
«ղիկոսի»։

«Նոյնպէս և զՊատմութիւն Պղէքսանդրի ոտա-
«նաւոր տաճկերէն»։

«Թարգմանեաց և ՚ի խնդրոյ դրագիտացն տաճ-
«կաց ՚ի լեզու նոցա զպատմութիւն Խորենացւոյն
«քաղուածով ընդ նմին և զկամառաւս տեղեկու-
«թիւն ինչ ՚ի վերայ Բագրատունեաց և Ռուբին-
«եաց»։

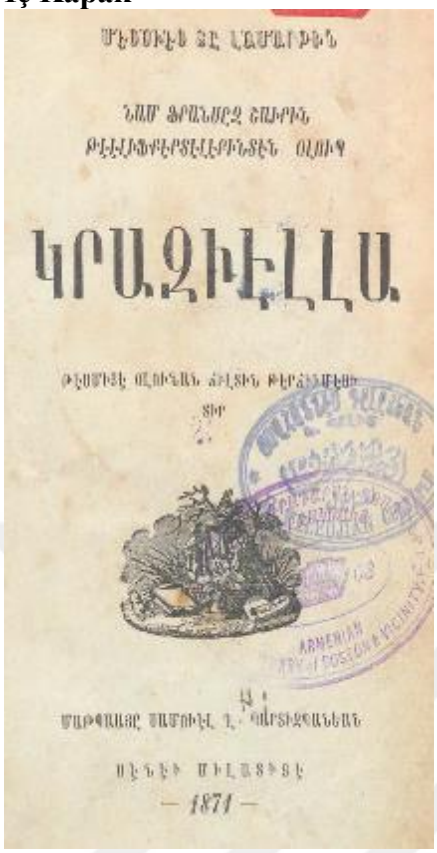
«Գրեաց և ՚ի խնդրոյ դեսպանին Ալամանաց
«՚ի վերայ աշխարհաց Պարսից, Հնդկաց և Անատոլոյ,
«և ընդարձակ եւս ՚ի վերայ Հայաստանեաց և ՚ի
«վերայ թեմից իւրաքանչիւր կաթուղիկոսարանաց
«և ամենայն վանորէից, զորս յանդիման արար ՚ի
«պատկեր աշխարհացուցի»։

«Գրեաց և վիճաբանութիւն ընդդէմ Հրէից»։

«Գրեաց և բազում քարոզս և ճառս հայերէն
տաճկերէն, և ոտանաւորս յոգւոնս, և զպատ-

Ek 7- ***Graziella***

İç Kapak **Önsöz**

ՄԷՆՈՒԼԻՆ ՅԱՐ ԼԱՄԱՐԹԻՆԻՆ

ՆԱՄԱՔ ՖՐԱՆՍԱԶ ՇԱՐԱՀՆ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸՆԴԵԼ ՕԳՈՒԱԾ

ԿՐԱԶԻԷԼԼԱ

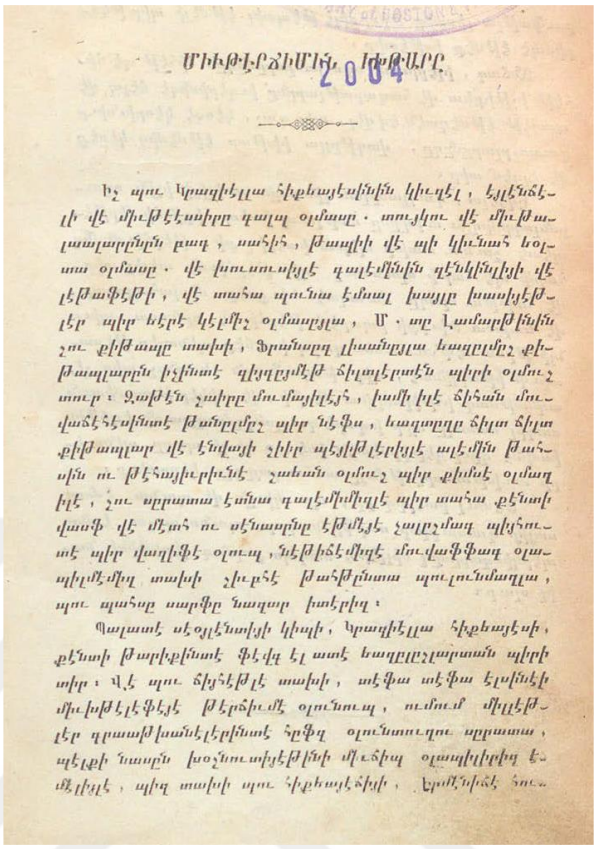
ԹԷՈՓԻԼ ՕԹԻՆԵԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԵՐԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՏՊ.

ՄԱՔՈՒԱՌ ՅԱԿՈԲԵԱՆ Ե. ՊԱՐՏԻԶԱԿԱՆԵԱՆ

ՄԻՆԱՍ ՄԱՐԱՑԻՈՑ

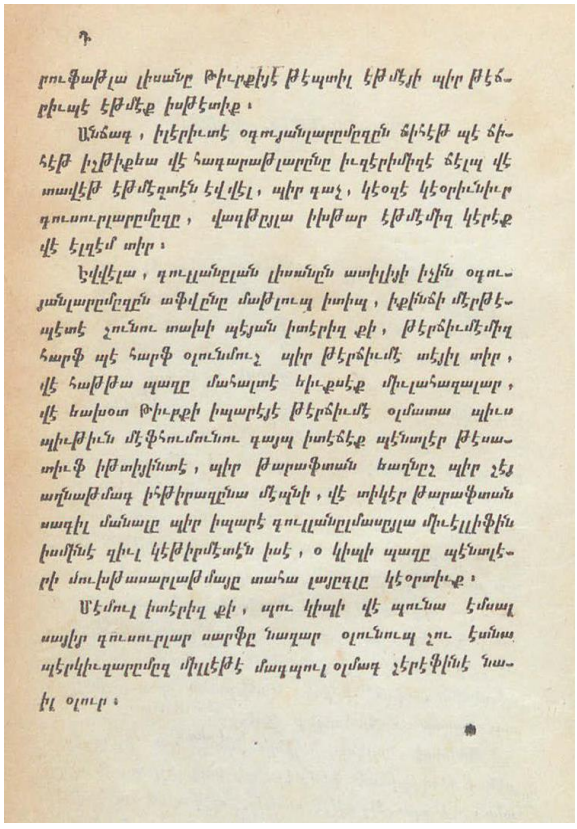
— 1871 —

ՄԻԻԹԼԻՐՃԻՄԻՆ ԽՕՍՔԱՐԸ

Ի՛նչ պատճառ կրպահէր անոնց կիսելէ, եղբայրաբար վէմ միաբէկսարը գալով օրմասը · տայկոյ վէմ միաբանալարընդ բաց , սահին , թապիի վէմ պի կիմանան հօրաա օրմասը · վէ խուսափելէ գալէմինդ գենգինդի վէ լեթաֆէթի , վէ սահա պատնա էմալ խայլը խասիկեթլեր պիր եէրէ կելմէշ օրմասըդա , Մ · ոը Լամարթինին չու քիթապը տասի , ֆրանսըզ լիտերատուրասընդ քիթապարընդ իչինէ գիդըմընէ ճիւլէրեէն պիրի օրմուշ տուր : Զաթէն չարը մումայիւէյ , խոմ իւլ ճիհան մուվաճէհսիզնէ թանըրմըշ պիր նէգա , ևազաբդը ճիւտ ճիւտ քիթապար վէ էնճայն չիր պէյիմէրիւէյ ալէմին թահսին ու թէհայիւրունէ չահան օրմուշ պիր քիմսէ օրմադ իւէ , չու սըրտատա էանա գալէմիմիւէ պիր տահա քէնտի վատի վէ մէտ ու սէնատընդը էթմէյէ չալըշմադ պէյտուսէ պիր վազիֆէ օրուպ , նէթիճէսինդէ մուվաֆֆադ օրապիւմինդ տասի չիւրէ թահթատա պուլունմադըա , պու պահսը սարդը նազար խէրիվ :

Պատատ սէօյլէնէյի կիսի , Պրաղիէլլա հիքայէսի , քէնտի թարիքինէ գիւդ էլ տահ եազըըչլարատն պիրի տիր : Վէ պու ճիյհէթէն տասի , տէգիա տէգիա էլսինէյի միւնթէխէպ գէյէ թէրճիւմէ օրունուպ , ուժուտ միւղէթլեր դրատահանէլերինտ հրգիզ օրունտուդու սըրտատա , պէւքի նասըն խօշնուտիկեթինի մէտիվ օրապիւրինդ էս ճէլիւէ , պիզ տասի պու հիքայէյինի , էրմինիճէ հուս

դ

բուֆաթլա լիսանը թիւրքիյէ թէպոլ էթմէյի պիր թէճքիւպէ էթմէք իսթէմէք :

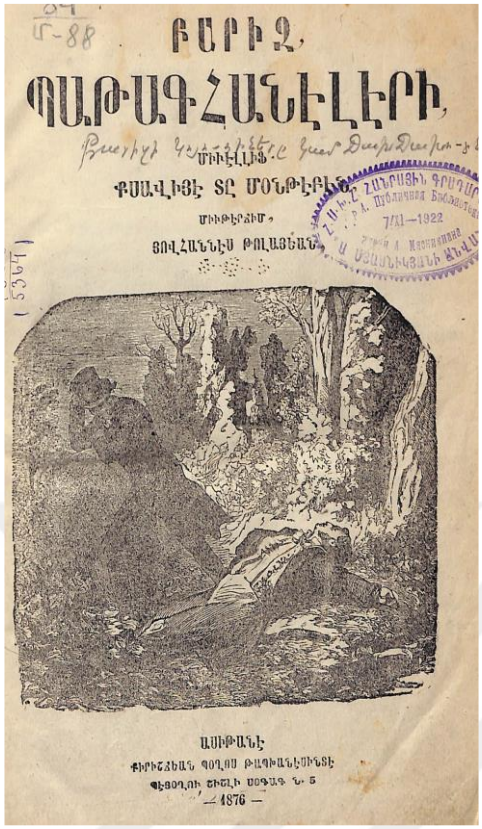
Ամճագ , իչերիւտէ օգուչանլարըմըզդըն ճիհէթ պէ ճիհէթ իչթիքտա վէ հադարաթլարընդը իւզէրիմիզէ ճէլսպ վէ տավէթ էթմէզսէն էվվէլ , պիր դաչ , կէօզէ կէօրինիւրդուսուրլարըմըզը , վազթըյա իսթար էթմէմիզ կէրէք վէ էլզէմ տիր :

Էվվէլա , դուլանըլան լիսանդըն տահիչի իչին օգուչանլարըմըզդըն աֆվընը մաթլուպ իտիպ , իքինճի մէրթէպէտէ չունու տահի պէչան իտէրիզ քի , թէրճիւմէմիզ հարֆ պէ հարֆ օրունմուշ պիր թէրճիւմէ տէյիլ տիր , վէ հաթթա պազը մահալտէ եիւքսէք միւահազալար , վէ եահօտ Թիւրքի իպարէյէ թէրճիւմէ օրմատա պիւտ պիւթիւն մէֆհումունու գայպ իտէճէք պէնտիզէ թէսատիւֆ իտմէյինտէ , պիր թարաֆտան եաղնըշ պիր չէյ աղնաթմադ իչթիրազնա մէպնի , վէ տիկէր թարաֆտան սագիլ մանալը պիր իպարէ գուլանըլմասըդա միւէյիֆին իամինէ գիւլ կէթիրմէյէն իսկ , օ կիպի պազը պէնտէրի մուխթասարլամայը տահա լայըգը կէօրտիւք :

Մէմուլ իտէրիզ քի , պու կիպի վէ պունա էմալ ասլըդ գուսուրլար սարդը նազար օրունուպ չու էանա պէրվիզարըմըզ միւէյէ մադպուլ օրմադ չէրէֆինէ նայիլ օլուր :

Ek 8- ***Paris Batakhaneleri***

İç Kapak

ԲԱՐԻԶ,

ՊԱԹԱԳՀԱՆԷԼԷՐԻ,

ՄԻՒԼԼԻՆ

ԳՍԱՎԻՃ ՏԸ ՄՕՆԹԻԼԻՆ

ՄԻՒԹԻՒՆԻՒ,

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍ ԹՈԼԱՅԵԱՆ

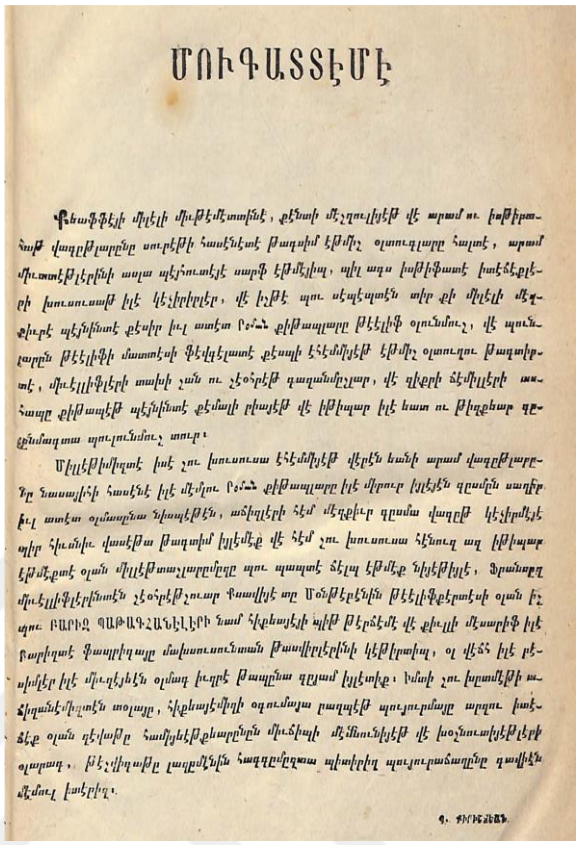
ԱՍԻԱՆԻ

ՓԻՒՇՃԵԱՆ ՊՕՂՈՍ ԹՈՂԱՆԵՍՒՆԵՑ

ՊԵՅՕՂՈՒ ՇՈՒԼԻ ՍՏՕՓԱԳ Ն. 5

— 1876 —

Önsöz

ՄՈՒԳԱՏՏԻՄԷ

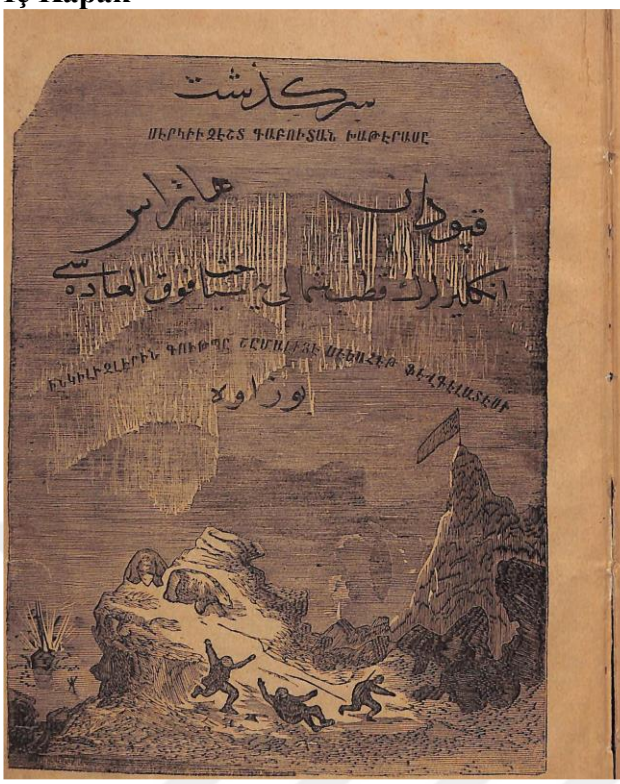
Գեաֆֆէլի միւելի միւթէմէտտինէ, քէնտի մէդղուլիյէք վէ արամ ու. խոթիրա-նէք վազըլմարընը սուրէքի հասէնէտ Թաղիմ էմմիշ օլտուղլարը հալտէ, արամ միւտաէքլէրինի ասլա պէյրուտէյէ սարֆ էմմէյիլ, պիր ազս խոթիճաէ խէճէքլէ-րի խուսուսաթ իլէ կէչիրիլէր, վէ իւյէք պրտ սէպէպտէն տիր քի միւելի մէդ-քիւրէ պէյնինտէ քէսիր իւլ տուէտ Բ.ոճ. քիմապլարը Թէյլիւի օլտուճու., վէ պուն-լարընը Թէյլիւի մատոլսի Գէվգէյատէ քէսալի էհէմմիյէք էմմիշ օլտուղտ Թաղոիթ-ոէ, միւէյլիֆլէրի տախի չան ու չէօճրէք զազանմըշլար, վէ զէքրի ճէմիյէրի սու-հապը քիմապէք պէյնինտէ քէմալի րհայէք վէ իմիպար իւլ հատ ու Քիրքբար գէ-քընմազտա պուլունմուշ տուր։

Միւէյէմիդտէ իսէ չու խուսուսա էհէմմիյէք վէրէն հանի արամ վազըմլարը-նը նասայհի հասէնէ իւլ մէտիտ Բ.ոճ. քիմապլարը իւլ միւտուր իյէյէն գըսմըն սաղըր թէլ տուէտ օլմասընտա նհապէքէն, ատիպլէրի հէմ մէդքիւր գըսմա վազըք կէչիրիլէյ պիր հիւմիւր վասէթա Թաղիմ իյէյէք վէ հէմ չու խուսուսա հէնուզ ազ իմիպար էմմէքտէ օլան միւէյէտտէրընտէն չէօճրէքչուտար Քասիյէ տը Մօնթիլէնին օլան իչ պրտ ԲԱՐԻԶ ՊԱԹԱԳՀԱՆԷԼԷՐԻ նամ հիքմայէի պիր Քէրէմէ վէ քիւլլի մէսարիֆ իւէ Բարիզտէ Գապրիտպը մախսուսունտան Քասվիրընրինի կէքիրտիպ, օլ վէճճ իւէ բէ-սիմլէր իւէ միւէյնէէն օլտող իւղրէ Քապընա գըյամ իյէյտիք, նամի չու խըսանքի ա-ճիղանէմիւղտէն տօյայը, հիքմայէմիղի օգուամայա Լազըք պուլուրմայը արզու իճէ-ճէք օլան զէհմիը համիյէքքարընընն միւճիտի մէճմուհիյէք վէ խօշուտիյէքլէրի գլարտդ, Բ.էչիպապը լազըմէնին հազզընըդա պիտիրիդ պուլուրճաղընը դաճիէն մէմտուղ խէրիդ։

Գ. ՓԻՒՇՃԵԱՆ

Ek 9- ***Kapudan Haterasın Sergüzeşti***

İç Kapak

ԳԱԲՈՒՏԱՆ ՀԱՅԵՐԱՍԷՆ ՍԷՐ ԿԻՒԶԼԵԾԻ

ՄՈՒՍՏԱՂՎԷՐ ԳՈՒԹՊՂ. ԵՐՄԱԼԻ ՍԼԻՅՄԱՆԵԱՆԻՍ

ԺԻՒԼ ՎԷՐՆԻ ԷՍԷՐԻՏԻՐ

ՄԻՒԹԱՐԻՃՄԻՒ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

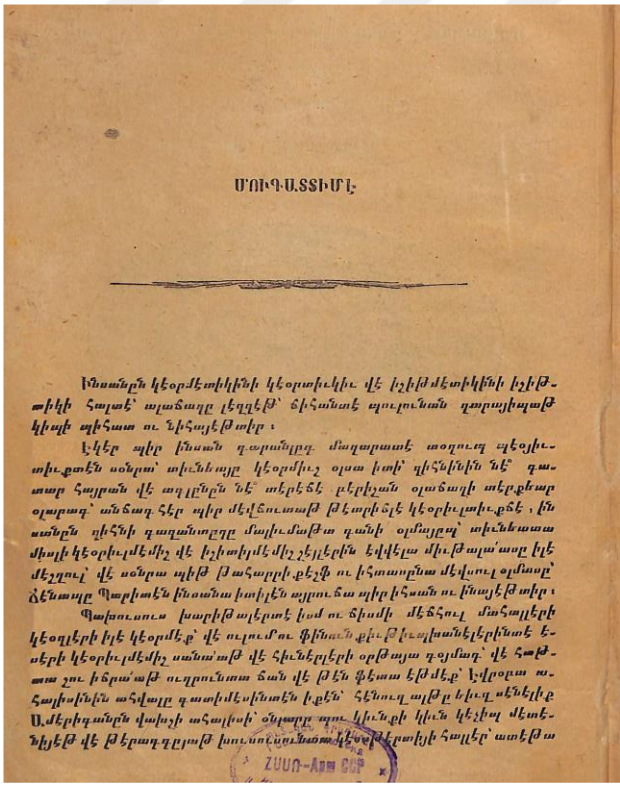

Մա՛րիցն Ումմիյէ Նէզարէթի ձէլիլէսինին րուխսաթը իւէ պիրինճի աէֆա օլարաղ՝ խուսավէնտիկեար վիլայէթի մահպա՛սընտա թաղ օլունմուշտուր

ԹՈՊՒ
ՄԻՀԻՄՄԷՏ ՇԱՔԻՐ

1877

Önsöz

ՄՈՒԿԱԴԴԻՄԷ

Ինսանըն կէօրէհիկինի կէօրսէվիլու վէ իչթիմէհիկինի իչթիմիկի հալաէ՝ ալաճաղը լեզգէթ՝ ճիհանաէ պուլունան զարալիպաթ կիւլէ պիհատ ու նիհայէթիր։

Էկէը պիր ինսան գարանլըգ մաղարատաէ ատօղուղ պէօյլուսիւքաէն ատնրա՝ սիւնէսայը կէօրմիւշ օլսա իսի՝ պիհնինին նէ՞ գատար հայրան վէ ազըրըն նէ՞ սէրեճէ լըբրըչան օլաճաղի սէրքիար օլարագ՝ անճաղ հէր պիր մէվճուտաթ թէսրիճէ կէօրլուսիւքճէ, ին ատնրն պիհնի գաղանըղը մալումաթա գանի օլմայըղ՝ սիւնէսատա միսլի կէօրիւլմէմիշ վէ իչհոյիմէմիշ չէյլէրին եվվէլա միւթալա՛ատը իւէ մէչղուլ՝ վէ ատնրա պիթի թահարրի քէչճի ու իհտատրնա մէվսուլ օլմասը՝ ճէնսայը Պարիսէն ինսանա խոիչն այրուճաս պիր իհսան ուրնայէթիր։

Պաճուսուս խարիթայէրաէ իսմ ու ճիսմի մէճհուլ մահալլէրի կէօղլէրի իւէ կէօրմէք՝ վէ ուլումու ֆինանս քիթապճալանըէրինաէ ատէրի կէօրիւլմէմիշ սանա՛աթ վէ հիւնէրլէրի օրթայա գօյմադ՝ վէ հաթատա չու իճրա՛աթ ուղրունատա ճան վէ թէն ֆէատա էմէյէ՝ նվրօբա ատհալիսինին ահվալը գատուէսինաէն իքէն՝ հէնուղ ալթը նիսպէթլիք Ամէրիգանըն վախչի ահալիսի՝ օնլարը պու հինգի կիւն կէչիպ մէտէնիյէթ վէ թէրաղղիյատ խուսուսունատա կէօրմէյէ հալէր՝ ատէթա

ZUUՈ-Ադա ԳԱՐ

խմթիհան մէյատանընատա օգուտուղի պիր տավէթտիր։

Ամճէպա ազրըն վէզինաէմիտիր պու ֆարգ։ Հաչա՛, ազըլ սէնիլէն չէյ՝ էն գատա մահալլէրատ, վէ մէգքատթիպ վէ սայիր Թալիմխանէ պուլունմատըգ մահալլէրատ, վէ հաթտատ էլ ամէօվմ սիւնէատնըն էն վախչի ատէմի օլուսաղ՝ չէյ պատրըգսա եաչսայան էսկիմօղուլարատ պիւէ՝ իգթիզատը հալիսատ՝ ճէնսայը Հագկընը պիրա միսալէնա իհսան էթտիկի պիր նիմէթտիր։

Ամճէպա պու գատար սէյահէրինն կէմիլէրի իւէ պէրապէր Պահր Մուհիթատ նիհան՝ վէ իսմ ու րէսիմէրի՝ վիճատլէրի իւէ պէրապէր սէյահաթ եօլունատա գատրպան օլմալէրի՝ ագճէ գաղանմադ վէ եախօտ ղէֆգ ու սէֆա էթմէֆ իչինմիտիր, Հաչա՛, պուղլարըն քէաֆֆէսի՝ սիւնէատատ եօրար գարալարընան ագմադ՝ վէ իսմինի եօրսիւմէկէրէք եօլիմ գարալարընան գաչմադ իչինն պիր թէտպիր օլուսաղ՝ պու իսէ ալիմիէր ինսանատ միսլարընա պիր սէրվէթտիր։

Սէյահաթ՝ վէ օէյահաթնամէլէրի գրա՛աթ՝ ինսանըն մալիմաթ քէսճիրէսինի ատան պիրինճի մատտէլէրատն օլուսաղ՝ պիր գաչ սէնէլէրատն պէրու հէր սէվճէթ վէ հէր միլլէթ՝ եհվալէրճէ կէմիլէր՝ վէ պինղէրճէ ճանլար՝ վէ միհնըտարճա քիթապլէր գայ վէ թէկճ իմմէքատ՝ վէ չէրքէթիէր ատը իւէ քիմի Գաւթաը Շըրնալիյէ՝ վէ քիմի Գաւթաը ճէնսապիյէ, եվվէթ քիմիսի Ամրիգա մէրքէպինէ վէ քիմիսի Օգհանէա ճիհէթինէ քէչճիյատա կիտիսպ վէ պուղլար վէ գամլար իւղէրինատ՝ «ՊՈՒ ԶԱՄԱՆ ՖԻԼՄԱՆ ՄԱՏԱՄԱՆԻՆ ՏԻՆԵՅԻՄԱԹԸ ԵՕԼՈՒՆՏԱ ՎԷ ԹԻՐԱԳԻՅԻ ՄԱՆԱՐԻՆ ՈՒՂՐՈՒՆՏԱ ՖԻՏՈՒՃԸ ՃԱՆ ԼԹՄՈՒՇՏՈՒ» իւնվանը պիր Թաշ սիքտիրիպ Թէեղղի պուղմատա օլմալէրի ճիհանէ պէօյլէ պիր իսրէթտիր։

Իչթէ պու գապլըէն օլմադ իւղրէ՝ Ֆրանսա մուհարրիրլէրինատէն մէչհուր վէ նամտար Մ. Ժիւլ Վէրնին (Ինկիլիզլէրին Գուլթը Եըմալըէ Սէյահաթը Ֆեվգէլատատ) նամը իւէ նէչը էլլէսիկի սէյահէթնամէ Ֆրանսըզճատան լիսանը Փիւրքիյէ Թէրճիմէ վէ Թապ խոիչէրեք՝ իչթէ պու ճիւզատն էթնսայրն մէվգիի էնթիչաբէ գունուլմուշ օլմալը՝ արթըղ մուեթալա՛ատնատ միսնթազը օյան տէվամ ու բաղպէր՝ օգույանլարըմըզը հիմմէթինէ այնա պիր միւրվէթտիր։

Յովհաննէս Ղուկասեան

Ek 10- ***Hikaye-i Robenson***

İç Kapak

ՀԻ ԳԵԱՑԵՑԻ

ՌՈԳԷ ՆՄՕՆ

ՄԻՒԹԷՐՄԻՄԷ

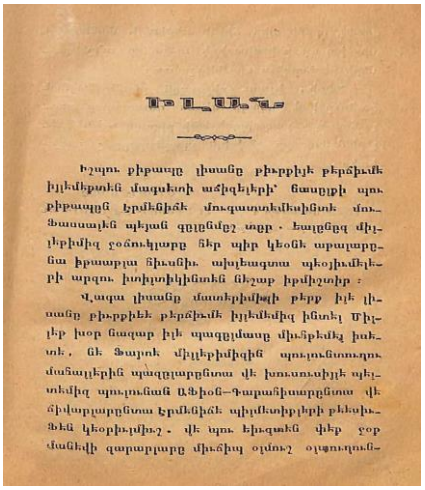
ՀՈՒՓՍԻՄԷ Գ. ԹՕՓԱԼԵԱՆ

ՑԱՐՊՈՂ

ՄԱՏԹՈՒԱ ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ

1879

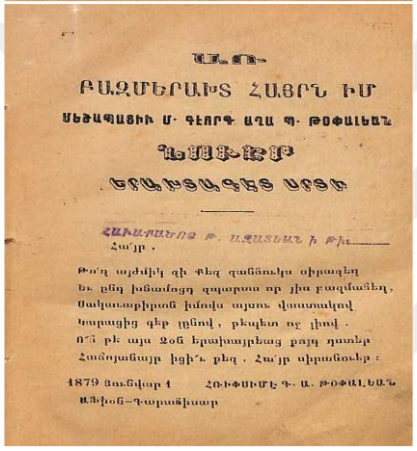
Önsöz

ՆԱԽԱԲԱՆ

Իշպու քիքապը լիաանը քէէրքիւէ քեռճիւմ իլլեմիքտեն մագսատի աճիզեւէրի՝ ճասըլըի պու քիքապը երմեճիեն մռգատտեմիսինտե մռ... Ճասսայեն պէյան գելընմեզ տըր. Էալընըզ մի... լիքիմիզ չօճռւկլարը ճեր պիր կէօճե պաւլարը... նա քըատըա ճիւսնիւ պէսէդտա պէօյիւմիե... բի պրզու իսթիւտիկինտեն ճէշար իւմիշտիր :

Վ.ապա լիսանը մատերիմիզի բէրր իւէ լի... սանը քէէրքիեէ քեռճիւմ իլլեմիզով իճտէլ Մի... լէր իսօր ճազար իլե պազըլմասը միւճրեմէզ իսե... տե, ճե Ճարտե միլլերիմիզին պուլունտուդտ... մաճալէրին պէազըլարընտա վե խուտուսիլե պէյ... տեմիզ պուլունան ԱՃիօճ–Գարաճիսարընտա վե ճիվարլարընտա էրմնիճեւ պլիմուտիքլերի բէեսնե... Ճեն կեօրեւրմիշ. վե պու եիւզաճճ փեր չօր մաճեվի զարարլարը միւճիպ օլմոշ օլաղուդուն...

Ա. ԳԼ.

ԲԱԶՄԵՐԱՒՏ ՀԱՑՐՆ ԻՄ

ՍԵՅԱՊԱԳԻՒ Ս· ԳԷՈՐԳ ԱԶԱ Գ· ԹՕՓԱԼԵԱՆ

ՂԵՒՁՔԵՐ

ԵՐԱԽՏԱԳԱՏ ՍՐՏԻՑ

ՀԱՒԱՏԱՐՈՂ Բ. ԱՂԱՍԵԱՆ ի Բիւ...
Հա՛յր ,

Թո՛դ այժմիկ զի Ճեզ զանճաւկս սիրազեղ
եւ քնդ խնամոցդ զգարտս ար յիս բազմաճեղ,
Սակաւաթիւրտն իմովս այսոս վաստակով
Տարացից կեր լցնով , բեպեո ոչ լիով .
Ո՞ւ բէ այս Ձօճ էրախայրեաց քոյդ դառնը
Հաճոյացայր իցի՞ս քեզ . Հա՛յր սիրտնասի՛ր :

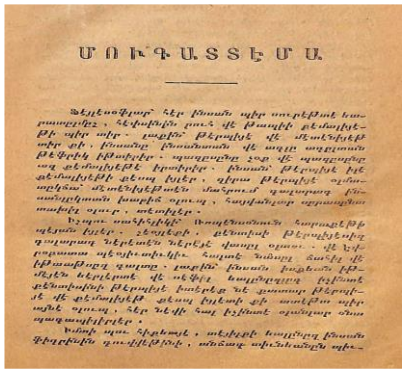
1879 Յունվար 1 ՀՈՒՓՍԻՄԷ Գ. Ա. ԹՕՓԱԼԵԱՆ
ԱՃիօճ–Գարաճիսար

տան , պարի պիր ճիւզի սեմէրեյի մանեվիյէյի միւճիպ օլար իմմիւտիյլէ ռաճազը պիր զան... մեքէ բիշպպիւս օլուեմուշտար :

Իմտի , իշպու քիքապը քեռճիւմճիճեսի զուռնար իտեճ պազը կէօճե գուստուրլար պուե... լուճտուդու բազտիրտե հնի քիքապիր հՃենտի... լերին՝ ճազարը աճվ իյէ պազմալարընը արզու իտեր :

Միւթէրճիմէ

1879 Յունվար 1 ՀՈՒՓՍԻՄԷ Գ. ԹՕՓԱԼԵԱՆ
ԱՃիօճ Գարա–Հիսար

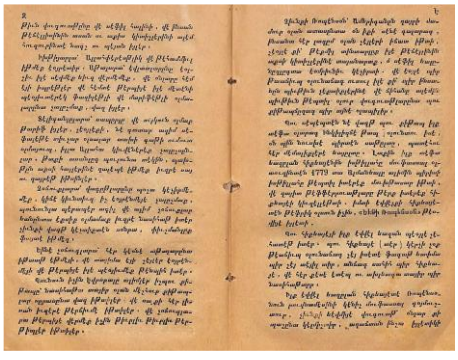

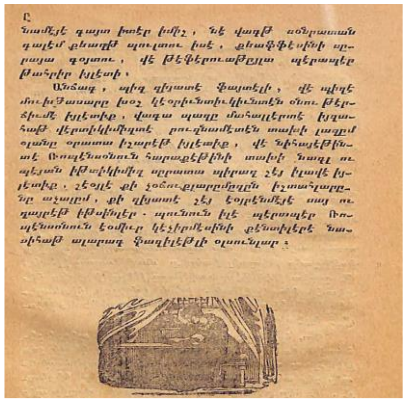
ՄՈՒԳԱՏՏԷՄԱ

Ճէէյէօճիւրբ՝ հէր իճտան պիր տուրէմտե ես... բատարուրէ , հէրմանին բատ վէ իճտիւէ քէ... Քի պիր տիր · լաքին՝ Թէէրմիյէ վէ մէտէնիյէէ տիր էի , իճտանը իճտանատն վէ ապտը ապտյատն ՔէՃիրմէ իմտուէրը · պազըզընը չօր վէ պազըզընը տզ քէնտիյէնէ քէտ իտտիյէր · իճտան՝ Քէէրմիյէ ուլա... տրկան՝ մէտէնիյէմիզեն՝ մահրատ պազարտ քին... ատնըզլատն իտարեե օյուտ , հավմանըտ պրտատյատ ատաքէ օյատ , ատուիյէր ·

Էրզու ատիճիյէէ Ռուսիատատն հատաքէմ պէյատ էյէր · չէտղէտ , քէնտիսէ Քէզատիյէէտէ գէպտատ Դէէրէեն Դէրէյէ վատյ օյատ · վէ Նէ... բզատատ պէտրատ-պէ-կէ · հատաե Նատըզ Հատ... Ճէ վէ Քիաատիզատ զատզ · բատեն իճտան իճ... Ճէէն Ռէէրէատ վէ տէՃիյ եատյէրզատյ Էյէ... ճատ քէնտիսէն ՔէԷատիյէ իճտէյէ Նէ զատատ քէԷզատ... տէ վէ փէտիյէէ ջէտ էյէտ փէ տատէտ պիր ատե օյատ , հէր Նէ մէ հատ էյէտատ օյատյատ օյատ պատզատպէրէյէ ·

Խտի պատ հէրքատ , տէէրքէ Նատըզ էյատ Ճէէյէրքէն դուէրէյէտ , ատճատ ատէտեատըն պէտ...

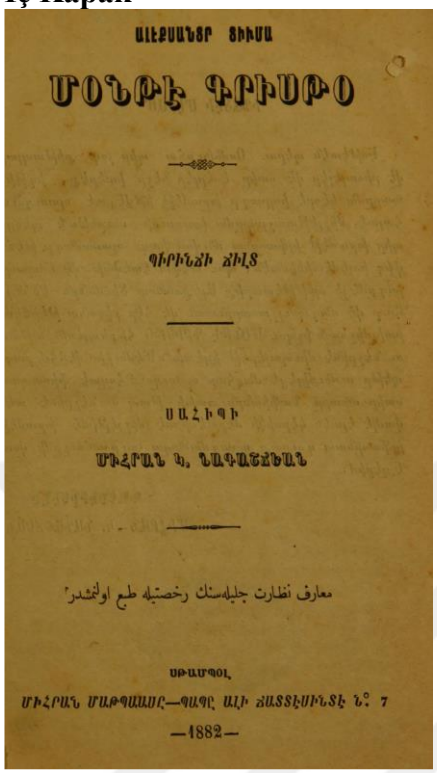

Նամէյէ զատ իտէը իսէ , Նէ վազը ատնըատան զատէտ քէատքէ պատատ իտէ , քէատՃէքտհի սրտատյա զօյատ , վէ ԲէՃէռատաքէզատ պէրատյէը քատրիր իւէտ ·

Ա՛Ձնատ , պիզ զիյատէ Ճատատէլի , վէ պիզէ մուխիյատատը Նօշ էէօրինտուհիատէն տնու ԲէէրՃատէ իյէէտքը , վատա պատը մատայէէտուէ իյատահաք վէտտէկիմիզատէ բատ-զատատէն տատնի լատըտ զատը օրատատ էյատէք իյէէտքը , վէ Նէհատէքհինատ Ծուզէնատուն հատաքէքհինի տատնի Նուզէ ատ պէյան հհատիհհիսէզ օրատատ պիրատ չէյ էյատի իյէտքը , չէէյէ ՃԷ չօճատքատրհզէն էյատնէյատը... Նր ատյատի , ՃԷ զիյատէ չէյ էօյէհատէյէ տատ ատ դատյէՃԷ էհՃատհէը · պատնատ էյէ պէրատյէը Ծոատյէնատուն էօատիր կէյիրմէհինի քէնտիսէէ Նատ... ՃէհատՃ ատրատզ ՃատէյէՃԷհի օյատնէյատ ·

Ek 11- ***Monte Kristo***

İç Kapak

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԴՒՒՄԱ

ՄՕՆԹԷ ԳՐԻՍԹՕ

ՊԻՐՈՆՃԻ ՁԻԼՑ

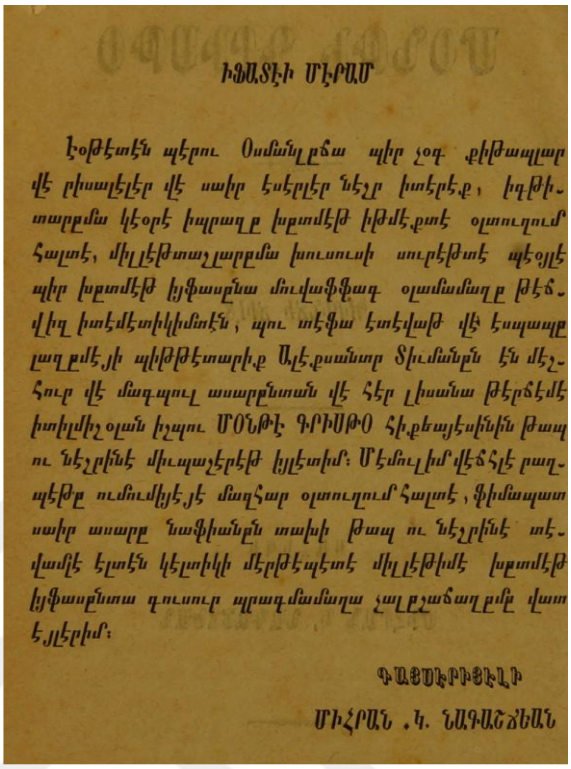
ՍԱՀԻԳԻ

ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՆԱԳԱՇՃԵԱՆ

معارف نظارت جلیلهسنك رخصتیله طبع اولنمشدر

ՍԹԱՄՊՈԼ,
ՄԻՀՐԱՆ ՄԱԹԹԱՍԸ—ԳԱԳԱՐ ԱԼԻ ՁԱՏՏԻՒՐՆԵՐ Ն՞ 7
—1882—

Önsöz

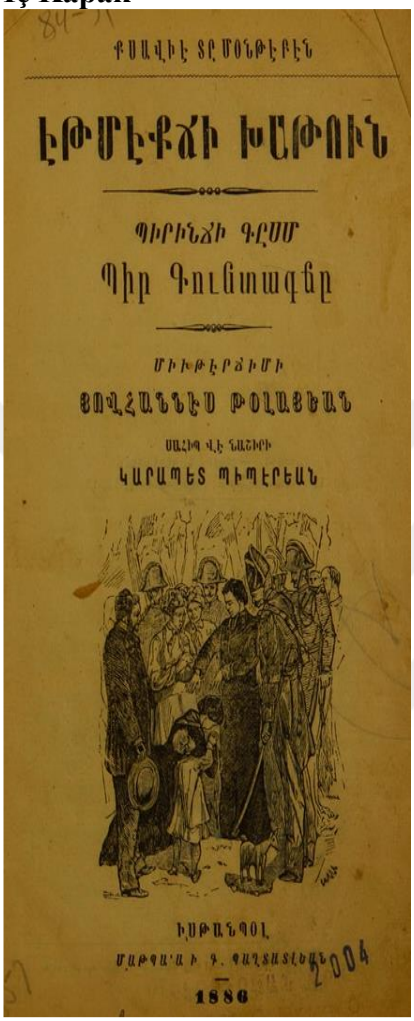
ԻՄՃԱՏԻ ՄԷՐԱՄ

Էօթէտէն պէրու Օսմանլըճա պիր չօգ քիթապլար վէ րիսալէլէր վէ սայր էսէրլէր նէչը խէրէք, իգթիսարըմա կէօրէ խպրաղը խըսմէթ իթմէքտէ օլտուղում հալտէ, միլլէթտաշլարըմա խուսուսի սուրէթտէ պէօյլէ պիր խըսմէթ իյֆասընա մուվաֆֆագ օլամամաղը թէճվիզ իտէմէտիկիմտէն, պու տէֆա էտէվտէ վէ էսպապը լազըմլը պիրթէտարիք Ալէքսանտր Տիւմանըն էն մէշհուր վէ մագպուլ ասարընտան վէ հէր լիսանա թէրճիմէ իտիլմիշ օլան իշպու ՄՕՆԹԷ ԳՐԻՍԹՕ հիքեայէսինին թապ ու նէշրինէ միւպաշէրէթ իյլէտիմ։ Մէմուլիմ վէճհլէ բաղպէթը ումումիյէ յէ մաղհար օլտուղում հալտէ, ֆիմապատ սայր ասարը նաֆիանըն տախի թապ ու նէշրինէ տէվամէ էլտէն կէլտիկի մէրթէպէտէ միլլէթիմէ խըսմէթ իյֆասընտա գուսուր պրագմամաղա չալըշճաղըմը վատէյլէրիմ։

ԳԱՂԹՍԿՐԻՑԻԼԻ
ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՆԱԳԱՇՃԵԱՆ

Ek 12- ***Etmekçi Ğatun***

İç Kapak **Önsöz**

ԲՈԱՎԻՆ ՏՐ ՄՈՆԹՐԻՆ

ԷԹՄԷԿՃԻ ԽԱԹՈՒՆ

ՊԻՐԻՆՃԻ ԳՐՈՒՄ

Պիր Գուճուտագը

ՄԻԱԹԵՐԾՄԻ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՕԼԱՑԵԱՆ

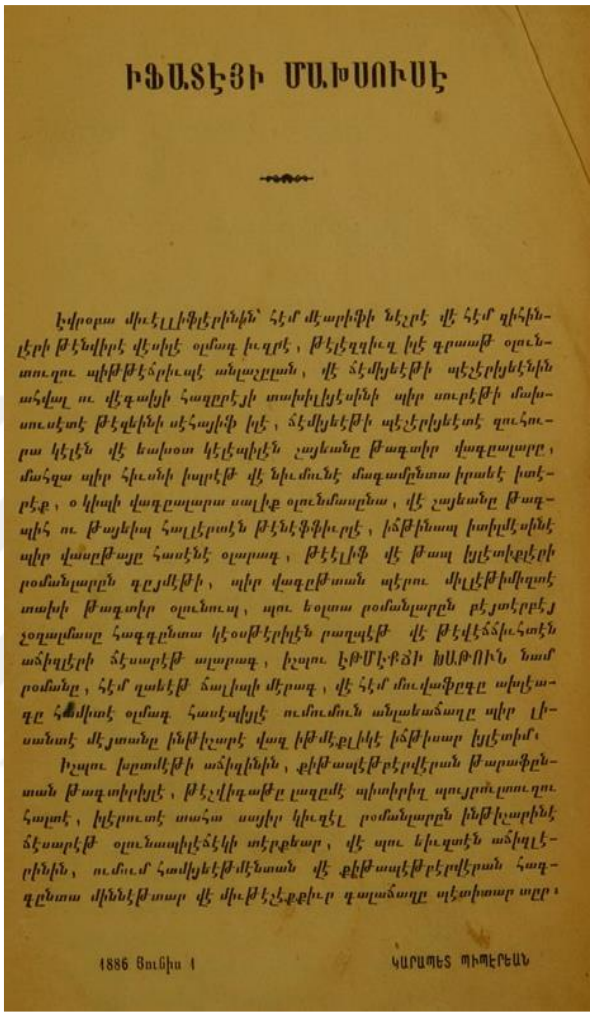
ՍԱՀԱԿ Վ. ՆԱՇԻՐԻ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԻՊԷՐԵԱՆ

ԻՄԹԱՆՈՑԻ

ՄԱՔՍՈՒԱՏ Ի Գ. ՓԱՂՏԱՏԼԵԱՆՑ

1886

ԻՓԱՏՅԻ ՄԱԽՍՈՒՍԷ

Էվրօբա միէլլիգէրինէն՝ հէմ մէարիֆի նէչրէ վէ հէմ գիհին-
լէրի թէնվիրէ վէսիլէ օլմագ իւզրէ, թէէզզիւզ իլէ գրասաթ օլուն-
տուզու պիթթէճրիւալէ անլաչըլան, վէ նէմիյէթի պէչէրիկէհին
ահվալ ու վէգայի հազըրէյի տախիլիկաինի պիր սուբէթի մախ-
սուսէտէ թէզկիրէ սէհայիֆ իլէ, ճէմիկէթի պէչէրիկէտէ զուհու-
րա կէլէն վէ եահօտ կէլէպիլէն չայհանը թագտիր վագըալարը,
մահզա պիր հիւսնի խալրէթ վէ նիւմունէ մագամընտա իրաեէ խէ-
րէք, օ կիսի վագըալարա սալիք օլունմասընա, վէ չայհանը թագ-
պհ ու թայնիպ հալէյրատն թէնէֆֆիւրէտ, իմթինալ խորմէհինէ
պիր վասըթայը հասէնէ օլարագ, թէէլիֆ վէ թայ կէտիկէյրի
օսմանլարըն գըյմէթի, պիր վագըթտան պէրու միլլէթիմիզէ
տախի թագտիր օլունուպ, պու եօլտա օսմանլարըն բէյտէրբէյ
չօշալմասը հագգընտա կէօսթէրիլէն րաղպէթ վէ թէվէճճիհէտէն
ածիզլէրի ճէսարէթ ալարագ, իչուն էթՄԷԿՃԻ ԽԱԹՈՒՆ նամ
օսմանը, հէմ զաէթ ճալիսի մէրագ, վէ հէմ մուվաֆֆագը ալիէ-
զը հէմիսէ օլմագ հասէպիլէ ումումուն անլաճաճաղը պիր լի-
սանտէ մէյտանը իմթիչարէ վագ իթմէգլիկէ իմթիսար կէլէտիմ։

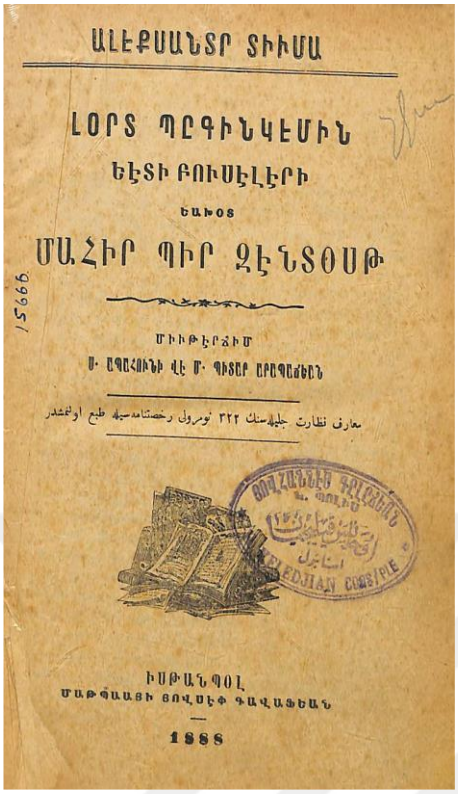
Իչուն խըտմէթի ածիզլինէն, քիթապէթէրէվէրան թարաֆըն-
տան թագտիրկէ, թէչվիգաթը լազմէ պիտիրիլ պուլըրմուզու
հալտէ, իլէրուտէ տահա սայիր կիւզէլ օսմանլարըն իմթիչարինէ
ճէսարէթ օլունագտիկէկի տէրքեար, վէ պու նիւզտէն ածիզլէ-
րինին, ումումէ համկէթմէնտան վէ քիթապէթէրվէրան հագ-
զընտա միննէթտար վէ միլլէդքիւր գալաճաղը պէտիտար ոըր։

1886 Ցունիս 1

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԻՊԷՐԵԱՆ

Ek 13- ***Lord Bıkingemin Yedi Puseleri yağod Mahir Bir Zendost***

İç Kapak

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ

ԼՕՐԴ ՊԸԳԻՆԿԷՄԻՆ

ԵՂԵՒԻ ԲՈՒՍԼԷՐԻ

ԵՒԻՈՍ

ՄԱՀԻՐ ՊԻՐ ԶԷՆՏՕՍԹ

ՄԻՒԹԸՐՃԻՄ

Ս. ՊԱՐՈՒՅՈՒՆԻ ՎԻ Մ. ՊՈՏՈՒՐ ՍԱՐԳՍԻԱՆՑ

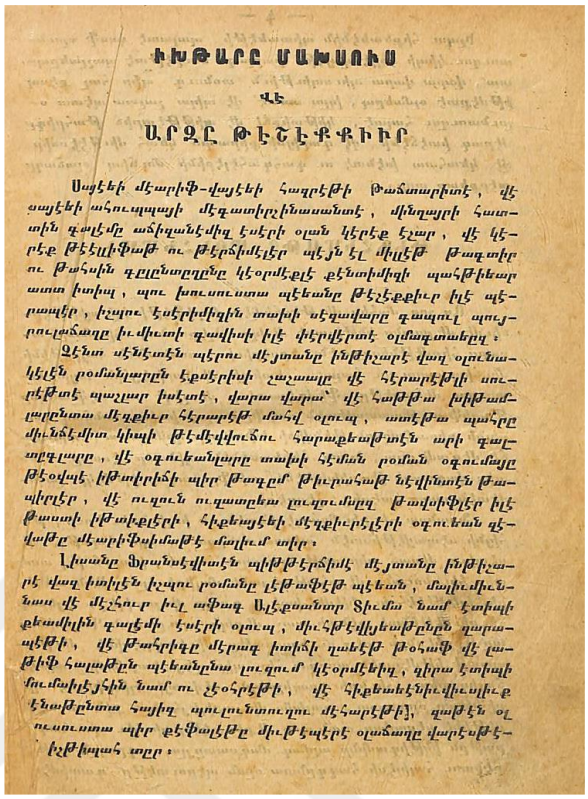
معارف نظارت جليله سنه ۳۲۲ نومرو

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ

ՄԱՔՓՈՒԱՏԻ ՅՈՎՍԷՓ ԳԱՎԱՖԵԱՆ

1888

Önsöz

ԽՕԹԱՐԸ ՍԱԽՍՈՒՍ

ՎԷ

Ա.ՐԶԸ ԹԷՇԷՓԻՒՐ

Սայէէի մէարիֆ-վայէէի հաղրէթի Թաճտարիտէ, վէ սայէէի ահուպպայի մէգաաիրչինաաճտէ, մինղայրի հատտին գալէմը ահիղանէմիզ էսէրի օլան կէրէք էշար, վէ կէրէք Թէէլլիֆաթ ու Թէրճիմէլէր պէյն էլ միլլէթ Թագտիր ու Թահսին գէլընտըղընը կէօրմէքլէի քէնտիմիզի պահթիեար ատտ իտիպ, պու խուսուստա պէեանը Թէէլլքիւր իլէ պէրաապէր, իշտու էսէրիմիզին տաճի սէգտաիրը գապատլ պույրուլմադը իւմիտի գավիսի իլէ փէրիէրտէ օլմագտաեղը։

Զէնտ սէնէտէն պէրու մէյտանը ինթիշարէ վաղ օլունագ կէլէն բոմպոլարըն էքսէրիսի չալտաայը վէ հէյրարէթլի սուրէթտէ պայլար իսէտէ, վարա վարա՝ վէ հաթթա խիթամլարընտա մէգթիւր հէյրարէթ մահվ օլուբ, ատէթա պահրը միւնճէվիտ կիպի Թէմէվվուճու հարաքեաթտէն արի գալտարգլարը, վէ օգուբեանլարը տաճի հէյման բոմպն օգուտմայը Թէօվսէ իթտիրիճի պիր Թագըմ Թիւրահաթ նէվինտէն Թապիրլէր, վէ ուզուն ուզատրեա լուզումտող Թավսիֆլէր իլէ Թատտի իթտիքլէրի, հիքեայէէի մէգթիւրլէրի օգուեան զէվաթը մէարիֆխիսաթէ մալիւմ տիր։

Լիսանը ֆրանսէվիատէն պիթթէրճիմէ մէյտանը ինթիշարէ վազ իտիլէն իշտու բոմպը լէթաֆէթ պէեան, մահիմիճինա վէ մէշհուր իւլ ահտագ Այէքսանտր Տիւմա Նամ էսէրի քեամիլին գալէմի էսէրի օլուբ, միւհթէվիյեաթընըն զարապէթի, վէ Թահրիգը մէրագ իտիճի դաեէթ Թօհաֆ վէ լաթիֆ հալաթըն պէեանընա լուզում կէօրմէէիզ, գիրա էտիալ տուամիլէյհին Նամ ու չէօհրէթի, վէ հիքեաեէնիւմիսլիք էնտաքընտա հայիզ պուլունտուղու մէհսարէթի, զաթէն օլ ուսուստա պիր քէֆալէթը միւթէպէրէ օլամադը վարէսաթէյհիպահ տըր։

— 4 —

Իշտու հիքեաեէնին պիտաեէթի, պալատէ գաֆ օլունտուղու կիպի էոյէ զոյէթ փարագ տոբէթտէ կալմաէըզտա, վարա վարա պիւսպիճիւն տօնուգ պիր հալ քէտագ իթմէքտէ օլմաերզ, իլլա սաատ՝ վէ պիտա չալտաա պէտտա օլունտուղու հալտէ, կիթտիքտէ վէ պիթթէարիճ Թահրիգը մէրագ իտէէէի, վէ գարիյհի քիւրահն կհան միքէէտաիր, վէ կեահտա խէհտէ ու գահգահէէրինի մուճիպ օլագադը տէրքեար տըր։

ԹԷՖՀԻՄԱԹԸ ՄՈՒՀԻՄՄԷ

Ագ չօգ մահիր միւԹէրճիմիէր մաթիՆէթի իլէ պիթթէրճիմէ մէյտանը ինթիշարէ մէվզու Աէքսանտր Տիւմանի ասարը հէքմէԹհնաստէն էքսէրիսի, ուսումտան հայրէրինի մուճիպ օլաերզու հալտէ, էտիպի միւշարիէյհին հայի օլտուղու մէհարէթը փէվգէյատ, վէ չէվէ ու րէՀաերզը Թաթիի ու Թատտաաճտէն ատիթը նագալ իտիպ, անճագ չատրինի քիւրամտըզդն ԹէՆիրի էԹքեատը գումնտա, տիրատճէ մէգամըլլու, իշտու հիքեաեէնին պիճատը էտատը օքն պիր վագտատի Թատրիսէյհէէէ աթիթը նագալ իթմէկի լագմէէտն ատտ իտէրիզ, չէղդէքի։

Յրատնտա հիւքիւմատրէրինէն օն իւշհնձիւ Լօրի, Թի հիլնի սէպատիքինտէն պէրու տուբդուրն, պի սէպատի, վ սէպէՀը միզատ պիր զամ օլտուղու հալտէ, իտատիճ իւլ ատտ պիր հիւնտուտնը մէյտանի մագէթ օլան՝ Անն տՕՔրէզ իլէ Թէհհիւլ իթմէզ իտի։ գրատը միւտրիյհ էյեատը հիւքիւմէքինտէ քէնտի պատ վէգիլի պուլտնան Գատրինտատը Ակիւէօնէն րէյ ու իրատտաթը միւէսափէհնէն միւճատատպատի իթմէքտէն պատգա պէշ պիր չէյ Եաքսամէզ ատնէք ձայիզ ատր։ չիւնքի գրատիչանդն սէվտայի գիւրինէնէ կիրիքՀաբ օլուպատա, ատյիտա միւտրիյհ չտանդն քին ու նէփրատքինէն սէգատար օլան պատ վէգիլ, կէօրահիւճ պու Հագադրաաքեն իթթիֆամընը ատճագ մագսատրյա, գրատըն գաքէն քէնտու հավիչատ հագգընտա օլան պէրուտէքը գատիմէսիր։

— 5 —

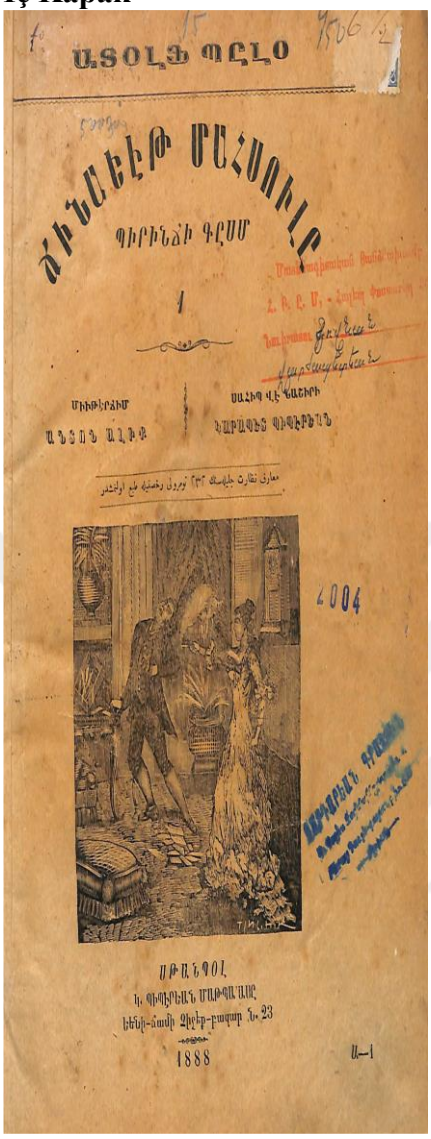
Նի, ատտալէքէ Թահվիլ իթմէք Եօլունտա տայ ու գայրէք, վէ պագը Թէտտագիրի մահիրահնէէ Թէչէպպիւս իթմէկ իտի։

Թատ օլ էանտէրտէ ինհկիլքէրըտ գրատը պիրինճի Շարը, օն իւչինճի Լօրի գրատըն գէզգաթրնտատը՝ բրհնատս Հանրիյէթ Մարի տը Ֆրանտը քէնտուտէ կէլին կէթիրմէկտ իչին, քէնտի մահրէմը էտրատը, վէ պատ վէգիլի օլան Լօրտ Պըգհինկհմ, սէՔարէքթ Քէվգէյատ, վէ մմուրիյհէքթ միւսթագիլ իլէ Ֆրանտա գրատը նէգտինէ իրատ իտէր քի, լօրտը մուամիլէյհ ատըղատէ, չէհմ, գէքի, հիւանէտատ վէ տիճինդատ պիր կէնճ օլմատըյտա, Ֆրանտատ ատրատը էքսէր գատտնտըրընն գատպէրինի աՔէյէն ատգ իլէ իհրատգ իթտիկ կտպ, հաթթա ատրքէչ վէ միւԹէքպատիրէ, գրատիչանդն պիրէ հիւտի Քէյիճճիհւհւնի վէ մուհապէքինի ճէյտ իթմէկ իտէէ, Ֆագաթ Ինրիկտ պիր րագիպի պի չէքիպ օլուպ, լօրտ իլէ գրատիչանդն միւճինքէրիտէն վէ մահրէմանէ կէօրիչմէչէրինէ սէտտ ու մանի օլարագ, մուամիլէ յհատը կիճէ կիւճատուգ կէօգ հատտրնա ատտրրտիչճատրնա պիր նէգտրէՔի չէտատ Թահքընա վագ իթմէկ իտի։

Յագաթ լօրտը մուամիլէյհ, մէգքիւր սէտտ ու միւամանատքը փատիտագ իթմէքտէ մագսատտ ու մէգտամընա նագիլ օլմուշ իտի քի, իշՔէ հիքեաեէմիզին միւհՔէվկիեաթը տաճի ատրղատէ վէ պէքի Լօրտըն իթթիհատագ իթմէկ օլտուղու պիր Թագըմ Քէտտագիրի մահիրահնէ, վէ տէտագիսի իսթատատնէէքրինին հատրքէք տիր։

Ek 14- ***Cinayet Mahsulı***

İç Kapak **Önsöz**

ԱՏՕԼՃ ՊՐԼՕ

ՁԻՆՎԵԼՈՒ ՄԱՀՈՒԱՐԸ

ՊԻՐԻՆՃԻ ԳՐՈՒՄ

1

ՄԻԽԻԹԱՐԻՄ

ԱՆՏՈՆ ԱԼԻՔ

ՍԱՀԱԿ ՎԻ ՀԱՃԵՐԻՒ

ՆՂՐԱՁԵՑ ՊՈՊՊԻՆՆ

2004

ՄՔՆՆՈՂ

Ի ՊՈՊՊԵԱՆ ՄԱՔՈՒԱԼԱՔ

ԵՒՆԻ-ՀԱՄԻ Ձիէր-բաղար Ն. 23

1888

Ա—1

ԻՖԱՏԵԻ ՔԷՄԹԻՐԱՆԷՄ ՏԻՐ

Էզիաասը մկլէթին, խուսուսուլա Սթամպօլաս թէմիքքիւն խէնկէրին էքսէրիսի, Յրանսըզ լիսանընա վագըճի օլսըդլարընատ, բօման օգուտագ իչին մուէլլագա, Յրանսըզճասընը օգուտագ հավկսընաէ, վէ Թիւրքճէ բօմանատ մուէլլէզվիզ օլամտագ խոտխասընատ պուլունուբլար։ Նու հավկէս վէ խոտխաես, իչթիտաղ ապր քի աճկղէրի կիսվլ Յրանսըզճանըն լէթաֆէրի փիքրինի թէմատըլա Թիւրքճէյէ նազլ խոտկէչն մուէլէրճիկէր սէպէպկնէկթ վըլսյօրլար։ լոքին չուրասընը տա սէօյլէմէյ մէճպուրուտքի, չիմոկչէ գատար, էզվինէկթ սիսրէյատ մէյատնը ինթիլտարէ չըդսարըլան էն մէչհուր բօմանլարատան, պլթը եէսի ատէսինի թէրճէմէ իթմիր օլարդըտ հալտէ, միւնասպէկթիտ օլան վէ Յրանսըզ լիսանընա աչինա պուլունան պուճճա ղէվոի միճանընատա, եաընըզ պիր գոթատան իչհատպիտքի, ատիպին թէրճէմէքէրատի օլան բօմանլարատան պիրիսինի օգուտուչ, վէ հաթիթա, Յրանսըզճա պիր բօման միճթատա իթմիչ կիսլի միւթէզվիզ օլարդընը, մոնպուտաթ վասըթասընա տա իչան իթմիչ տիր։ Տիմէք օլուբ քի, թէճրիւպէսիվ պիր հիւքմ տիր վէրիկիօր։

Մագասընը Յրանսըզճա պիրէնճէրի, Թիւրքճէ բօման օգուտագա տա՛վկթ իթմէք օլմայդը, անճագ, Յրանսըզճատան գիւտատ պիրինճէսի էզկիմ օլան վոթանըմընըն լիսանընըն տա, միւտիրնի մէրթէվտ ինթիլտարընա ատիդնատ պիր վասըթա օլմագ իւզրէ, Յրանսըզճանըն լէթաֆէրինի Թիւրքճէյէ ատ նազլ իթմէք խուսուսընատա էչտէն կէչտիյի մէրթէվտ սոյ ու զայրկթ իթմիչ օլարդըմը իչհատ իթմէքտէն իպարկթ օլուտ, էկէրչի չու զայրկթիտ սէմիրկատ օլարագ Յրանսըզ լիսանընա բադիտ օլան զէվոթտէն տէ չիմոկչէ պիր գաչ քէչինին, վէ էֆրատը սոիրէի միչէրին պիրագ տա Թիւրքճէ լիսանա բադպկթ խուչէնին վասըթա օլագիտմէք, վէ պաչդնա լէզատ հիքմոյէյի միւթալաատա բադպչ պուլոյ ղէվոթըն հիւանիւ թէկվճճիւհիւ զադանոտագ մուվաֆֆագըյէթ հասըլ իտէպիտմէք չէրկի ու տատէյէթինէ հասկ օլարդըտ հալտէ, իչին ալդատընը քէտմէկչիտ գարինչկրի էչչենոիրկրկթ թատհինի ախագ վէ թաշիտի տատագ ձիրատէն խուզմէթ իթմէքտէ պուլունան իւտպագը մէչհուրչկինն, պուս միակդու թէէչկիթաթը նաֆիսատընը րէյտէրկէյ թէկրճէմէ իթմէյէ միւտատաթ իտէձիտի պէճան խուչ, վագը օյան նէվագըտընը իսթար իւչ պէրատէր ափվ կուչմէչերինի րէճա իտէրիմ։

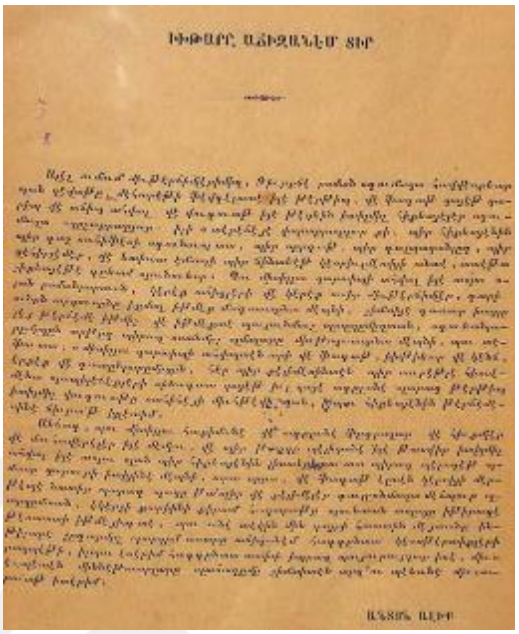
ԱՆՏՈՆ ԱԼԻՔ

Ek 15- ***Netice-i Meram***

İç Kapak

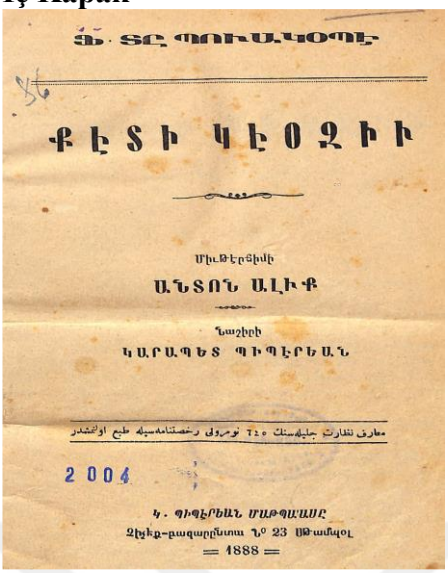

Önsöz

Ek 16- ***Kedi Gözü***

İç Kapak

Ֆ. ՏԸ ՊՈՒՍԱԿՈՊ

ԿԷՏԻ ԿԷՕԶԻՒ

Միւթէրճիմ

ԱՆՏՈՆ ԱԼԻՔ

Նաշիրի

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԻՊԷՐԵԱՆ

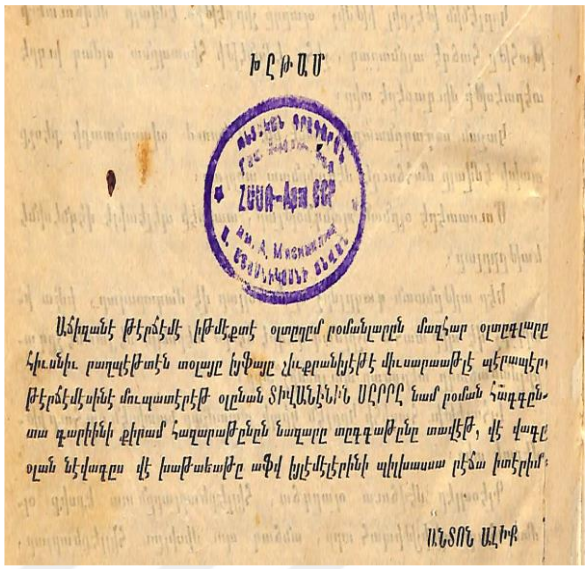
2004

Կ. ՊԻՊԷՐԵԱՆ ՄՈՒԹԱՒԱՄԸ

Զէյթ-բազարընտա Դ° 23 ՍԹամպօլ

= 1888 =

Sonsöz

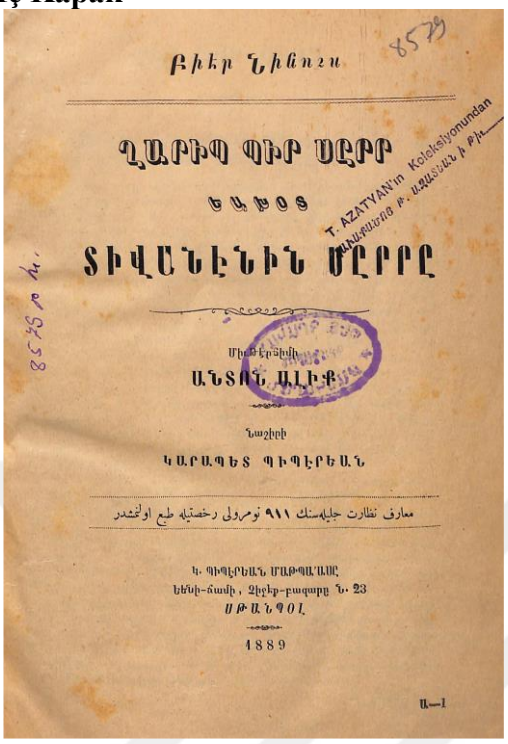
ԹՂԹԱՐ

Ամէնամէ թէրճէմէ իմիմքարէ օլաղամ բօմանլարըն մազնար օլաղելերը հիւանիւ բաղչեթաէն տօլայը իչքայը վիւքրանիչէթ վիւսարաթլէ պէրապէր, թէրճէմէսինէ մուպաէրէթ օլընան Տիվանէնի՛ն ՍԸՐՐԸ նամ բօման Նազգընտա գարիհինի քիրամ հաղարաթընըն նաղարը տըղգաթընը տավէթ, վէ վագէ օլան նէվազըս վէ իսթիաեաթը աֆվ իլէմէրինի պիւսասա իչնա իսէրիմ։

ԱՆՏՈՆ ԱԼԻՔ

Ek 17- ***Ğarib Bir Sır yağod Divanenin Sırrı***

İç Kapak

Բիւր Նիճուճս

ՁԱՐԻՊ ՊԻՐ ՍԸՐՐ

ԿԱՄ

ՏԻՎԱՆԷՆԻՆ ՄԸՐՐԸ

Միջ Էրեխի

Ա.ՆՏԻՆ ԱԼԻՔ

Նաշիրի

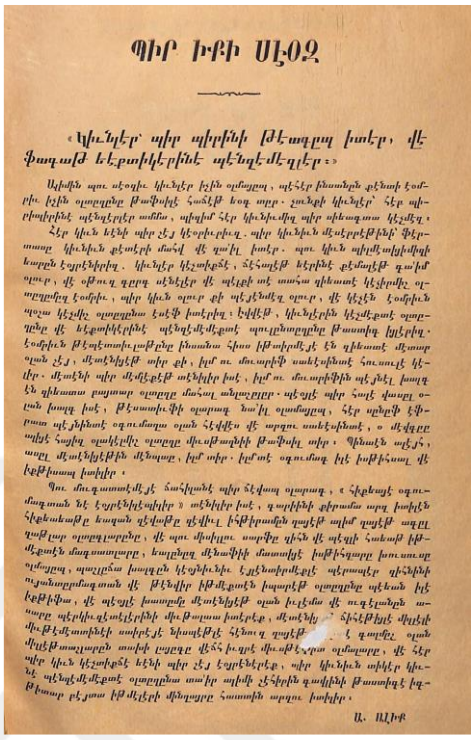
ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԻՊԻԲԵԱՆ

معارف نظارت جليله‌سنك نومرو ۹۱۱ رخصتيله طبع اولنمشدر

Կ. ՊԻՊԻՐԵԱՆ ՄԱԹԹԱՒՈՍԻ
ԵՒԿԻ-ՀԱՄԻ, Ձիւիք-բազարը Ն. 23
ՍԹԱՆԳՈԼ
1889

Ա—1

Önsöz

ՊԻՐ ԽՐԻ ՍԿԶԲ

«Կիւնէր՝ պիր պիրինի Թէապըլ իաէր, վէ ֆագաԹ էէբաիկէրինէ պէնզէմէզլէր։»

Ամէնն ազ ազօգիւ կիւնէր իչին օլմայդ, պէհէր ինսանդէ քէնաէ էամրիս իչին օլաբիլդիկ Թաֆսիլ հաճէթ եօգ սըդ. չիւնքի կիւնէր՝ հէր պիրսիդինէ պէնզէյիր ամմա, պիպիմ հէր կիւնիւմիւդ պիր ախեագաա կէչմէդ։

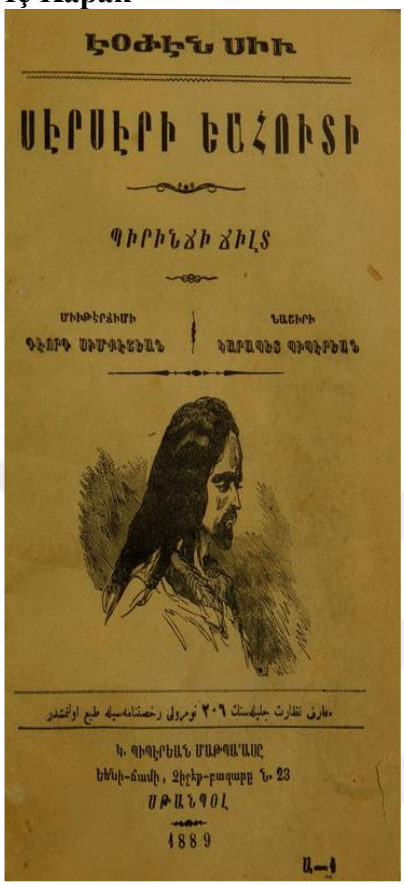
Հէր կիւն եէնի պիր չէյ կէօրիւրիւդ. պիր կիւնիւն մէսէրէքինէ փէրասաղ կիւնիւն քէլէրի մահվ վէ զաՀլ իաէր. ազ կիւն պիրմէյիպիդի եաբդն էյդըներդդ. կիւնէր կէչսիքճէ, հէհզէթ էէրինէ քէմալէթ գաիմ օլաբ, վէ օթուզ գըրդ պէնէլէր վէ պէլէթ ազ սահա պիճաազ կէլիրլիկ օլաղդըդդ էսաբիւ, պիր կիւն օլաբ քի պէչէնմէդ օլաբ, վէ կէչէն էսաբիւն պօչա կէչմիչ օլաբդնա էազ Թաֆսիլ։ ԵվվէԼ, կիւնէրին կէչմէքազ օլաբդնա վէ եէքսիկլիրինէ պէնզէմէմէքազ պուդնաաղդնը Թաասիդ իլէրիդ. էսաբիւն Թէպէտտիւլաթդնը կիւնահա հիաս իթմիրմէյէ էն պիճաազ մէտաբ օլան չէյ, մէտէնէյէ տիր քի, իլմ ու մաաբիֆ սահէնահազ հուսուլէ կէլիր. մէտէնի պիր մէրէքէթ ատիդիր խոչ, իլմ ու մաաբիֆին պէչմէլ խաղ էն պիճաազ բազտաբ օլաբդնը մահչալ անլաբդիբր. պէչէյէ պիր հազէ վաաբլ օնան խաղ խոչ, Թէչաաիւֆիր օլաբագ նահլ օլաամազդ, հէր պնբնի էփբաա պէչիհհազ օգուտաղա օլան հէվվէա վէ աբգու սահէհահազ, ո մէվգըբ տալէ հազիղ օլահէվիբ օլաբդնը միւսԼաաանիի Քաֆսիլ տիր։ Պիճանէն պէչիհ, ասբլ մէտէնէյէքին մէճազաբ, իլմ տիր։ իլմոտ օգուտաղ իլէ խաթհհալ վէ էքէքխաազ խոիդր։

Գու մագաատմէչ ճահլանէ պիր հէվազ օլաբագ, «էհքճայէ օգուտաղազան նէ էյդրէհէպիդիր» տէհնիդր խոչ, գաբիհհի քիրտաա արգ խոիդն հէքճտաաքը հազան պէվաքը դէվիւլ իհքիրազին զայէք տալմ զայէք ագըլ զաՀլար օլաբգնյաբդնը, վէ ազ միսիլդս. սաբիբը դհհն վէ պէզլի հատաթ իթմէքճէն մագտաատլաբդը, հալդնդզ մէճահիհի մաատլէչ խոիհհզաբդը խոտաւսաբ օլմայդ, պաչդնձա խազդըն նէչհնիդնէ. էչդնատիմէչէլ պէտաազէբ գհհնինի ուչանաբդմագտան վէ Թէնվիր իթմէքճէն խազդնէբ օլաբդնը պէհան խէ էքէքխա, վէ պէզլէ խաատմէբ մէտէնէյէբ օլան խէչհա վէ ուգէչանբէ ատաբդը պէրիհհ-զէտէչէրինի մհհԹատա խատէբէք, մէտէնէ՝ հհնէիքճէ վիբչէ մհհՔէմէտտհնէի ատիրէյէ նհատՔէլէ հհՇատգ զայէք է գատիբ օլան վիպէթատայաբդն տահի լսդբգը վհհհ խատէ մհհաքճէտա օլմազատբ, վէ հէր պիր կիւն կէշտիքճէ եէնի պիր չէյ էյդրհհէդէք, պիր կիւնիւն տիհհր կհհնէ պէհնէմէմէքճէ օլաբդնյան տահիր պիսի չէհհրին գազիհհի Քատտհհպէ էգՔհատտ բէյտա իթմէչէրի մհհդտաբդը հատտան տաբգու խոիհհր։

Ա. ԱԼԻՔ

Ek 18- ***Serseri Yahudi***

İç Kapak

ԽՕՃԻՆ ՍԻՒ

ՍԷՐՍԷՐԻ ԵՒՀՈՒՏԻ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՃԻԼՑ

ՄԻՒԹԻՒՆՄԻ
ԳՆՈՒԱԾ ՍԻՄՊԼԻՃԵՆՑ

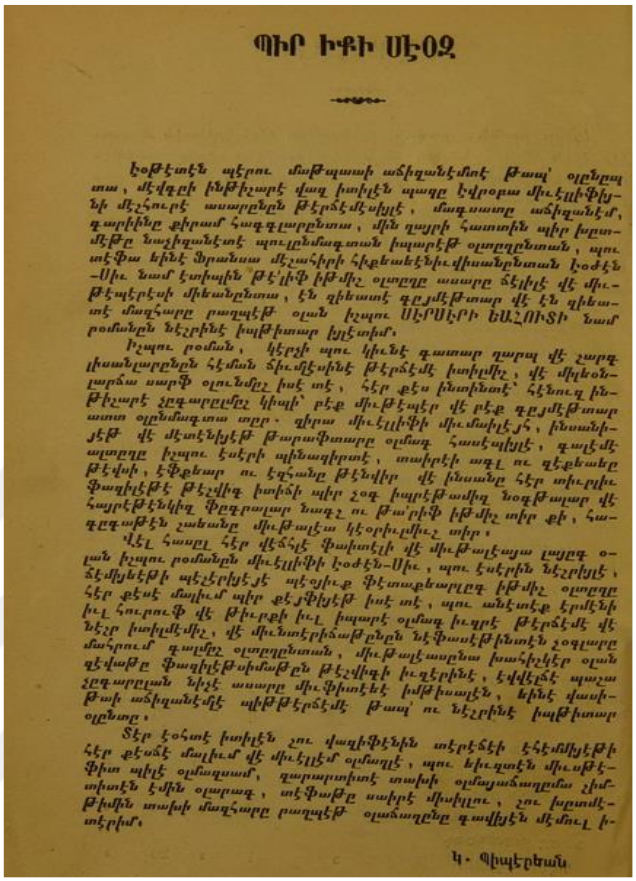
ՆԱԵԻՒԻ
ՆԱՐԱՑԱՑ ՊԻՔՐԻՃԵՆՑ

[illegible]

Ա. ՊԻՔԼԻՐԵԱՆ ՄԱՔՊԱՂԱՐ
ԵՒՆի-ճամի, Չիչէք-բազարք Ն. 23
ՄՔԱՆՑՕՀ
1889

Ա—1

Önsöz

ՊԻՐ ԻՔԻ ՍԷՕՋ

Խօքէտէն պէրու մաքսապահ ամիրանէմտէ Քասպ՝ օլընըպ տա, մէվգըի ինքիւրէ վազ խոլէն պազը էվրօբա միւէլլիֆներ մէշհուրէ ասարընըն Թէրճէմէսիլէ, մազասաը ամիրանէմ, գարիինը քիրամ հազգլարընտա, մին զայրի հատուին պիր խըտմէրը նաչիզանէտէ պուլընմազտան խպարէք օլաըընտան, պու տէքա երնէ Յրանսա մէշահիրի հիքեաեէնիւիսանընտան Խօճէն –Սիւ նամ էտիպին Թէլիֆ ինմիշ օլաըը ասարը ճէլիլէ վէ միւԹէպէրէպի միեանընտա, էն զիեատէ գըյմէԹտար վէ էն զիեատէ մազհարը բազպէք օլան իշպու ՍԷՐՍԷՐԻ ԵՒՀՈՒՏԻ նամ բօսանընն նէշրինէ խպՀիտար էղէտիմ։

Իշպու բօսան, կէրչի պու կիւնէ գատար զարպ վէ շարգիսանլարընն հէման ճիւմլէսինէ Թէրճէմէ խոիիմիշ, վէ միեօնլարճա սարԹի օլունմըշ իսէ տէ, հէր քէս ինանտէ՝ հէնուզ ինԹիշարէ չըգարըլմըշ կիպի՝ բէք միԹէպէր վէ բէք գըյմէԹտար ատտ օլընմագտա տըր։ զիրա միւէլլիֆի միւամիլէյհ, ինանիյէԹ վէ մէտէնիյէԹ Թարաֆտարը օլմագ հաէպլիյէ, գալէմզալարընը իշպու էաէրի պինազպրտէ, տահրէի տագլ ու զէքեաեր Թէվսի, էՀքեար ու էզհանը Թէնվիր վէ ինանընը հէր տիւրլիւ ՓազիլէԹէ Թէչվիգ խոճէի պիր չօգ իպրէՀամիզ նօգԹալար վէ հայրէԹէնկիզ Փըգրալար նագշ ու Թա՛րիՀ իմմիշ տիր քի, հագըգաԹէն չաեանը միւԹալէա կէօրիւմիւշ տիր։

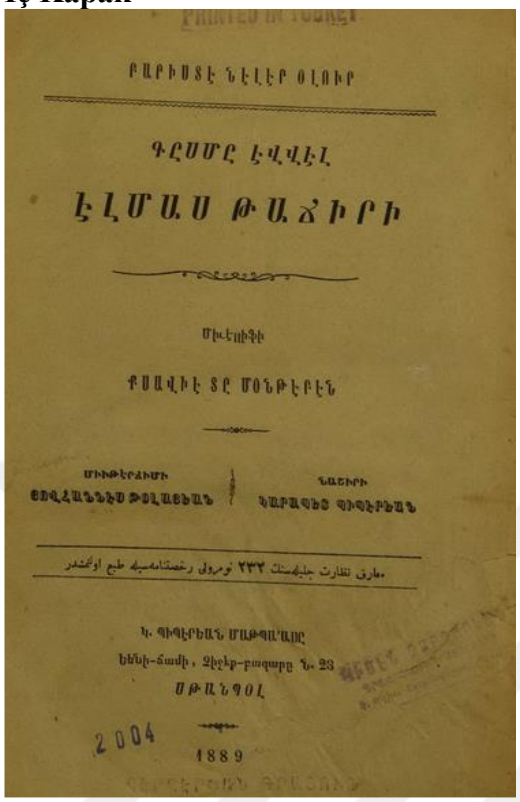
Վէլ հասլ հէր վէճհէ Փահտէի վէ միւԹալէայա լայըգ օլան իշպու բօսանընն միւէլլիֆի Խօճէն–Սիւ, պու էաէրին նէշրինէ, ճէմիյէԹի պէչէրիյէ այէյիւք Փէտտաքաըլըգ իմմիշ օլաըը հէր քէս մայիմ պիր քէյֆիյէԹ իսէ տէ, պու անէտէք էրմէնի իւլ հուրուփ վէ Թիւրքի իւլ իպարէ օլմագ իւպրէ Թէրճէմէ վէ նէշր խոիմիշ, վէ միւնաէրիճաԹընն նէՓահԹինէն չօգաըը մահրում գալմըշ օլտըընտան, միւԹալէասընա խահիյէր օլան զէվաԹը ՓազիլէԹսիմԹընն Թէչվիգի իւզէրինէ, էվվէլճէ պաչա չըգաըլան նիչէ ասարը միւՓիտճէ իմմիտճէն, երնէ վատԹան անիզանէմիզ պիրԹէրճէմէ Քասպ՝ ու նէշրինէ խպՀիտար օլընտը։

Տէր էօհտէ խոիէն չու վազիՓէնին ատրէճէի էհէմմիյէԹի հէր քէսճէ մալիւմ վէ միւէլլէմ օլմալը, պու եիւզտէն միւսԹէՓիտ պիլէ օլմագամ, զատատուիտ տահի օլմայճաղընա չիմտիտէն էմին օլաըագ, ատՓիԹը սահրէ միսիլտը, չու խըտմէԹիմին տահի մազհարը բազպէք օլաճաղընը գավիյէն միւսլ իտէրիմ։

Ա. Պիպէրեան

Ek 19- ***Elmas Taciri***

İç Kapak

ԲԱՐԻՍՏԵ ՆԵԼԼԷՐ ՕԼՈՒՐ

ԳՐՄՄԸ ԼՎՎԼԼ

ԼԼՄԱՍ ԹԱՃԻՐԻ

ՄԻՒԼՔԻՒ

ՔՈԱՎԻԼ ՏԸ ՄՕՆԹԷՐԼԷՆ

ՄԻՒՔԷՐՅԱՒՄԻ

ՕՂՎՀԱՆՆԻՍ ՅՕՀԱՍԵՏԱՆ

ՆԱՒԱՐԻ

ՆԱՐԱՑԱՆ ՊՈՂՈՍԵԱՆ

Ն. ՊՈՂՈՍԵԱՆ ՄԱՔՍԱՒԱԼԸ

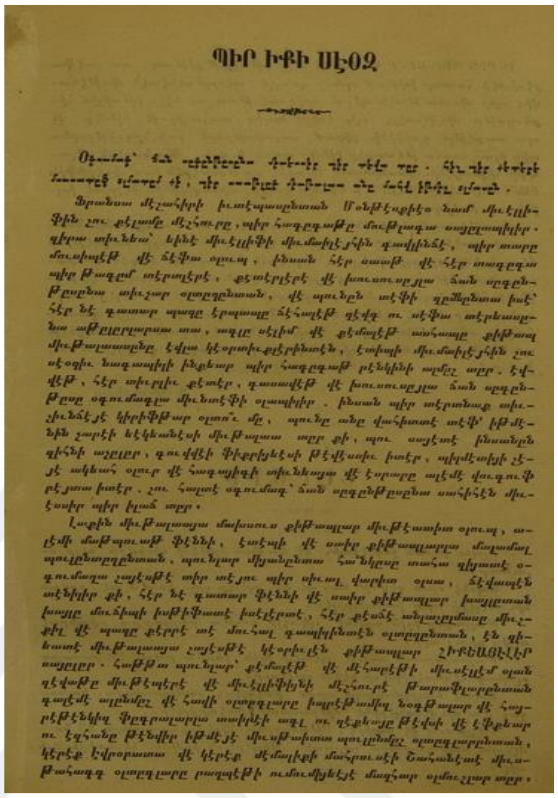
ՆՒՆԻ-ՅԱՄԻ, Չիչէք-բազարը Ն. 23

ՄՔԱՆՊՕԼ

2004

1889

Önsöz

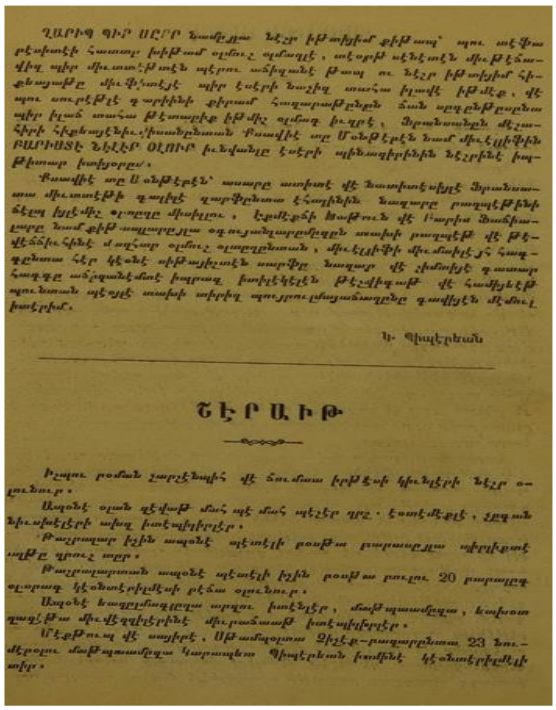

ՊԻՐ ԻՒԻ ՍԿՕՋ

Օլոմէք՝ ճան ուչէնդըզը- գուրուլ դիւ տիվ տըր . հիւ դիւ ուտուէի հասապցի ոլմադը ի , դիւ ուրիւչէ գընտալա տիը հաճ ինդիլ ոլմադը .

Յետոյս միչտիրի իւտպասյանան Մանիկպիէս նամ միւէլիֆին չու քէլմէը միչտըը , պիր հագըգաթը մանիգտա ասլըլմալիիր . պիրա տիւնիա՝ նինէ միւէլիֆի միւտաիլֆին գամլինճէ , պիր ատրը մուսիպէթ վը նէֆիա օլսուդ , ինսան հէր ասաթ վը հէր տագըգտա պիր թագըմ տէրտլէրէ , քէտէրլէրէ վը խուսուսյան նան սըգընթըսընա տիւչար օլաըգնատա , վը պունդն ատֆի պրաիքնատա խէ՝ հէր նէ գատար պաղը էրթապը նէհաիլիթ գէվգ ու սէֆնա տէրեատյանա ամբէլըրատա տա , պաղը սէվիմ վը քէմալիթ տոհապը քիթհատ միւէթատաքնը էվնա կէ օրտիւքէրինդէ , էտիսի միւտաիլֆին չատ սէօգնա նագատլի ինգիլաք պիր հագըգաթ րէնկինին տլէը . էվվէլիթ , հէր տիւրլու քէտէր , գատալիթ վը խուսուսյան նան սըգընթըսընը օգուտագնա միւտաիֆի օլապիիր . ինսան պիր տէրտնաք տիւչինճէյէ կիրիթիքատ օլտո՛ւ մը , պունդ տնը վահիատ տէվ՝ իիմէնդն չատիւ նէկնատէսի միւէթատա տըր քի , պու տայէտ ինսանդն պիհնի աշէլըը , գուվվէի ֆիքրիյէսի քէվսուս խտը , պիվմսիսի չէյէ սկնսո օլսուդ վը հագատիֆի տիւնիատա էտիմ վատգոփ բէյտա խտը . չու հալտէ սգուտագ նան սըգընթըսընա տահինդն միւէսիր պիր իլան տըր .

Լաքին միւէթատյա տաճատա քիթհատպը միւէէատիս օլսուդ , տէլմի մանգտաֆ ֆէնդի , էտէպի վը տատր քիթհատպըրա մագտաճ պատլընատրընատ , պատնդատ միյանըրատա հաճնիգտը տահա գիյատէ ֆ-գուտագա չտյտաֆէ տիր տէյտ պիր սիւտ վարիա օլտա , նէվատֆն տէնիլիր քի , հէր նէ գատար ֆէնդի վը տատր քիթհատպտր խայլըտան խայլը միւտիֆատի խտէլէրատ , հէր քէտէ տանպտրլըտատ միւէքիւ վը պատր քէրէտ տէ տատհալ գատիկինտէն օլտրընատա , էն գիւեատէ միւէթատյատա չտյտաֆէ կէօրիւէնն քիթհատպտր շՒՐՔԱՑԻՆԻՒՐ տապլըը . հաֆիթատ պունդատ՝ քէտէրէն վը մէհատիֆի միւտէպիէտ օլտն գէվաֆը միւթէպէրէ վը միւէլիֆինդն միչհուրի թատաֆնտրընատա գաֆէտի ապնտրէ վը հատի օլտրգնտրը խապտրէֆատիպ նօգֆատր վը հայրէէնիկ ֆրգրատյատրա տատիրիի ագէ ու գէքնտրը քէվտ վը էֆքնատ ու էգնանը քէնտիր իիմէյէ միւտաֆատա պատլըտրընատա , կէրէք էվտօտատա վը կէրէք մէտատիի տանճրատէի նանճատէ միւտաքանագ օլտրգնտրը խապտրէֆի ուտուտիկէյէ տագնատ օլտուչատ տըր .

ՂԱՐԻԳ ՊԻՐ ՍԸՐԸ Նամըդտա նէչտ իիմէիճատ քիթհատպ՝ պու ատֆնա րէհաթէի հատատր իիմէտատ օլտուչ օլտապէյ , ատ տտրի սէնէտէն միւէքէճատ վիգ պիր միւտատիֆատէն պէրու ատճրգատի քատպ ու նէչտ իիմէիճատ հիքճատպէր միւֆիհատյէ պիր էտէրի նատիճգ ատտա իւտպէ իիմէիճ , վը պու տատրքէրէ գ-պրիինի քիրատ հապտրատիրընտն նան սըգընթըսընա պիր իւտն տտհա քէտատիֆ իիմէիճ ոլտպէյ , ձրտանատնդն մէչտհիրի հիքճատէնէ-միտատիրընատա Բատպիէ տը Մանքէրէն նատ միւէլիֆինդն ԲԱՐԻՍՏԵ ՆԵԼԼԷՐ ՕԼՈՒՐ իւնվանդը էտէրի պիճատպրիրինդն նէչրինէ իապքատտ իտիյօրըտ .

Բատպիէ տը Մանքէրէն՝ ատատրը ատիտտ վը նատտիճէպնէ ձրտանատատա միւտատիֆի գատիէ գատիրընատա էհատինդն նապտրը բտպպէիֆինդ ճէչտ իպէպհ օլտրդը միտիրտտ , էքտէքճի Ճատիրտտ վը Իտրիտ Ճատիւատքէտտրը նատ իիմէիճ տապպտրէյտա օգուտագնտրպէրդն ատտաֆ բտպպէիֆ վը քէճճիհինէ ժ տպչտր օլտուչ օլտրդընատա , միւէկէլիֆին միւտաիֆի-յին հապգտը ատֆնտրէյտն ատտիրը նապտր վը չհատիպէ գ-ատատր հապգտը ատֆնտրէյտատ իտիյապ իտիւիկէյէն քէչվիգաֆ վը հատիպկէյէ պատնատն պէրդէ ատաֆ ատիրիղ պտրյուտտատպտրդը գատիկէն ժ-տատ իտէչրտիւ .

Ն. Պիպէրեան

ՇԷՐԱԻԹ

Իչտու բտատն չտրչէնտիկ վը ճատատա իրիիճէֆ միւէնչէրի նէչր օ-յատնատր .

Ատօնէչ օյատ զէվիֆ տատ պէ տատ պէչէր պրշ . էտտէիճէչ , չէզգատ նիւտիէչէրի ատիղ իտէպիրիրչէր .

Թատրտպտր իչին ապօնէչ պէտտէչի բտատ-բտրտտրչտ պիրիկտէ տպիճ պրատշ տպրր .

Թատրտպտրատն ապօնէչ պէտտէչի իչին բտատ-բտրտտ . 20 բտրտպրգ օլտրդգ էչճատէրիրիկէֆ բչճատ օյատնատր .

Ատօնէչ նտպրտնտգրտպ տրդտտ իտէնչէր , տատիգպատիրչտ , տտսիատ գտպչիճտ միւէվգչէրինէ միւբտատատֆ իտէպիրիրչէր .

Ի՛չքիճատ վը տպյիրչ , Ամատպօյատ Չիչէք-բազարընատ 23 նատ-տէյօդտ տատիգպատիրչտ կտրտպչատ Պիպէրեան իտմինէ կէօտատէրիրիկէ տպիր .

Ek 20- ***Böyük Yürek***

İç Kapak

ԲՕԼ ՏԻՊՈՒՄՈՆ

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԷՆ

ՊԻՐԻՆՃԻ ԳԼՈՒԽ

ԳԼՐԼԱՆՂԼՃ

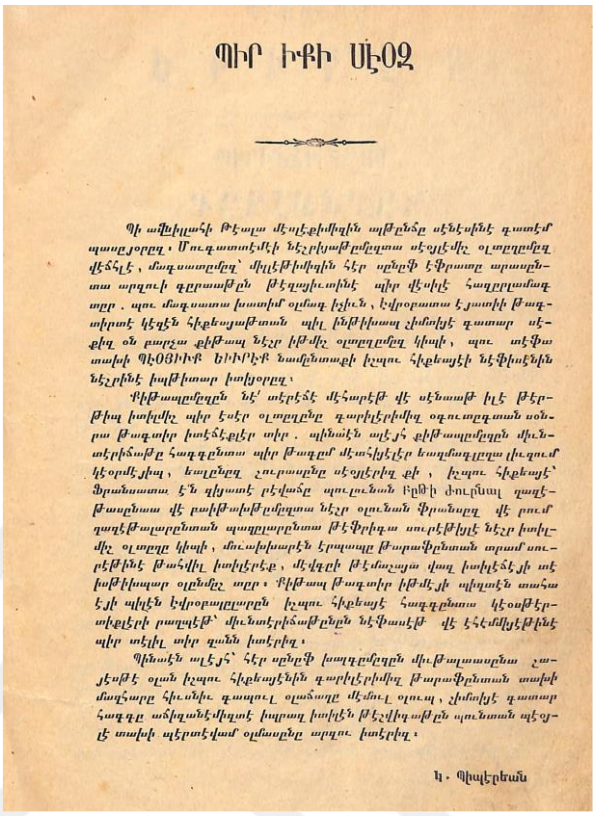
ՄԻՒԹԻՐՃԻՄԻ | ՆԱՃԻՐԻ

ԳԷՈՐԳ ՍԻՄՓՇԵԱՆ | ՆԱՐԱՊԵՏ ՊԻՊԻՐԵԱՆ

معارف نظارت جلیله سنك ٦٨٢ نومرو لی
فی ٢٩ تشرین اول سنه ١٣٠٦ تاریخلی رخصتله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՈՊԻՐԵԱՆ ՄԱՔՈՒԱԱԾԸ
ԵՀՆԻ-ՀԱՄԻ, Չիչէք-բազարը Ն. 23
Մ Ա Ն Գ Ո Լ
1890

Önsöz

ՊԻՐ ԻՔԻ ՍԷՕԶ

Պի ամէնլլահ Թէալա մէսլէքիմիզին սլէնտը սէնէսինէ գաաէմ պասլայորտզ։ Մուգաատէմէի նէչրիյաթընըզտա սէզլէմէկ օլտընըմըզ վէճհէլէ, մագսատընըզդ՝ միլլէթիմիզին հէր սընըի էվրաատ արատընտա արզուլ գըրսաթըն թէզայիւտինէ սլիր վէսիլէ հազըրլամագ սըր. պու մագսատա խատիմ օլմագ իչիւն, էվրօբատա էյատիի թագսիրատ կէզլէն հիքմեցաթատան սլիլ ինթիհապ չիմիզէ գաատր սէքիզ օն բարչա քիթապ նէչր իթմէկ օլտընըմըզ կիւմլ, պու տէֆթատաի պԱՕՅԻՒԲ ԵՒՒՐՄԷ Նամընտաքի իչուս հիքմեցէյի նէֆիսէնին նէչրինէ իալթիատր խոյորըզ։

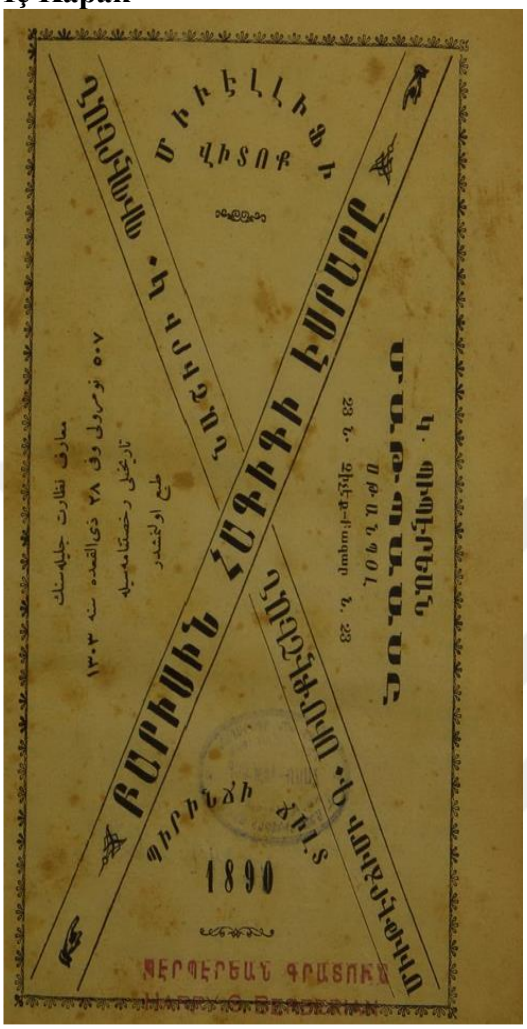
Քիթապընըզըն նէ՛ տէրէճէ մէհարէթ վէ սէնատթ իլէ թէրթիպ խոիսէկ սլիր էսէր օլտընըզը գարիչրիմիզ օգուտրգատան սօնրա թագսիր խոէճէլէր սլիր. սլինատն սլէչ քիթապընըզըն միւնտէրճաթը հագգընատա սլիր թագըմ մէհապիչէր եաղմագլըզա լիւզում կէօրմէչիւ, եաընըզ չուբատընը սէզլէրիզ քի, իչուս հիքմեցէ՝ Ֆրանսատա էն գիյատ րէվանը պուլունան Իրթի ժուրնալ զագէթասընատ վէ բահթախթընըզտա նէչր օլունան Ֆրանսըզ վէ բուտ զագէթալարընտան պաղըլարընտա ԹէՔրիգա սուրէթիկլէ նէչր խոիսէկ օլտընը կիւմլ, մուախատէն էրզագտը ԹարաՔընտան տրամ սուրէթինէ Թահվիլ խոիսէկլէք, մէվզուի Թէմասյա վագ խոիսէճէկ յի տէ խոթիխապար օլընմըշ տըր։ Քիթապ Թագտիր իթմէկլի սլիզատն տանա էյի սլիչէն էվրօբալըլարընը իչուս հիքմեցէ հագգընատա կէօսթէրտիքլէրի րագվէթ՝ միւնտէրճաթընընը նէֆատէթ վէ էհէմմիյէթինէ սլիր տէվլէ տիր զաման խատրիզ։

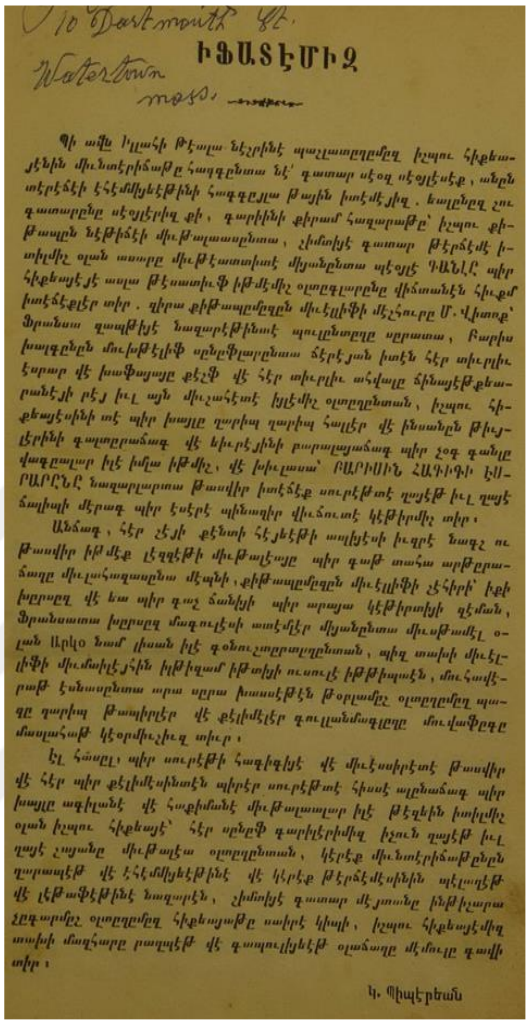
Պինատն սլէչ՛ հէր սընըի խագըմընըզը միւթալատսընա չատյէսթէ օլան իչուս հիքմեցէյինին գարիչրիմիզ ԹարաՔընտան տանի մագսատը հիւսնիւ գազտուլ օլաճագը մէտուլ օլտուզ, չիմիկյէ գատար հագգը տանիզանէմիզատ իագրագ խոիչէն Թէչվիգատըն պուտնատն սլէչյէ տանի պէրատէվամ օլմասընը արզու խատրիզ։

Կ. Պէպէրեան

Ek 21- ***Parisin Hakiki Esrarı***

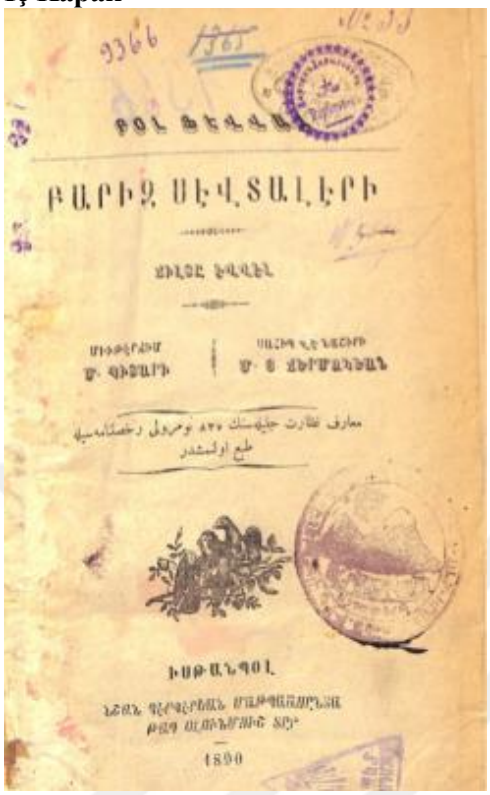
İç Kapak **Önsöz**

Ek 22- ***Pariz Sevdaleri***

İç Kapak

ԹԱՐԻՉ ՍԻՐՎԱԼԻՔԻ

ՀԻՆԳԵ ԽՈՍՔԵՐ

Ա. ԳԱՍՊԱՐԻ

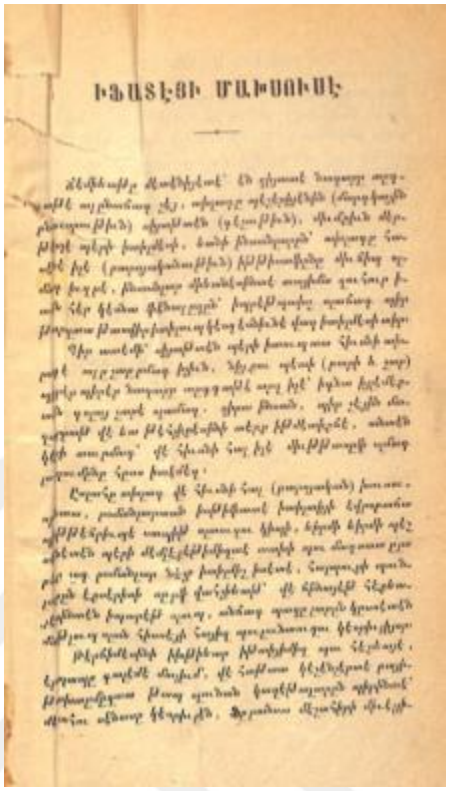
Ա. Ե ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԽՈՍՔ ԱՆԳԱՄ

ՆՇԱՆ ԳԻՐՔԵՐՈՒՆ ՄԱՆԱՓԱՐԱՄՊԱՆԻ
ԹՎԻ ՕՐԻՆԱԿԱՐԳ ՏԻՊ.

1890

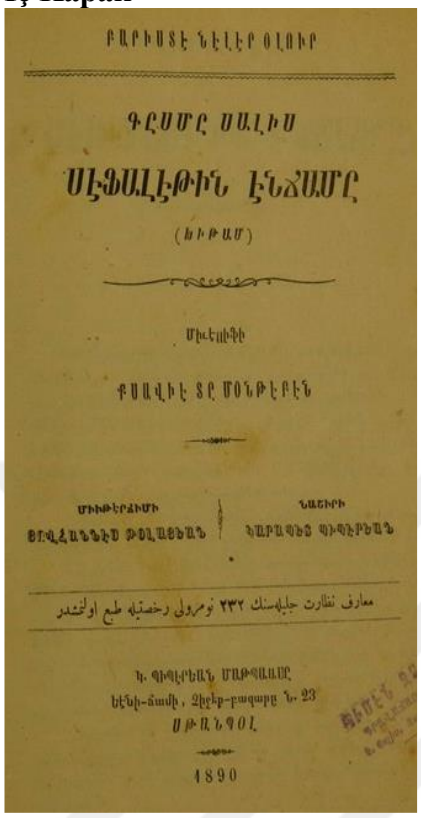
Önsöz

ԽՈՍՔԻ ՄԱԽՍՈՒՆՔ

Ek 23- ***Parizde Neler Olur-Sefaletin Encamı***

İç Kapak

ԲԱՐԻԱՅԷ ՆԵՐԸԷՐ ՕՐԱՒՐ

ԳԸՄԱՐ ՍԱՒԱՍ

ՍԷՓԱՒԱԼՔՒՆ ԷՆՃԱՄԸ

(ՀԻՒԹԱՄ)

ՄԻԱԿԱՆ

ԲՍԱՎԻՒ ՏՐ ՄՕՆՔԻԲԻՆ

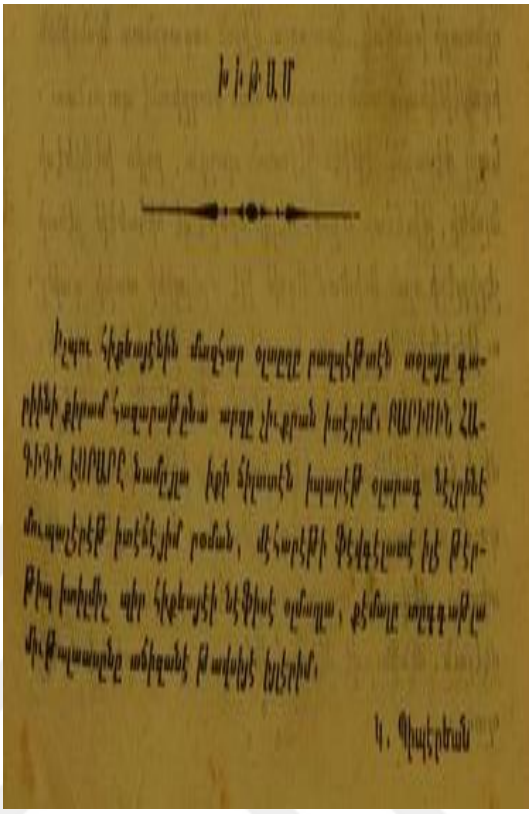
ՄԻՒԹԻՐԱՄԻ ՅԱՐՈՒԱԾՆԵՐՈՎ ՅՕԼԱՑԱԾՆ | ՆԱԶԻՒԻ ԱՂԲԱՊԵՆ ՊՕՊՔԻՐՆԱՆ

معارف نظارت جلیلهسنك ۲۳۲ نومرولی رخصتیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՕՊՔԻՐԵԱՆ ՄԱՐԳԱԼԱՐ
ԼԷՆԻ-ՃԱՄԻ, Շիշէք-բազարը Ն. 23
ՍՊԱՆՕՒԼ

1890

Sonsöz

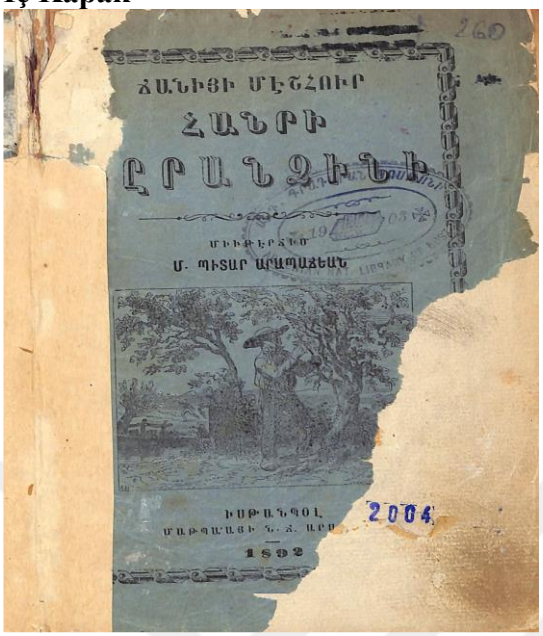

ՀԻՒԹԱՄ

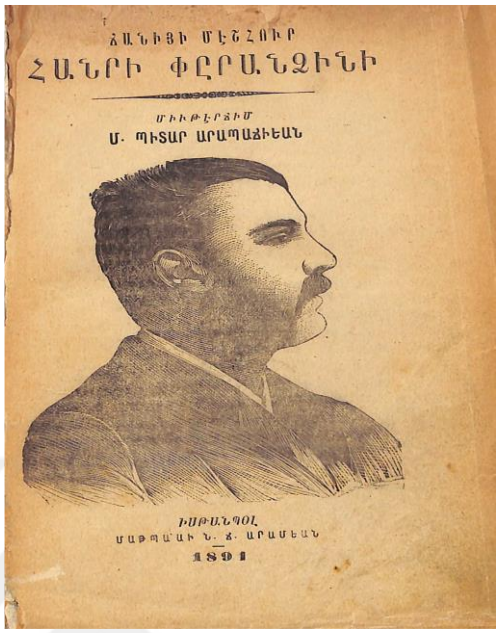
Իբրու հիքայէներին մաքսոր ալոզը բալալիքան ազալը գա-
րիների քիրամ հազարաքնա արդը չիւքրան խաչրիմ, ԱԱՄԻՒՆ Հա-
ՅԻՆԻ ԼԻՐԱՐԸ նամէլը իքի ճիլասէն խպուրի ալարագ ՆՀՐՐՆԷ
մուպաՅԵՐՔ խաչՆԼիմ բոման, ՄՀՈՒՐՔԻՐ ՓԷԼՓԷԼասէ ԼԻ ՔԷՐ-
ՔԻԿ խոՐԻՄԻՀ ապր հիքայէրի ՆՀՔԻսէ ալմալա, քՀՆալը ազԷգաՔԼա
ՄԻՔալասաՐՆԸ ահիքանէ ՔաՀսնՅՀ ԼԼՀՐիմ.

Կ. ՊԱՊՔՐԵԱՆ

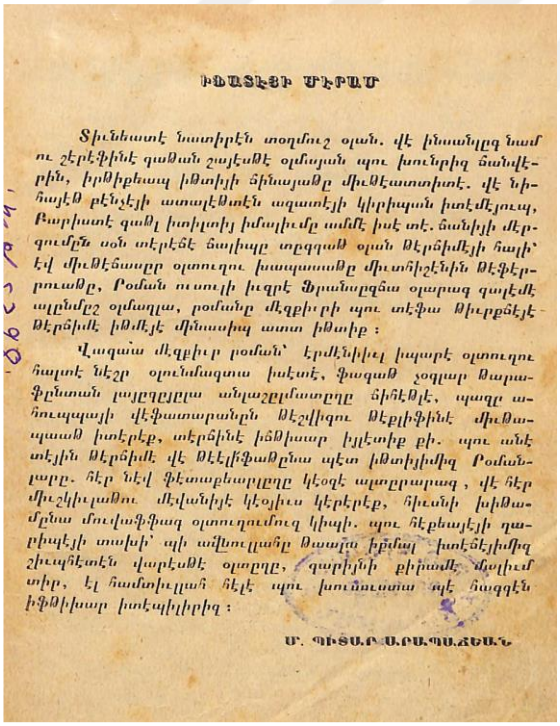
Ek 24- *Caniyi Meşhur*

İç Kapak

Önsöz

ԻՆՔՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

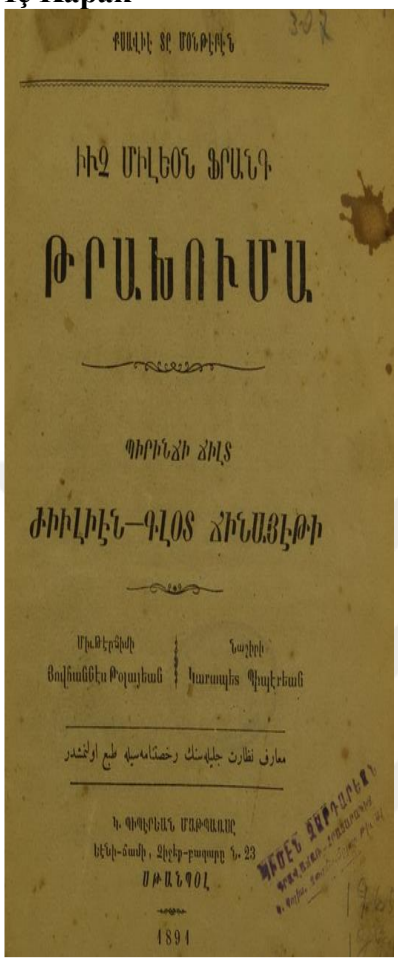
Տիւնեատէ նատիրէն տօղմուշ օլան. վէ իմանալըզ նամ ու շէրէֆինէ գաՒան շայէսՒէ օլմայան պու խուներիզ ճանվէրին, իրՒիքեաց իՒտիյի ճինայաՒը միւՒէատտիսէ. վէ նիհայէՒ քէնդէլի ատալէՒտէն ազատէլի կիրիպան իտէմէյուշ, Բարիսատ գաՒլ իսիլսէյ իմալիւմը ամմ իսէ տէ. ճանիյի մէրգումըն ատ տէրէճէ ճալիսը տըզգաՒ օլան Ռէրճիմէլի հալի՝ էվ միՒէճասըը օլտուղու խապատաՒը միտհիշէնին ՌէֆէրտուաՒը, Բօման ուսուլի իւզրէ Ֆրանսըզճա օլարագ գալէմէ ալընմըշ օլմաղա, բօմանը մէգբիւրի պու տէֆա Ռիւրքճէյէ Ռէրճիմէ իՒմէյէ մինասիպ ատտ իՒտիք :

Վազաա մէգբիւր բօման՝ էրմէնիվէլ իսլարէ օլտուղու հալտէ նէշր օլունմազտա իսէտէ, ֆագաՒ չօղսար Ռարաֆքնատն լայըզըլըը անլաշըլմատըղը ձիհէՒէ, պազը ահուպպայի վէֆատարանըն Ռէշվիղու Ռէքլիֆինէ միՒաապաաՒ իտէրէք, տէրճինէ իձՒխատ իյլէտիք քի. պու անէ տէյլին Ռէրճիմէ վէ ՌէէլիֆաՒընա պէտ իՒտիյիմիզ Բօմանլարը. հէր նէվ ֆէտաքարլըղը կէօզէ պաըրարագ, վէ հէր միշկիլաՒու մէվանիյէ կէօյիս կէրէրէք, հիւսնի խիՒամընա մուվաֆֆագ օլտուղումուզ կիպի. պու հէքեայէյի զարիսպէյի տաւխ՝ պի ամնուլլահ Ռաապա իքՒմալ իտէճէյիմիզ շիւպհէտէն վարէսՒէ օլտըղը, գարիյնի քիրամէ ֆալիւմ տիր, էլ համտուլլահ հէլէ պու խուձաստա պէ հագգէն իՒՒՒխատ իտէպլիրիզ :

Մ. ՊԻՏՈ.Ր Ա.ՐԱ.ՊԱ.ՃԵԱՆ

Ek 25- ***Üç Milyon Frank Trağuma***

İç Kapak **Önsöz**

ՊՈԼԻՍ ՅԱՐ ՄՈՆԹԷՐԻՆ

ԻՆՁ ՄԻԼԵՈՆ ՖՐԱՆԳ

ԹՐԱՀՈՒՄԱ

ՊԻՐԻՆՁԻ ՁԻԼՑ

ԺԻՒԼԻԷՆ–ԳԼՕՏ ՀԻՆԱՁԼԻԹԻ

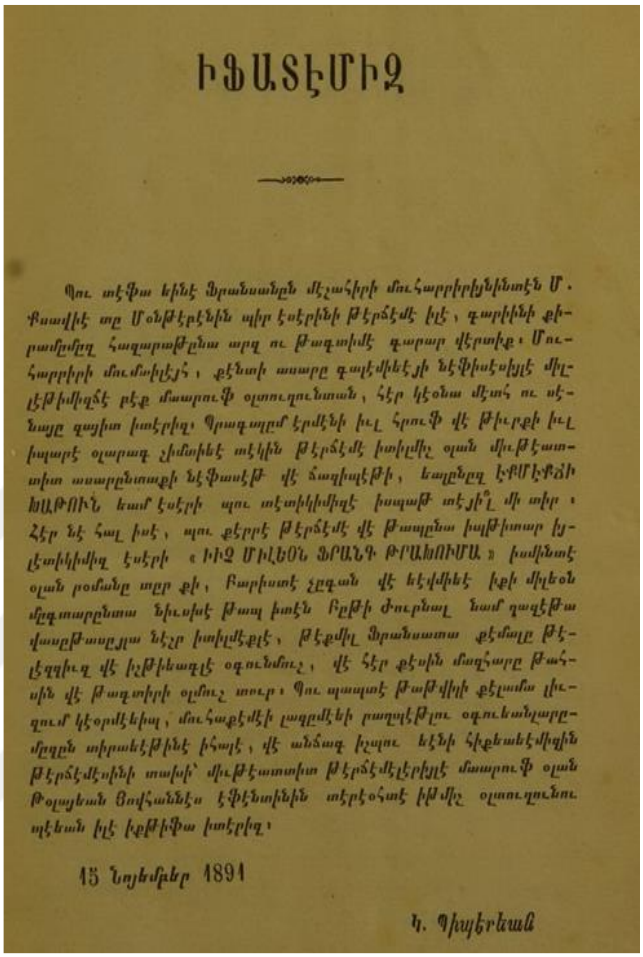
Մ. Թէրձիմի
Յովհաննէս Թօլայեան

Նայիրի
Կարապետ Պէշէեան

معارف نظارت جليلهسنك اذنيله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՕՊԻՐՆԵՆ ՄԱՔՍԱՒԱՆԸ
ԵՒՆի-ՇԱՀԻ, Չիչէք-բազարը Ն. 23
ՄԱՆՈՑ

1891

ԻՖԱՏԷՄԻՋ

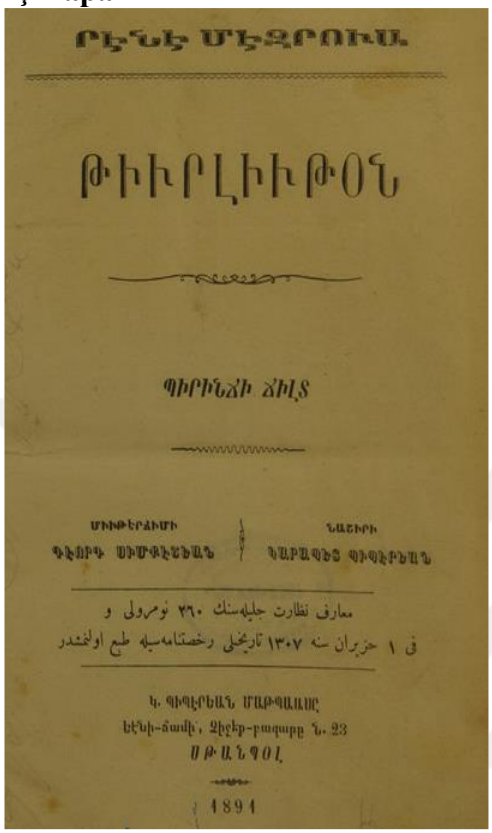
Պու տէֆա ևինէ Ֆրանսանըն մէչահիրի մուհարրիրկինտէն Մ. Ֆաուիէ ար Մօնթէրէյնի պիր էսէրինի Թէրձէմէ իլէ, գարիինի քթրամըմըզ հազարաթըննա արզ ու Թագտիմէ գարար վէրտիք։ Մուհարրիրի մուամիլէյհ, քէնտի ասարը գալէմիսէէյի նէֆիսէպոյլէ միլէթիմիզէն բէք մահրուֆ օլտուղունտան, հէր կէօնա մէտհ ու սէնայը զայիա իսէրիոզ Ֆրագտըմ էրմէնի իւլ հրուֆ վէ Թիւրքի իւլ իսլարէ օլարագ չիմտիսէ տէկին Թէրձէմէ իսրէմիլ օլան միւԹէատտիտ ասարընտաքի նէֆասէԹ վէ ճազիպէԹի, եաղընըզ էՔՄԷՔճի ՀԱՔՈՒՆ եամ էսէրի պու տէտրիմիզէ իսպաթ տէյիլ մի միր։ Հէր նէ հալ իսէ, պու քէրրէ Թէրձէմէ վէ Թահլընա իսԹիտար իսլէմոկրիմիզ էսէրի «ԻՆՁ ՄԻԼԵՈՆ ՖՐԱՆԳ ԹՐԱՀՈՒՄԱ» իսմինտէ օլան բօմանը տըր քի, Բարիստէ չըգան վէ եէվմիսէ իԹի միլեօն մըգտարընտա նէւսխէ Թաղ իսէն ԻըԹի ժուրնալ նամ զազէԹա վաղԹտըրլա նէչր իսրլմէքլէյլէ, Թէքմիլ Ֆրանսատա քէմալը Թէլէզզուզ վէ իչԹիհագլէ օգուտմուշ, վէ հէր քէսին մաղնարը Թահսին վէ Թագտիրի օլմուշ տուր։ Պու պապտէ Թահվիլի քէլամա լիւզում կէօրմէկսիզ, մուհաքէմէի լազըմէյի բաղըսԹըրու օգուտանդարըմըզդըն տիրտէսԹինէ իհտէ, վէ անճագ իչտու նէնի հէքտաեէմիզին Թէրձէմէսինի տահի՝ միւԹէատտիտ Թէրձէմէլէրիդէ մահրուֆ օլան Թօլայեան Ցավհաննէս էֆէնտիյէ տէրէօհտէ իմմիզ օլտուղունու սէյեան իլէ իՔՔիֆա իսէրիոզ։

15 Նոյեմբեր 1891

Կ. Պիպէրեան

Ek 26-*Türlüton*

İç Kapak

ՐԻՆԴ ՄԻՋՈՒԱ

ԹԻՒՐԼԻՒԹՕՆ

ՊԻՐՒՆՃԻ ՃԻԼՑ

ՄՈՒՏԵՐԱՒՄԻ
ԳԱՒՈՒՊ ՍՈՒՐԱՒՆԱՆՑ

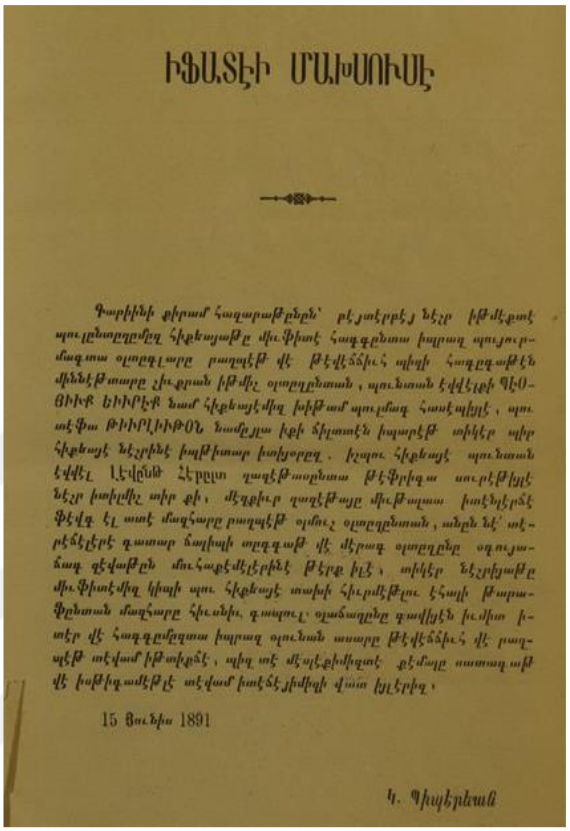
ՆԱՒԻՒՐԻ
ՆԱՐԱՊԵԴ ՊԻՊԼԻՈՆԵՑ

معارف نظارت جلیله سنه ۳۶۰ نومرولی و
تاریخلی ۱۳۰۷ سنه حزیران ۱ ق رخصتنامه سیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՈՊԼԻՈՆԵԱՆ ՄԱՐՊԱԶԱՒԱՌ
ԵՒԽի-ճամի, Չիչէք-բազարը Ն. 23
ՄՐԱՆՑՕՐ

1891

Önsöz

ԻՖԱՏԻ ՄԱԽՄՈՒՍԷ

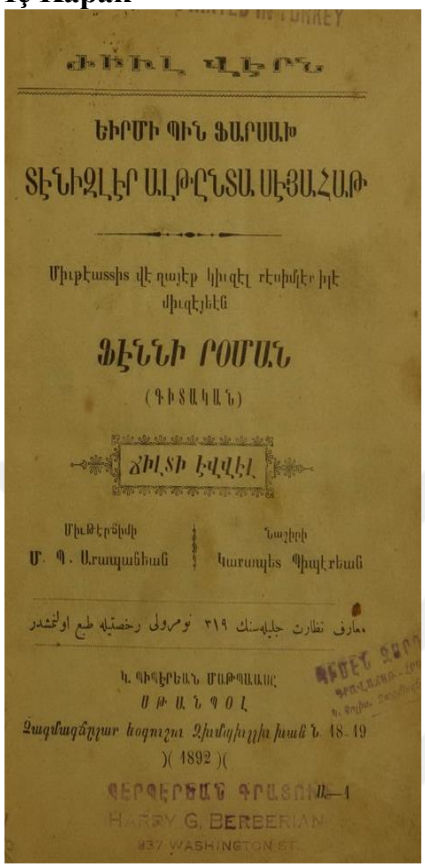
Գարիճի քիրամ հազարաթընըն՝ բէյտէրքէյ Նէչը իթմէքտէ պուլընուըրմըշ հիքեայաթը մուֆիտէ հագգընտա իսդադ պույուրմագտա օլուրգէսորը բաղըշէթ վէ թէվճիհէ սիպի հագգըտաքէն մինննէթտարը չիւքրան իթմիշ օլուրընտան, պունտան էվվէլքի Գիւ-ճիւք եիրինը նամ հիքեայէմիզ իսթիամ պույուրմագ հասէպիյլէ, պու-ուէֆա ԹԻՒՐԼԻՒԹՕՆ նամընը իքի հիլտէն իպարէթ տիկէր սիր հիքեայէ Նէչրինէ իսթիտաթ իտխօրըշ. Ինչու հիքեայէ պունտան էվվէլ Լէվնինթ Հէրլտ զաէթտարընտա թէֆրիգա տուրէքիյէ Նէչր իտիլիշ տիր քի, մէգթուբ զաէթտայը մուէթտա իտէնիլրտէ Գէվգ էլ տաէ մագսարը բաղըշէթ օլմուշ օլուրընտան, անդն նէ՛ տէ-րէհէլէրէ գատար ճալիսի տրզգաթ վէ մէրագ օլուրընը օգույա-ճագ զէվաթընն մուհաքէմէլէրինէ թէրք իլէ, տիկէր Նէչրիյաթը մուֆիտէմիզ կիպի պու հիքեայէ տահի հիւրմէթլու էհալի թարա-ֆընտան մագսարը հիւսնիւ, գապուլ, օլմաճաղընը գամիյէն իւմիտ ի-տէր վէ հագգընընտա իպրագ օլունան տարը թէվճիհէ վէ բագ-սիթ տէվամ իթմէքտէ, սիրզ տէ մէսլէքիմիզտէ քէմալը տատագ աթ վէ իսթիգամէթլէ տէվամ իտէճէյիմիզի վէտա էյլէրիրզ.

15 Յունիս 1891

Կ. Պոպլիոնեան

Ek 27- ***Yirmi Bin Farsah Denizler Altında Seyahat***

İç Kapak

ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

ԵՒՐՄԻ ՊԻՆ ՖԱՐՍԱԽ

ՏԷՆԻԶԼԷՐ ԱԼԹԸՆՏԱ ՍԷՅԱՀԱԹ

Միաբէաssիս վէ զայէբ կիւզէլ ռէսիմլէր իլէ միւզէյէէն

ՖԷՆՆԻ ՐՕՄԱՆ

(ԳԻՏԱԿԱՆ)

ՃԻԼՏԻ ԷՎՎԷԼ

Մէաթէրճիմի
Մ. Պ. Առապեան

Նաշիրի
Կարապետ Պալէեան

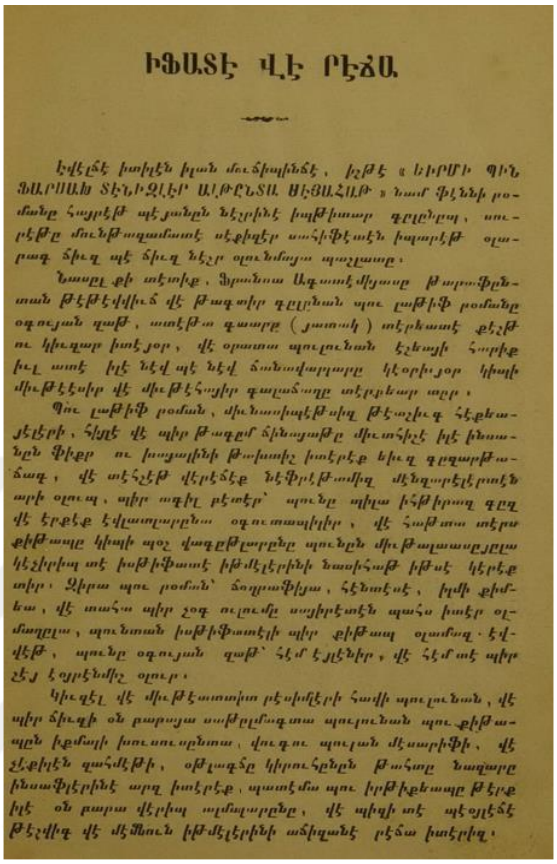
ظارف نظارت جليلهسنك ٣١٩ نومرولو طبعخانهسنده طبع اولنمشدر

Կ. ՊՕԼԻՍԻՆ ՄԱՏԹԱԱՒՐ
Ա Թ Ա Ն Պ Ո Լ
Զագմագճըլար Եօղուշա Զամպըլըճա խան Ն 18-19
)(1892)(

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

HARRY G. BERBERIAN
837 WASHINGTON ST.

Önsöz

ԻՖԱՏԷ ՎԷ ՐԷՃԱ

Էվէլճէ խոխէն իլան մուճթինճէ, իքթէ « ԵՒՐՄԻ ՊԻՆ ՖԱՐՍԱԽ ՏԷՆԻԶԼԷՐ ԱԼԹԸՆՏԱ ՍԷՅԱՀԱԹ » նամ ֆէնէի թոմանը հայրէթ պէյանըն նէշրինէ իխթիսար գըլընըբ, սուրէթը մուհթէշէմ սէֆիզէր սահիպէէէն խայրէթ օլմագ ճիւզ պէ ճիւզ նէշր օլունմայա պաշլաныը։

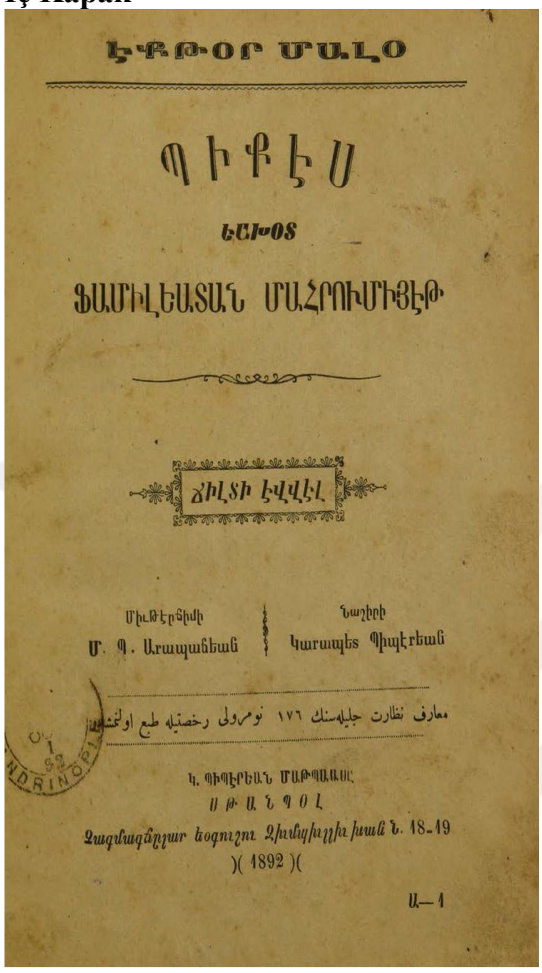
Նասըլ քի ատոմիք, ֆրանսա Ագատէմիսյասը թայմքընաան թէքէվվիճ վէ թագտիր գըլընան պու լաթիֆ թոմանը օգուսյան զաթ, սուէթա գաարը (յաատակ) ատրեաատ քէշֆ ու կիւզար խոջայր, վէ օրատա պուլունան էշեայի հարիք իւլ սուէ իլէ նէվ պէ նէվ ճանավարլարը կէօրիյօր կիպի միւթէէսիր վէ միւթէհայիր գալմաղը տէրճիհաա ատրի։

Պու լաթիֆ թոման, միւնասիպէթիլէ թէշիւճ հէքայէթլէրի, հէյէ վէ պիր թագըմ ճինայաթը միւտհիշ իլէ ինսանըն ֆիքր ու խայալինի թահաիճ խէրէք եիւճ գըզարթաճագ, վէ տէհլիք վէրէճէք նէֆրիէթտիճ մէնգարէլէրտէն արի օլուպ, պիր ագիլ բէտէր՝ պունը պիճա ինթիրազ գըզ վէ էրքէք էվլատլարընա օգուտաալիլիր, վէ հաթտա տէրս քիթապը կիպի պօշ վագըթլարընը պունըն միւթալաասյըլա կէչիրիպ տէ խոխիճատէ խիմէլէրինի նասհաթ խիսէ կէրէք տիր։ Զիրա պու բոման՝ ճաղրաֆիյա, հէնտէսէ, իլմի քիմեա, վէ տահա պիր չօգ ուլումը սոյիրէտէն պահս խէր օլմաղրա, պունտան իսթիֆատէյի պիր քիթապ օլամագ։ էվվէթ, պունը օգուսյան զաթ՝ հէմ էյլէնիր, վէ հէմ տէ պիր չէյ էօյրէնմիշ օլուր։

Կիւզէլ վէ միւթէաատիտ րէսիմլէրի հավի պուլունան, վէ պիր ճիւզի օն բարայա սահըլմագտա պուլունան պու քիթապըն իքմալի խուսուսընտա, վուգու պուլան մէսարիֆի, վէ էքսիլէն զահմէթի, օխլագճը կիրպիհրնըն Թահսը Նազարը ինանմիէրինէ արզ իսէրէք, պատմա պու իրթիքաապը Թէրքիյէ օն բարա վէրիպ սիմսարընը, վէ պիպի տէ պէօյլէճէ Թէչվիգ վէ մէշհուր իսթիմլէրինի ամիզաճէ րէճա խէրիզ։

Ek 28- ***Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet***

İç Kapak **Önsöz**

ՆԿՐԹՕՐ ՄԱԼՕ

ՊԻՔԷՄ

ԵՐԻՕՏ

ՖԱՄԻԼԵԱՏԱՆ ՄԱՀՐՈՒՄՈՒԹԻՒՆ

ՁԻԼՏԻ ԼՎՎԻԼ

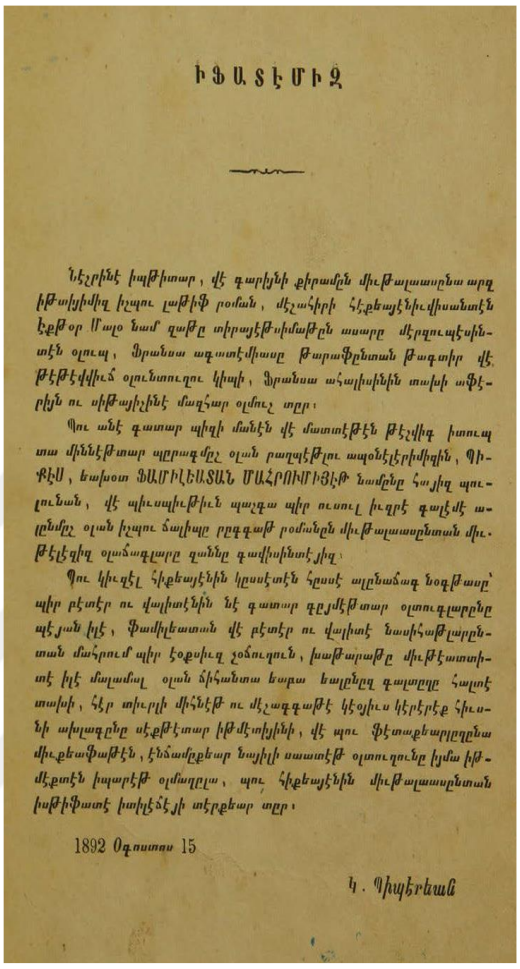
Միւթէրճիմ
Մ. Պ. Առապաեան

Նաշիրի
Կարապետ Պիպէրեան

معارف نظارت جلیلهسنك ۱۷٦ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊԻՊԷՐԵԱՆ ՄԱԹՊԱԱՍԻ
ՍՄԱՆՊՕԼ
Զագհագճեար եօղուղու Չիւնկիւղիւխան Ն. 18-19
)(1892)(

Ա—1

ԻՖԱՏԻՄԻՋ

Նէյրինէ իպթիտար, վէ գարիյնի քիրամըն միւթալաասընա արզ իթտիյիմիզ իչպու լաթիֆ րօման, մէչհիրի հէքեայէնիւվիանատէն էքթօր Մալօ նամ զաթը տիրայէթսիսմաթըն ասարը մէրզուպէսինտէն օլուպ, Ֆրանսա ագատէմիասը թարաֆընտան թագտիր վէ թէթէվվիճ օլունտուղու կիպի, Ֆրանսա ահալիսինին տախի ափէրիյն ու սիթայիչինէ մազհար օլմուչ տըր։

Պու անէ գատար պիզի մանէն վէ մատտէթէն թէչվիգ իտուպ տա միննէթտար պըրագմըչ օլան բաղչէթլու ապօնէչէրիմիզին, Պիֆէմ, եահօտ ՖԱՄԻԼԵԱՏԱՆ ՄԱՀՐՈՒՄՈՒԹԻՒՆ նամընը կայիզ պուլունան, վէ պիւսպիւթիւն պաչգա պիր ուսուլ իւզրէ գալչմէ ամլընմըչ օլան իչպու ճալիպը րըգգաթ րօմանըն միւթալաասընտան միւթէչէզիզ օլամագլարը զաննը գավիսինտիյիզ։

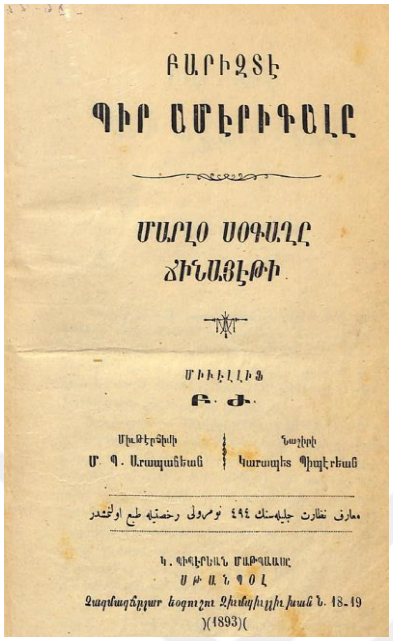
Պու կիւզէլ հիքեայէնին կըսսէտէն հըսսէ ալընճաագ նօգթասը՝ պիր բէտէր ու վալիտէնին նէ գատար գըյմէթտար օլտուգլարընը պէյան իչէ, Ֆամիլեատան վէ բէտէր ու վալիտէ նասիհաթլարընտան մահրում պիր էօքսիւզ չօճուղուն, խաթարաթը միւթէաատիտէ իչէ մալամալ օլան հիհանտա եաբա եալընըզ գալտընը հալուէ տախի, հէր տիւրլի միհնէթ ու մէչագգաթէ կէյֆիւս կէրչէրէք հիւսնի ախլագընը սէքթէյտար իթմէտիյինի, վէ պու ֆէյտաքեարլըզընա միւքեաֆաթէն, էնճամըքեար նայիլի սաատէթ օլտուղունը իչմա իթմէքտէն իպարէթ օլմադըլա, պու հիքեայէնին միւթալաասընտան խաթիֆատէ իսիչէճէյի տէրքեար տըր։

1892 Օգոստոս 15

Կ. Պիպէրեան

Ek 29- ***Parizde Bir Amerikalı-Marlo Sokağı Cinayeti***

İç Kapak

ԲԱՐԻՁՏԻ

ՊԻՐ ԱՄԷՐԻԿԱԼԸ

ՄԱՐԼՕ ՍՕԳԱՂԸ

ՃԻՆԱՅԷԹԻ

ՄԻՒՏԼԻՒՆ

Բ. Ժ.

ՄէնԷրճիի | Նայիրի

Մ. Գ. Աւագեան | Կարապետ Պիպէրեան

مارلو ظلمت جلبسنك ٤٩٤ نمرولي طبع وخصوصي

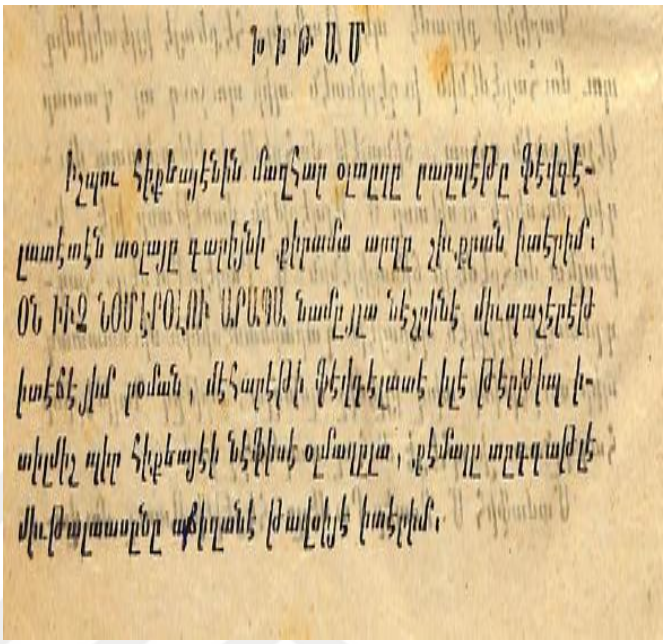
Կ. ՊՕԼԻՍԻՆ ՄԱՔՈՒԱԻԷ

ՍՏԱՆՊՕԼ

Հազուագիւտ հօգուտ Հիւանդասիրաց Ն. 18-19

)(1893)(

Sonsöz

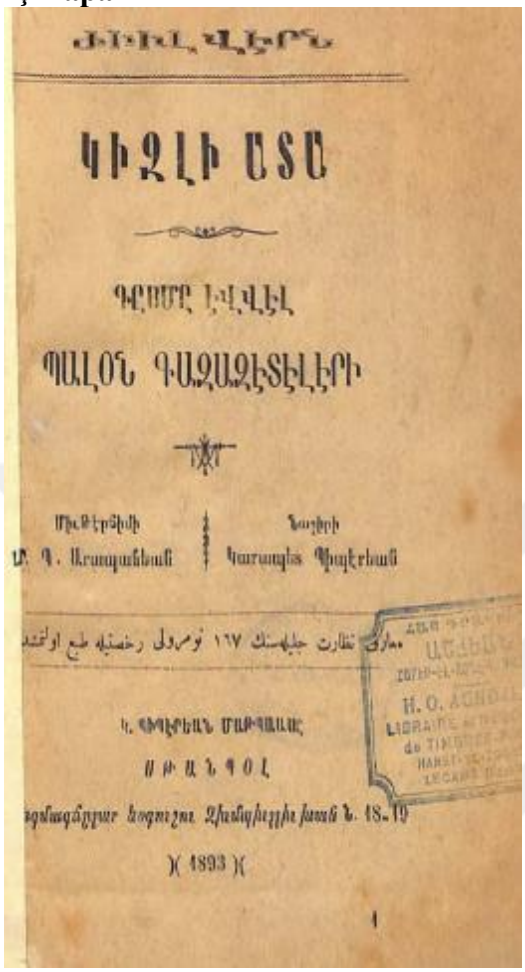

ԽՕՍՔ

Իշպու հիւթայէնին մաղձար օլմադը բաղաէմը ֆէվգէ-
լատէտէն սօնրայը գարիյնի քէրամա սուգը չի՛քան իտէրիմ,
Ան ինձ ՆՄՄԼՐՕԼՄ ԱՐԱՒԻ նամըլա նէյլինէ վիւպաէբէմ
իտէճէյիմ գօման, ինհարիմի ֆէվգէլատէ լէե թէրճիմա լե-
ավիմիշ ալար հիւթայէի նէֆիսէ օլմադըգա, քէնտալը սըզգաճըգ
միւթալաասընը ափըլանէ ղանըճըյէ իտէրիմ.

Ek 30- ***Gizli Ada***

İç Kapak **Önsöz**

ԺԻԶԼԻ ԱՏԱ

ՊԱՐՈՒՄ Է.Վ.Վ.Է.Լ

ՊԱԼՕՆ ԴԱՋԱՋԻՏԵԼԼԵՐԻ

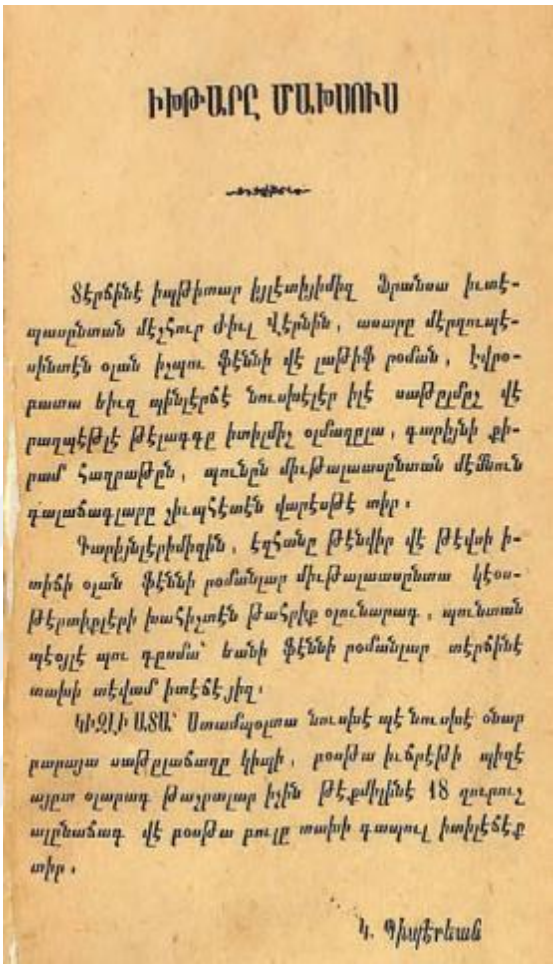
Միջերթիի Ա. Գ. Ահարոնեան | Նայիրի Կարապետ Փափէեան

Կ. ՓՓՓԻԵԱՆ ՄԱՐԳԱԼԱՒ

ՊՈՍՆՈՒԼ

Տպագրեցաւ Նոյեմբերեան Ճեմարանի տպարանին մէջ. 18-19

)(1893)(

ԻՒԹԱՐԸ ՄԱԽՈՒՍ

Ցերծինէ իպիթոար էյլէտիյիմիզ Ըրանսա իւռէպասընտան մէչհուր միւլ վէրնին, սասրը մէրդուպէսինտէն օլան իչպու ֆէննի վէ լաթիֆ բօման, Էվրոբասա եիւզ պինլէրճէ նուսխէլէր իլէ սաթըլմըչ վէ բաղպէթլէ թէլագրը իտիլմիչ օլմաղըլա, գարինէն քիթաո հաղրաթըն, պունըն միւթալաասընտան մէճմուա գալանագլարը չիւպհէսիզ վարէսիէ տիր։

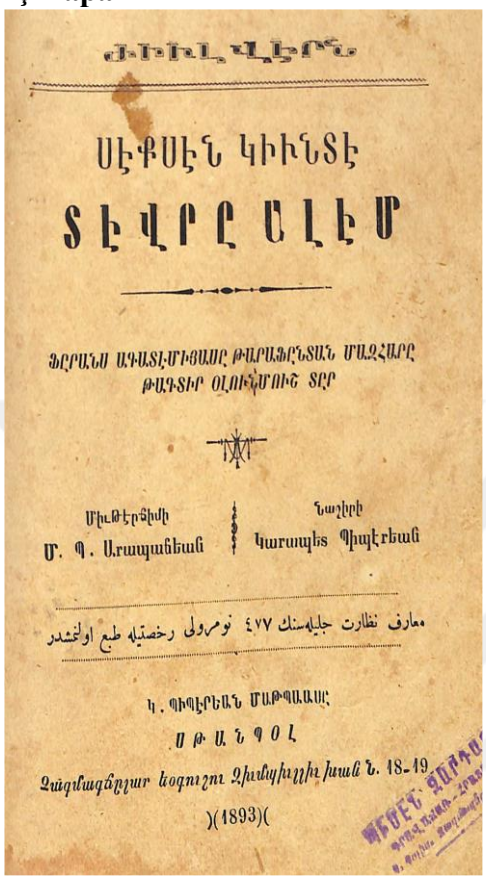
Գարինէրիմիզդէն, էզճանը թէնվիր վէ թէվսի իտիճի օլան ֆէննի բօմանլար միւթալաասընտա կէօսթէրտիքլերի խահիչտէն թահրիք օլունարագ, պունտան պէօյլէ պու գբսմա՝ եանի ֆէննի բօմանլար տէրճինէ տախի տէվամ իտէճէկ յիզ։

ԿԻԶԼԻ ԱՏԱ՝ Մտամպօլտա նուսխէ պէ նուսխէ օնար բադայա սաթըլաճաղը կիպի, բօմիա իւճրէթի պիզէ այլտ օլարագ թաչրալար իչին թէքմիլինէ 18 զուբուչ այլընաճագ վէ բօմիա բուլը տախի գապալ իտիլմէճէ տիր։

Կ. Փափէեան

Ek 31- ***Seksen Günde Devrı Alem***

İç Kapak **Önsöz**

ԺՈՒԼ ՎԷՐՆ

ՍԷՓՍԷՆ ԿԻՒՆՏԷ

ՏԷՎՐԸ ԱԼԷՄ

ՅԸՐԱՆՍԱ ԱԿԱՏԷՄԻԱՅԷՍ ԹԱՐԱՓՉՆԱՆ ՄԱՂՉԱՐՐ
ԹԱԳՒՒՐ ՕԼՈՒՆՄՈՒԾ ՏՐՐ

Միւթէրճիմի
Մ. Պ. Աւագեան

Նաշիրի
Կարապետ Պիպէրեան

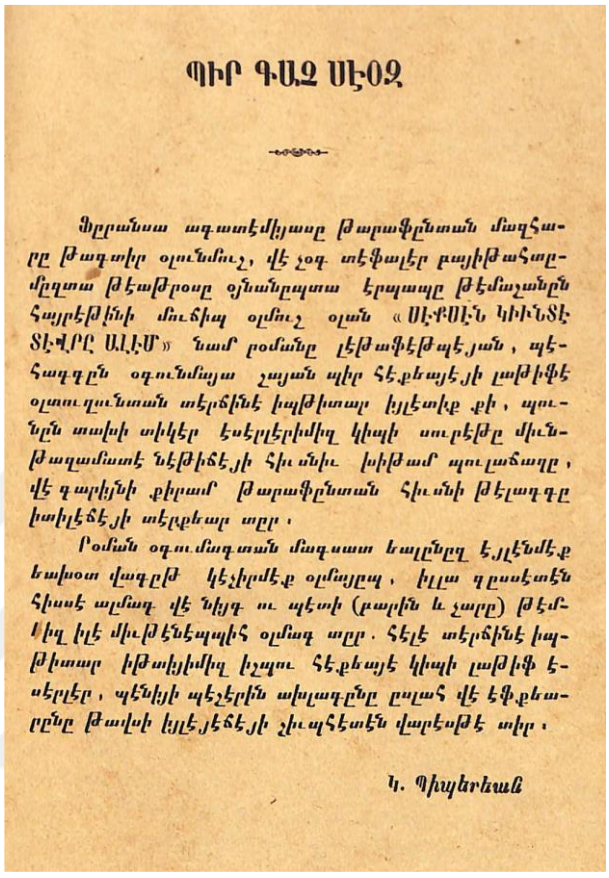
معارف نظارت جلیلهسنه ٤٧٧ نومرو ایله رخصتله طبع اولنمشدر

Կ. ՊԻՊԷՐԵԱՆ ՄԱԹՊԱԱՍ

Ը Թ Ա Ն Պ Ո Լ

Զուգադիպարար Լօգոշու Չիւնկիւլլիհանե Ն. 18-19

)(1893)(

ՊԻՐ ԳԱԶ ՍԿՕՉ

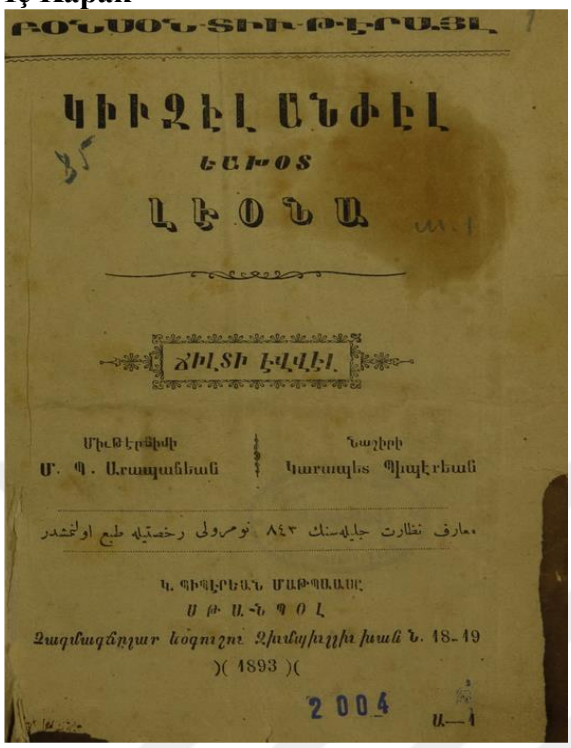
Ֆրրանսա ագատէմիյասը թարաֆընան մաղհարը թագաւիր օլունմուշ, վէ չօգ տէֆալէր բայիթհաըմըզտա թէաթրօսը օյնանըպտա էրպապը թէմաչանըն հայրէթինի մուճիպ օլմուշ օլան «ՍԷՓՍԷՆ ԿԻՒՆՏԷ ՏԷՎՐԸ ԱԼԷՄ» նամ բօմանը լէթաֆէթպէյան, պէհապդըն օգունմայա չայան պիր հէքեայէյի լաթիֆէ օլտուղունան տէրճինէ իպթիտար իլէտիք քի, պուընըն տախի տիկէր էհէմմիյէթսիզ կիպի սուրէթը միւնթազամտէ նէթիճէյի հիւնիւ խիթամ պուլաճաղը, վէ գարիյնի քիրար թարաֆընան հիւնի թէլադգը իտիլէճէյի տէրճէտար ոլը։

Բօման օգումտատան մագսատ եալընըզ էյլէնմէք եախօտ վագըթ կէչիրմէք օլմայըպ, իլլա գըսսէյէն հիսսէ ալմադ վէ նէյդ ու պէտի (բարին և չարը) թէմիւլ իլէ միւթէնէպպիհ օլմադ ոլը. հէրէ տէրճինէ իպթիտար իթտիյիմիզ իչպու հէքեայէ կիպի լաթիֆ եսէրլէր, պէնիյի պէչէրին ախլագընը ըսլահ վէ էֆքեարընը թաւսիտ իլէյէճէյի չիւպհէսիզ վարէտաթէ տիր։

Կ. Պիպէրեան

Ek 32- ***Güzel Anjel yağod Leona***

İç Kapak

ԲՕՆՈՒՆ-ՏԻՒ-ԹԷՐԱՅԵԱՆ

ԿԻՒԶԷԼ ԱՆԺԷԼ

ԵՒ՝ՕՏ

ԼԷՕՆԱ

ՁԻԼՏԻ ԷՎՎԷԼ

Մեծ էրեվի
Մ. Պ. Առապեանեան

Նաշխրի
Կարապետ Պապէրեան

ԿՊՊԱՐԱՆ ՄԱՔՈՒԱՆԻՑ

Ս Թ Ա Ն Պ Օ Լ

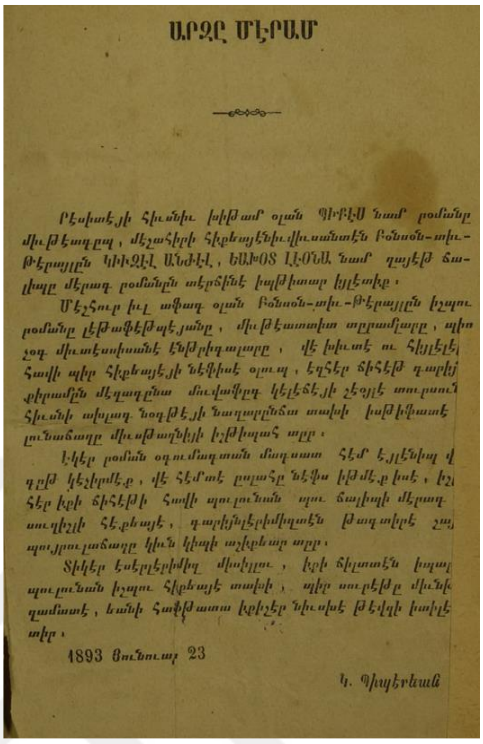
Ձագարագիդար նօգուշու Չիմնիթլիի խան Ն. 18-19

)(1893)(

2004

Ա—1

Önsöz

ԱՐՁԱՆ ՄԷՐԱՄ

Բէսիաէլի հետեւեալ խոհեմ օրէնքին նման բոլոր մարդկանց, մեչհիւրի հերեսիներուն անտես Բօնուն-տիւ-Թէրայլեն կիւզէլ Անժէլ, եւ՝օտ Լէօնա նման գայթ ճանապարհը մեզի բոլորին ալ երեսին խոթիտար կ՚ելլէ։

Մեչհուր իւ ափագ օրէն Բօնուն-տիւ-Թէրայլեն իշխու բոլորը լեթափէթպէյանը, մարթաճատ արքայարը, պիտ չօգ միւէսսիանէ էնթրիգալարը, վէ խուտ ու հիլեն հավի պիր հերեայէլի նէզիսէ օլուպ, եղէր ճիհէթ դարիւ փիրանին մէզարընա մուվաֆրդ կէլէճէլի չէօղէ տուրան հետեւի ախլագ նօղթէլի նաղարընա ասիսի խոհեմաէ լունաճաղը մարթանիսի իլթիպատ տըր։

Կիկը բոլոր օղուտագան մարսատ հէմ էյլէնիպ վ գըթի կէչիրմէք, վէ հէմտէ ըսլատը նէփս իթմէք եան, իշ հէր իսի ճիհէթի հավի պուլունան պու ճալիպի մէրագ սուզիչի հերեայէ, գարիդէլերիմիզէն թագսիրէ չա պայրաճաղը կիան կիպի այնպես տըր։

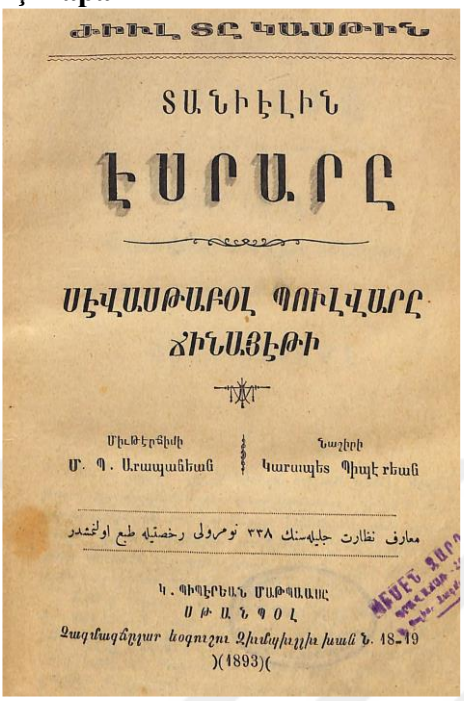
Տիկեր էսերէրիմիզ մարիլու, իսրի ճիլտաէն իպա պուլունան իշտու հիրեայէ ասիսի, պիր սուրէթը մունհ զամանէ, եանի հաֆթասա իգիչէր նիւսիսէ թէվրի խոհեմ տըր։

1893 Յունուար 23

Կ. Պապէրեան

Ek 33- ***Danielin Esrarı-Sevastapol Cinayeti***

İç Kapak **Sonsöz**

ԺՈՒԼ ՏԸ ԿԱՍԹԻՆ

ՏԱՆԻԷԼԻՆ

ԷՍՐԱՐԸ

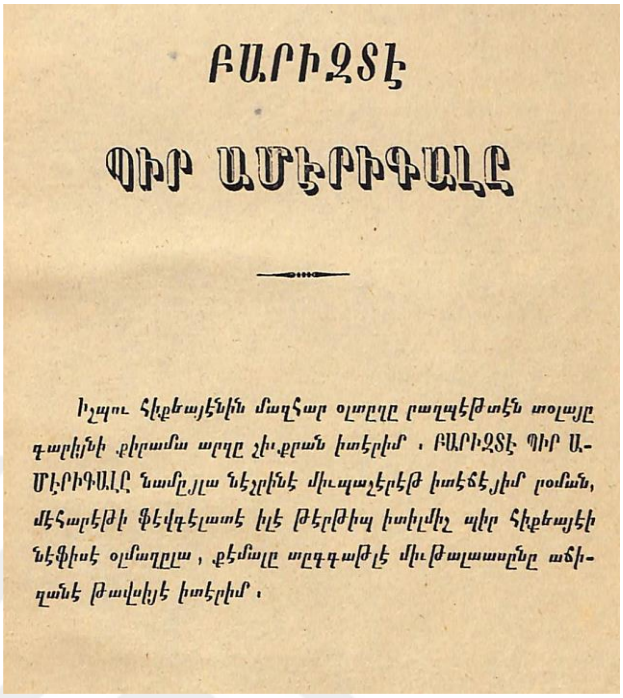
ՍԷՎԱՍԹԱԲՕԼ ՊՈՒԼՎԱՐԸ ՁԻՆԱՅԷԹԻ

Միւթէրճիմի
Մ. Պ. Աւագեանեան

Նաշիրի
Կարապետ Պիպէրեան

معارف نظارت جلیلهسنك نومرو ۳۳۸ رخصتیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՈՂՔԵՆԵԱՆ ՄԱՔՈՒԱԱԻԸ
ՍՄԱՆՊՕԼ
Ջագրագրչար ևօգուշու Չիւնկիւլիւհան ն. 18-19
)(1893)(

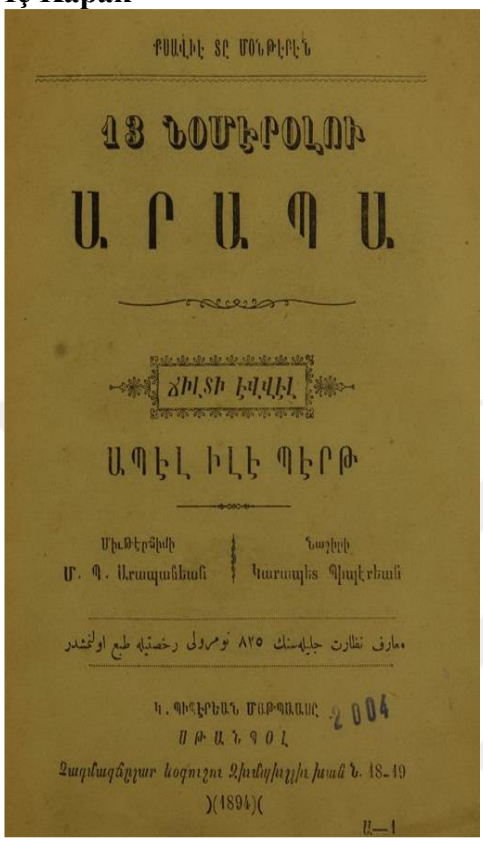

ԲԱՐԻՁՏԷ ՊԻՐ ԱՄԷՐԻԿԱԼԸ

Իչպու հէքեայէնէն մաղՀար օլորը րաղպէթտէն տօլայը գարիյնէ քիրամա արուը չիւքրան խտէրիմ ։ ԲԱՐԻՁՏԷ ՊԻՐ ԱՄԷՐԻԿԱԼԸ նամըլլա նէչրինէ վիւպաչէրէթ խտճէյիմ ըօճան, մէհարէթի ֆէվգէլատէ իլէ թէրճիւմէ խտիլմիչ պիր հէքեայէի նէֆիսէ օլմաղըլա , քէմալը տրգագաթլէ միւթալաասընը ածիզանէ թաւսիյէ խտէրիմ ։

Ek 34- ***13 Nomerolu Araba***

İç Kapak **Önsöz**

ԲՈԼՈՐ ՏՐ ՄՈՆԹԻՐԻՆ

ՀՅ ՆՕՄԷՐՕԼՈՒ

Ա Ր Ա Պ Ա

ՁԻՍՏ ԼԻՎԱԼ

ԱՊԷԼ ԻԼԷ ՊԷՐԹ

Միաբերնի Մ. Պ. Աւապաճեան | Նայիրի Կարապետ Պիպէրեան

ماركه نظارت جليله سنه ۸۷۵ نومرو لو عربه نك طبعخانه سنده طبع اولنمشدر

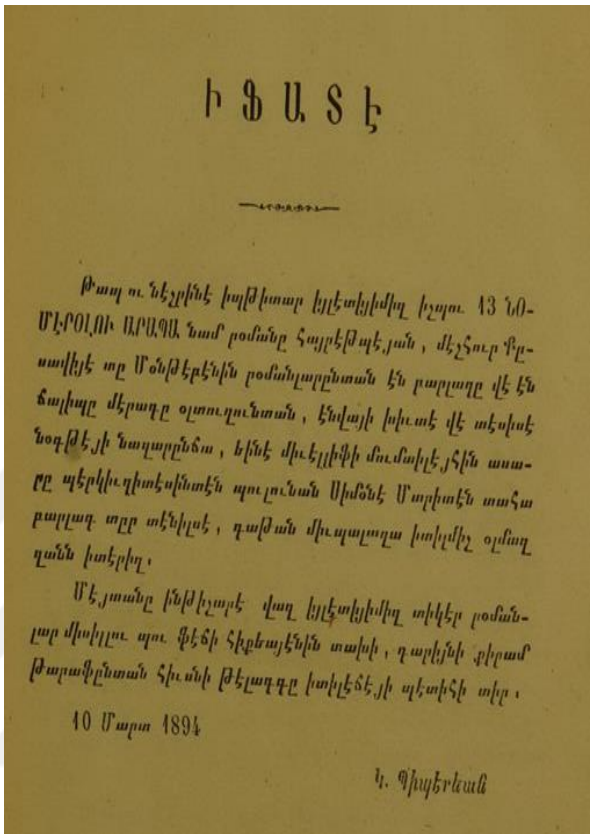
Կ. ՊԻՊԵՐԵԱՆ ՄԱՔՊԱԶԱՆԸ 2004

ՄԱՆՈՑ

Ձագուագծերար ճօղուշու Չիհանգիրի խան Ն. 18-19

)(1894)(

Ը—1

Ի Ֆ Ա Տ Է

Թաղ ու նէչըրնէ խալխտար էյլէնճէլիմիզ Լչպու 13 ՆՕՄԷՐՕԼՈՒ ԱՐԱՊԱ նամ ծոմանը Հայրենպէ՛ան, մէչհուր Ըբսաղիյէ ու Մանթէքէնին ծոմանլարընտան էն բարլադը վէ էն ճալիսը մէրադը օլտուղունտան, էնճայի խիւսէ վէ սէվիսէ նօգթէյի նալարընճա, եւնէ միւէլլիֆի մուամիլէյհին ասարը պէրկիւղիսէվնտէն պուլունան Սիմենէ Մտրիսէն տահա բարլագ տըր տէնիլսէ, դաթան միւպալաղա խոխմիչ օլմագ զանն իտէրիզ.

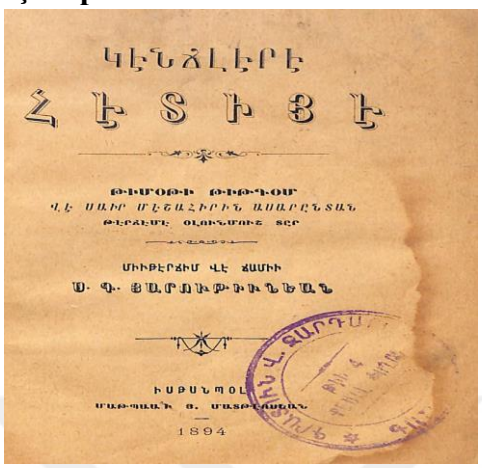
Մէյտանը ինթիշրէ վաղ էյլէնճէլիմիզ տիկէը ծոմանլար միսիլու պու ֆէճի հէքեայէնէն տահի, դարիյնի փիրամ Թարաֆընտան հիւսնի թէլագրը խոխլէճէյի պէտհէի տիր.

10 Մարտ 1894

Կ. Պիպէրեան

Ek 35- *Gençlere Hediye*

İç Kapak

ԿԵՆՃԱԼԻՐԻՆ

ՀԱՏՈՑԸ

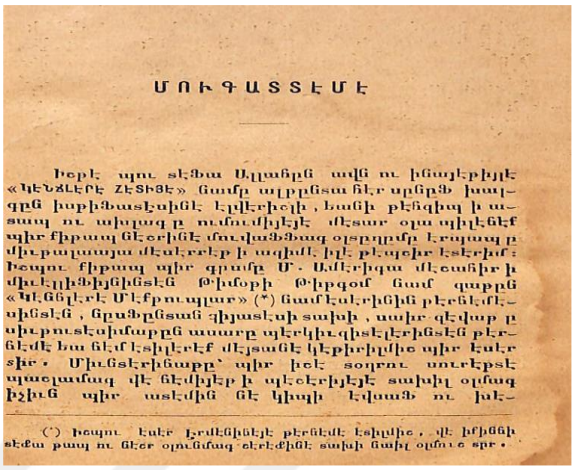
ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ
ՎԱ ՍԱՄ ՄԼԵՇԱՀԻՐԻՆ ԱՍԱՐԵՆՏԱՆ
ԹԷՐԱԿԱՆ ՕԼՈՒՄՈՒՆԸ ՏԸՐ

ՄԻՒԹԷՐԺԻՄ ՎԱ ՀԱՄԻՒ
Ա. Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԻՍՔՆՊՈՒԼ
ՄԱՐԱԳԱՆ Ե. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1894

Önsöz

ՄՈՒԳԱՏՏԷՄԷ

Իօրէ պուս տէյծա Ալլահընը ամն ու ինայէթլիյէ «ԿԷՆՃԷԼԷՐԻ ZԷՏԻՏԷ» ատըր ալըրնցա ճէր արնդէ խալ-գընը իսթիծաէսէնիճ էլլէէրիօլը, նաճի բէնզիպ ի ա-տալ ու ահլագ ը ուսումիյէէ մէսար օլա պիլիճէէ պիր ֆիթաալ ճէօրիճճ մուվաֆֆագ օյօղրդրմ էտադա ը միւթալաաա մէսէէրէք ի ազիմ իլէ բէկօլր էտէրիմ: Իօպու ֆիթաալ պիր գրամը Մ. Ամէրիգա մէտաճիր ի միւէլլիֆֆընճիճէն Թիմօթի Թիթգօմ ճամ գաբընը «ԿԷՆճԻԼԻՐԻ Մէֆբուպլար» (*) ճամիէսէրինճն բէրճէմէ-սինճէն, ընդաընցաճ գիյատէսի տաիի, սաիր զէվար ը սիւթուտէսիմաբընը ասարը պէրկիւզիտէլէրինճէն բէր-ճէմէ ետ ճէյրէտիլէրէֆ մէյտաճէ կէֆիրիմիզ պիր էսէր տիր: Միւճէտէրինճաբը՝ պիր իսէ տօղրու սուրէթէ պաօլամագ վէ ճէմիյէթ ի պէճէրիյէն տաիիլ օլմագ իչինճ պիր ասէմինճ ճէ կիպի էվատաճ ու իսէ-

(*) Իօպու էսէր էրմէնինէյէ բէրճէմէ էֆնիսի, վէ իճինճի տէճա բաայ ու ճէօր օլուճմագ-մէրճէմինճ տաիի ճաիէ օլմուշ տըր:

ԳԼՈՒԽ

սաիս իլէ մուբթասրէթ օլմասը իգրիգա էտէճէյինճէ, ինճսիսի իչինճ ճէ զէմճ վէ ճէ վէճճէյէ պիր զէվճէ իճրիիսաայ էտէճէյինճէ, ճէզաճէբ վէ բէրպիյէյէ մու-բէալիգ ճէ կիպի ուսուլ վէ գաիսէյէրէ րիայէթ էթմէսի վէ ճէ ետյա էսվաայ կիմսէսի իճսայ էտէ-ճէյինճէ, ճէ կիպի ատաթ վէ ահլագ ը մուգիրէտէճ իճրիտագ էթմէսի վաճիգ իչինճէ, ամմալ ը պէտէ-րիյէճինճ մուօրիտաթ ը մուբէտասիտէ վէ միճրէթլի-ֆէտսինճէ ճէ վէճճէյէ ատպր ու բէճամմիալ էտէճէյինճճ, վէ ամլյէրէ ճէ վէճճէյէ պալիճ կէլմէճէյինճէ, մալ վէ սէրվէրճէ ճիւսը նախօս ատ ի իսրիմպըրնա, ճէյէճ իպտէբէ օլտրպրնա, ճէ ճէ վէճճէյէ պէօ-ճիւ վէ մուճրէէրէմ ա՜էմէբ ապրատրնա կէչինէ պիլէճէյինճէ, վազրը ճէ վէճճէյէ էճ ֆաիէյի ատ-ռէբէտ գալլանըա պիլէճէյինճէ, վէ ամը ատ ի իսրի-մալտաճ ճէ կիպի էլիմ ճէրինճէյէ չըգաճադրնա, սրճ-ճէբ ու ածիյէբէ, էէմէճ վէ ռիյազէբ ի պէէճէյէէ, բաճսիլի իլմէ, ֆիթաալատա վէ ամլէրինճ ատ-էբէ ի ճրիլեսաիրնա կէչինէ պէօ-ճիւ վէ մուճրէէրէմ ա՜էմէբ ապրատրնա, մուվաֆֆագիյէրինճ ճէէճճ ի-պտէվիսէճ ճէր էճս ատա պիլիր: Ասըլ ճիւճէր օ մա-ճալատա տէլալէբ էէճճէբ էլֆազը իճրիլասյա վէ ամլէրէ ճիւաճ ի բէէրիպ վէ բէէրիպ էլլէմէֆճէ տիր, տէմիլճէր: Մաճա կիսզէլ օլուպ տ էէֆազ ճագբօզ-սրգ օլուր իսէ. վէ նախօս լաֆզ իլէ մաճա էէճճէյէ-մրճրէճաճպ վէ մէրէյյամիմ օլմագտաճ ճաճի էլ-ֆազրը բէէրիպ ու բէէրիպճինճէ խալէլ պուլուճըր իսէ, պիր կիսզէլ հիմճ բաալաբրը ճէֆֆէրէբ էէճճէյէ չիէրիճ պիր գրյաֆէբէ կիմզիճ կիպի օլուր: Պու սէպէպտէն էօպու էսէրճէ լնաաճրնըը ատէլիպճինէ ճէ տէրճէճ տիգգար օլուճմըճ իսէ, ամրը ուսուլ վէ գավսիս ի լիսաճ ը բիւրիպէյէ մօբաագագրրընա վէ ամճէ գուլլանըլաճ էէֆազ վէ բաալիաբրրը ճիւսը ի իրթիպաագրնա տալսի ատյի տէրճէճէտ տիգ-գար օլուճմըճ տըր:

Պինաէճ ալէյճ, էսէվէյճինճէ էվլատա, իվալաճատ իվալաճա, իսաճէսէճ բալէպէյէ, պիր ճէֆիյէ էֆիլճէճլի զէման, պու ֆիթաալրը էճ մէնատիպ ճէֆիյէլիֆ օլմագ իւգրէ իճսաօրը բավսիչ էէֆրիֆ: Կէրէֆ մէֆբէպ-լէրէվիգէճ կէրէֆ ալէլ ուսուլ ալիլէբ միյասրճատա օգուճմագա գայէբ էլլէրիօլի տիր: Շու պիր գաչ սաբբրլրգ իֆտաէճճինճ պու տիւրլիւ արզրնա ճիւտաբ էթմէրլի ճէգամէբ տաիրէսիճէ չրգմայօրլմ զաճճ էէէրլմ. չիւճ ֆի պու օէրէֆ՝ ֆիթաալրճ մէէլլիֆլէ-րինճէ մէնճաօրը տըր: Պուտատա պէճիմ իֆտա էբ-

ՆՀ

վէլաճաագաբ ը ճաֆիսաճիճէէճ իպտարէբ տիր: Իօպու ճալիպ ի մէտագ մաէսէէրէճ տաիր պու գատատ մաճի-տաճիճ, վէ օիյմէ ի էէտպ մուվաֆֆագ սուրէթէ գալմէճ ալլընմբը պիր ֆիթաալը գարիսուճ ը ֆիտամը-մբզա բագտիմ էթմէֆ իչինճ խուսուսի պիր մէտճ ու սէճայա լիւգում ճօգ տըր ճաճրրգ: Գարիսուճ ը ֆի-տամրմրգ ճէճիսիէրէ՝ իօպու էսէրինճ գատ ու գըլմէքի-ճի ճագգըլլէ բագտիր էէէճճէյէրինճէ օիւսդիէմիգ ճօգ տըր: Պիգ աճճագ ու գատատրճը տէրիգֆի գաճճը-մբզճա ճիսմիյէ գատատ էրմէճի իւլ ճուրուճ վէ թիւր-ֆի իւլ իպտարէ պէօյէ պիր էսէր ճիչ մէվզու ը մէվ-զը ի ֆիթաաա օլմամբը տըր: Լիսաճրնըճ ատէէլի-յի վէ օիյմէ ի օիրճ էտատ օլ գատատ ճագիպէէյի տիր ֆի, ամը օգուչյաճատ օատճճ ճիսա էթմէէսիֆէէճճ պատգա ոէվի ու օէբատէբէէրի տաիի պիր գատ տա-ճա ատրատճագ տըր: Ամրճ մէսբաատրնցաճ իսպի-ֆտաէճ էթմէմէֆ վէ պիր ճէօտատ ը ռուճմէէրմէճճէ իչինճէ գալմագագ միսմրճճ տէլի տիր: Մալիսմ տիր ֆի ճէլատ ըտճգ իլէ ճաճատաճ իպտարէբ օլուպ, ըտճգ ֆէլատրճ ատէէրէբի, ճաճա իսէ ատաէէ ի ագիյէսի տիր: Մաճա ակս, ըտճգ իսէ էլճաճ վէ ահճճֆ տիր: Էլճաճ վէ ճատգատ պիրմէէճճ կիպէէլ ոէվի պիր ա-տէմ, ճէ գատատ պատրատ չատրատ, ոէսիճի ֆիմ-ոէյէ տիճկէբտիրէմէգ: Ամմա ճէճճ ի մուսիճէէ մա ճիր պիր ֆիմէէ՝ ոէսի կիսզէլ օլմաատ պիրէ, ու-ատէօինատրրընճճ վէ բէէրճճիճատրճճրճճ բէսիրա-րը իւէ օգուտրրը պէսրէյի տիճկէմէյէ ճէէ ռէսի մէճ-

ՊԼ

պատ էէէր: Պագըատ՝ Մաճատատ իօլ իւգէրիճճէէ ատչրրնրը բատատա միւտատիճ տիր, ամը մէէճճի վէ պէէտվիսէճ ճէէ ռէս ատա պիլիր: Ասրլ ճիւճէր օ մա-ճատատա տէլալէբ էէճճէբ էլֆազը իճրիլասյա վէ ամլէրէ ճիւաճ ի բէէրիպ վէ բէէրիպ էլլէմէֆճէ տիր, տէմիլճէր: Մաճա կիսզէլ օլուպ տ էէֆազ ճագբօզ-սրգ օլուր իսէ. վէ նախօս լաֆզ իլէ մաճա էէճճէյէ-մրճրէճաճպ վէ միւթալաաա մէսէէրէճ տաիի պիր ֆիթաալ ճէօճ էթմէմէֆ վէ պիր ճէօտատ ը ռուճմէէրմէճճէ իչինճէ գալմագագ միսմրճճ տէլի տիր: Մալիսմ տիր ֆի ճէլատ ըտճգ իլէ ճաճատաճ իպտարէբ օլուպ, ըտճգ ֆէլատրճ ատէէրէբի, ճաճա իսէ ատաէէ ի ագիյէսի տիր: Մաճա ակս, ըտճգ իսէ էլճաճ վէ ահճճֆ տիր: Էլճաճ վէ ճատգատ պիրմէէճճ կիպէէլ ոէվի պիր ա-տէմ, ճէ գատատ պատրատ չատրատ, ոէսիճի ֆիմ-ոէյէ տիճկէբտիրէմէգ: Ամմա ճէճճ ի մուսիճէէ մա ճիր պիր ֆիմէէ՝ ոէսի կիսզէլ օլմաատ պիրէ, ու-ատէօինատրրընճճ վէ բէէրճճիճատրճճրճճ բէսիրա-րը իւէ օգուտրրը պէսրէյի տիճկէմէյէ ճէէ ռէսի մէճ-

ՆՀ

տիյիմ խրսմէբ՝ օլաա օլաա, պատ վէ պատգէէէրի կէգիպ տօղատատագ գատպէ էճ գիյատճ ֆէէռաճ վէ-ռէճ չէչէէրէէ, խամ վէ կէչկինճ օլմամագ իւգէէ տի-մատա էճ գիյատճ իէգէբպատիս օլաճ վէ վիւճուտէ ճաճի պուլուճաճ մէգիէէրէի բօգիյատագ ուճա-ճրգ պիր էմէֆ իւճէէբիիյէ ալէմէ տատրրմբը օլմագ-տաճ խպատէբ գատրյօր:

Ek 36- ***Zevceyne Hediye***

İç Kapak **Önsöz**

ԿԵՆՁԱԼԵՐԷ, ԳԵՂԱՐՄԱ ՎԷ ԶԵՎՁԵՑՆԷ

ՀԷՏԻՑԷ

ԹԻՄՈԹԷ ԹԻԹԳԷՄ

ՎԷ ՍԱԻՐ ՄԷՇԱՀԻՐԻՆ ԱՍԱՐԲՆՏԱՆ

ԹԷՐԱԿԻՒՂ ՕԼՈՒՄՄՈՒԶ ՏԸՐ

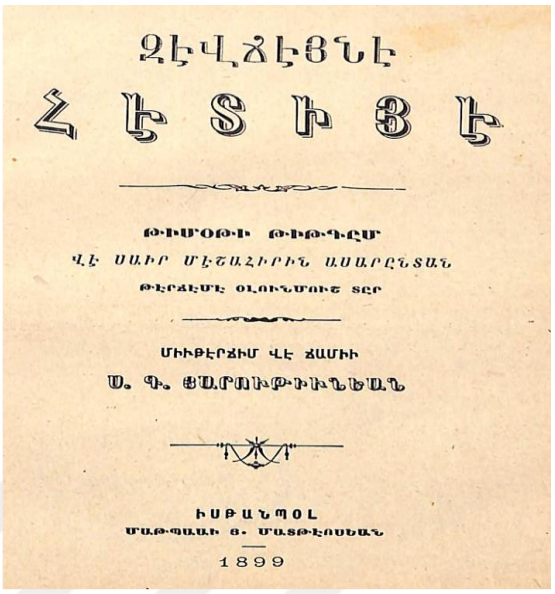
ՄԻՒԹԷՐՃԻՄ ՎԷ ՃԱՄԻԻ

Ս. Գ. ՁԱՐՈՒԿՈՒՆԵՄԱՆ

ԻՍԹԱՆՊՕԼ

ՄԱՏԹՊԱԱՒԻ Ե. ՄԱՏՏԷՈՍԵԱՆ

1899

ԶԻՎԱՃԻՑՆԻ

ՀԷՏԻՑԷ

ԹԻՒՄՕԹԻ ԹԻԹԳԷՄ

ՎԻ ՍԱԻՐ ՄԻՇԱՀԻՐԻՆ ԱՍԱՐԲՆՏԱՆ

ԹԻՐԱԿԻՒՂ ՕԼՈՒՄՄՈՒԶ ՏԸՐ

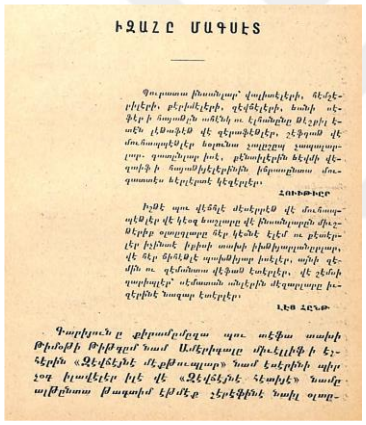
ՄԻՒԹԷՐՃԻՄ ՎԻ ՃԱՄԻԻ

Ս. Գ. ՁԱՐՈՒԿՈՒՆԵՄԱՆ

ԻՍԹԱՆՊՕԼ

ՄԱՏԹՊԱԱՒԻ Ե. ՄԱՏՏԷՈՍԵԱՆ

1899

ԻՋԱՇԸ ՄԱԳՍԷՏ

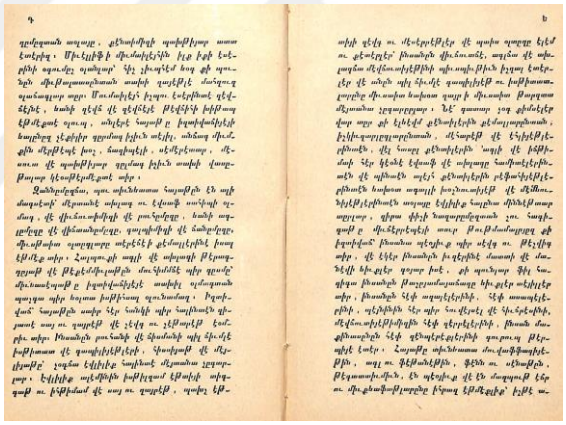
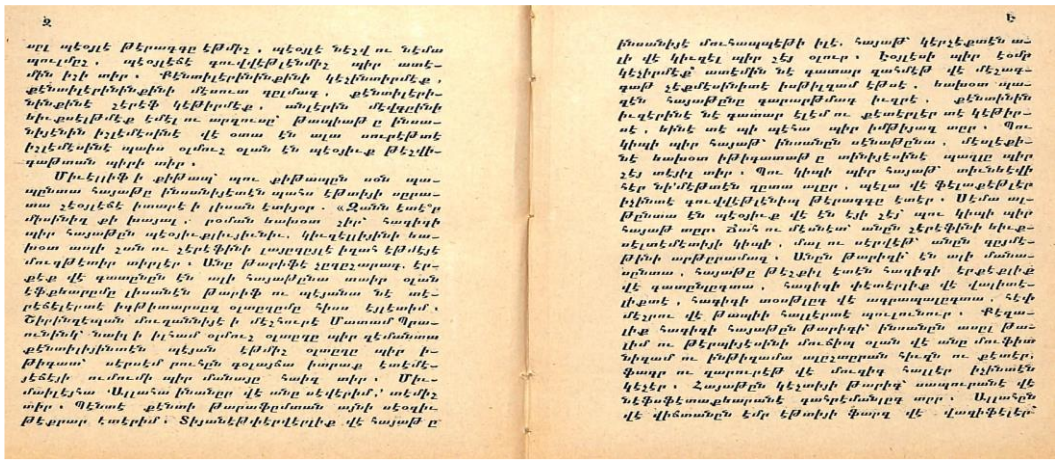
Գուբաստ ինանքար՝ կոպիտներէն, ճէշտերէն, քէրմիչներէն, չէվէչներէն, նամի ատֆիր ի հաղուագ ունենալ ու էլեանները Քէշրիյ էտան լինալէն վէ գէրաքէներ, շէֆցամ վէ մուհայուդներ նոցանս չալըշըզով չապալար։ գաղձնալար խոլ, քէնարչերին եէվմի վէդաֆի ի հաղուաիչներին իճրատնու մուգասանէ ներլեզան էչէզներ։

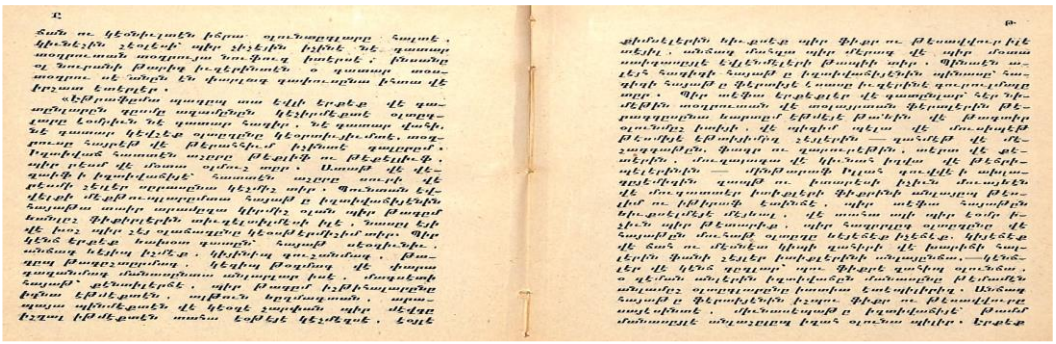
ՀՈՒՒԹԸԸՐ

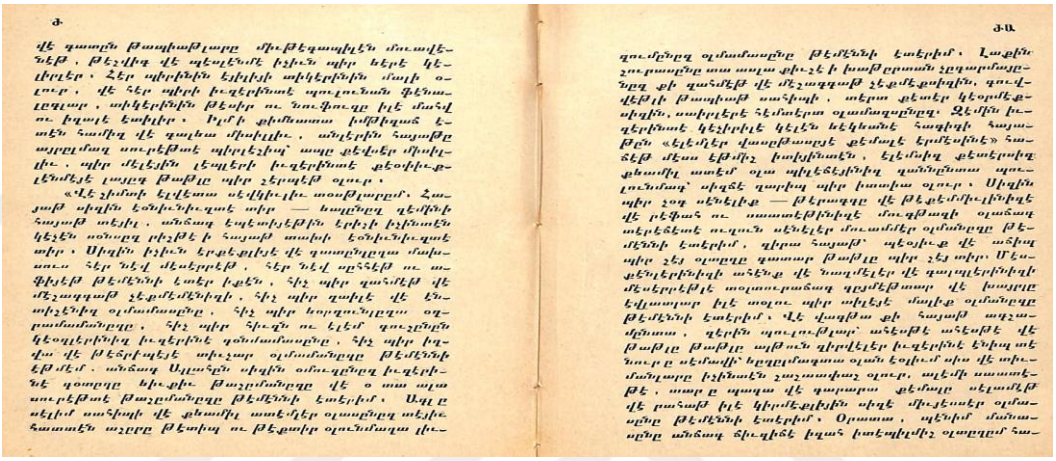
ԻշՁ պու վէճճէ ուէճճերէՁ վէ մուճհագպէՁերէ վէ կէօ եուշլար վէ ինանկզան միչ։ ՁէրէՁ գլաղլարը ճէր կէնէ էչէմ ու քէաչեր։ էր իչինէ իրթիսի սահի իհիյարլըդըր, վէ ճէր ճիհէՁէ պահիկով իսէլէր, ալի չէճի գարիչէր՝ ուէճաան անչերին ձէգագաան գերէրնէ նագար էսէրլեր։

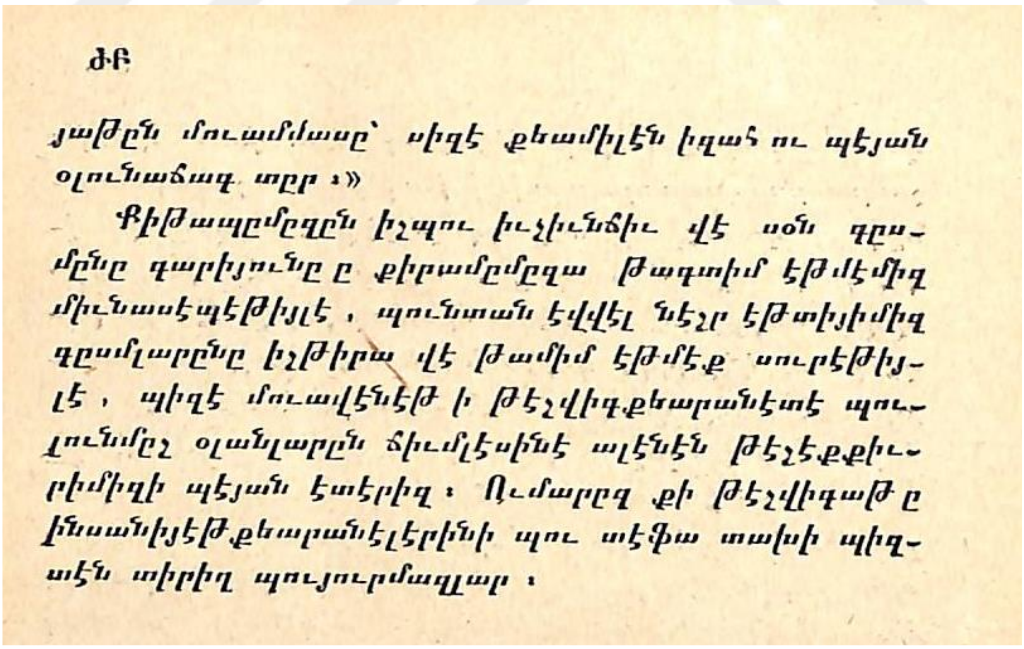
ԱՆԹՈՒՐ

Գարչուան ը քիրամբզզգա պու ատֆա սահի Թիւմօթի Թիթգեմ Ամէրիկացը միչլիճի ի էչհերին «Զէվճէնէ ուէքիուպար» նամ էաերնի պիր չոգ իլավլերը իւէ վէ «Զէվճէնէ հէմչիէ» նամը ալիճնաա թագահ էճմէՁ չերէՁճիներ նահի օլաբ։

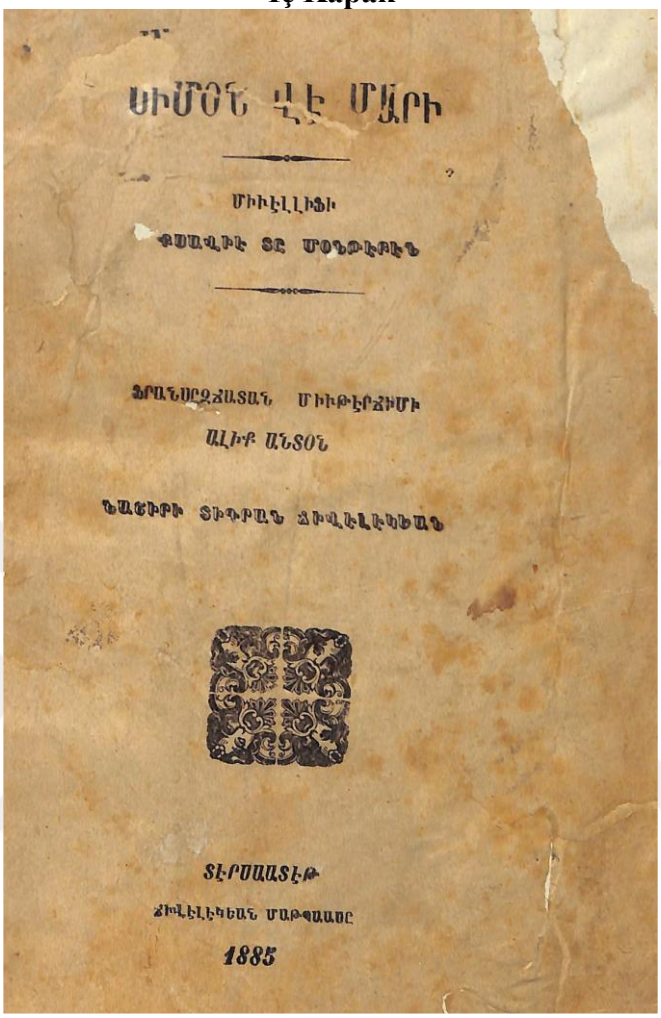

ԺՒ
յաթըն մուսմմասը՝ սիզէ քեամիլէն իզահ ու պէյան
օլունաճագ տըր ։»
ՔիթապըմըզըՆ իչպու իւչիւնճիւ վէ սօն գըս-
մընը գարիյունը ը քիրամըմըզա թագուիմ էթմէմիզ
միւնասէպէթիյլէ , պուռնտան էվվել նէյր էթտիյիմիզ
գըսմլարընը իչթիրա վէ թամիմ էթմէք սուրէթիյ-
լէ , պիզէ մուաւէնէթ ի թէչվիգքեարանէտէ պու-
լունմըշ օլանլարըն ճիւմլէսինէ ալէնէն թէչէքքիւ-
րիմիզի պէյան էտէրիզ ։ Ուսմարըզ քի թէչվիգաթը
ինսանիյէթքեարանէլէրինի պու տէքա տախի պիզ-
աէն տիրիզ պույուրմազլար ։

Ek 37- ***EHT Simon ve Mari***

İç Kapak

ՍԻՄՕՆ ՎԷ ՄԱՐԻ

ՄԻՒԼԼԻՖԻ

ՊՈՍԱՊԻՒ ՏԷ ՄՕՆՏՒՒԹՆ

ՖՐԱՆՍԷԶԱՑԱՆ ՄԻՒԹԼՐՃԻՄԻ

ԱԼԻՔ ԱՆՏՕՆ

ՆԱՓԻՒԻ ՏԻՊՐԱՆ ՅՈՎՀԱՒՒՆՆԱՆ

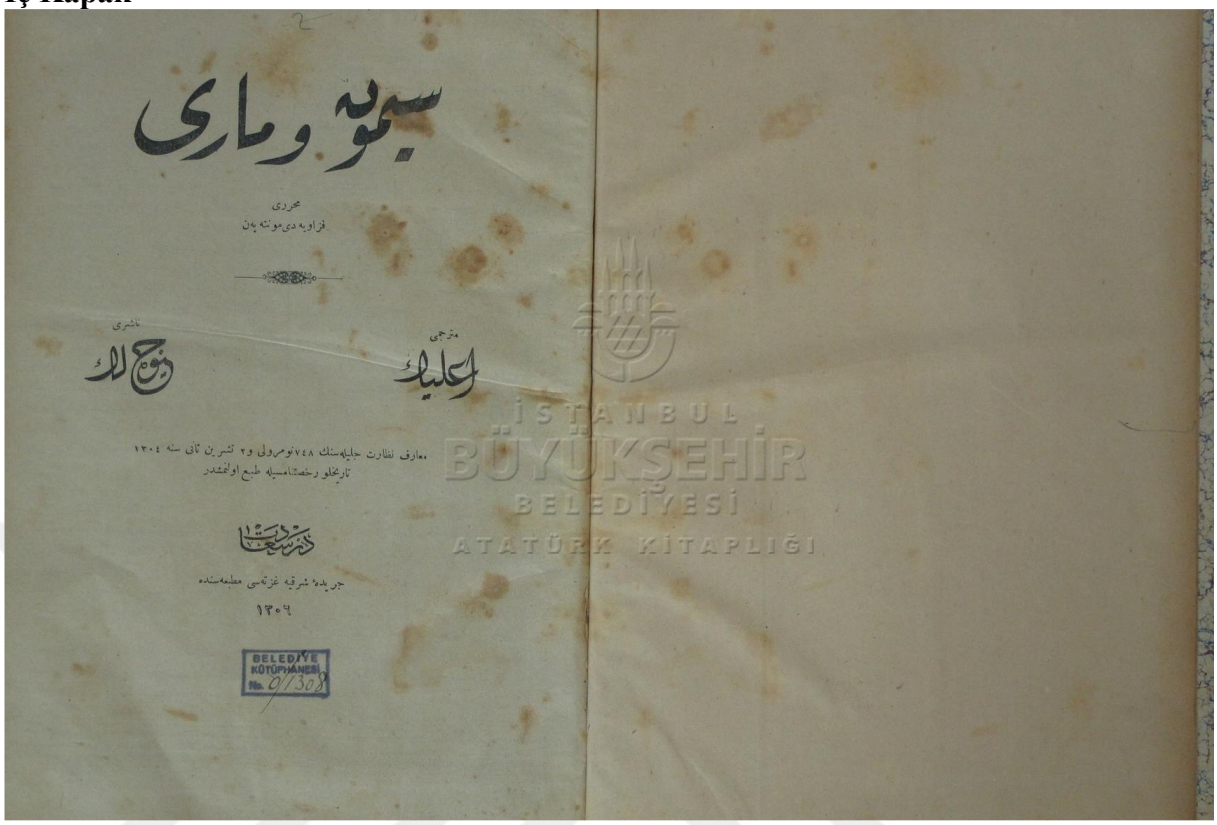
ՏԷՐՄԱՆՏԼԱ

ՃԻԼԵԼԻԿԵԱՆ ՄԱՐԳԱԱՍԷ

1885

Ek 38- ***AHT Simon ve Mari***

İç Kapak

سیمون و ماری

محرری

فراویه دی مونته یان

مترجمی

ا. علیائ

ناشری

یوسف اک

معارف نظارت جلیله‌سنك ۷۴۸ نومرولی و ۲ تشرین ثانی سنه ۱۳۰۴
تاریخلو رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر

درسعادت

جریده شرقیه غزته‌سی مطبعه‌سنده

۱۳۰۶

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

BELEDİYE KÜTÜPHANESİ No. 01/309

Ek 39- İzlekler Tablosu

	ESER ADI	Öğreticilik/ Ders Çıkarma / Eğlendiricilik	Ahlaki Değerlere Uygunluk	Kaynak Metne Övgü	Kaynak Metnin Yazarından Söz Etme ya da Yazara Övgü	Hülasa ve Serbest Çeviri	Avrupa'nın Etkisi	Çevirinin Güzelliği veya Hoşluğu	Çevirmenden Söz Etme	Çeviride Bazı İfadelerden Kaçınma	Fenni Romanlara İlgi
1	*Ğarib Bir Sır yağod Divanenin Sırrı*	x									
2	*Türlüton*			x							
3	*Paris Batakhaneleri*	x			x						
4	*Güzel Anjel Yağod Leona*	x	x		x						
5	*Netice-i Meram*									x	
6	*Paris'in Hakiki Esrarı*	x						x			
7	*Seksen Günde Devri Alem*	x	x								
8	*Serseri Yahudi*	x		x	x						
9	*Gizli Ada*				x						x
12	*Yirmi bin Farsah Denizler Altında Seyahat*	x									x
11	*Cinayet Mahsulı*	x	x		x			x			
12	*Ölmüş Yürek*					x					
13	*Monte Kristo*			x							
14	*Hikaye-i Robenson*	x	x	x		x					
15	*Paris Sevdaleri*		x				x				
16	*Kapudan Haterasın Sergüzeşti Musavver Kutbı Şimali Seyahatnamesi*	x									
17	*Yer Altında Meskyan İden Metilde*										
18	*Etmekçi Ğatun*		x		x		x				
19	*Elmas Taciri*	x			x						
20	*13 Nomerolu Araba*			x							
21	*Don Kişot Hikayesi*	x	x								
22	*Üç Milyon Frank Trağuma*			x					x		
23	*Parizde Bir Amerikalı-Marlo Sokağı Cinayeti*			x							
24	*Yung Feylozofun Fiğanleri*				x	x					

	yağod Yungun Geceleri										
25	***Zevceyne Hediye***		**x**			**x**					
26	***Caniyi Meşhur***							**x**			
27	***Hikaye-i Faris ve Vena***								**x**		
28	***Lord Bekingemin Yedi Buseleri Yağod Mahir Bir Zendost***				**x**						
29	***Bikes Yağod Familyadan Mahrumiyet***	**x**	**x**								
30	***Graziella***					**x**					
31	***Böyük Yürek***			**x**			**x**				
32	***Gençlere Hediye***		**x**								
33	***Yenoveva Hikayesi***	**x**									
34	***Parisde Neler Olur***			**x**							
35	***Kedi Gözü***										
36	***Danielin Esrarı-Sevastapol Bulvarı Cinayeti***			x							